

De Wijers -erfgoedverhalen-

wettelijk depotnummer: D/2024/15946/01

© 2024 Devroe Archeologie en Bouwhistorie bv en C&C Fexer bv

Alle rechten op dit rapport zijn de auteur voorbehouden. Niets eruit mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur worden gekopieerd, opgeslagen, gebruikt of gepubliceerd, in enige vorm of op enige wijze. Behalve als werkinstrument en ter voorbereiding van dit restauratieproject mag dit rapport of delen ervan enkel gebruikt worden na overleg met de auteur, na zijn voorafgaande schriftelijke toelating en met volledige referentievermelding.

1 Inleiding	4
2 De Wijers en haar invloedsferen	6
3 Methodiek	43
4 Geschreven archiefbronnen	46
Diepenbeek	48
Genk	54
Hasselt	59
Herk-de-Stad	77
Heusden-Zolder/Vogelsanck	81
Houthalen-Helchteren	106
Lummen	109
Zonhoven	115
5 Cartografische bronnen	120
6 Pistes voor verder onderzoek	153
7 Besluit	160
8 Bijlagen	162

1 Inleiding

Vraagstelling

De verschillende spelers binnen De Wijers wensen de invloed van de abdijen en kasteeldomeinen op De Wijers bekender te maken bij het grote publiek door middel van een toeristische ontsluiting. Het gaat om een intergemeentelijk ontsluitingsproject dat zich uitstrekt over het gebied van De Wijers.

Het doel van deze opdracht is om de invloed van de abdijen en de kastelen te onderzoeken en de interessante verhalen voor de verschillende deelgebieden van De Wijers in kaart te brengen. Hierbij is het van belang om uit te gaan van de primaire bronnen en niet zozeer om een alomvattende synthese te maken van de bestaande literatuur met betrekking tot De Wijers. Het eindresultaat, namelijk het verkrijgen van mogelijke verhalen met beeldmateriaal en kaarten in de verschillende deelgebieden van De Wijers, staat dan ook voorop.

Opbouw van de nota

Deze nota vormt de neerslag van het gevoerde onderzoek en dient gezien te worden als een gebruiksdocument. Enerzijds werden via archivalisch onderzoek verschillende verhalen verzameld die dienen voor het huidige ontsluitingsproject. Anderzijds kan het opgeleverde materiaal dat niet verder werd uitgewerkt of niet 100% relevant was voor de huidige vraagstelling in de toekomst als basis dienen voor verder onderzoek of voor het uitwerken van andere pistes.

In een eerste hoofdstuk zal een korte situatieschets gegeven worden van De Wijers met hun viskweek. Ook worden de abdijen die invloed hadden op dit landschap beknopt besproken en worden per domein (kasteel of landhuis) enkele punten opgesomd zoals stichtingsdatum, connectie met abdijen en eventuele andere relevante informatie. Dit hoofdstuk is vooral gebaseerd op de Inventaris Onroerend Erfgoed en bevat dus geen nieuwe informatie. Dit hoofdstuk dient een globaal beeld te schetsen van het landschap met aanwezige spelers en domeinen en vormt een globale basis om de verschillende verhalen geografisch en maatschappelijk te situeren.

In het tweede hoofdstuk zal de methodiek behandeld worden. Het gaat hierbij enerzijds om het literatuuronderzoek en anderzijds om het archivalisch onderzoek. Per deelonderzoek zal opgesomd worden hoe te werk is gegaan, welke bronnen geraadpleegd werden, welke informatie eruit verkregen werd en wat eventuele knelpunten waren. Naar toekomstige projecten toe is het

zeker interessant om te weten wat de mogelijkheden en moeilijkheden zijn bij literatuur- en archiefonderzoek over het gebied van De Wijers.

Op basis van het archiefonderzoek werden enerzijds cartografische bronnen verzameld en anderzijds geschreven bronnen die als basis kunnen dienen voor een verhaal. De huidige afbakening van De Wijers als gebied is gebaseerd op historische documenten, kaarten, ecologische gegevens,... Terwijl men vroeger sprak over afzonderlijke vijvers zonder een duidelijk gedefinieerd gebied, kennen we vandaag de dag de Wijers als een goed afgebakend gebied. Bepaalde bronnen overschrijden dan ook de huidige afbakening. Per gemeente werd telkens minstens één geschreven archiefbron geselecteerd die als basis voor een verhaal kon dienen. Afhankelijk van de relevantie werden deze deels of volledig getranscribeerd. Naast de transcriptie wordt een samenvatting van het document weergegeven, evenals relevante achtergrondinformatie en het nodige illustratieve materiaal. Waar mogelijk wordt ook een link gelegd met een cartografische bron. Indien in het archiefdocument sprake is van plaatsnamen of gebouwen die gelinkt kunnen worden aan de bestaande toestand, werden deze punten verankerd in een GIS-laag.

Omdat de cartografische bronnen vaak grensoverschrijdend zijn worden deze apart behandeld. Naast de afbeelding van de bron zelf wordt telkens een korte beschrijving gegeven van hetgeen weergegeven wordt. Waar mogelijk werden de historische kaarten georeferereerd op de huidige kadasterkaart. Indien dit niet mogelijk was werden weergegeven plaatsnamen, waterlopen en/of gebouwen gelinkt aan de bestaande toestand via "points of interest". Deze punten werden per bron verankerd in een GIS-laag.

De verhalen zelf zullen in een volgende fase door een communicatiebureau uitgewerkt worden.

Aangezien beschrijvingen van archiefdocumenten niet altijd eenduidig zijn qua inhoud, werden ook documenten gevonden die betrekking hebben tot het cultuurlandschap en mogelijk wel interessant zijn, maar minder relevant waren binnen deze vraagstelling. Het gaat bijvoorbeeld om documenten over molens, waterlopen, gebouwen,... Omdat deze nota als gebruiksdocument wordt gezien worden in een apart hoofdstuk ook enkele pistes meegegeven voor toekomstige onderzoek of toekomstige projecten met een andere focus. Hierbij worden zowel ruime pistes voorgesteld (invloed van de abdijen op De Wijers), als concrete pistes (molens binnen De Wijers).

Tot slot volgt een besluit waarin enkele onderzoeksvragen worden beantwoord.

Volgende bijlagen worden bij deze nota gevoegd:

- Bijlage 1: Lijst van doorgenomen literatuur, zowel de relevante als minder relevante publicaties
- Bijlage 2: Lijst van de archieven met toegangsnummer waarvan de inventaris doorgenomen werd
- Bijlage 3: Excellijsten van de verschillende gemeentes met de verzamelde archiefbronnen. Deze worden per type (cartografische bron, oorkonde, beheer, juridisch document, verkoop/verhuur, varia) en per domein (indien mogelijk) weergegeven per gemeente. Indien de bronnen reeds werden geraadpleegd, wordt een bijkomende korte beschrijving gegeven, anders wordt enkel de referentie en de beschrijving uit de inventaris van het archief weergegeven. Voor gedigitaliseerde bronnen (zoals de meeste cartografische bronnen) wordt ook de link naar het online document vermeld.

Bijkomend dient nog een kanttekening gemaakt te worden bij het gebruik van de voorhanden zijnde historische kaarten op het Geoportaal. Deze werden in deze nota regelmatig gebruikt, maar er werd besloten om niet telkens de datering en referentie erbij te plaatsen. Hier wordt dan ook eenmalig de datering gegeven van de verschillende kaarten:

- Villaret: 1745-1748
- Ferraris 1771-1778
- Atlas der Buurtwegen: ca. 1840
- Vandermaelen: 1842-1879

2 De Wijers en haar invloedsferen

De Wijers

De Wijers is een gebied, gelegen in centraal Limburg, en omvat (delen van) acht gemeentes, namelijk Diepenbeek, Genk, Hasselt, Herk-de-Stad, Heusden-Zolder, Houthalen-Helchteren, Lummen en Zonhoven.

Kaartmateriaal – bestaande toestand- gemeentes

Het gebied ontleent zijn naam aan het woord “wijer”, de oude benaming voor viskweekvijver. Het landschap is enerzijds bepaald door haar natuurlijke oorsprong met vennen en poelen, maar is anderzijds ook sterk beïnvloed door mensen. Het gaat dan ook om een cultuurlandschap. Naast viskweekvijvers zijn sommige vijvers ook ontstaan door de winning van ijzeroer, turf of zand of aangelegd voor waterberging zoals het Schulensmeer.

Soorten visvijvers

Door de ontginning van turf en ijzeroer, waarbij men vaak bestaande vennen uitdiepte, ontstond een put waar het grondwater bleef staan. Op het laagste punt werd een dijk aangelegd waardoor het instromend water opgehouden werd en een nieuwe, diepere vijver ontstond. Deze was dan geschikt voor viskweek.¹

Naast deze eerder spontane ontwikkeling naar visvijver, stuwde men ook doelbewust het water van beken naar vijvers voor viskweek.² Er bestonden verschillende manieren om visvijvers aan te leggen.

Een eerste manier was om een dam dwars op de beek te plaatsen waardoor voor de dam een vijver ontstond. Op één plaats in de dijk werd een overloop gemaakt die het water terugvoerde naar de oorspronkelijke waterloop. Men maakte bij de aanleg gebruik van het verval van de beek of rivier zodat men geen al te hoge dijken moest bouwen. Vaak werden zo meerdere vijvers achter elkaar aangelegd en ontstond een snoer van vijvers. Omdat de kweker niet alle vijvers tegelijk wou droog zetten om de vis te vangen, werd vaak elke vijver apart van een soort bypass voorzien.³

Een tweede manier ontstond door een dijk te voorzien langs de vier zijdes van de vijver. Verschillende vijvers werden zo naast elkaar geplaatst en de ene vijver liep dan over in de andere waardoor een vijvercomplex of ‘rijstveldensysteem’ ontstond. Op deze manier verkreeg

men diepere vijvers en kon men meer vis kweken. Dergelijk systeem vroeg wel meer onderhoud van de dijken.⁴

Tot slot werd er soms ook gewerkt met een grachtensysteem. Centraal in de vijver werd dan een gracht of “zouw” voorzien, die net voor de dam eindigde in een kom. Bij grotere vijvers voorzagen ze ook zijgrachten zodat de vis goed naar de centrale gracht werd geleid. Om de vijver leeg te laten lopen werd er vanuit de viskom een doorsteek gemaakt.⁵

Men liet de vijvers na een aantal jaren leeg lopen zodat een vruchtbare bodem vrij kwam waarop het volgende jaar haver, boekweit of wikke verbouwd kon worden.⁶

Evolutie visvijvers

Hoewel er vermoedelijk reeds in een vroegere periode beperkt visvijvers bestonden, kenden ze in de streek vooral een opmars sinds de oprichting van de Abdij van Herkenrode rond 1182. In de 18de en vroege 19de eeuw verliep de groei van de vijvers eerder traag. De viskweek gebeurde toen op extensieve basis waarbij men vis op de vijvers zette en na een paar jaar volwassen exemplaren oogstte.⁷ Tijdens de tweede helft van de 19de eeuw en de 20ste eeuw nam het aantal visvijvers sterk toe. In die periode ontstonden echte kwekerijen en werd het een professionele economische activiteit. Dit kwam enerzijds door de massale invoer van goedkope Amerikaanse landbouwproducten in de 19de eeuw waardoor de lokale boeren zich op andere zaken moesten richten. Anderzijds ontstonden de steenkoolmijnen waardoor landbouwerszonen het ouderlijke bedrijf verlieten om in de mijnen te gaan werken. Zo kwamen sommige landbouwgronden vrij waarna deze goedkoop werden aangekocht door viskwekers om er vijvers van te maken.⁸

Een laatste groei van de viskweek in De Wijers ontstond na de Tweede Wereldoorlog, toen de hengelsport opkwam en de visvijvers een recreatieve functie kregen. De commerciële uitbating bleef echter ook bestaan. De mijnbedrijven hadden namelijk heel wat hooilanden aangekocht en na de sluiting van de mijnen konden de viskwekers deze landen goedkoop aankopen en omvormen tot visvijvers.⁹

1 — N. Teugels et al. (2023) Landschapsbiografie De Wijers (versie 1). (onuitgegeven publicatie)

2 — W. Segers (2011) Tot hier en terug. Burentwisten tussen Hasselt en Zonhoven, p. 8; N. Teugels et al. 2023: p. 36.

3 — N. Teugels et al. 2023: p. 41.

4 — N. Teugels et al. 2023: p. 41-42.

5 — N. Teugels et al. 2023: p. 43.

6 — W. Segers (2011) Tot hier en terug. Burentwisten tussen Hasselt en Zonhoven, p. 8; N. Teugels et al. 2023: p. 36, 38.

7 — N. Teugels et al. 2023: p. 38.

8 — N. Teugels et al. 2023: p. 39-41.

9 — N. Teugels et al. 2023: p. 41.

De abdijen

Verschillende abdijen zouden invloed gehad hebben op de evolutie van de visvijvers. Dit zou te maken hebben met het feit dat er volgens de kerkelijke leer op tal van dagen geen vlees gegeten mocht worden, waardoor vis een alternatief was. De abdijen die hier besproken worden hadden bezittingen binnen het gebied van De Wijers. Deze bezittingen worden onder “Domeinen en kastelen/landhuizen” besproken (zie verder).

De **abdij van Herkenrode** ligt binnen het gebied van De Wijers en speelde dan ook de belangrijkste rol. Kort na de oprichting van de abdij rond 1182 startten de cisterciënzerinnen met de aanleg van vijvers. In 1218 kreeg de abdij het visrecht op het deel van de Demer rond de Tuiltermolen te Kuringen. Dit visrecht breidde zich uit en tegen de 18de eeuw ging het over een traject van de molen van Kuringen tot aan de Veldekermolen te Kermt. Ook het vijvernetwerk rond de abdij groeide.¹⁰ In het midden van de 14de eeuw lag het patrimonium van Herkenrode verspreid over een groot deel van het huidige centrum en zuidwesten van Limburg, met een uitschieter naar het noorden tot Bocholt. Het betrof niet alleen eigen grondbezit, maar ook tienden, erfrenten en -cijnzen op landerijen, weiden, bossen en huizen. In dit gebied kon men enkele zwaartepunten onderscheiden. Eerst en vooral was er het kerngebied rond de abdij met talrijke bezittingen in Kuringen, Kermt, Herk-de-Stad en Hasselt. Ten noorden van Sint-Truiden lag een ander belangrijk complex. In het zuidwesten bevonden zich omvangrijke landbouwexploitaties in de omgeving van Jeuk en Heerst. Ten noorden van Kuringen bezat de abdij tal van bossen, onder andere op het grondgebied van Genk en Meeuwen met de bossen rond Bokrijk en Donderslo als kernstuk. In deze periode bezat Herkenrode reeds een aantal belangrijke pachthoven. Niet alleen boerderijen en landerijen werden verpacht, ook de eigen bedrijfsgebouwen zoals de molens, de brouwerij en de schoenmakerij werden op deze manier uitgebaat.¹¹

Op 19 februari 1797 ging Herkenrode in een openbare verkoop in Maastricht voor de bijl. De verkoopsaffiche omschreef het complex in Kuringen als volgt: “Bâtiment, église, autels, boiserie, corps du monastère, quartier et jardin de l’abbesse, brasserie et ferme, étangs et bois”. Het ging om 88 bunder land, 40 bunder weide, 15 bunder vijvers, 23 bunder bos, 10 bunder schaarbos, in totaal om 176 bunder of 153,5 hectare. Door de openbare verkoop van de Herkenrodebezittingen verloor het enorme patrimonium van refugehuizen, boerderijen, molens en ontelbare percelen bossen, vijvers, hooi- en

akkerland in talloze steden en dorpen zijn eeuwen-oude bestemming en samenhang. Vanaf 1797 zou elk onderdeel een aparte weg gaan, zijn eigen geschiedenis schrijven. De kerkelijke en parochiale rechten werden na het Concordaat van 1801 toegewezen aan de bisschoppelijke overheid en aan de plaatselijke kerkfabrieken en parochies.¹²

Begin 19de eeuw werd de nieuwe abdissenvleugel, in 1768 nog gebouwd ten zuiden van het oude abdisenkwartier, ingericht als kasteel. In dezelfde periode werden aan de oostkant een Engelse tuin en aan de westkant een voortuin aangelegd. De 14de-eeuwse kerk brandde in 1826 uit en werd samen met het kloosterpand en de conventgebouwen gesloopt in 1843. De gebouwen en de omliggende gronden vormden lang één gedifferentieerd geheel. Mettertijd raakten zij echter in handen van verschillende eigenaars. In 1972 werden 11 ha van de voormalige abdijsite eigendom van de kanunnikessen van het Heilig Graf. De eigendom omvat de eigenlijke resterende abdijgebouwen met de verblijven van de zusters, het oude abdisenkwartier, de sacristie, de infirmerie, de 18de-eeuwse abdisvleugel en het aansluitende landschappelijke park.¹³

Sinds 2022 is Toerisme Vlaanderen de eigenaar van het gehele domein. Erfgoedstichting Herita staat in voor het beheer en de openstelling van Herkenrode.

De **premonstratenzer of norbertijnenabdij van Averbode** werd gesticht omstreeks 1135, waarschijnlijk door kanunniken van de Sint-Michielsabdij te Antwerpen op initiatief van de graaf van Loon. Het was oorspronkelijk een ‘dubbellooster’ waarin zowel mannen als vrouwen leefden. In het begin van de 13de eeuw is de abdij definitief ‘ontdubbeld’ en verhuisden de zusters naar Keizerbos. Als ligging voor de abdij van Averbode werd de heuvelrug tussen Langdorp en Tessenderlo gekozen, die de bekkens van de Grote Nete en de Demer scheidt en gevormd wordt door tertiaire massieven en landduinen. De onvruchtbaarheid van de overwegend zandige bodems werd echter gecompenseerd door de nabijheid van een uitgestrekt beemdgebied. In de loop van de eeuwen groeide de abdij van Averbode uit tot een belangrijk religieus en intellectueel centrum en tot één van de grote grondbezitters in de Zuidelijke Nederlanden. Het huidige uitzicht van het abdijcomplex is vooral te danken aan verbouwingen in de 17de en de 18de eeuw, maar oudere delen, onder meer de ijzerzandstenen, 14de-eeuwse poort, bleven bewaard.¹⁴

De **abdij van Sint-Truiden**, door Trudo gesticht in

10 — N. Teugels et al. 2023: p. 37.

11 — M. Van der Eycken (2002) Herkenrode ‘abdij en levend monument’, Deurne, p. 38-39.

12 — M. Van der Eycken (2002) Herkenrode ‘abdij en levend monument’, Deurne, p. 132-134.

13 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Abdijsite Herkenrode [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135252> (geraadpleegd op 19 juni 2024).

14 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: DOMEIN ABDIJ VAN AVERBODE [ONLINE], [HTTPS://ID.ERFGOED.NET/ERFGOEDOBJECTEN/42758](https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42758) (GERAADPLEEGD OP 19 JUNI 2024).

De **norbertijnenabdij van Floreffe** werd in 1121 gesticht door Norbertus van Gennep op verzoek van graaf Robrecht II van Namen. De strategische positie van Floreffe had verschillende belegeringen en conflicten tot gevolg, hetgeen tot plunderingen van de boerderijen leidde die eigendom waren van de abdij. Ook de abdijgebouwen werden meermaals vernield. In de 18de

16 — Wikipedia 2024: Abdij van Floreffe [online], https://nl.wikipedia.org/wiki/Abdij_van_Floreffe. (GERAADPLEEGD OP 19 JUNI 2024).

Legende

- ▲ Dorpskerk, kastelen, landhuizen
- ▲ Abdij Herkenrode
- ▲ Abdij Akerke
- ▲ Abdij Sint-Truiden
- ▲ Abdij Floreffe

afb. 1 — Deze kaart situeert de domeinen in het gebied van de Wijers op een actuele kadasterkaart. De kleur verwijst naar eigendommen van abdijen (zie legende)

Domeinen en kastelen of landhuizen

Van enkele domeinen en kastelen binnen De Wijers is duidelijk dat deze afhingen van een bepaalde abdij en en deze via hun bezittingen invloed gehad hebben op het gebied. De Wijers telt echter ook verschillende kastelen en landhuizen waarvan de invloedsfeer minder duidelijk of zeker is. Hieronder wordt een kort overzicht gegeven van de domeinen, kastelen en landhuizen die opgezocht werden in de archieven.

Diepenbeek

- Kasteel Diepenbeek: Omstreeks 1433 werd een burcht gebouwd waarvan alleen nog de toren rest. Het kasteel zou ten noordwesten hierop aangesloten hebben. In 1663 verkocht de barones de Merode het kasteel aan baron Edmond Godfries van Bocholt, landcommandeur der Duitse Orde van Alden Biesen. Tijdens de Franse bezetting kwam het kasteel in privé-bezit. Het huidige kasteel kent een oudere kern (tweede helft 17de eeuw?) met aanpassingen uit de 18de eeuw. Dit kasteel is op verschillende cartografische bronnen afgebeeld.¹⁷

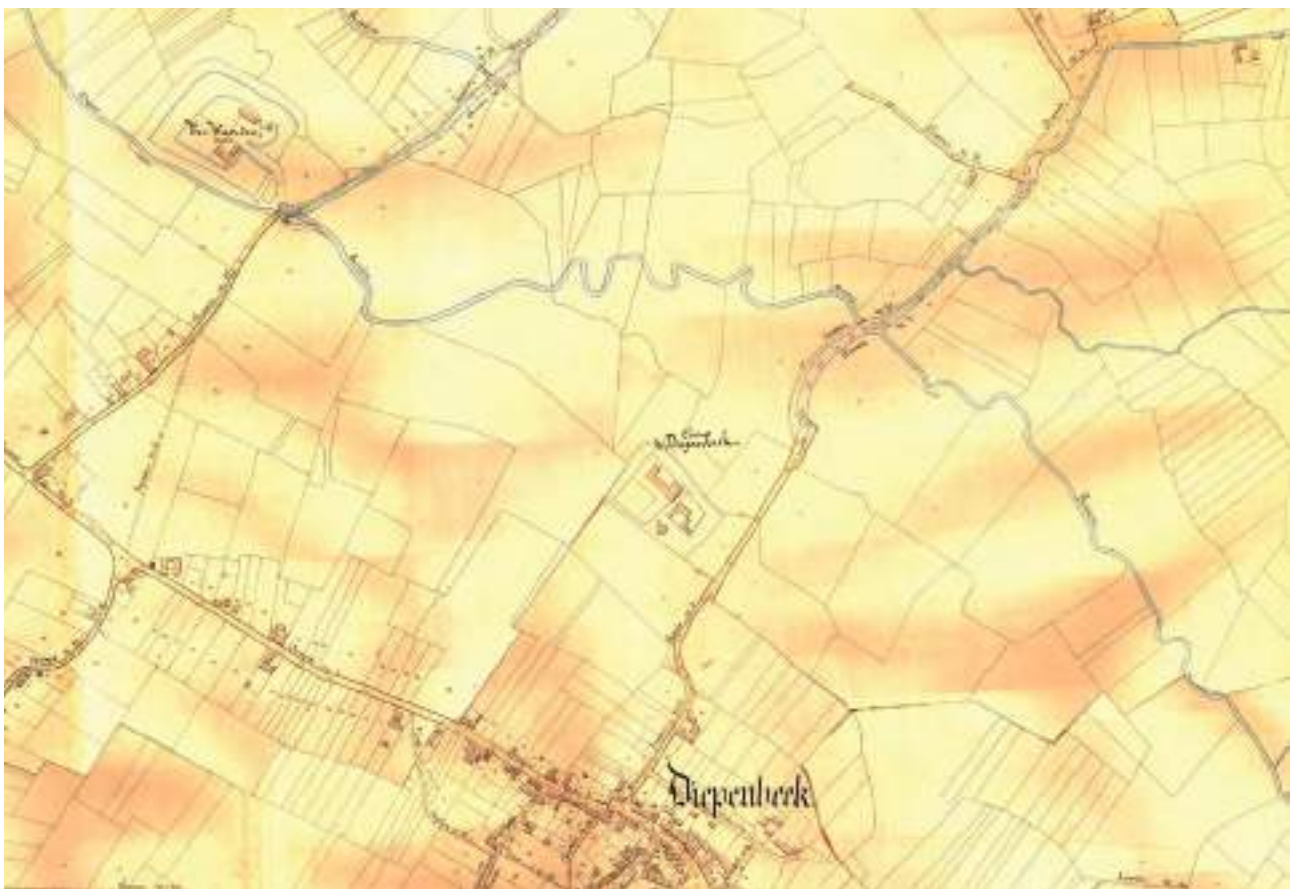
17 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Diepenbeek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/21591> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

afb. 2 — Het kasteel van Diepenbeek op de Villaretkaart

afb. 3 — Het kasteel van Diepenbeek op de Ferrariskaart

afb. 4 — Het kasteel van Diepenbeek op de Atlas der Buurtwegen

Genk

- Domein Bokrijk (inclusief Kasteel Bokrijk): Het domein van Bokrijk, oorspronkelijk in het bezit van de abdij van Herkenrode, omvat het 19de-eeuwse kasteel van Bokrijk met bijhorend landschapelijk park, het Openluchtmuseum, het arboretum, natuurreservaat het Wik en het vijvercomplex in het westen.

Het domein kwam via de graven van Loon in 1252, als bos “Buscurake” genaamd, in het bezit van de cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode, die het gebied beboste, er visvijvers aanlegde en het als landbouwgebied ontgon. De abdij liet het domein tot de Franse Revolutie uitbaten. Oorspronkelijk maakte het domein deel uit van het grondgebied Hasselt, maar na een twist tussen Hasselt en Herkenrode (1550- 1556) kwam het in bezit van Genk. Een oudere hoeve, gelegen op de plaats van het huidige kasteel, werd in 1744-1745 vervangen door een herenwoning met hoeve.

Zoals de overige abdijgoederen, werd het goed in 1797 verkocht. Het evolueerde in de loop van de 19de eeuw van een hoeve met uitgestrekte landerijen naar een kasteel in neorenaissancestijl met neerhof, park en eveneens landerijen.

In 1890 verwierf de familie Edgard Maris-Vanhees Bokrijk. De enorme houtverkopen in 1890 door Edgard Maris schetsen een goed beeld van zijn investeringen in de bosbouw. Op haar beurt verkocht

deze familie Bokrijk in 1897 aan graaf F. de Meeüs en zijn echtgenote Idalie de Potesta. In 1898 werd de herenwoning verbouwd tot kasteel. Ook deze eigenaars besteedden veel aandacht aan bosbouw: ongeveer 80 hectare grond werd in hun opdracht herbebost. Verschillende percelen kregen een andere bestemming: meer dan 5 hectare werd ingenomen door nieuwe visvijvers, verschillende hectaren heide werden omgevormd tot landbouwgrond en op meer dan 4 hectare land werden hoogstamboomgaarden aangelegd. Hun erfgenamen, Charles en Alphonse de Meeüs en hun zus Ida, gravin de Hemptinne, verkochten Bokrijk in 1917 aan een consortium van makelaars. Of de pas gestarte steenkoolwinning in Genk daar voor iets tussen zat is onduidelijk. In 1927 werd de Belgische Boerenbond eigenaar van het kasteel dat in 1938 tenslotte met nagenoeg 540 hectare akkerland, bos, moeras, vijvers en weide aan de provincie Limburg verkocht werd.¹⁸

- Stalengoed: Het gebied was oorspronkelijk een leen dat door de Graaf van Loon geschonken werd aan de heren van Vogelsanck. Eind 14de eeuw werd een kleine donjon gebouwd op een motte om het gebied te kunnen verdedigen.¹⁹

18 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Provinciaal Domein Bokrijk [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120895> (geraadpleegd op 19 juni 2024) en INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Bokrijk [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/21626> (geraadpleegd op 19 juni 2024).

19 — Wikipedia 2022, Stalengoed, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Stalengoed>

afb. 5 — Het Kasteel Bokrijk op de Atlas der Buurtwegen

afb. 6 — Domein Bokrijk op de Ferrariskaart. De plaats wordt vermeld als “Boeckkraeck”. Er ligt een cluster van gebouwen met ten oosten en ten zuidoosten van de binnenplaats een complex van tuinen. Er rond komen akkers voor. Het nabijgelegen loofbos wordt “Broeckkraeckbosch” genoemd. Ten westen van het bos bevinden zich enkele vijvers, aangeduid als “Broeckkraeck Vijver”. Een hoefijzervormige, aarden omwalling begrenst het domein. De omgeving bestaat overwegend uit heide.

afb. 7 — Het domein van Bokrijk op de kaart van Vandermaelen (1854). Men ziet een toename van het aantal vijvers, terwijl ook het bosbestand rond de “Craenevenne” een opmars kende. De heide overheerste nog steeds het zuidelijke deel.

afb. 8 — Het Stalengoed op de Atlas der Buurtwegen

afb. 9 — Het Stalengoed op de kaart van Vandermaelen (1854)

Hasselt

- Kasteel Prinsenhof: Na verwoesting van de grafelijke burcht te Borgloon in 1232 werd Kuringen als verblijfplaats gekozen door de graven van Loon. In 1240 werd hier reeds een eerste burcht aangelegd. De graven van Loon verbleven hier tot 1366 en toen het graafschap Loon bij Luik werd gevoegd, hield de Leenzaal van het graafschap er haar zittingen tot 1584. In 1486 werd de burcht verwoest. In 1515 bouwde Erard van der Marck op dezelfde plaats een waterkasteel dat tijdens de 17de eeuw in verval raakte. In 1670 liet de Horion er herstellingen aan uitvoeren en keerde de Leenzaal terug. Vanaf de Franse bezetting raakte het domein in verval. Heden kasteel in neorenaissance-stijl uit 1912 met integratie van de oosttoren.²⁰
- Landhuis Jessenhof: Aanvankelijk was hier een hoeve gelegen. Het neoclassicistisch landhuis uit de 19de

eeuw werd in 1992 verwoest door een brand.²¹

- Landhuis Speelhof: Woonhuis uit de 17de eeuw met uitbreiding van twee haakse vleugels in de 18de eeuw.²²
- Landhuis Kiewit (kasteel): Neoclassicistisch herenhuis uit de tweede helft van de 19de eeuw. Ten oosten, achter het kasteel bevindt zich een dienstgebouw uit het eind van de 19de eeuw. Achter dit dienstgebouw ligt nog een semi-gesloten hoeve met kern uit de 17de eeuw, aangepast in de 19de eeuw. Ten oosten bevindt zich nog een woonhuis met oude kern in stijl- en regelwerk en een 19de-eeuwse gedeeltelijke versterking.²³

20 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Waterslot Prinsenhof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22245> (geraadpleegd op 18 juni 2024) en INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Tuin van het Prinsenhof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134626> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

21 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Parkje van het Jessehof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134625> (geraadpleegd op 18 juni 2024) en INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Neoclassicistisch herenhuis [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22253> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

22 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Landhuis Speelhof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22254> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

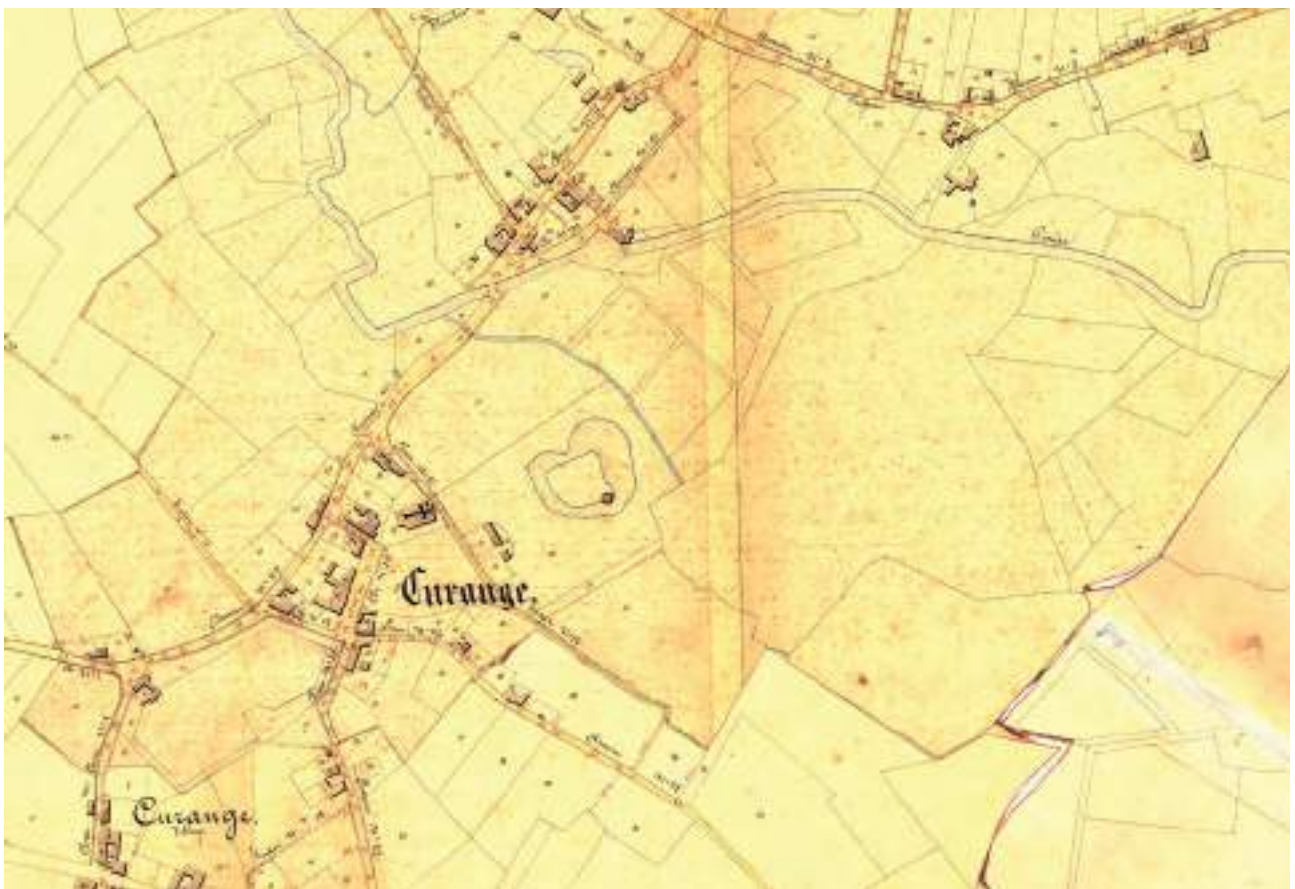
23 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Kiewit [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22142> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

afb. 10 — Kasteel Prinsenhof op de Villaretkaart

afb. 11 — Kasteel Prinsenhof op de Ferrariskaart

afb. 12 — Kasteel Prinsenhof op de Atlas der Buurtwegen

afb. 13 — Landhuis Jessenhof op de Ferrariskaart (als hoeve aangeduid)

afb. 14 — Landhuis Jessenhof op de Atlas der Buurtwegen

afb. 15 — Landhuis Speelhof op de Villaretkaat (ten oosten een grote vijver)

afb. 16 — Landhuis Speelhof op de Atlas der Buurtwegen

afb. 17 — De plaats van landhuis Kiewit op de Ferrariskaart: hier zijn geen gebouwen weergegeven, wel vijvers.

afb. 18 — Landhuis Kiewit op de Atlas der Buurtwegen (vijvers in percelering herkenbaar)

afb. 19 — Landhuis Kiewit op de kaart van Vandermaelen (vijver ten noordwesten)

Herk-de-Stad

- Kasteel Halbeek: Momenteel neoclassicistisch landhuis uit het midden van de 19de eeuw, maar minstens teruggaand tot een 18de-eeuwse hoeve, vermoedelijk een cijnshof van het hof te Landwijk. Op de Villaretk kaart staat deze weergegeven als “chateau de Halbeck”, op de Ferrariskaart foutief als “chateau Lands Wyck” aangeduid (het kasteel Landwijk ligt meer naar het westen). Op de Ferrariskaart zijn drie visvijvers te zien.²⁴ De hoeve van Halbeek met een motte is op verschillende kaarten uit de 18de eeuw afgebeeld (zie hoofdstuk 6 Cartografische bronnen).
- Landhuis Gasterbos (kasteel): Huidig kasteel in neo-Vlaamse renaissancestijl, in 1890 ontworpen door Auguste van Assche, gaat terug op een 17de-eeuwse hoeve. De kasteelaanhorigheden werden in een zelfde stijl ontworpen. Het park in landschappelijke stijl werd aan het einde van de 19de eeuw aangelegd in functie van de jacht. In 1718 kochten Arnold Briers, schepen van Vliermaal en burgemeester van Hasselt, en zijn echtgenote Ida van Manshoven de Gasthuisboswinning, die sedert 1683

in het bezit was van het gasthuis van Halen. Aangezien de woning in slechte toestand was, bouwden de nieuwe eigenaars het in 1721 terug op en vererfden het aan hun zoon. In 1826 wordt het goed beschreven als “huysinge, stallingen, schuur, heerewoning en gronden, waarden, weiden, nieuwe boomgaard, hoogenhof, poorthuisweide, groot en klein kanaal, vijver, bempden, kastanjedreef, bolxvijver met reservoiren en spoelkuilen, bloemendreef en de Engelschen bos, groot 3 bunder, 74 roeden 30 ellen”.²⁵

24 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Parkje van het kasteel van Halbeek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/303358> (geraadpleegd op 17 juni 2024).

25 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteeldomein van Schulen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/84284> (geraadpleegd op 17 juni 2024).

afb. 21 — Kasteel Halbeek op de Ferrariskaart

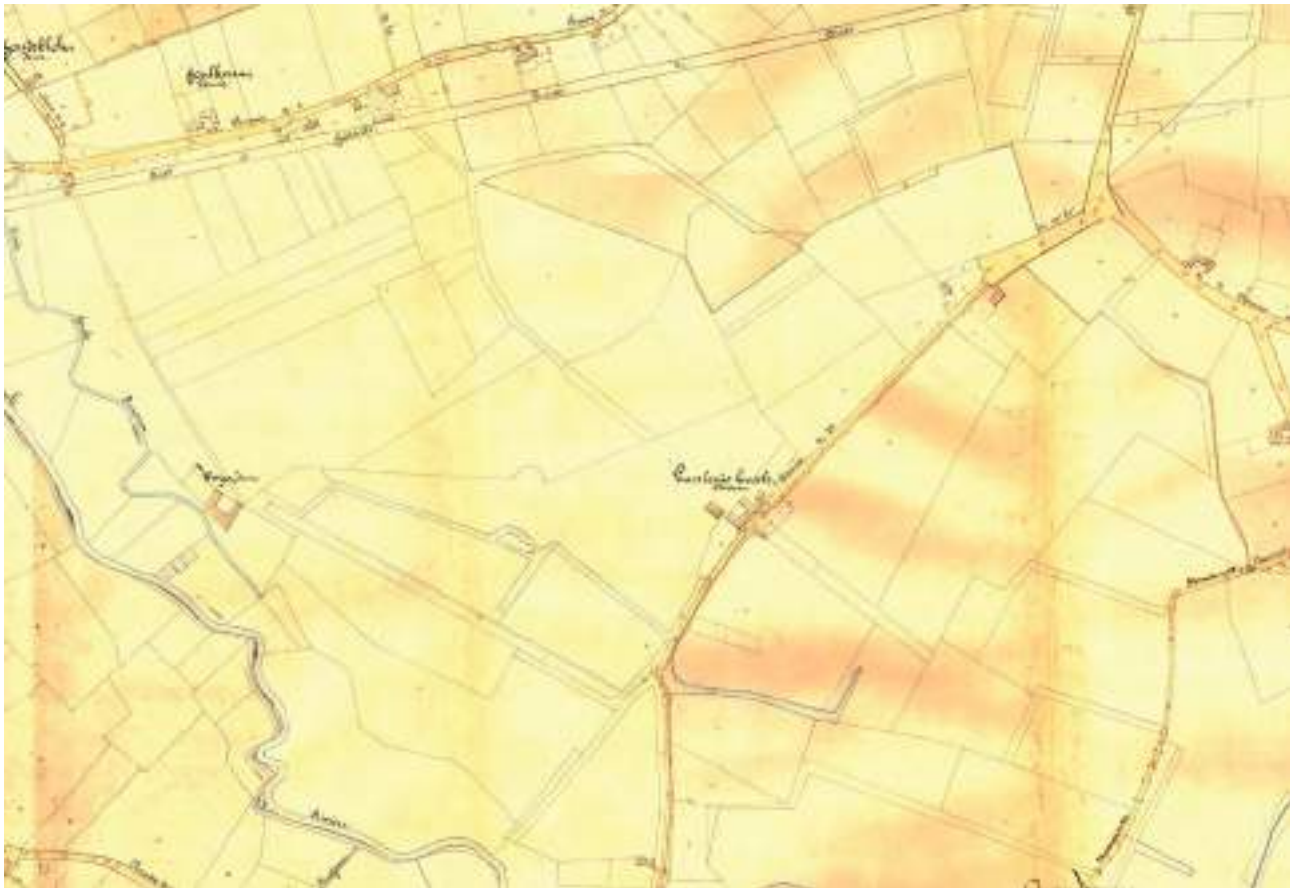
afb. 22 — Kasteel Halbeek op de Atlas der Buurtwegen

afb. 23 — Kasteel Gasterbos op de Villaretkaart (hier nog als “Cense”, hoeve aangeduid). Ter hoogte van de Bolxvijver is hier een nattere zone te zien met enkele kleinere vijvers naast de weg

afb. 24 — Landhuis Gasterbos op de Ferrariskaart. Hier staat de Balcks Vyver aangeduid.

afb. 25 — Kasteel Gasterbos op de Atlas der Buurtwegen ("Gasthuis bosch Chateau"). Hier is het perceel van de Bolxvijver te zien maar deze lijkt niet aangeduid te zijn als water.

Heusden-Zolder

- Domein Bovy: De Bolderbergse Winning wordt voor het eerst vermeld in 1154 bij de schenking van het allodium door de graven Lodewijk van Loon en Godinus van Duras aan de abdij van Averbode. In 1436 wordt het als laathof vermeld. In 1636 wordt het goed met een gracht versterkt. Tot 1797 was het in bezit van de norbertijnen, hierna kwam het in privébezit. Vanaf 1849 kreeg het de naam “Het goed van Bovy” genaamd naar J. Bovy, gouverneur van Limburg (1872-1879), die er zich vestigde.²⁶
- Kasteel Vogelzang: Volgens de legende gebouwd door Hugo, broer van graaf Gerard van Loon (1171-1195) om samen te kunnen leven met zijn schoonzuster Maria van Gelder. De eerste vermelding dateert van 1308, wanneer Arnold V, graaf van Loon het goed als bruidschat schenkt bij het huwelijk van zijn dochter Mathilde met Godfried van Hunsbergen. Achtereenvolgens komt het domein in het bezit van de families van Hunsbergen, van Hamel, van der Marck, van Bastenaken, de graven d’Elter van Luxemburg, de familie van Inhausen van Kniphausen, Pachico. Vanaf 1711 tot heden is het in bezit van de familie de Villenfagne. De waterburcht bij de Laambeek werd in 1422 gebouwd. De omgrachte neerhof-opperhofstructuur is nog steeds afleesbaar. In de 17de, 18de en 19de eeuw werd het kasteel verbouwd en vergroot. De heren van Vogelsanck waren belangrijke en invloedrijke spelers in het gebied van de Wijers. De betekenis van dit domein wordt duidelijk aan de hand van talrijke archiefbronnen, die te maken hebben met het domein of zijn eigenaars en geschillen of overeenkomsten met andere spelers documenteren.²⁷
- Kasteel Terlaemen: Het goed was een voormalige, in 1293 al vermelde Loonse heerlijkheid bij de Laambeek, waarnaar het vernoemd werd. Toen was het in bezit van de familie Malapart de Lame, in 1330 werd het overgedragen aan de bastaard van Arnold V van Loon, Marten van Loon. Achtereenvolgens kwam het in bezit van de families Steyvoert, de Blocquerie de Terbiest de Terlaemen, van Mombeek en de Borgyhye (tot de Franse bezetting). Het huidige kasteel werd in de tweede helft van de 18de eeuw als jacht-huis gebouwd voor graaf Jean de Borck-grave. Door de nabijheid van de twee domeinen en het gezamenlijke gebruik van het water van de Laambeek, kwam het tot geschillen en overeenkomsten

tussen de heren van Terlaemen en de heren van Vogelsanck. Hiervan zijn talrijke archiefbronnen bewaard.²⁸

- Landhuis Obbeek (kasteel): Het landhuis werd in het midden van de 18de eeuw als jachtverblijf gebouwd door Charles-Antoine de Horion waarna het in de familie bleef. In de 19de eeuw onderging het enkele wijzigingen.²⁹
- Landhuis Domherenhuis: Het Domherengoed is een afsplitsing van de baronie Vogelsanck, waarop in 1785 voor Antoine Lambert de Villenfagne (1753-1822), tot 1794 kanunnik of domheer van het Sint-Lambertuskapittel te Luik, een hoeve werd gebouwd. Na de opheffing door de Franse revolutie leefde hij in Zolder, werd er burgemeester en gaf zijn naam aan het goed. Het huis, dat meerdere vergrotingen en verbouwingen kende in de loop van de 19de en 20ste eeuw, diende nadien als woning voor de toekomstige opvolger van Vogelsanck, voor jongere zonen of ongehuwde dochters. In tussenliggende jaren werden de gebouwen louter als hoeve gebruikt, een functie die met de jaren werd ingekrompen en volledig werd opgeheven toen het domein in 1976 door de gemeente werd verworven. In de periode 1904-1928 werd het Domherenhuis verhuurd aan ingenieurs van de plaatselijke mijn.³⁰
- Landhuis Meylandt (kasteel): Voormalig Loons laathof, in 1385 vermeld als “Hof ter Bockt”, vanaf 1603 als “Milant”. Sinds 1715 in het bezit van de familie de Theux. Het huidige neoclassicistische kasteel dateert uit 1842.³¹

26 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Bolderbergse Winning [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22523> (geraadpleegd op 19 juni 2024) en INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Gemeentelijk domein Bovy [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134646> (geraadpleegd op 19 juni 2024).

27 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Vogelzang [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22508> (geraadpleegd op 18 juni 2024) en INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Park van het kasteel Vogelsanck [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134644> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

28 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteelpark Terlaemen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134643> (geraadpleegd op 18 juni 2024) en INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Terlaemen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22532> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

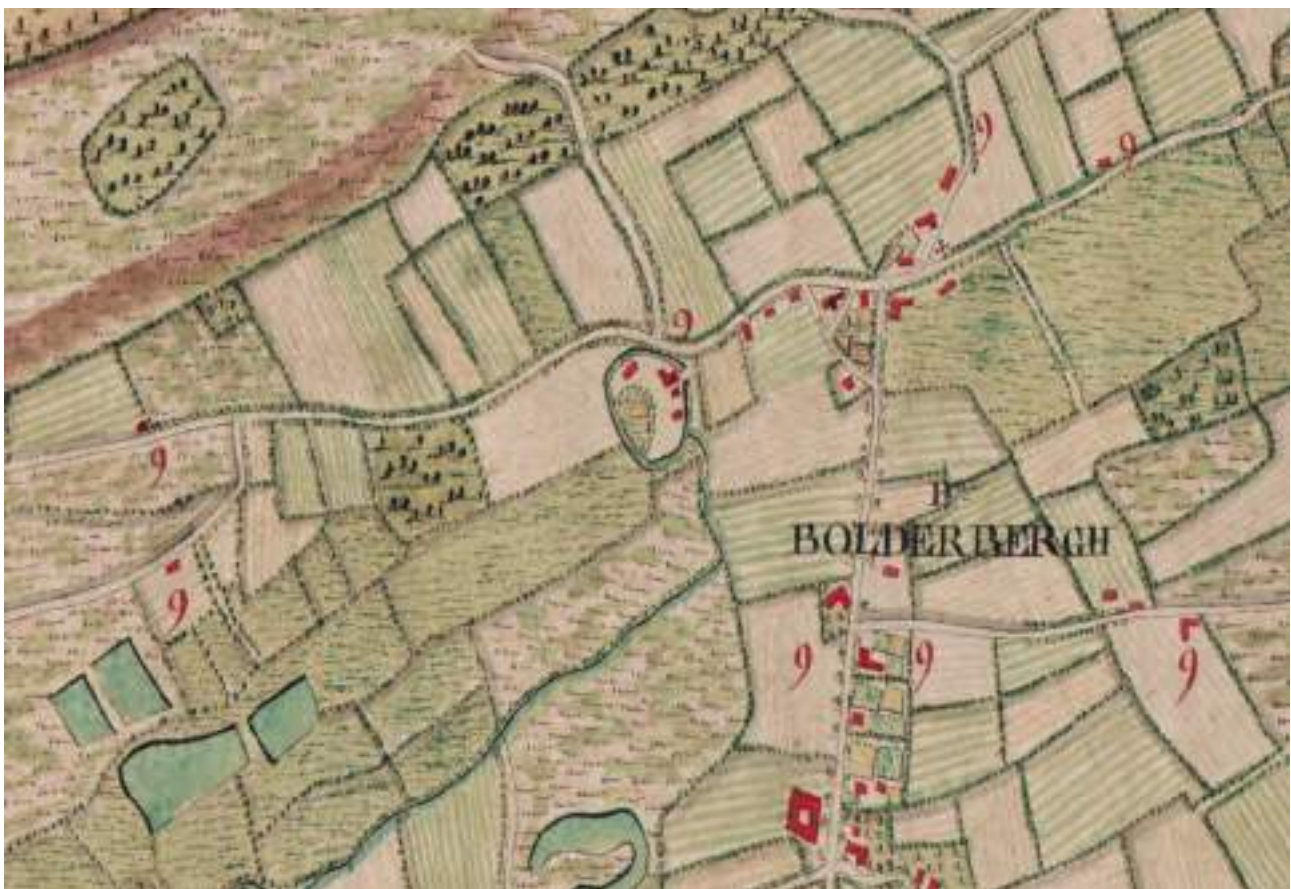
29 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Domein van Obbeek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22501> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

30 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Domherenhuis met park [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22505> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

31 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel Meylandt [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22491> (geraadpleegd op 18 juni 2024) en INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Domein Meylandt [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134639> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

afb. 26 — De winning van Bolderberg in het kaartboek van Averbode (1650 - 1680, detail van kaart XXIII)

afb. 27 — De omgracht winning van Bolderberg op de Ferrariskaart

afb. 28 — De omgrachte winning van Bolderberg op de Atlas der Buurtwegen

afb. 29 — Het kasteel van Vogelsanck met grachten op de Ferrariskaart. De Laambeek doorkruist het domein van noordoost naar zuidwest. Ten oosten van het kasteel een grote rechthoekige vijver

afb. 30 — Het kasteel van Vogelsanck met grachten op de Atlas der Buurtwegen

afb. 32 — Het kasteel van Terlaemen op de Ferrariskaart. De Laambeek doorkruist het domein van oost naar west. Onderaan ziet met de grote vijver van Terlaemen.

afb. 31 — Het kasteel van Terlaemen op de kaart van Vandermaelen

afb. 34 — Landhuis Obbeek op de Ferrariskaart: enkele losstaande gebouwen bij een vijver, ten noordoosten van de schans

afb. 33 — Landhuis Obbeek op de Atlas der Buurtwegen

afb. 35 — Landhuis Obbeek op de kaart van Vandermaelen

afb. 36 — Landhuis Domherenhuis op de Atlas der Buurtwegen

afb. 38 — Kasteel Meylandt op de Ferrariskaart, een grote vierkante vijver ten oosten van het omgrachte kasteel.

afb. 37 — Kasteel Meylandt op de Atlas der Buurtwegen. De Molenbeek is nu omgeleid in de vroegere gracht van het kaasteel.

Houthalen-Helchteren

- Kasteel Ter Dolen: De eerste vermelding van het slot dateert uit 1282. Aanvankelijk diende het als buiten-goed en zomerresidentie van de abt van Sint-Truiden. In de 14de eeuw werd het voor het eerst als residentie gebruikt. In 1361 werden de hoeve en het kasteel platgebrand. Hierna kwam er herstel, maar de gebouwen vielen snel weer in puin door gebrek aan zorgen. In 1522 hadden grote herstellingen en vergrotingen plaats onder abt Willem van Brussel (1516-32). Hij liet een keuken optrekken, een zaal, (privé-)vertrekken, een paardenstal en duivenhok, een portaal en alle bijhorigheden van een herenwoning. Hij versterkte het kasteel met een omwalling bestaande uit een sterke ringmuur met torens en een brede, diepe gracht. Hij kocht ook de verloren gegane omliggende goederen terug en maakte het domein opnieuw rendabel. De abt van Sint-Truiden betreurde op 4 juni 1538 dat het kasteel veel te lijden had gehad van de bezetting door de voorbijtrekkende troepen van de prins van Oranje. Eertijds was de bewaking en de verdediging van het slot opgelegd aan de inwoners van het dorp. Het complex diende in tijd van gevaar ook als toevluchtsoord voor de bevolking. In de 17de eeuw gebeurden nog verschillende aanpassingen. In de 18de eeuw kreeg het abtsverblijf zijn typische U-vorm.

Aangeslagen als nationaal goed onder de Franse omwenteling in 1792, werd het domein, bestaande uit het kasteel, het neerhof en circa 80 bunder (circa 10,6 hectare) gronden, te Maastricht openbaar verkocht op 14 oktober 1797 aan een zekere J. Th. Van Gulpen, namens W. Claes, burgemeester te Hasselt. De verbouwing in neo-Lodewijk XVI-stijl met afbraak van de polygonale sluiting van de zuidelijke aanbouw van de noordvleugel vond wellicht in de 19de eeuw plaats.

In 1917 verbleven 250 Duitse soldaten op het kasteel, waar ze vernielingen aanbrachten. Van 1923 tot 1932 verbleven er de Fraters van Tilburg, toen ze zich vestigden in Zonhoven. Na hun vertrek verkochten de eigenaars de meeste bijhorende gronden. Ter Dolen was erg onderkomen geraakt, zodat er herstellingswerken nodig waren om het kasteel weer bewoonbaar te maken. De vervallen kapel werd volledig gerestaureerd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog viel het kasteel in handen van de Duitse bezetter, die niet alleen aan het interieur schade berokkende, maar ook bij het verlaten van het slot in 1944 de restanten van het poortgebouw en de ten westen aansluitende dienstgebouwen van het neerhof door brandstichting vernielde. Het woonhuis van de hoeve en de melkerij werden heropgebouwd door mevrouw Dijon-Naveau. Na de Tweede Wereldoorlog werd het slot het buitenverblijf van oud-eerste minister Jean-P.-A.-Gh.-M. Duvieusart (*1900).

De huidige eigenaar installeerde in 1994 een brouwerij Ter Dolen in het neerhof.³²

- Domein Hoeverheide: Dit domein behoorde eertijds toe aan de abdij van Sint-Truiden. Eind 18de eeuw werden de kerkelijke goederen, en dus ook deze heide, verbeurdverklaard en kwamen in eigendom van de gemeente Helchteren. Het domein zelf ontstond in 1860, toen de Aalsterse senator Léon Leirens-Eliaert 550 hectare 'woeste grond' kocht van de gemeente Helchteren. Bij zijn aankoop bestond het domein uit een uitgestrekt heidelandschap met duinen. Deze gronden werden door de nieuwe eigenaar ontgonnen. Op de rand van het domein werd een villa opgericht. Na de ontdekking van de steenkool in de Limurgse Kempen in 1901 werd het domein verder aangeplant met grove den in functie van de nabijgelegen mijnontginningen.³³
- Domein Kelchterhoef: De oudste vermelding van het domein Kelchteren is terug te vinden in een in het Latijn geschreven afschrift van een akte van schenking in 1228. In ruil voor een jaarcijs van zestien Luikse stuivers schonk graaf Arnold IV van Loon een stuk land en moeras aan de norbertijnen van Florefe. Op de plaats van die gronden en moerassen stond ervoor blijkbaar een bos met de naam 'Calechtre'. Vrij snel nadat de norbertijnen Kelchteren in handen kregen, richtten ze er een abdijhoeve op. De huidige naam Kelchterhoef is een samenstelling van 'Calechtre' en 'hova' en slaat op een landbouwwuitbating rondom een hof of winning. De paters en lekenbroeders stonden aanvankelijk zelf in voor het beheer van de boerderij en het bewerken van de landerijen. Ze deden er aan landbouw en veeteelt. De Laambeek en de aangelegde vijvers in de omgeving dienden voor het kweken van vissen. Op 5 augustus 1798 werd Kelchterhoef verkocht aan de Maastrichtenaar Jean Abraham Mamin. In 1850 werd baron Moreau de Bellaing uit Antwerpen de nieuwe eigenaar. Hij voerde verbouwingswerken uit in 1851 en gaf de abdijhoeve haar huidige vorm. In 1954 kocht de gemeente het domein van circa 197 hectare terug van de adellijke familie. De abdijhoeve werd in 1969 omgebouwd tot een restaurant met feestzalen en café-terras, Abdijhoeve genoemd.³⁴
- Domein Hengelhoef: In 1141 ontvingen de Norbertijnen van Florefe bezittingen in Houthalen, waar ze vijf mansi of circa 60 bunders grond aangeboden

32 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel Ter Dolen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80604> (geraadpleegd op 19 juni 2024).

33 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Dreef van reuzenlevensboom bij Hoe-verheide [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/132518> (geraadpleegd op 19 juni 2024) en INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Villa [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80607> (geraadpleegd op 19 juni 2024).

34 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Abdijhoeve [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80541> (geraadpleegd op 19 juni 2024).

kregen van de Naamse gravin Ermesinde, beschermvrouw van de abdij, en van Hendrik II, hertog van Limburg. Paus Eugenius III bekrachtigde in 1145 deze schenkingen, die de oorsprong vormden van Hengelhof, een geïsoleerd domein tegen Genk aan de bovenloop van de Roosterbeek, een deels glooiend terrein, vandaar dat de naam een samenstelling is van heng (bij hangen) “hellend terrein” en lo “bos”. In 1179 is reeds sprake van een boerderij. In 1400 stond er op Hengelhof een bedehuis. Het domein was driemaal zo groot als Kelchterhof. Op Hengelhof werd op grote schaal aan bijen- en schapenteelt gedaan, en wellicht ook aan viskweek.

Op 5 augustus 1798 werd het domein als zwart goed verkocht en daarbij als volgt omschreven: hoevegebouwen, brouwerij, bakkerij, schuur, stallen, 40 bunders (circa 35 hectare) land en weide, 19 bunders (15,5 hectare) schaarbos en ven, 70 bunders (61 hectare) heide en negen bunders (8 hectare) vijvers. Koper was de Heusdense advocaat P.A. Nicolay. Zijn familie gaf Hengelhof later terug aan Floreffe. In 1844 verbleef de nieuwe eigenaar, de rentenier J.H. Hauwaerts, zelf op zijn goed. Sedert 1850 wordt het bewoond door de familie Wittouck van Sint-Pieters-Leeuw.

Het domein werd door aankopen vergroot tot 549 hectare. De gebouwen werden tot een herenwoning omgebouwd en uitgerust met een voor die tijd moderne boerderij met watermolen. Na een brand in het begin van de 20ste eeuw werd het kasteel heropgebouwd.

In 1962 kwam het domein in het bezit van het Verbond van Christelijke Mutualiteiten. Sedertdien groeide het uit tot een van de grote Belgische sociale vakantiecentra. Het kasteel werd een congressentrum. Eind 2000 werd het centrale gedeelte van Hengelhof verkocht aan de federale overheid om er een opvangcentrum voor vluchtelingen in te richten. Wegens juridische problemen sloot dit asielcentrum op 28 maart 2002 zijn deuren.³⁵

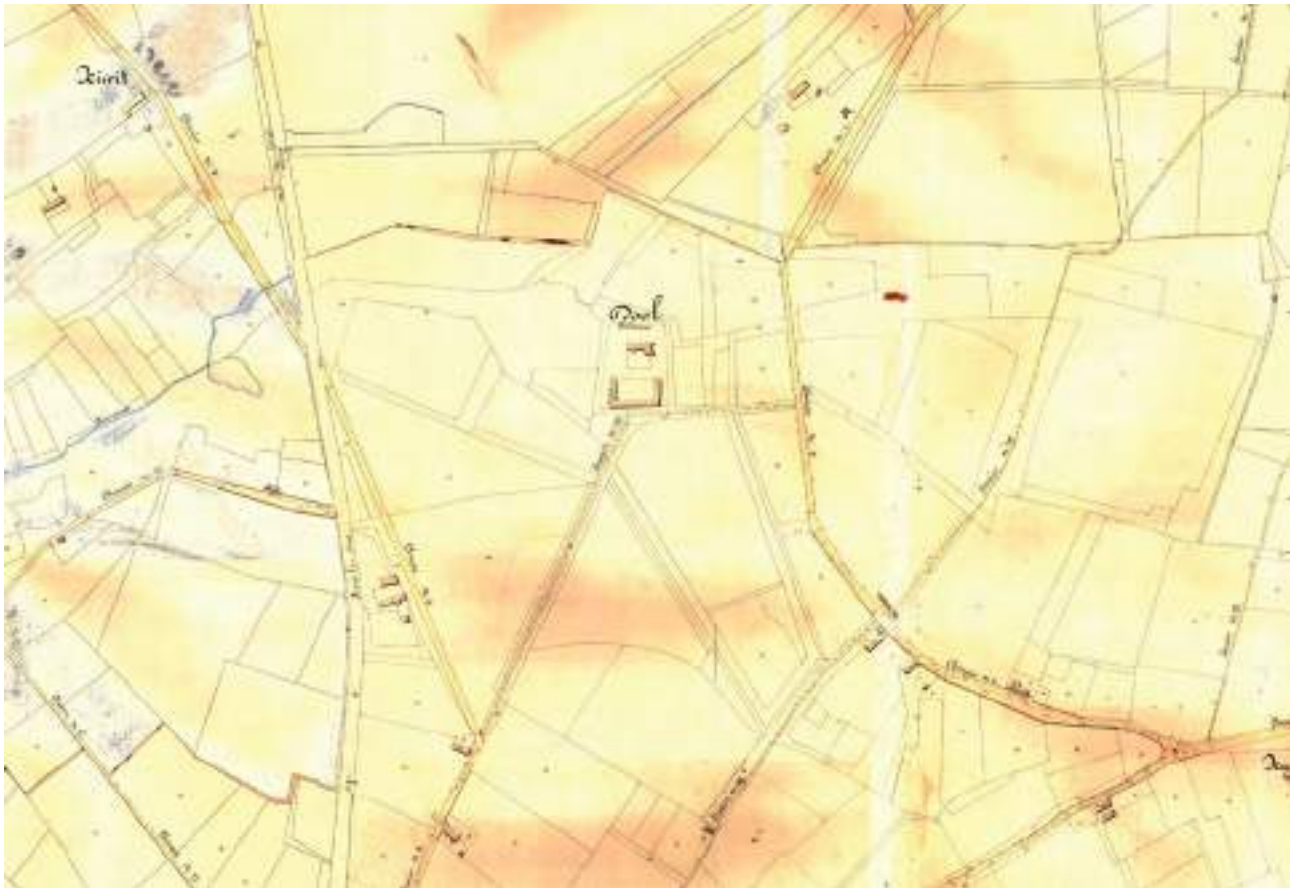
- Landhuis Luciebos (kasteel): Alleenstaande villa uit 1924 of 1926.³⁶

35 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Hengelhof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80534> (geraadpleegd op 19 juni 2024).

36 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel Luciebos [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80633> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

afb. 39 — Kasteel Ter Dolen op de Ferrariskaart (“Cense de l’Abbé de St. Trond”). Omgrachte hoeve met grote vijvers ten noorden en ten zuiden

afb. 40 — Kasteel Ter Dolen op de Atlas der Buurtwegen

afb. 41 — Kasteel Ter Dolen op de kaart van Vandermaelen

afb. 43 — Domein Hoeverheide op de Ferrariskaart. Het Domein is niet exact te situeren, op basis van de beschrijving gaat het om een groot gebied thv de heide

afb. 42 — Domein Hoeverheide op de kaart van Vandermaelen. Het Domein is niet exact te situeren, op basis van de beschrijving gaat het om een groot gebied thv de heide

afb. 45 — Domein Kelchterhoef op de Ferrariskaart. Ten zuiden een grote en meerdere kleine vijvers.

afb. 44 — Domein Kelchterhoef op de Atlas der Buurtwegen.

afb. 47 — Domein Hengelhoef op de Ferrariskaart.

afb. 46 — Domein Hengelhoef op de Atlas der Buurtwegen.

Lummen

- Kasteel De Burg: Het kasteel wordt al vermeld in 1203 en was de zetel van de heerlijkheid Lummen, aanvankelijk Loons en later Luiks gebied. Van 1350 tot 1820 was het in bezit van de familie van der Marck. In 1837 werd het gekocht door jeneverstoker Laurens Renier Palmers en door het huwelijk van zijn dochter met Henri Gerard Briers kwam De Burg in het bezit van deze familie. Tegenwoordig kasteelpark in landschappelijke stijl, in het midden van de 19de eeuw aangelegd volgens de principes van de gebroeders Bühler als deel van een landgoed van ca. 57 ha met kasteelboerderij en waterkasteel. Het kasteel kent een feodale oorsprong met neerhof en opperhof op een site die nauwelijks evolueerde sinds minstens de 17de eeuw.³⁷
- Kasteel Het Loye: Dit kasteel wordt reeds vermeld in 1429. De oudste kern van het huidige kasteel dateert vermoedelijk uit de 16de eeuw. Het kasteel groeide rondom een thans verdwenen donjon op de noordwesthoek van de huidige, rechthoekige binnenplaats. Het waterkasteel vertoont een sterk heterogeen uitzicht door de verschillende verbouwingen tussen de 16de en 19de eeuw. Ten oosten van het kasteelcomplex bevinden zich visvijvers.³⁸

37 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteeldomein De Burg [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134649> (geraadpleegd op 17 juni 2024).

38 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Loye [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22568> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

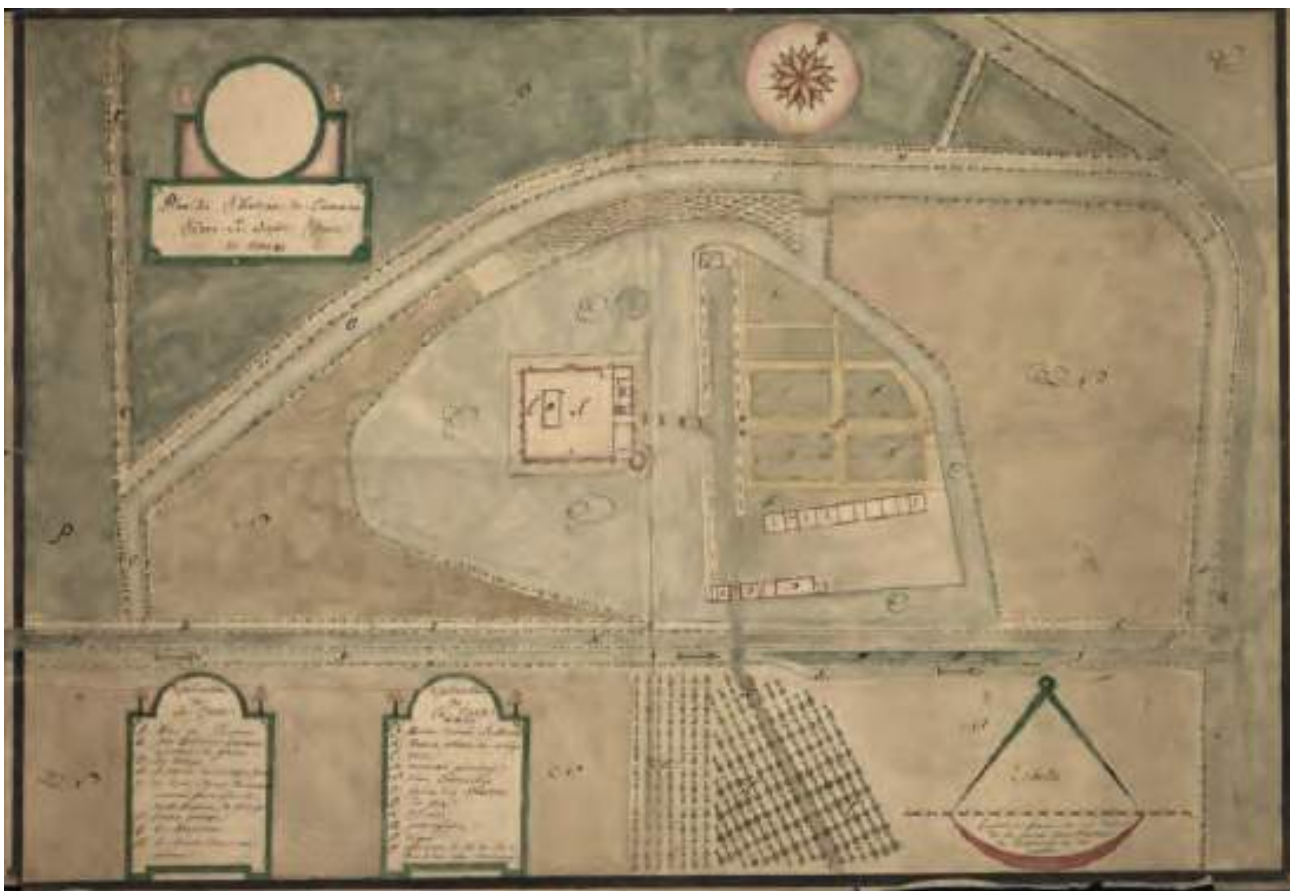
- Landhuis Lagendal (kasteel): Het kasteel gaat terug tot eind 18de of begin 19de eeuw. Op het domein bevindt zich een grote ronde vijver.³⁹
- Landhuis Het Hamel (kasteel): Huidig kasteel daterend van 1947-1950 en opgetrokken in opdracht van baron A. de Moffart, met oudere kern van een 17de-eeuws kasteel dat tijdens de 18de eeuw in classicistische stijl verbouwd werd. In 1860, bij de bouw van een tweede kasteel ten zuidwesten, werd het eerste kasteel in neorenaissancestijl aangepast en gebruikt als paardenstal en wagenhuis. Na zware beschadigingen tijdens de Tweede Wereldoorlog werden beide gebouwen in 1946 gesloopt.⁴⁰

39 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteelpark Het Lagendal [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134651> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

40 — INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteelpark Het Hamel [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134650> (geraadpleegd op 18 juni 2024) en INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Het Hamel kasteel en kasteelhoeve [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22581> (geraadpleegd op 18 juni 2024).

afb. 48 — Kasteel de Burg op de Ferrariskaart. De Mangelbeek vloeit langs het kasteeldomein. Het opper- en neerhof zijn duidelijk herkenbaar. Het kasteel wordt omringd door een brede vijver. In de omgeving liggen eveneens verschillende vijvers.

afb. 49 — Plan van het kasteel de Burg uit de 18de eeuw (Cartes et plans, Archives du Palais d'Arenberg à Bruxelles, Algemeen Rijksarchief, toegang T580, nr. 520, zie ook verder bij de cartografische bronnen). Dit plan is met het noorden onderaan georiënteerd.

afb. 50 — Kasteel Het Loye op de Villaretkkaart

afb. 51 — Kasteel Het Loye op de Ferrariskaart

afb. 52 — Kasteel het Loye op de Atlas der Buurtwegen

afb. 53 — Kasteel Lagendal op de Atlas der Buurtwegen

afb. 54 — Landhuis Het Hamel op de Ferrariskaart.

afb. 55 — Landhuis Het Hamel op de Atlas der Buurtwegen

3 Methodiek

Literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek werd parallel met het archiefonderzoek gestart. Het literatuuronderzoek diende om een algemeen beeld te krijgen van het gebied en om verwijzingen te vinden naar mogelijk relevante archiefstukken. In eerste instantie werden in de bibliotheek van Hasselt (algemene collectie en Limburgensia) publicaties met betrekking tot de verschillende domeinen binnen De Wijers geraadpleegd. Via de zoekfunctie werden de verschillende domeinen ingegeven en werd op termen als “wijers” en “visvijvers” gezocht. Ook verwijzingen vanuit de Inventaris Onroerend Erfgoed werden opgezocht. Daarnaast werd ook de bibliotheek van de Abdij van Herkenrode geraadpleegd. Naast deze bronnen leverde een afspraak met Guido Pirotte (Gemeente Zonhoven) ook nog enkele publicaties en gegevens op. Ook konden verschillende publicaties online gevonden worden.

De bibliotheek van Bokrijk gaf aan geen specifieke literatuur te hebben over de visvijvers. Ook het aanschrijven van de Heemkundige Kringen binnen het gebied leverde geen bijkomende informatie op. De lokale groepen van Natuurpunt werden eveneens gecontacteerd maar dit leverde geen reactie op. Enkele leden van de werkgroep (o.a. Reinhilde Neyens, Pieter Bloemen, Hans Raeymakers) stuurden nog wat informatie of contactgegevens door.

Uit het literatuuronderzoek kwamen verschillende types publicaties naar voren:

- Literatuur over de abdijen en domeinen, gemeentes,... Deze zijn interessant om een algemeen beeld te krijgen van het gebied en de spelers. Het is echter niet de bedoeling om een synthese te maken van alle literatuur waardoor deze gewoon als interessante achtergrondinformatie dienen.
- Literatuur in verband met visvijvers. Deze publicaties behandelen meestal de soorten vissen die aanwezig zijn in visvijvers of de huidige viskweek en zorgen dus niet voor historische informatie.
- Publicaties over toponymie. De informatie die hieruit verkregen wordt is interessant omdat zo meerdere zoektermen verkregen werd voor het archiefonderzoek.
- Verzamelde informatie in het kader van publicaties of tentoonstellingen. Deze geven vaak een mooi overzicht over een welbepaald thema, met soms verwijzingen naar archiefonderzoek.
- Inventarissen archieven (Herkenrode, Sint-Truiden). Zie archiefonderzoek.

Aangezien het doel van deze studie is om verhalen te

bekomen vanuit de primaire bronnen, diende het literatuuronderzoek dan ook niet om nogmaals de gekende verhalen samen te brengen, maar was het de bedoeling om verwijzingen naar de archiefbronnen te vinden. Tijdens het literatuuronderzoek bleek echter dat in de algemene literatuur zelden bibliografische verwijzingen worden gemaakt en al zeker niet naar de primaire bronnen. Hoewel in sommige publicaties interessante verhalen werden vermeld, ontbrak de link met een archiefbron. Het doornemen van alle literatuur stond dan ook niet in verhouding tot het gewenste resultaat. Om deze reden werd dan ook besloten geen verdere publicaties te raadplegen in andere bibliotheken of centra (o.a. Regionaal Historisch Centrum Limburg).

In bijlage 1 wordt de lijst weergegeven van publicaties die geraadpleegd werden. Ook de publicaties waarnaar in de tekst verwezen wordt, staan in deze lijst.

Archiefonderzoek

Het literatuuronderzoek leverde minder specifieke archiefbronnen op dan verwacht. Hierdoor moest het archiefonderzoek quasi vanuit een leeg blad beginnen. Het doel van het archiefonderzoek was het vinden van primaire bronnen die een verhaal vertellen over de invloed van abdijen of kastelen op een specifieke plaats in het landschap van de Wijers, meer specifiek de vijvers of visvijvers.

Verkenkend archiefonderzoek

Gezien de geografische ligging van de Wijers werd het onderzoek aangevat in het Rijksarchief van Hasselt, waar de archieven van de abdijen van Herkenrode en Sint-Truiden en de archieven van alle gemeenten en de bijhorende schepenbanken binnen het onderzoeksgebied bewaard worden. Ook een deel van het archief van de Heren van Vogelsanck, het archief van het laathof van Bolderberg en het archief van het leenhof van Thiewinkel bevinden zich in het Rijksarchief van Hasselt. Voor het verkennend archiefonderzoek werden de inventarissen van deze archieven systematisch doorgenomen en werd gezocht naar archiefbronnen waarvan de titel verwijst naar het gebruik of beheer van vijvers, visserij en waterlopen. In de inventarissen van de archieven van de abdijen werd op zoek gegaan naar vermeldingen van de relevante plaatsen, domeinen of gebouwen. Er werd vooral aandacht besteed aan de hoofdstukken over het goederenbeheer, waarin de bronnen gegroepeerd worden per dorp of gehucht waar de abdijs eigendommen bezat. Voor elke gemeente die deel uitmaakt van het onderzoeksgebied werden de inventarissen van de gemeente en van de schepenbanken op papier of digitaal doorgenomen. Een lijst van geraadpleegde toegangen werd in bijlage 2 bij deze nota gevoegd.

In een tweede stap werd de digitale zoekrobot van het Rijksarchief gebruikt om met specifieke termen te zoeken. Deze methode is minder systematisch maar gericht naar bronnen die specifiek over visvijvers handelen. Deze leverde een aantal interessante resultaten op. Enerzijds werden geografische zoektermen gebruikt van de gemeenten, gehuchten, domein- en kasteelnamen in het onderzoeksgebied, anderzijds ook van gekende vijvers, waterlopen of molens. Hierbij werden de benamingen van plaatsen in de Wijers gebruikt en in verschillende mogelijke schrijfwijzen ingevoerd (verschillende schrijfwijzen toegepast, bijvoorbeeld “Thiewinkel” en “Tiewinkel”). Verder werden in relevante archieven termen zoals “vijver”, “wijer” en “vis” zowel in het Nederlands als in het Frans ingegeven. Deze methode leverde als resultaat meerdere stukken die specifiek over vijvers of waterlopen handelen. Ook archiefbronnen uit andere bewaarplaatsen van het

Rijksarchief werden gevonden en deels geraadpleegd.

De geografische zoektermen werden ook ingegeven in de verzamelingen van kaarten en plannen, zowel van het Algemeen Rijksarchief als van het Rijksarchief in Hasselt en Luik. Hier werden talrijke cartografische bronnen van het onderzoeksgebied gevonden. Een groot aantal hiervan werd reeds gedigitaliseerd en is online raadpleegbaar.

Het archief van de familie de Villenfagne de Vogelsanck dat zich nog bij de familie bevindt, en niet digitaal ontsloten is, werd eveneens bezocht. Op basis van de inventaris van dit archief werden enkele stukken aangevraagd bij baron de Villenfagne de Vogelsanck en gefotografeerd.

Er werd navraag gedaan bij de archivaris van de Abdijs van Averbode of er in het archief van de abdijs informatie over de Wijers te vinden is. Hier werd ons meegegeeld dat er heel wat archief over de bezittingen van Averbode in Bolderberg bewaard is, maar dat dit vooral handelt over het verkrijgen van gronden aldaar en later ook over het verdedigen van de rechten van de abdijs, in het bijzonder tegenover de heer van Vogelsanck. Uit het verkennende archiefonderzoek bleek dat de bronnen in verschillende categorieën te verdelen zijn:

- Oorkonden betreffende schenkingen van gronden. Deze gaan vaak ver terug in de tijd en staan vaak aan het begin van een domein. Bijvoorbeeld een oorkonde uit 1228 waarin Arnold, graaf van Loon het goed Kelchterhoef aan de abdijs van Floreffe schenkt. Deze zijn soms als origineel, maar vaak ook (zoals in dit geval) als afschrift uit de 17de of 18de eeuw bewaard. (voetnoot: Zonhoven, Oorkonden, toegang 1439 RA Hasselt, nr. 1)
- Juridische documenten. Tot deze groep behoort een groot deel van de gevonden bronnen. Betwistingen, klachten, processen en strafrechtelijke zaken werden immers al vroeg in geschreven documenten bijgehouden. Vaak gaat het hierbij over betwistingen betreffende de eigendom of het gebruik van bepaalde plaatsen, vijvers of waterlopen.
- Bij de categorie van juridische documenten behoren in principe ook documenten die de verkoop of verhuur/verpachting van eigendommen vastleggen. Hierin werd vaak ook opgenomen, wat de rechten en plichten van de betrokken partijen waren, zowel betreffende de inkomsten van en uitgaven voor het eigendom als ook het beheer en het onderhoud ervan.
- Cartografische bronnen, kaarten en plannen. Deze dienden enerzijds om eigendommen vast te leggen, anderzijds voor het beheer van eigendommen, zoals de inspectie van waterlopen of ter illustratie bij beheerdocumenten of bij geplande werken (aanleg

straat, meting van afstand naar bepaalde plaatsen...)

- Bronnen over het beheer van goederen. Deze bronnen zijn vaak niet op zichzelf staand. Zoals hierboven beschreven zijn ze vaak gelinkt aan documenten in verband met verhuur/verpachting waarbij ook wordt bepaald hoe het eigendom en dus ook vijvers of waterlopen dienen beheerd te worden. Ook visitatie-verslagen kunnen onder dit type geplaatst worden, maar hangen normaal gezien aan een cartografische bron.

De knelpunten die bij het verkennend archiefonderzoek duidelijk werden, zijn de volgende

- De manier van zoeken in de archieven, waarbij op specifieke namen (domeinen, gemeentes,...) en termen (vijver, wijer, vis,...) werd gezocht, is niet “dekkend” maar zorgt wel voor bronnen die rechtstreeks in verband staan met de zoekterm. In de inventarissen worden de titels van archiefstukken weergegeven, maar vaak zijn dit zeer korte en mogelijk onvolledige samenvattingen van de inhoud. Sommige titels vermelden contracten over pachten, renten en cijzen. In de bronnen zelf kan men naast juridische afspraken vaak ook informatie aantreffen over het onderhoud en gebruik van de bij het betreffende goed horende vijvers of waterlopen. Via de gebruikte methodiek mist men echter deze bronnen. Desondanks was deze methode binnen het gegeven tijdsbestek een goede manier om bij interessante archiefbronnen uit te komen die als basis kunnen dienen voor historische verhalen over het gebied van de Wijers.
- De gevonden bronnen hebben niet altijd een rechtstreeks verband met de abdijen of kastelen maar handelen vaak over particulieren.
- De vijver(s) waarvan sprake is in de bronnen zijn niet altijd duidelijk te situeren.
- De bronnen zijn handgeschreven en hierdoor, zeker in de 15de/16de/17de eeuw moeilijk leesbaar. Hierdoor vraagt een transcriptie soms veel tijd.
- Juridische dossiers bevatten vaak verschillende stukken, aanklacht en verdediging, getuigenissen etc. Deze bevatten in verhouding met de tijd die nodig is om deze te transcriberen niet altijd veel waardevolle informatie over het landschap en de vijvers. Hier werd er soms voor gekozen, de dossiers maar gedeeltelijk te transcriberen en enkel de relevante stukken te ontsluiten.
- Geschreven bronnen ontstonden vaak in geval van een probleem of twist. Kleine geschillen en afspraken gebeurden vaak mondeling (mondeling informatie Baron de Villenfagne). Dit kan ook verklaren waarom in bepaalde periodes minder archiefbronnen voorhanden zijn.

- De familiearchieven van domeinen en kastelen zijn mogelijks nog privé bewaard of niet geïnventariseerd.

Specifiek onderzoek van een aantal gekozen archiefbronnen

De resultaten van het verkennend archiefonderzoek werden bijgehouden in twee excellijsten. Hierna werden een aantal stukken reeds fysiek opgevraagd en doorgenomen om een eerste inschatting te maken van de bruikbaarheid van de inhoud en de moeilijkheidsgraad van een verdere ontsluiting en transcriptie. De lijsten en de reeds geraadpleegde stukken werden met de stuurgroep besproken en op basis van een aantal voorstellen werden specifieke bronnen gekozen waaruit per gemeente een verhaal kon ontstaan. Er werd enerzijds gekozen voor nog niet gekende verhalen en anderzijds voor verhalen die qua publieksontsluiting interessant leken.

Na het gericht archiefonderzoek werden deze bronnen getranscribeerd. Zoals reeds vermeld werd bij sommige bronnen besloten om niet het volledige document te transcriberen, zoals bij bepaalde juridische documenten (de opeenvolging van aanklachten, verdedigingen levert weinig interessante informatie) en visitaties van een waterloop (de meeste percelen geven dezelfde informatie weer). Naast de transcriptie wordt een samenvatting gegeven van het document en wordt bijkomende informatie gegeven die de inhoud duidelijke maakt.

Deze informatie bestaat enerzijds uit de toelichting van een aantal termen en woorden die in het hedendaagse taalgebruik niet meer gekend zijn, anderzijds verdere uitleg over bepaalde procedures/processen, zoals het juridische systeem met verschillende instanties.

4 Geschreven archiefbronnen

De geschreven archiefbronnen worden hier in alfabetische volgorde van de gemeente waar zij bij horen weergegeven. Na de titel van de archiefbron en de referentie volgt een korte samenvatting van de inhoud en eventuele extra informatie of duiding. Hieronder worden een of twee pagina's van de bron afgebeeld.

De referentie bestaat uit de bewaarplaats (RA = Rijksarchief), het archief van een specifieke instantie, bijvoorbeeld een gemeente of een abdij met bijhorend toegangsnummer en het volgnummer van het betreffende stuk binnen deze toegang.

Hierna volgt de transcriptie van de bron. In deze tekst wordt steeds verwezen naar de nummers van de foto's van de verschillende pagina's van de bron. Deze worden digitaal aangeleverd.

Na de transcriptie werden bij een aantal bronnen relevante cartografische bronnen gevoegd. Soms bevatten de archiefbronnen zelf kaarten of plannen, soms werden deze in een ander archief gevonden of werden details van de Villaretk kaart of de Ferrariskaart ter illustratie toegevoegd. Daarnaast werd het betreffende gebied of de plaats waar het verhaal uit de bron zich situeert op een actuele kadasterkaart gesitueerd.

De bronnen zijn in Nederlandse en Franse taal in de 17de, 18de en 19de eeuw geschreven en bevatten vaak termen die in het huidige taalgebruik ongewoon of zelfs onbegrijpelijk zijn. Daarom werd er hieronder een verklarende woordenlijst toegevoegd. Woorden met louter een andere, vaak fonetische schrijfwijze werden in de tekst van de transcriptie “vertaald” naar modern Nederlands of Frans. Hierbij willen we opmerken dat het niet altijd noodzakelijk is om alle woorden te begrijpen om de inhoud van een bron te kunnen vatten.

Twee zeer nuttig online-tools voor het begrijpen van oude teksten willen we hier ook meegeven:

- Het Oudnederlands Woordenboek van het instituut voor de Nederlands taal (<https://ivdnt.org/woordenboeken/historische-woordenboeken/oudnederlands-woordenboek/>)
- Het Portail lexical op de website van het Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (<https://www.cnrtl.fr/definition/portail>)

Verklarende woordenlijst

- approberen: goedgekeuren
- argeliste: arglist, boze, listige handeling, bedriegerij (zonder argelist = ter goeder trouw)
- arlen: artikelen
- beheltelijck: behoudelijk, behoudens, behalve
- chiltten: schilden
- coorvorst: keuvorst
- fiuncken: fnuiken, korten
- gegicht: gegift, geschonken
- genachte: Als term in de rechtstaal, als naam voor de termijn (aantal nachten = aantal dagen) tussen twee opeenvolgende zittingen van het gerecht. Dan ook als naam voor die gerechtsdagen of de zitting van de rechtsinstantie zelf.
- gesadden, gesaddelijk: bezadigd = kalm, bedaard
- gestaeden: toelaten
- gichtenregister: Gichten- en Rolregisters waren de voorlopers van de hedendaagse registers van de registratie en van de rechtbanken (vóór de Franse Revolutie). De Gichtenregisters werden nagelaten door schepenbanken, cijns- en laathoven.
- indervoegen: op zulke wijze
- jegelijcken: iederen
- kennep, kemp: hennep
- lauderen: van lat. laudare = prijzen, loven
- lappen: hiervoor werd geen vertaling gevonden, het werd samen met het woord “russchen” gebruikt. In de geschreven bron voor Lummen (RA Vorst, toegang I 19, nr. 9400) wordt lappen door een getuige beschreven als “beteeckent het gene sij stecken in de heijde ende aen hun dient voor stroijsels der beesten”. Het gaat vermoedelijk om het uitgraven van materiaal dat als strooisel voor dierenhokken of stallen gebruikt werd. Een voorbeeld hiervoor is hennepvezel, waarvan ook in dezelfde bron sprake is.
- lieber syn: liber = vrij zijn, het zal vrijstaan
- lycop, lykop: samen, gelijk
- maut: tol
- miswas: mislukte oogst
- moenster: munster, abdij
- moenten: muntstukken
- mombar: momber, voogd
- mulder: molenaar
- pastureren (= fr. pâturer): weiden
- raspholt: opschietend hout/bos
- regenoet: naast
- relictia: de nagelatene = weduwe of wees
- Rijcdalders: Rijksdaalders, Reichsthaler
- russen, russchen, rissen: graszoden steken (rissen=) graven, meer bepaald zoden steken, turf steken. In de geschreven bron voor Lummen (RA Vorst, toegang I 19, nr. 9400) wordt russchen door een getuige beschreven als “stecken in de heijde hetgene hun dinstigh is tot ‘t branden”, waarmee vermoedelijk turf bedoeld wordt.
- savoer: klein waterbekken, vijver (reservoir)
- sauw = zouw
- scaden: schade
- scholtet, schout, scholtis: rechterlijk ambtenaar (vgl. openbare aanklager) of (vroeger) bestuurder of opzichter over de bezittingen van een bijzonder persoon of instantie
- stentigh: stentelijk, bestendig, voor goed
- stuit (Frans): taust, getauste, pacht- of huurovereenkomst.
- taust, getauste: pacht- of huurovereenkomst. In het Frans (in België): stuit
- vertunisse, vertonisse: het tonen of vertonen van iets
- zich vervoorderen: zich verstouten, het wagen een bepaalde afkeurenswaardige handeling te verrichten
- vooralderen: voorouders

Schrijfwijze van de maanden: de maanden september tot december werden vaak afgekort geschreven met het cijfer 7, 8, 9 of 10 dat Latijns werd uitgesproken + ber: 7ber = september, 9ber = november,

DIEPENBEEK

Betwistingen over de grenzen van een vijver tussen dhr. Jouguet en de gemeente Diepenbeek, 1810-1844. Verschillende stukken.

Plan van 22 juli 1809 opgemaakt door landmeter Neven betreffende de afpaling van de platweyer, pootwijer en rietwijer op de heide van Diepenbeek.

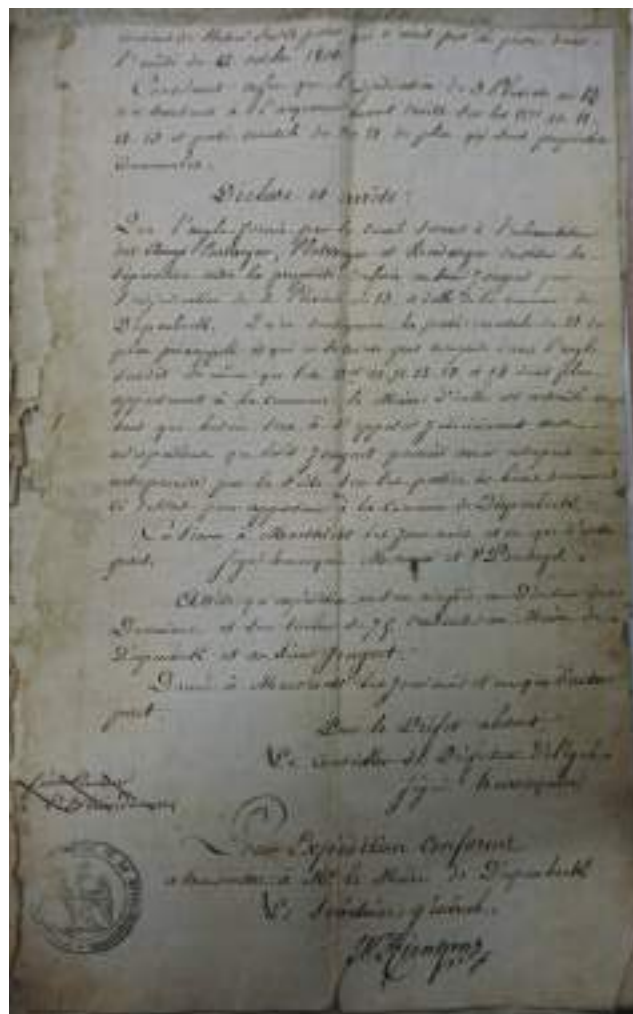
Gemeentearchief Diepenbeek, RA Hasselt, toegang 279, nr. 461.

Dossier met verschillende stukken over de betwistingen van grenzen van het eigendom van dhr. Jouguet enerzijds en de gemeente Diepenbeek anderzijds. Het gaat om eigendom dat vroeger toebehoorde aan de Landcommanderij Alden Biesen en dat op 22 januari 1795 door het Franse bestuur openbaar verkocht werd. Zo kwam het in handen van dhr Jouguet, die echter nu aanspraak doet op een stuk grond dat eigenlijk van de gemeente is. Om dit te bestendigen, heeft hij al meerdere dijken opgericht.

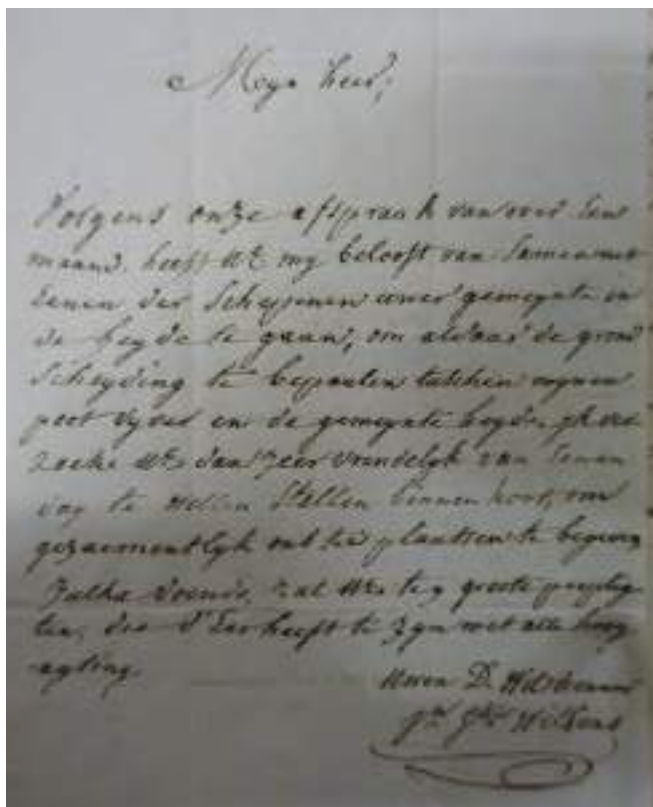
Het dossier bevat

- Een proces-verbaal van de opmeting van de gronden en vijvers (foto 06073 - 06076) met daarbij een kaart van het gebied (foto 06077 - 06080), beiden opgemaakt door H. Od. landmeter Neven in juli 1809. Naar deze stukken wordt ook in het oordeel van 24 april 1810 verwezen. Het proces-verbaal werd opgemaakt op 27 juli 1809, het plan werd opgetekend tussen 13 en 22 juli 1809. De landmeter had een opdracht van de burgemeester van Diepenbeek, daterend van 26 juni 1809, op basis van een brief van de prefect van het departement Nedermaas van 7 januari 1809. Landmeter Neven werd begeleid door de burgemeester, zeven leden van de gemeenteraad en Jean Remans, schoenmaker uit Genk en vroegere pachter van de twee vijvers afkomstig van de commanderij van "vieux jonc" (= Alden Biesen). Het eigendom dat Jouguet bij de openbare verkoop in 1795 verwierf staat op het plan in rode contouren. Het dossier bevat bijkomend een schets of voorstudie van het plan (foto 06067). Het verslag bevat een tabel die de onderdelen (nr. 1 tot 9) van het eigendom van Jouguet binnen de rode contouren met hun oppervlakte opgeeft. Hierna beschrijft de landmeter dat er door Jouguet verschillende dijken werden gebouwd of begonnen werden te bouwen. De burgemeester en de raadsleden vroegen hem om de lijn op te meten van de grond die Jouguet onterecht opeist als zijn eigendom en waarrond hij de dijken al grotendeels heeft gebouwd. Deze lijn loopt van punt A naar B, C, D, E en sluit bij punt F weer aan op de rode contourlijn van het legitieme eigendom uit de openbare verkoop van 1795. Deze lijn sluit dan ook de derde vijver (Pootwijer) mee in. Een tweede tabel in het verslag geeft alle onderdelen binnen deze grenzen met hun oppervlakte weer.
- Een brief van J.C. Jouguet aan de prefect van het departement Nedermaas van 8 januari 1810 (foto 06095 - 06101) waarin hij zijn zaak verdedigt. Naar dit stuk wordt ook in het oordeel van 24 april 1810 verwezen.
- Een brief van de burgemeester van Diepenbeek (M. De Montaigne) aan de onderprefect van Hasselt van 10 februari 1810 (foto 06081 - 06091). Naar dit stuk wordt ook in het oordeel van 24 april 1810 verwezen.
- Een oordeel van de Préfecture van het departement Nedermaas van 24 april 1810. (Foto 06070 - 06072, getranscribeerd)
- Een proces-verbaal (foto 06092 - 06094) van erkenning van de grenzen van het eigendom van Jouguet vastgesteld op basis van een plaatsbezoek op 3 april 1811 door de raadsleden Matthieu Gijbels, Gillis Gos en Jean Grosemans op vraag van de burgemeester van Diepenbeek. Dit proces-verbaal werd ook door dhr. Jouguet ondertekend.
- Een niet-gedateerde brief van dhr. Wilsens aan de burgemeester van Diepenbeek. (Foto 06068, getranscribeerd)
- Een brief van 15 oktober 1843 van dhr Wilsens aan de burgemeester van Diepenbeek. (Foto 06069, getranscribeerd). De twee brieven uit de jaren 1840 tonen aan dat het conflict meerdere decennia lang bleef aanslepen.

Uit het verslag van landmeter Neven weten we dat de vijvers en omliggende gronden vroeger eigendom waren van de Landcommanderij Alden Biesen. De openbare verkoop vond plaats op 3 Pluviose an 3 (= 22 januari 1795), de bijhorende verkoopaffiche heeft nummer 112, art. 6. Via deze weg zou men in het archief van het Bestuur der domeinen kunnen zoeken naar de verkoopdocumenten van de vijvers van de Landcommanderij Alden Biesen door het Franse bestuur. Uit cartografische bronnen zoals de kaart van Lecomte (zie verder, Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège; RA Luik, toegang Z5, nr. 235.) weten we dat de Landcommanderij ook andere eigendommen in Diepenbeek had. Op de Ferrariskaart zijn de drie vijvers goed herkenbaar. Ze liggen ten noorden van Diepenbeek en ten westen van het gehucht Godsheide, in de "Bruyère de Diepenbeek" (zie afbeelding 61/62).

afb. 56 — Eerste en laatste pagina van van het oordeel van de préfecture van het departement Nedermaas van 24 april 1810.

afb. 57 — Twee brieven van dhr. Wilsens

Transcriptie van het oordeel van 24 april 1810

(foto 06070)

Préfecture du Département de la Meuse Inférieure
Extrait des Registres des arrêtés de la Préfecture
Maastricht le 24 avril 1810

Le Préfet Baron de l'Empire

Vu la délibération du Conseil de Préfecture dont la tenue séance du 24 avril 1810.

Vu par le Conseil de Préfecture du Département de la Meuse inférieure

1. Diverses pièces par lesquelles le Maire et le Conseil Municipal de la Commune de Diepenbeck réclament contre les usurpations faites sur la propriété communale par plusieurs individus un membre desquels se trouve particulièrement signalé le Sieur Jacques Celestin Jouguet, négociant à Hasselt, propriétaire de trois Etangs dits Pootweyer, Platweyer et Reedweyer qui lui ont été cédés par le Sieur Couchies, acquereur d'ici (?) des mains du Domaine le 3. Pluviose an 13. Concluant lesdits Maire et conseil municipal à ce qu'il soit déclaré par l'autorité que les droits dudit Sieur Jouguet se réduisent à la propriété desdits trois Etangs à l'exclusion des parties de Bruyère communale qui les avoisine et qu'il veut s'approprier, au moyen de digues qu'il a déjà fait construire et qu'il se propose de construire encore enterieurement par demander l'autorisation de poursuivre ledit Jouguet par devant les tribunaux du chef de ses usurpations.

2. Les moyens de défense contradictoire du Sieur Jouguet contenus dans un mémoire en date du 8 Janvier 1810. (Deze brief is ook in het dossier bewaard, zie verder).

3. Un mémoire fourni par les Maire et Conseil municipal de Diepenbeck le 10 fevrier 1810. (Deze brief is ook in het dossier bewaard, zie verder).

(foto 06071)

4. Un plan figuratif des trois Etangs appartenant au Sieur Jouguet et des parties de terrain environnantes que celui ci prétend lui appartiennent. (Ook dit plan is in het dossier bewaard, zie verder).

5. Les observations et avis du sous Préfet de l'arrondissement d'Hasselt. Revu aussi son arrêté du 12 octobre 1806 par lequel les trois Etangs Pootweyer, Platweyer et Reedweyer ont été reconnus avoir composé l'adjudication consentie au Sieur Couchies le 3. Pluviose an 13.

6. Enfin les observations et avis de Mr le Directeur des Domaines du 28 Mars 1810.

Cosidérant que par l'adjudication du 3. Pluviose an 13,

et par l'arrêté du conseil de Préfecture du 12 octobre 1806, le sieur Couchies et par suite le Sieur Jouguet est devenu propriétaire des trois Etangs susmentionnés comprenant les nos 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 et 15 du plan, qu'au moyen des déclarations données le 15 Mars 1806

1. par les sieur P. Palmers, ancien drossard et receveur de Mr. le grand Commandeur de l'ordre Teutonique du vieux jonc (= Alden Biesen) en sa terre de Diepenbeck dont faisaient partie lesdits trois Etangs.

2. par le sieur Schoofs, maire dudit Diepenbeck, déclarations portant que Pootweyer, Platweyer et Reedweyer ne formaient qu'une seule masse d'Etangs entourée de toutes parts de la bruyère communale et dont la partie supérieure dite Pootweyer n'était séparée de la partie inférieure Platweyer que par une digue ouvrage d'hommes, qu'au moyen disons nous de ces déclarations, les nos 16, 17, 18, 19, 20, 21 en partie 22, 23, 24, 25, 26, 27 et 28 du même plan ont également été déclarés avoir fait partie de l'adjudication du 3 Pluviose an 13 et ce avec d'autant plus de raison que cette mesure indépendamment des motifs ci dessus exprimés, semblait encore commandée par la situation même des lieux.

Considérant que le sieur Jouguet a reconnu positivement les droits de la commune sur le no 14 du plan susdit.

Considérant que l'angle formé par le canal servant à l'alimentation des Etangs en question détermine d'une manière naturelle la limite ou finit sur le no 21 du plan, la propriété du sieur Jouguet et ou commence celle de la commune et qu'il

(foto 06072)

convient de statuer sur ce point qui n'avait pas été prévu dans l'arrêté du 22 octobre 1806.

Considérant enfin que l'adjudication de 3. Pluviose an 13 n'a transmis à l'acquireur aucuns droits sur les nos 10, 11, 12, 13 et partie orientale du no 21 du plan qui sont propriétés communales.

Déclare et arrête :

Que l'angle formé par le canal servant à l'alimentation des Etangs Pootweyer, Platweyer et Reedweyer constitue la séparation entre la propriété conférée au sieur Jouguet par l'adjudication du 3 Pluviose an 13, et celle de la commune de Diepenbeck. Qu'en conséquence la partie orientale du 21 du plan prérappelé et qui ne se trouve pas comprise dans l'angle susdit de même que les nos 10, 11, 12, 13 et 14 dudit plan appartenant à la commune, le Maire d'icelle est autorisé en tant que besoin sera à s'opposer judiciairement aux usurpations que ledit Jouguet pourrait avoir entrepris ou entreprendra par la suite sur les parties de biens reconnus ci

dessus pour appartenir à la commune de Diepenbeck.
En séance à Maestricht les jour mois et an que d'autre
part. Signe Henniquin, Moraux (?) et V. Panhuys
Arrête qu'expédition en sera adressée au Directeur des
Domaines et sur timbre de 75 centimes au Maire de
Diepenbeck et au Sieur Jouguet.
Donné à Maestricht les jour mois et an que d'autre part.
Pour le Préfet absent,
Le conseiller de Préfecture délégué
Signé Hennequin
Pour Expédition conforme a transmettre a Mr. le Maire
de Diepenbeck
Le secrétaire général.
M. Reintjens

Transcriptie van de twee brieven van dhr Wilsens

(foto 06068)

(niet gedateerd)

Mijn heer,

Volgens onze afspraak van over een maand, heeft uE
mij belooft van samen met Eenen der Schepenen uwer
gemeynte in de heyde te aan, om aldaar de grond-
scheyding te bepaalen tuschen mynen pootvijver en de
gemeynte heyde. Ik verzoeke uE dan zeer vrindelyk van
Eenen dag te willen stellen binnenkort, om gezaement-
lyk ons ter plaatsen te begeven. Zulcx doende, zal me
ten groote perplichten, die d'Eer heeft te zijn met alle
hoogagting.

Uwen D. weldienaar [...] Wilsens

(foto 06069)

Hasselt, den 15 October 1843

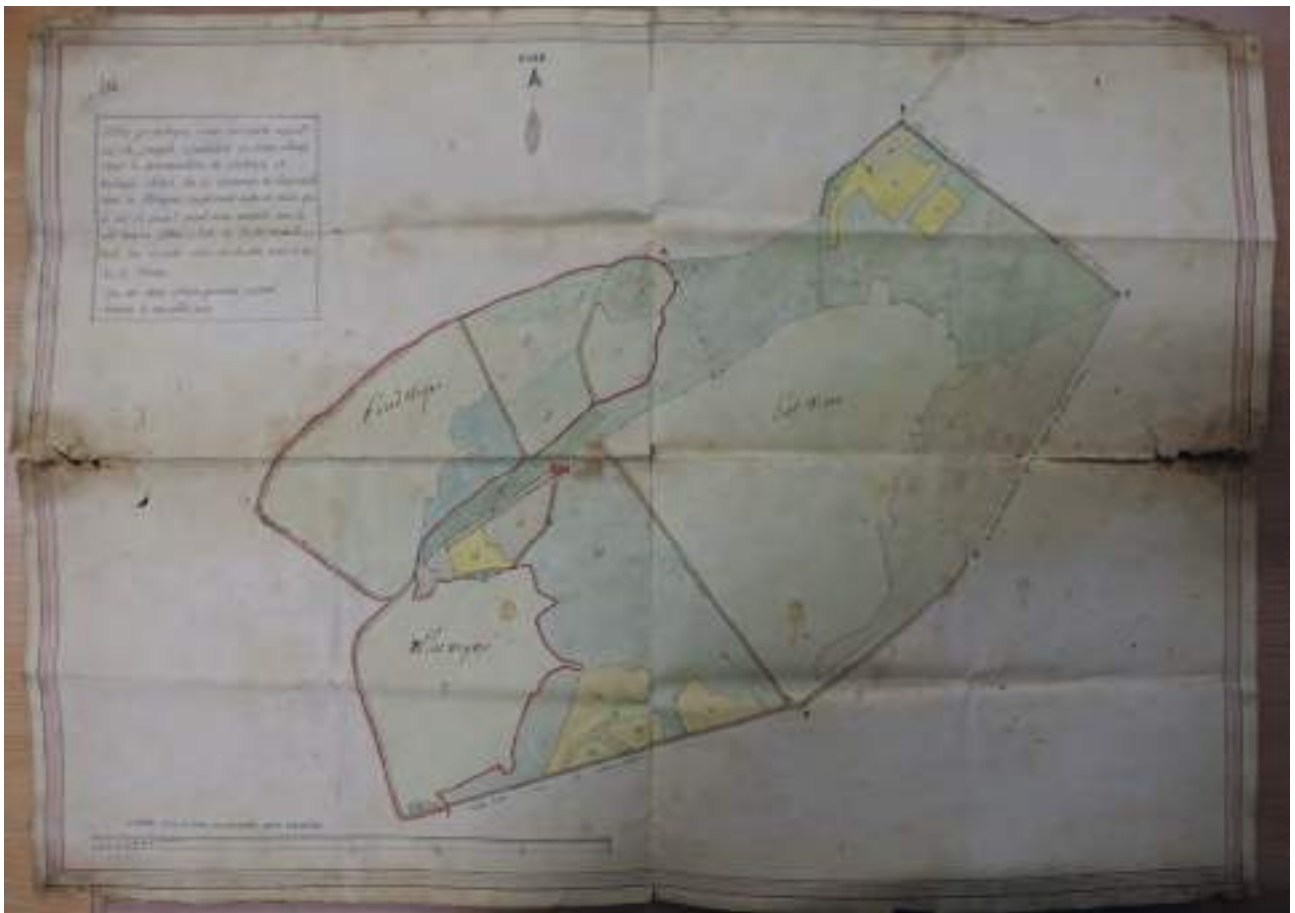
Aen Mynheer den Borgemeester der Gemeynte Diepen-
beek

Mijnheer,

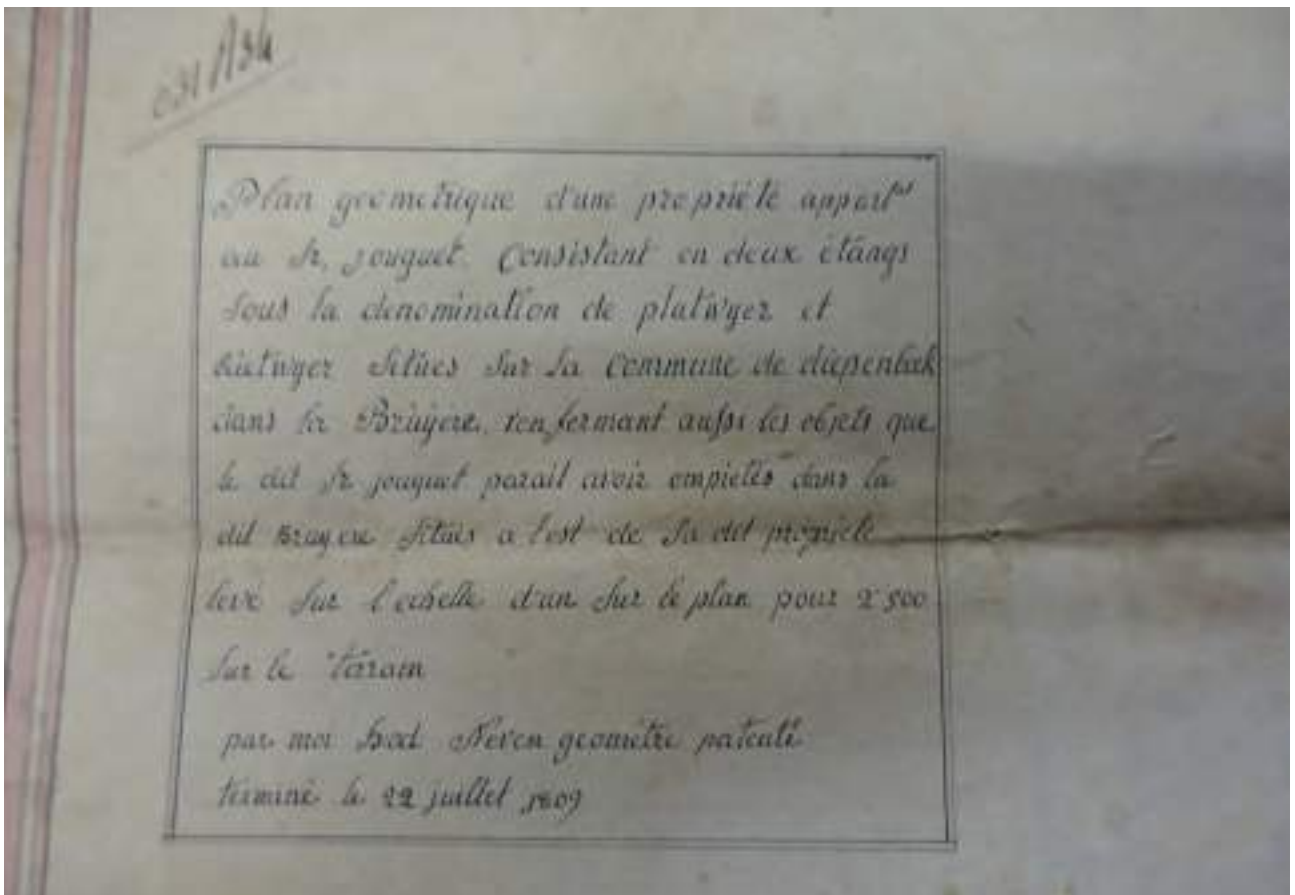
Ik heb het waater van mynen Pootvyver, gelegen onder
uwe gemeynte in de heyde, afgepaalt met denne
piquetten voor Er de waare limieten van te kennen, en
aan te wijzen hoe verre deze hun uytstrekken, om te
kunnen overgaen tot de meting van den grond in conte-
statie die er aen grenst, door den landmeter woonende
op de zavel in uwe gemeynte. Ik verzoeke uE dan zeer
vrindelyk van deze afpaaling te gaan examineren met
Eenen der Schepenen van de gemeynte of door andere
persoone waarin gy betrouwen hebt. om u daar door te
verzekeren dat de afpaaling egt en wettelijk is, waar aan
ik niet en twyffel. Waar naar ik uwe antwoord zoo haast
mogelyk zal verwagten, om over te gaen tot de meet-
ing en opmaking van het plang, om door een minzaam
ackoord met de gemeynte, dien grond by ruyling te
bekoomen.

Blyve met alle hoogagting en respekt.

[...] Wilsens

afb. 58 — Kaart van de drie vijvers en de gronden en dijken errond, opgemaakt door landmeter Neven in juli 1809.

afb. 59 — Detail van het opschrift op de kaart van landmeter Neven.

afb. 61 — Detail van de Ferrariskaart met de “Peot Vyver, Riet Vyver en Plaet Vyver” in de “Bruyère de Diepenbeek”.

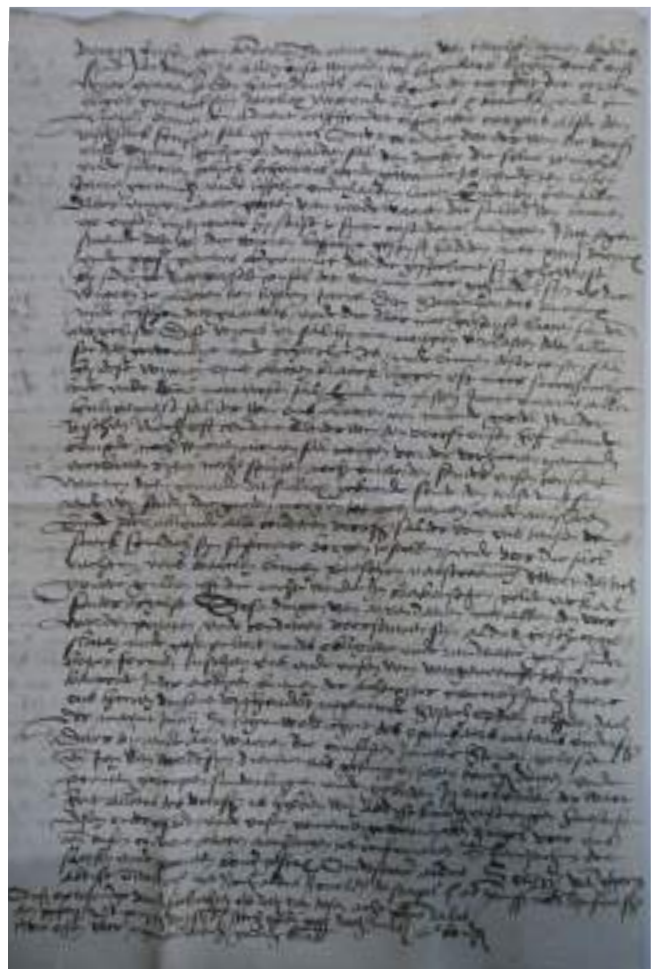

afb. 60 — Groter detail van de Ferrariskaart met ten zuiden van de vijvers de dorpskern van Diepenbeek en links het gehucht Godscheide (“Godtschey”)

GENK

Akte betreffende de verpachting van de hoeve van Bokrijk, 1569. Archief Abdij Herkenrode, RA Hasselt, toegang 917, nr. 132.

De abdis van de abdij van Herkenrode (Catharina van Ghoor, abdis van 1561-1569) verpacht aan Mathys Aerdts hof en woning te Bokrijk met landen, bempden en weides inbegrepen. Het gaat om een taust van 12 jaar die begint half maart 1569. Hierin staan heel wat voorwaarden waaraan de huurder zich moet houden met betrekking tot bos, gebouwen, land, vee en water. Van verschillende percelen staat opgenomen met wat ze reeds bezaaid zijn (zomer- of winterkoren, hennep) of dat ze braak waren. Op de laatste pagina gaat het meer specifiek over de vijvers. Zo moet hij de dijken onderhouden en de vijvers reinigen. Mochten er nieuwe goten nodig zijn, dan zal de abdij deze voorzien, maar de huurder moet deze plaatsen. Ook wordt aangegeven dat de vijvers eens braak moeten liggen. De abdij had voorafgaand deze taust de vijvers voorzien van 1400 "vueyrx" (=voorn?) en 2100 "grauwes" (=jonge karpers). Tijdens de advent diende de huurder 1100 karpers aan de abdij te geven.

afb. 62 — Eerste en laatste pagina van de akte betreffende de verpachting van de hoeve van Bokrijk, 1569. Archief Abdij Herkenrode, RA Hasselt, toegang 917, nr. 132.

Transcriptie

(foto 08060)

By Catherine van ghoeyr byder gracen geld abdisse des godhuys
ende convents van herckenroode der ordenc van cis-
traux inde graefscappe
van lonen gheven te kennen eenen yegclycken dat van
voer ons ende onsen
convent vuytgegeven ende verpacht hebben vuytgeven
ende verpachte
midts desen aenden eersamen Mathys aerds tegen-
wordich bekennde aen-
genoemen te hebben ende aennemende midts desen in
eenre getousten van
tweelf jaeren lanck durende het een narden anderen
achtervolgende
waer van het yrste jaer aengegaen is op halff merte
inden jaer XVc negen
ensestich naestleden onsen hoff ende woninghe tot
boxraeck metten landen
bempden ende weyen daer onder begrepen ende onsen
godshuyse ende
convent toebehoerende alser Machiel min der voer-
maels nu tonsten ghe
halden heeft jaerlicx desen tonst vuyt durende voer
ende ons byden
voerg. mathys ons te betaelen ende tot herckenaerde te
leveren hondert gulden
gevalneert brab(ants) gelts twintich stuiver voerden
gulden gerckent noch vijff
entwintich pont waste hondert goeder pertsese ende
hondert goeder
hautkesen waer van den yrsten taeldach verschynen sal
op Sint Andries
apostel dach ombenadgen voltaelt te syn binnen halff
merte naestvolgende
ende alsoo voort van jaere te jaere desen tonst vuyt
durende midts conditien
ende voerwarden dat der van sal moegen steken ter
minster scaaden daer
men hem wysen sal tweelf voeder torffs ende tweelf
stemcken restoff
alle jaer ende niet meer noch sal hy moegen doen mac-
ken alle jaer
op synen cost ter minster scaaden daer men hem van
onsen wegen wysen sal
tweelf hondert mutsarts (=takkenbos, snoeiafval)
ryshouts des en sal der win (= huurder, cfr. winning)
voerder ghaen ghe
rechtichheit hebben in onser boschen ende tornen
nocht oecken onse heiden
dan alleen te doen meyen tot stronsel ende mest om op
onse erven [...]
tot boxraeck te gebruycken ende daer van en sal hy niet

moegen geven
vercoepen nocht anders bekeren oft vueren dan alleen
op onser erffven
ende ten eynde van de tousten sal alle vegger in onsen
hoff moeten
blyven der win sal sculdich syn het hout vuyt te royen
aen onser weyen
landen ende wyeren tot boxraeck daermen hem dat
wysen sal op
synen cost des sal hy hebben die hellicht vanden scaer-
hout dat hy
vuytroyct ende der geheele wortelen hier tegen sal der
win dat
torffmoer wel doen bevryen datter niemant sonder
speciale consent
van onsen ween en sal moegen genieten oft gebruycken
het sy
torven reschen te steken hout te houwen hey te meyen
nocht oeck te
weyen dan wel ende lofflyc bevreet ende gesloeten
halden, ende
in synen afscheit alser besloeten laeten Item die lande
gelegen over
demeren onder dipenbeek die te voortyden onder den
voorschreven onsen
hoff begrepen geweest syn sullen wy tot onsen provyt
halden sonder
den win daer voer yct te corten noch een bempdcken
soe dat gelegen
is onder godschey daer voer sal hy [...] betaelen soe hier
naevolgen sal Die lande van onsen hoeffve sal der win
sculdich
syn te ackeren mesten bouwen ende te sayen wel ende
loffelyc, ende
die in synen afscheit loffelyc gebovet ende besayet
laeten alsoe hyste
aengevert heeft te weten dat hessels velt al besayet het
maeste deel
met winter coeren ende het ander voerts met soemer
coeren dat laerer
velt is braecke ende dat middelste velt met eender
voeren Item der anter
hey is met coeren besayet maer eens deels met soemer
coeren dan cal-
meren driesch braeck maer geackert tot kemep Item
dat nieuwe velt driesche

(foto 08064)

dat groet bornvelt besayet met wintercoeren dat cley
bornvelt [...]
Item den buytenhoff beseayet met wintercoeren behal-
ven een vaet soemercoeren
den garschoff besayet met wintercoeren dat kerckhoef-
ke leit
braeck dat zonovelt is tot kennephoff (=hennepe) item

dat kemckenhoefken leit
 oeck tot kennephoff den scheperyehoff leit kennephoff
 is conditio dat der win sculdich sal syn int yrste jaer van
 deser getousten
 een halff boure lants met erkhen te besayen daermen
 hem dat wysen
 sal nae onser belieften, wellich lant hy sal te soemer in
 tyts bereiden sal
 om te sayen, gesayet synde sal hyst sculdich syn te
 bewaeren op syn best
 datst met standen en gaen ende [...] men dat lant wel
 bequaem dan
 ter ser sal der win sculdich syn noch voerder te sayen
 op synen cost alse
 men hem wysen sal der win sal in synen affchaet binnen
 der
 winndgen laeten eenen verre blocwaegen twee ploegen
 ende eenen
 stryckploech ende vanden bempden sal hy nieuwe
 regenochen in-
 bringen binnen deser getousten die selve sal hy loffelyc
 ondersahle
 van grechten ende die niemanden overlaeten sonder
 onsen consent
 Op die grechten vanden bempden sal der win sculdich
 syn te setten
 alle jaer vyfentwintich pooten van wyen abeelen hout
 daer
 dat meeste noot ende bequaempt syn mach noch sal hy
 alle jaere
 planten vyftich hersteen die wy hem doen sullen maer
 hy salst
 sculdich syn te haelen daer en boven sal hy noch alle
 jaer opsleven
 op onst goet ende grachten vyftich hersteten soe verre
 die benomen
 werden ende al ter bequaemster plaetsen ende wes hy
 opt een
 jaere meer plant dan voerscn is sal hem op een ander
 dienen
 dese voer syn hersteren sal hy sculdich syn te verdor-
 ven ende te be-
 waeren op syn beste, alsoe dat dae beesten gien scaede
 daer aen
 gedoen en kidnen Ende wanneer wy onst boschen
 vuytgheven
 sullen dan salmen die hersteren onder spreken om
 laeten te staen ende
 die also en ter bequaemer plaetsen niet en staen sal der
 win vuyt
 trecken ende planten op bequaeme plaetsen in afcor-
 tinge van synen
 getaele, ende die plaetsen daerst der win setten sal
 moet hy te voeren
 bereit macken te weten inden herst der kuylen graven
 als men die hies

teren inden winter daer nae setten wilt Ende dat lant
 daermen
 eiklen in sayen wilt sal hy wel diep doen spayen metter
 roffelen wel
 mesten ende in die oechstmaent besayen met haveren
 dese
 plantaigie sullen wy alle jaer mengen visteren ende oft
 der wy
 hem der platagie, niet en verstaets oe sullen wy daer-
 toe luyden
 moegen crygen dyen hy die dachueren betaelen den
 cost gheven
 ende logeren sal der win en sal niet moegen vlacken oft
 meyen
 onder die opgaende houteren soe verre die wortelen
 vanden houteren
 gaen Item dae binnengrechte vanden landen ende
 bempden sal
 der win sculdich syn doen op teheffen loffelyc te mac-
 ken ende alsoe
 in synen affsheit te laeten Item der win sal sculdich syn
 desen toust
 duerende op synenen last te halden alle gesteryen die
 hem over
 koemen mengen naeder alder costumen sonder ons uyt
 daer van te
 corten maer oft gebeurde over te koemen enige gemei-
 ne heer [...]

oft gemeinen haegelslach alsdan sullen wy cortsel doen
 naeder
 redelicheit gelyc [...] kercken soe verre der win

(foto 08068)

ons sullickx kundicht binnen drye daegen naeden
 geschedenisse
 ende anders en sullen wy niet gehalden syn te costen
 d'eenider win
 sal sculdich syn alle die huysinge vanden hoeve te
 onderhouden van
 daecken ende wenden ende alsoe loffelyc overhouden
 laeten in synen
 affscheiden ende oft enigen nieuwen timmer te maeken
 vele van
 nieuwes op daer van sullen wy het hout ende yserwerck
 lencien
 ende dachueren betaelen, maer der win sal den cost
 geven ende
 die wercluyen logeren der win en sal gheen hoye
 stroye caesie
 nocht andere veggie mengen vuyt vueren, maer in
 synen scheiden
 daer laeten iten oft aen onsen hoff enigen brantqueme
 met quaede
 houden vanden win synre huysvrouwe oft familie oft
 oeck van synen

wegen dat sal der win ons sculdich syn op te richten des salmen
den win leveren ende leven twee leren ende eenen
branthaeck
die hy in synen afscheit daer laeten sal der win sal oeck
sculdich syn te stellen eenen boshueder te syner last
om onse boschen
ende andere guederen nernstelyc te bewaeren oft hy
sal die boschen
ende gueden selve trouwelyc bewaeren der win sal ons
alle
jaere leveren van boxraeck vuyten venne synen waegen
ende perden tot herckenroede drye scemelen haerts
torfs, oft
allen onsen vischen ons van daer koemende vuyten
wyers daer
wy onsen keur in hebben sullen Ende wanneer der
moelesteen
van ghenck te haelen coempt dyen sal hy haelen te
synre last
noch is conditie dat wy alle jaer onst veulens tot
boxraek
sullen moegen sinden oeck onst leechvee ende veertich
oft
vyftich mastscaepe nae dat die weye beaert om daer
vet so
macken ende daer laeten te gaen nae onst liefsten
behalven
dat wyse voordien winter doen afhaelen des sal der win
den
sceper oft boede den montcost gheven Noch hebben
wy
vuytgegeven aenden voerscreven onsen win aenemen-
de midts
desen in eenre getousten van tweelf jaeren soe voers-
creven is
den weye soe lant soe bampt gelegen tot godsey aen-
houden
omtrent vyfentwintich roeden gaende met eende
streken ter
straeten wert alsoe dat gelegen ende vuytgevreet is aen
die
gemene bruybampde tot godschey jaerlicx voer ende
om gene
phus gulden oft die rechte werde daer van in anderen
goeden
brabantschen gelde waer van den yersten taeldach
verschynen
sal op sinte martens dach anno XVc negenensestich
naestcoemende
met conditien dat der win dese weye loffelyc vreden sal
ende wel
gegrecht ende bevreit onderhouden ende laeten sal der
struy
vellen daer in vuytgesprongen sal hy doen vuytroyen
dat lant

mesten bouwen ende beteren oft syn eigen goet waere
des sal
hy dat hout daer opstaende ten behoerlycken tyde
menghen
tsuucken alsoe verre alst hastel gegaen heeft om daer-
mee te vreden
Noch hebben wy vuyt gegevenende geven vuyt midts
desen aenden

(foto 08072)

voergaenden onsen van aenemen in eener getonsten
van tweelf jaeren begonnen
synde soe voerscn is allen onse wyeren tot boxraeck
liggende oeck onse
wyer genaempt den haverdriesch ende bomen en
monsert der corte-
lingen gemaect syn jaerlicx voer ende omme ons te
betaelen ende te
leveren binnen den advent eelffhondert loffelycker
carpers alsoe den
vischsaek scuppen sal oft mach onder conditie dat der
win der voors
onst wyeren loffelyc onderhouden sal van dycken die
selve renighen
ende suveren gelyck behoerlick ende gewoenlick is,
ende ten lesten
jaere gerenicht ende loffelyc onderhouden laeten Ende
by gevalle
datter enige nieuwe goeten van nood waeren die sullen
wy leveren
op onsen cost naer hy salst te synre cost doen inleggen
niet tegen
staende dat wy die wyeren loffelyc gespyst hadden met
xliic vueyrx
ende xliic grauwes aegemerct dat die gespeluert syn
gheweest
by sommige (?) van hasselt en sal der win niet meer
gehalven syn op die
wyeren te laeten ten lesten jaere dan sevenhondert
vueyix
ende eelffhondert grauwes ende die daer niet/met (?)
gespyst laeten sonder
argelist dese wyers en sal hy niet moegen verlasten dan
alleen
soo dat gewoenlyc ende behoerlyck is, ende binnen
deser tousten sal
hy dese wyeren eens laeten braeck liggen oft meer
successilyc
naer ende daert nootwesen sal Ende ten yersten jaere
omtrent aller
heiligemesse sal der win ons leveren een mande goede
wilde
vischen noch eest conditie dat der win den voors onsen
hoff lande
bempde noch wyeren niet een sal moegen voerder

verhueren yemand
 overlaeten ryten nocht splyten nocht ontaerden sonder
 onsen consent
 want in dyen gevalle dit sullicx gebuerde soude den
 toust vuyt syn
 ende wy souden die gueden moegen tot ons nemen
 ende aenslaen
 ende voer alle ende alle conditien voerschreven sal der
 win ons tonsen ver-
 sueck sculdich syn sufficiente borgen te stellen, ende
 voer die sack
 rechten eens betaelen binnen paeschen naestcoem-
 mende tweendartich
 gouwe gulden oft die rechte werden in brabanschen
 gelde oeck al
 sonder argelist Dese dingen van arrendatien met allen
 den voer-
 waerden poenten ende conditien voerscreven syn aldus
 geschiet ghe-
 slooten ende gestipuleert midts obligatie ende rendta-
 tie gelyc inde
 beser formen tuschen ons ende onsen win voergenae-
 mpt tot herc-
 kenroede inder abdyen binnen der achterster cameran
 inden jaere
 ons heeren duysent vyfhondert negenend sestig op
 den eelffden dach
 der maent junij in tegenwordicheit des openbaers nota-
 ris onderschreven
 daer by ende aen waeren die ernsesten Joncker Steven
 golose
 ende Jan Van Weerdt syn dienaer als getuygen totten
 bovenschreven dingen ende
 poenten geroepen sinderlingen ende gebeden in
 orekonden der waer
 heit allens des voorschreven is hebben wy abdisse
 bovenschreven onst eygen hantschrift
 desen onder gesaet, ende onsen gemenen gewoonlycke
 ziegel voor ons
 enden onsen convent laeten aenfangen tot confirma-
 tien ende bevesticheit die
 saecken ende poenten bovengeschreven onderstaende
 aldus S catry va [...]abdisse v(ertegen)wordich zy noch
 aldus Arnoldus de stapel filius adhansse notaris [...]

HASSELT

Vijvers van Kuringen, 1733 - 1790, met retroacten.

Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1457, nr. 1131

Dossier met afschriften van verschillende akten betreffende de vijvers van Kuringen (onder andere de Prinsenvijver), de Demer en de molens van Hasselt (Broeckermolen) en Kuringen.

Het dossier bevat een soort inhoudsopgave van alle afschriften van akten met korte beschrijving en vaak ook een commentaar zoals "zeer interessant" (Foto 4924 - 4927). De getranscribeerde akten staan in de transcriptie van de inhoudsopgave in vet.

De transcripties van een aantal akten worden hierna weergegeven.

Twee afschriften van akten uit het gichtregister van het hof van Kuringen van 3 april 1514 en 3 april 1524 staan niet in de inhoudsopgave vermeld. Deze werden ook getranscribeerd. (Foto 4901 - 4904)

Een korte tekst uit 1790 gaat over de toestemming om in het water van de molen van Kuringen een viskist te plaatsen. Deze werd getranscribeerd maar staat ook niet in de inhoudsopgave. (Foto 4932/4933)

afb. 63 — De eerste twee pagina's van de "inhoudsopgave" met verwijzing naar akten nummers 1 tot 15.

(foto 4924)

no

1. Conditie van het aen nemen der princen wyers onder Curingen gelegen in Eenen nieuwen taust beginnenden den i meert 1733 (foto 4912 en 4913)

2. nieuwe taust der princen wyers beginnende den i meert 1739 (foto 4914 en 4915)

3. Cautie en obligatie der Eerw. pp. Augustijnen van Hasselt van hunne Coren rente van thien mudde op de molen & citatie over ingebracht meet, proces en condemnatie der pp. Augustijnen

4. Commissie van Henricus Poelmans als gesworen wager in de molen van Curingen gestelt den 26 julij 1750

5. Visitatie Door den Ed. Heer de Cartier Domheer volgens commissie den 12 junij 1733 aen hun door S. H. in de chambre des Comptes gegeven, ende gedaen den 26 junij 1733 in de molens van Hasselt ende Curingen den 27 junij

6. Taust van de molen van Curingen gegeven aen den procureur jean de Beverst beginnende St. jean 1646 geristreert (= geregistreerd?) in de rekenkamer fol. 144.

7. Taust van de Molens van Hasselt en Curingen gegeven aen Sr. Godefridus Smakers beginnende St jean 1687 geristreert in de Rekenkamer au registre des Stuits et rendages des biens et revenus de la table Episcopale de S.A.S. folio 333. (foto 4929 - 4931)

8. Taust en Conditie volgens de welcke Robert Cox borgemeester deser Stadt heeft den 19 jullij 1698 aengenomen namens en voor de Stadt de bannale molens van Hasselt en Curingen geregistreert au registre des Stuits et rendages in de rekenkamer van Sijne Hoogheijdt folio 199.

9. Document seer remarquable raekende de visscherij op der Demer ende de privilegiens van het huijs afcomende van jan van Widoe cort bij de molen van Curingen, als ook het recht en gerechtighijt welck de molen van Curingen heeft van op sijn goet den timmer en alle molen werck te mogen verdigh maecken, ende jan van widoe rennukant? van de gerechtighijt van visscherij [...] acordt gemaect tussen Erardt van der Marck Cardinael, bisschop ende prince van Luyck ende jan van Widoe den 24 april 1534 ende is gereali-seert voor de justitie van Curingen den 12 april 1744. (foto 4905 - 4911).

10. het mandement van prince maximilian Henrij van 15 julij 1672 waer mede geordonneert wordt particulierlijck den cours van den Demer en Stimer te suyveren tot conservatie der Bannale princelijcke molens van Hasselt en Curingen

ider particulier aen sijn erft, ende wordt aen ider [w...] den van wat qualijt hij wesen mag van geen water uyt die Demer oft Stimer af te lijden op wat pretext het soude conen wesen op pene en amende voor de eerste [neyk? reyk?...] vijf gaudt guldens (foto 4925)

de tweede [...] dobbel, ende de derde arbitairlyck gestraft te worden.

Verders wordt bij het selve mandement verboden met dese worden als volgt: Comme nous entendons aussi qu'un grand prejudice de la Bannalité de nos moulins de Hasselt les Bourgeois d'idée et autres sous le dit district vont moudre ailleurs au prejudice de nos moulins bannaux nous la deffendons bien expressement à peine de confiscation des grains, amende susdite et saisi des charettes et chevaux...

ende is vernieuwt door princelijcke ordonnantei de 19 julij 1738. Stuck seer remarquable.

11. Visitatie van den Demer en Stimer gedaen door de gesworen water schepen den 26 julij 1536, de breedte en wijde der selve rivieren [...] Staet op de waterschepen register folio 26.

Visitatie door de selve gedaen den 18 augusti 1470 Staet op hunnen register folio 8. alwaer ook te vinden is de breedte van den demer van binnen en buijten Hasselt [den...] visitatie van den nieuwen en auden demer 15 julij 1687.

12. Formule van citaten voor gearresteert graen en meel

13. Verkoop en vercrijgh van het savoirken neffens de molen van Curingen door gerardt van manshoven tegens Gijsbert bamps en Catharina grauls sijn huijsvrouw naer doot van hunnen anders marten grauls ende Barbara van den borne volgens act gepasseert voor de justitie van Curingen den 16 febrij 1680. (foto 4916 - 4919 en 4920 - 4923)

14. Raeckende de molen karre

15. taust voor Gerardt van Manshoven, beginnende St. jean 1657 voor ses jaeren te betaelen jaerlijckx voor de Molen van Hasselt en Brouck 3550 gls Regist. folio 27 en een Extract uijt de protocol de 1655 à 1659 berustende in de chambre des comptes tot Luyck waer mede den 12 october 1657 gecordonneert wordt aen den entrepreneur der Molens van Hasselt en Curingen van Serieuse attentie te geven van seer exactelijck te obser-

veren allen de privilegiens compterende aen de molens ende niet te permitteren dat eenige ergens in soude gecrenckt oft vercort worden op pene dat den aennehmer daer voor sal responsabel sijn en gesocht worden.

16. verschijde seer dienstige stucken volgens het recondium van de schepen van Luyck gegeven ao 1544 moeten alle Borgers geven het sestienden deel van hun maut
ao 1657 heeft de Stadt tegens gerard van Manshoven proces gehadt over het molsteren ende den prince heeft allen conventien die voors. manshoven met de Stadt gemaect hadde gecasseert en ordonneert de molster der munten nemen volgens recordement... van de schepen van Luyck 1544 te nemen.
bij het selve schrift geteekent no 16 blijkt dat den molder van Brouck van immemorieele tijden eenen schilling van ider maut gehadt heeft oft minder naer advennat de swaerte van het maut en wordt door veele stucken geprobeert.

17. proces tegens Liben [...] van ter waerden.

18. vrijdom van logement door den prince geaccordeerd

19. Supplique van de Borgmers (= burgemeesters) en magistrat waer mede versoecke dat aen hun soude believe te continueren den taust van de molens op de selve maniere en conditien gelijk sij die tegen wordig hebben vermits den taust st. jan 1553 sal eijndigen dit supplique met stadt segel bevestigt is gepretenteert aen den prince den 12 junij 1553.

20. papieren van groote aengelegenhijt wegens het vagen van Demer en stimer ordonnantien van de waterschepen extracten van hunnen registers visitatien en twee brien van den Drossard clerx van Diepenbeek over de waters.

21. declaratie van Willem gutscoven aut 77 jaeren gegeven voor de justitie van Hasselt den 23 januarij 1747 waer mede onder meer andere puncten finalijck verclaert dat de Stadt van Hasselt NB altijt den demer gevaeght heeft binnen de stadt [...] jusqu au murailles externes respectivemen des remparts et ainsi en avant dehors la ville du pont proche jan Lemmens jusqu'au weggenstraetjen.

(foto 4927)

22. Extract uijt het schrift zijdens de Stadt ingedient geratificeert ende geaffimeert enkel proces tegens den Heer Borgmr Minten ingedient den 27 meert 1751 geratificeert den 30 meert 1751.
titel voerende

Elucidation jointe reproduction.

is bij de acten van het groot proces te sien numero 50 alwaer onder andere staet pagina 4ta
On soutient que non et semble il avec justice d'une costé par ce que les dits bourgmaitres denient bien expressement que le susdit moulin au vent auroit été Bati à leur demande et requisition voire meme ils peuvent assurer que coit été malgre eux et leurs protestations sur tous que les moulins qu'étoient etablis auparavant étoient plus que siffisants pour tout le publi.

23. Declaratie van Meester Joannes greven waterschepen en gesworen stadtswerckman wegens het vagen van den demer hier in de Stadt, als wegens het door gebroken gat in den vaerwegh tot Roye onder diepenbeek? als ook van Nicolas Kriecken, Willem gilissen wed? van den Eerseleer?, Jacobus vercammen en jon?(afkorting Johannes?) Schepers.

(foto 4928)

(Achterkant:)

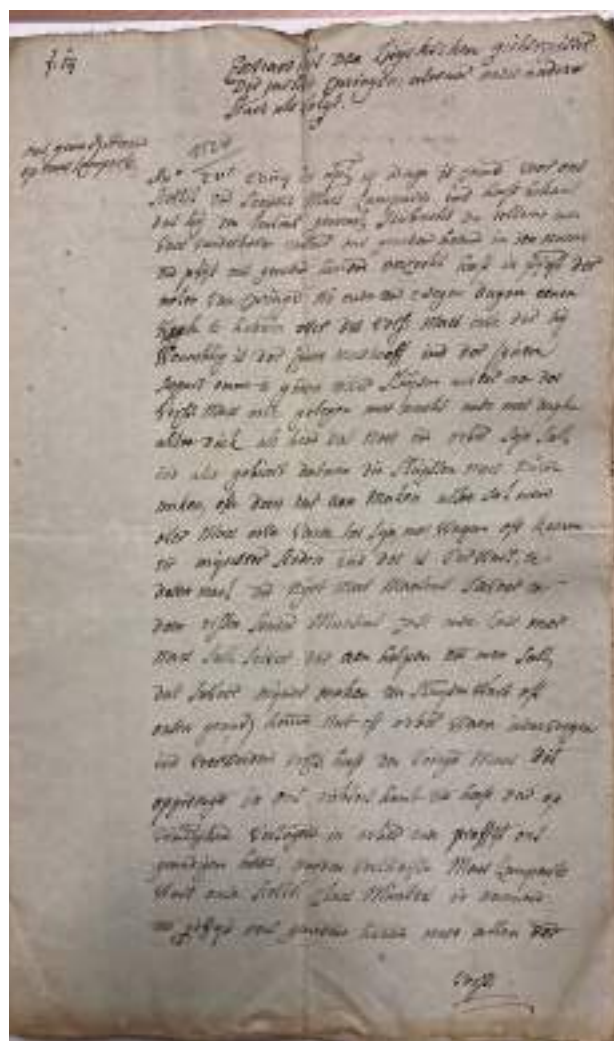
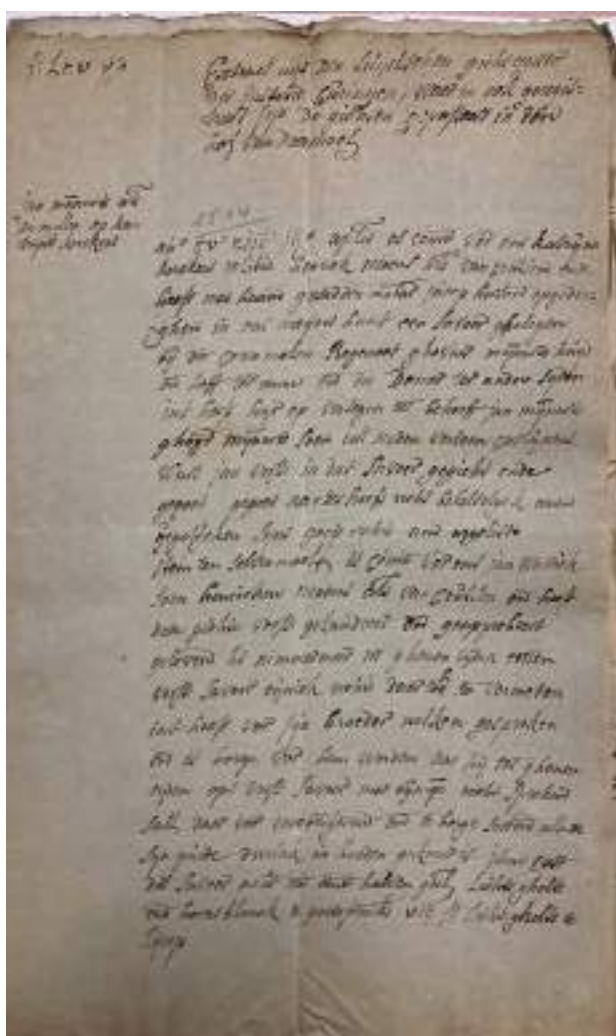
Noten aengaende de molens Seer important Met hunne numeros
pro 15
à examiner
no 4

Stuk 1: Afschriften van twee akten uit het gichtregister van het hof van Kuringen, 3 april 1514 en 3 april 1524.

Eerste akte: De inhoud is niet geheel duidelijk, het gaat om Katrijna Kerckers, de weduwe of van Henrick Moens die een “savoer” bij de korenmolen van Kuringen, tussen het huis en hof van Ghovart Mijnharts en de Demer, verkoopt of schenkt aan Jan Mijnharts. Jan, de wettige zoon van Henrick Moens, bevestigt voor zichzelf en als borg voor zijn broer, dat zij geen aanspraak zullen doen op het “savoer”.

Tweede akte: Bevestigt de erfdiensbaarheid die Maes Lamparts verkocht heeft aan de heren rentmeesters Hubrechts De Iollemo(?) en Vaes Vanderhoven van de molen van Kuringen. Deze hebben het recht om over zijn erf, mesthof en boomgaard te gaan, bij dag en bij nacht, met wagen of kar, om de sluizen die achter zijn eigendom liggen te herstellen of nieuw te maken.

Deze twee documenten staan niet in de “inhoudsopgave”.

Transcriptie

(foto 4901)

Extract uyt den Luyckschen gichtregister der justitie Curingen, waer in ook geregistreert sijn de gichten gepasseert in den hof van Doermael.

In marge links: Jan mijnarts als De mulre op katrijne kerckers

Ano XVc XIII III aplis (1514, 3 april) es come vor ons katrijna kerckers relicta henriek moens als van crutsen ende heeft met haeren gesadden mombar jacop herson opgedraghen in ons meyers hant een savoer ghelegen bij die coren molen regenoet ghovart mijnarts huijs en hoff ter eenre en die Demer ter andere sijden int (= en) heeft hyr (hier?) op vertegen tot behoef van mijnarts ghoyt? mijnarts soen int naden verteen catlij-nens wart jan vorsch, in dat savoer gegicht ende gegoet nae des hoefs recht beheltelijck eenen jegelijcken sijns goets rechts aen argeliste.

Item ten selven maell is come vor ons jan wettich (= wettig) soen henricken moens als van crutsen en heeft dese gichte vorsch. gelaudeert en geapprobeert geloven hi nimmermeer tot ghenen tijden tonen vorsch. savoer eijnich rechts daer thoe te vermeten int heeft vor sijn broeder artken gesproken en is borge voor hem worden dat hij tot ghenen tijden opt vorsch. savoer met eynige recht spreken sall daer vor vero-bligeren en te borge setten allen sijn guede dwelck in hoeden gekeert is. Item cost dit savoer acht en eene halven gult lichts ghelts end horns blanck te goetspenik viii ft lichts ghelts te lycop

(foto 4902)

Extract uyt den Luyckschen gichtregister der justitie Curingen, alwaer onder andere staet als volgt in marge links: “ons genad Herren op maes Lamparts” Ano XVc XXVIII in apl iii dage (3 april 1524) is come voor ons scoltit en scepen Maes Lamparts ind heeft bekant dat hij den rentmr generael Hubrechts De lollemo? ende Vaes Vanderhoven rentmr ons geneden herren in den naem en pfijt (profijt afgekort) ons geneden herren vercocht heeft in pfijt (profijt afgekort) der molen van Curinge nu ende ten ewegen dagen eenen Wech te hebben over des vors. maes erve dat hij wonachtig is dor sijnen mesthoeff ind dor sijnen Bogart omme te ghaen totter Sluijsen achter aen des vorsch. Maes erve gelegen met nacht ende met daghe alsoe oick als hon dat noot en orber sijn sall ind alst gebuert dat men die Sluijssen moet nuwe maken, ofte doen dar aen maken alsoe sal men over Maes erve varen, het sijn met wagen oft karren ter mijnster scaden ind des is vorwart, te desen mael en nijet meer maesens savoer te doen rissen sonder Mae-sens cost ende last mer Maes sall selver dar aen helpen

en men sall dat savoer mijnder maken ten sluijssen wart (= waarde?) oft onsen genad herren nut oft orber waere indervoegen.

ind voerwerden (= voorwaarden) voors. heeft den voorge Maes dit opgedrage in ons richters hant en heeft dar op [...] in orber ende proffijt ons genadigen heren, naeden vertunisse Maes Lamparts wart onse scoltit Claes Munters in naemen en pfijt (profijt afgekort) ons geneden heren met allen der vors.

(foto 4903)

voerwerden en condicien dar in gegicht en gegoet beheltelijck eenen jegelijcken sijns goets rechts aen argelist ind dus bekenden oeck der voors Maes dat hij verricht ende betaelt waer seggende dat hij sijn pen-ningen dar van ontfangen hadde dat welkig onse scoltit keerden in onser hoeden.

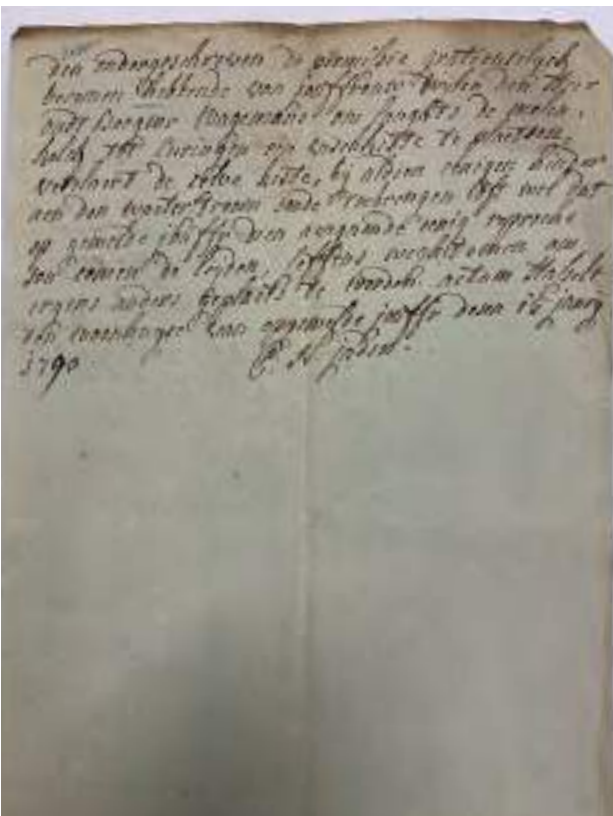
(foto 4904)

(Achterzijde:) “Raekende eene servitut den Curingen molin over Maes erft te meugen vaeren” 27

Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1457, nr. 1131
Vijvers van Kuringen, 1733 - 1790, met retroacten.

Stuk 2:
Toelating om langs het water aan de molen van Kuringen een viskist te plaatsen, verkregen
door P.N. Jadin van de weduwe van oudburgemeester Wagemans op 14 januari 1790.

Staat niet in de “inhoudsopgave”.

afb. 65 — Afschrift van een overeenkomst in verband met het plaatsen van een viskist aan de molen van Kuringen.

Transcriptie

(foto 4932)

(Bovenaan in potlood:) vissen
den ondergeschreven de permissie gratieuselijck
becomen hebbende van jouffrouw wijlen den Heer oudt
Borgemr Wagemans om langhts de molen-kolck tot
Curingen een vischkiste te plaetsen verclaert de selve
kiste, bij aldien eenigen hinder aen den waeterstroom
soude toebrengen oft wel dat op gemelde jouffr dien
aengaende eenig reproche sou comen de leijden, sef-
fens wegh temen om ergens anders geplaets te worden.
actum Hasselt ten woonhuyse van opgemelde jouffr
desen 14 jarij 1790 P.N. Jadin

(foto 4933)

(Achterkant:)
nro 12
Handtschrift van mijn heer scholtis jadin over de viskiste
welcke hij in den demer aen de molen tot curinge gesat-
ten heeft sonder eenige verdere prejuditien aen mij oft
wie het weese magh toe te bringen en sulx maer voor
soo lang als het mij oft mijne naecomelinge sal believen
dese te laeten staen en de de wed wagemans

Stuk 3: nummers 1 en 2 van de inhoudsopgave

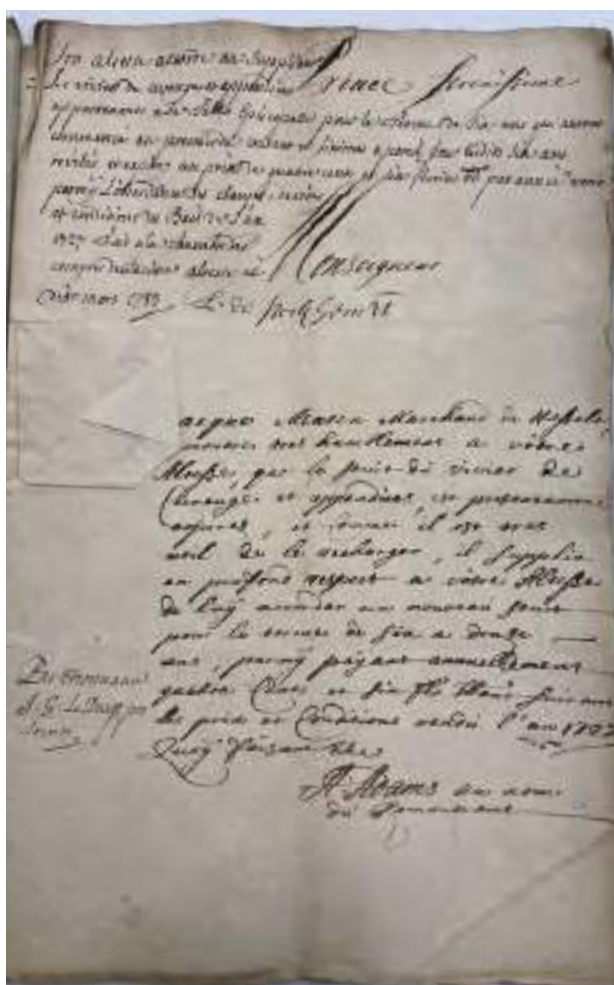
1. Conditien van het aen nemen der princen wyers onder Curingen gelegen in Eenen nieu-
 wen taust beginnenden den i maart 1733 (foto 4912 en 4913)
2. Nieuwe taust der princen wyers beginnende den i maart 1739 (foto 4914 en 4915)

Twee aanvragen (1733 en 1739) van Jacque Menten om de Prinsenvijver met bijhorigheden te mogen pachten van de Prinsbisschop, telkens een aanvraag van 6 jaar tegen betaling van 406 gulden per jaar, volgens oorspronkelijke overeenkomst uit 1727.

Hij krijgt telkens de toestemming van de Prinsbisschop. Deze werd telkens bovenaan het document geschreven.

In het tweede document biedt hij aan, de grote vijver te laten kuisen indien hij een pachttermijn van 12 jaar zou krijgen. Dit wordt blijkbaar niet door de Prinsbisschop aanvaard.

De Prinsenvijver is op de Ferrariskaart herkenbaar en benoemd (zie afbeelding hieronder) en bevond zich ten noorden van Kuringen, onder de huidige Scherpenwyers. De plaats ligt vandaag tussen het Alberkanaal, de Roosterbeek en de Slangebeek.

afb. 66 — De eerste pagina's van de twee afschriften van de tausten over de Prinsenvijver.

(foto 4912)

(Bovenaan links staat het antwoord:)

Son altesse accorde au suppliant
Les viviers de curenge et appendices appartenants a
la Table Episcopale pour le Terme de six ans qui auront
commencé au premier du courant et finiront a pareil
jour lesdits six ans révolus et expirez au prix de quatre
cents et six florins fl par année voire parmi l'observance
des clauses, devises et conditions du Bail de l'an 1727.
Fait a la chambre des comptes de sadite altesse ce dix
mars 1733

[handtekening]

Prince Serenissime

Monseigneur

Jacque Menten Marchand de Hasselt montre tres hum-
blement a votre Altesse, que le stuit du vivier de Curan-
ge et appendices est presentement expirez, et comme
ik est tres util de le recharger, il supplie en profond
respect a votre Altesse de luij accorder un nouveau stuit
pour le terme de six a douze ans, parmi pajant annu-
ellement quatre cents et six fls flant suivant les prix et
conditions rendu l'an 1727.

Quoij faisant etce.

[A. Adams] au nom du Remontrant

In de marge links: Par ordonnance F. G. Le Ducq pro
secretz [...]

(foto 4913)

(Achterkant:) pour six ans

no 1

Supplique tres humble

Pour

Jacque Menten Bourgois et Marchand a Hasselt
huure van de prince vijvers

(foto 4914)

(Bovenaan staat het antwoord:)

Son Altesse accorde au suppliant les viviers de Curenge
et appendices appartenants à sa Table Episcopale pour
un nouveau terme de six ans qui auront commence au
premier de Mars courant et finiront à pareil jour les
dits six ans revolus et expirez, au prix de quatre cents
et six florins fl. par année, et parmi les clauses, devises
et conditions de Bail de l'an 1727. Fait à la Chambre des
Comptes de ladite Altesse. ce 17 Mars 1739

Prince Serenissime

Monseigneur

Jaque Menten ancien Bourguemaitre de Hasset,
Reprenneur des viviers de Curenge et appendices
appartenants a votre Table Episcopale, represente
entres profond respect a votre altesse, que le stuit des
dits viviers va finir au premier de mars prochain, et qu'il
est d'intention de charger en peu de jours les petits
etangs ou reservoirs, il vient suplier tres humblement
votre alatesse de luij accorder un nouveau stuit de six
ans

Et comme il est tres necessaire que Le Grand Etang soit
netoié, il s'oblige de le faire faire, si votre altesse veut
bien s'incliner a les luij accorder pour un stuit de douse
ans.

Quoij faisant etc.

P.I. Cornelis au nom du Suppliant

Marge links: F. S. Le Duq pro secretaris

(foto 4915)

(Achterkant:) no 2

Suplique tres Humble

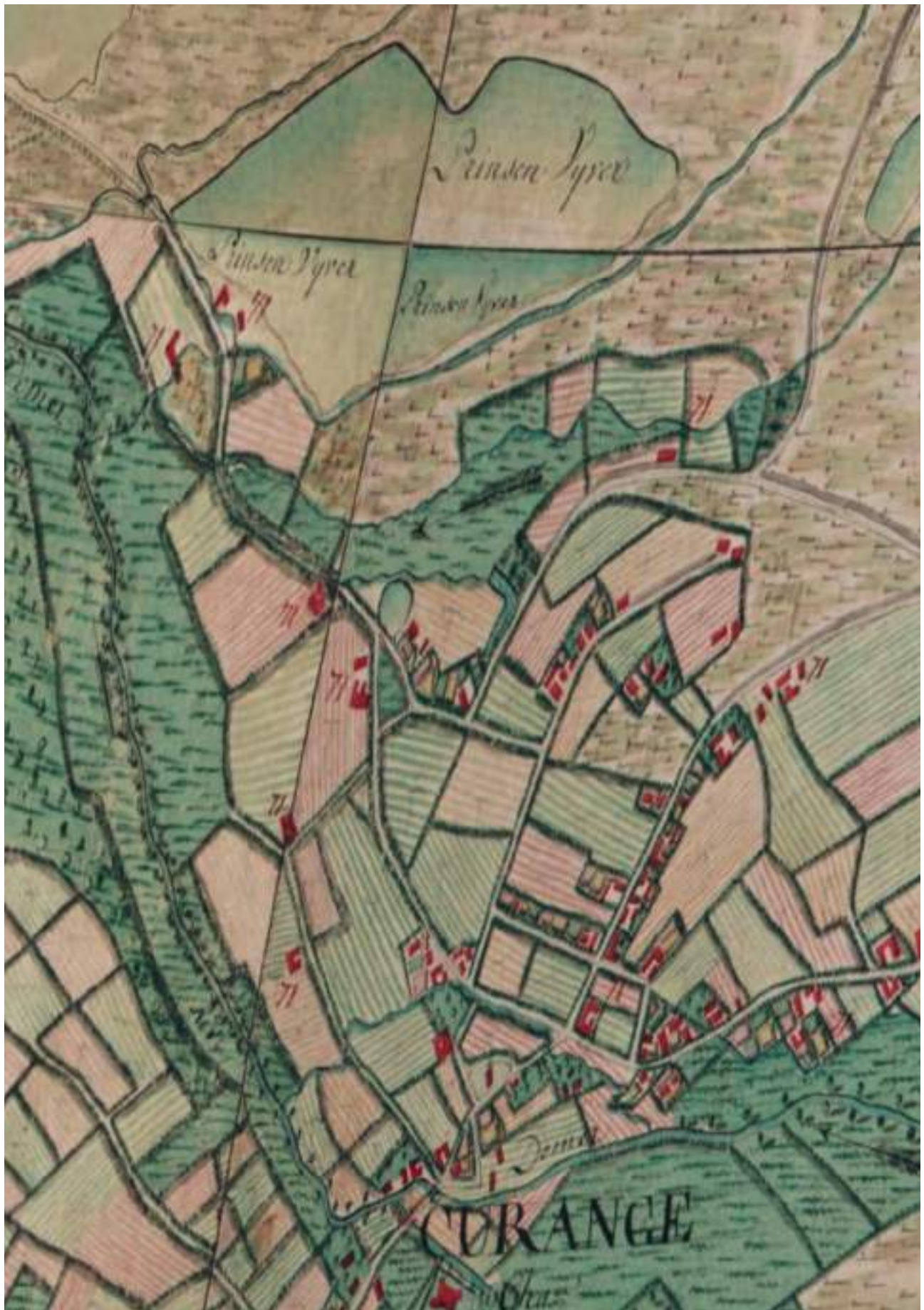
pour avoir in Bail des etangs

Pour

Jacque Menten Ancien Bourguemre de La Ville de
Hasselt

Exhibée le 23 janvier 1739

(Marge links:) pour drois de secretaire solvit le sr min-
ten vingt quatre fls. [...]

afb. 67 — Detail van de Ferrarskaart met de Prinsenvijver ten noorden van Kuringen (raadpleegbaar via geo.onroerenderfgoed.be)

Stuk 4: Voorwaarden voor het gebruik van water uit een reservoir gelegen tegenover de smout- (olie) en windmolen.

Nr. 7 in de "inhoudsopgave"

De eigenaars van de gebouwen en gronden moeten de afloop van het reservoir onderhouden. Indien zij opnieuw brandwijn willen maken, mogen zij water uit het reservoir trekken, maar als het reservoir droog ligt, moeten zij de goot gebruiken waardoor het reservoir met water vanuit de Demer voorzien wordt, om water uit de Demer te trekken. Deze goot loopt onder de ossenstal naast de smoutmolen door. Indien de eigenaars van het reservoir enige reden tot klacht hebben, mogen zij de toelating intrekken en tenietdoen. Indien de gracht rond de molen met water uit het reservoir gevuld wordt, moet de eigenaar van het reservoir eerst verwittigd worden.

Men heeft horen zeggen dat er vroeger, toen de windmolen nog een volmolen was, ook nog een goot onder de straat door liep. Indien deze goot zou ontdekt worden en in de toekomst terug gebruikt zou worden om water uit het reservoir te halen, is dit toegestaan, echter zonder dat dit een recht zou worden en zonder het reservoir te beschadigen. De eigenaars van het reservoir mogen deze toelating intrekken of herroepen.

Dit stuk is nr. 7 in de "inhoudsopgave". Hier is echter sprake van een verhuurcontract van de molens van Hasselt en Kuringen, gegeven aan Godefridus Smakers, beginnende St. Jean (24 juni?) 1648 en geregistreerd in de rekenkamer in het taustregister van de goederen van de bisschoppelijke tafel, folio 333. Mogelijk zijn de getranscribeerde pagina's maar een deel van dit contract met de voorwaarden voor het gebruik van het reservoir.

De Broekermolen, waarvan hier sprake, bevond zich vroeger net buiten Hasselt, ten noorden van de stad aan de Demer (zie detail Ferrariskaart en Villaretkaat hieronder). Vandaag herinnert het Broekermolenplein er nog aan.

afb. 68 — De eerste twee pagina's van de overeenkomst over het reservoir aan de molen.

(foto 4929)

(In marge links in potlood:) Reservoir aan de Broeker-molen

Imo (= primo = ten eerste) den afloop van het reservoir liggende tegens over die Smout molen Ende Wint molen, Comende met Een Goete onder den ossenstal neffens die Smout molen gelegen ende soo voors. leijdende tot in die kolcke alwaer het water van het voors. reservoir ten allen tijden sigh ontlast heeft soo danighlijck te onderhouden door de besitters der gebouwen en gronden dat is soo verre als die selve goete oft afloop der voorseijde reservoir onder die selve gebouwen en gronden is Comende dat aen den afloop voors. geen het minsten hinder oft beletsel gedaen sal worden.

2do (= secundo = ten tweede) alsoo die besitters voors. van gebouwen oft gronden van voornemen sijn die oude Branderije aldaer gebaut door wijlen den heer oudt borgemeester Minten en liggende tuschen die smout en wint molen te willen Gebruijken wederom tot maeken van Brandewijen ende ten dien eijnde het water daer toe nodigh op het gemaeckelijckste wel geerrene willen treken uijt voors. reservoir ingeval het selven vol water is, ende ingeval het selven reservoir drogh light oft brackt soo als somtijds moet geschieden, wel geerne het water als dan soude hebben willen treken uijt den demer door die goete waer door het selve reservoir het water van den demer is ontfangende en soo voors door Een klijn en smael slotien te brengen door het bed van het reservoir voors. tot aen die gote door die besitters der gebouwen voors. onder die straet ofte vaert te leggen ende te brengen tot in die branderije soo ist dat den eijgenaers van het reservoir voors. wel willen toe staen dog sonder Eenege prejuditie oft Consequentie dat die selve voors. besitters als het reservoir van water wel voorsien is van het selven het water sullen mogen trecken naer proporcie als sij sullen noodig hebben.

des nogtans dat die vissen daer op sijnde hun genogsam water sullen hebben ende in geval het reservoir brackt oft drog ligt die selve besitters ook wel te willen toe staen van het water te treken door de Goete van het reservoir van den demer kant ende het selven te gelijden

(foto 4930)

Op de maniere soo voorsijd is soo nogtans dat door het slooten te snijden door het bed van het reservoir het drogen van het selven reservoir niet belet en word anders dat ingeval soo van het een als van het ander op die minste klagten van die besitters van het reservoir in alles sal moeten woorden voorsien soo niet dat aen die selve besitters van het reservoir sal vrijstaen die voors. toelaeting en permissie in te treken en te niet doen.

3tio (= tertio = ten derde)

also die grave oft gragt om den hof van die wintmolen bij toelating van die eijgenaers van het reservoir gewaertert word door het waeter van het selve reservoir soo ist dat den eijgennaer van die grave oft gragt het waeter uijt het reservoir niet en sal megen trecken tot watering van de voorschreve gragt sonder te vorrens den eijgena van voors. reservoir daer van geadvertert te hebben.

4to (= quarto = ten vierde)

wemits den eijgenaer van het reservoir hooren seggen dat ten tijden der vol molen gestelt in de wint molen aldaer onder de straet gelijde soude sijn eene gote ende gelijde tot in het reservoir om het waeter uijt het selven tot het vollen te trecken sonder dat de eijgenaers van het selven reservoir van hebben geweten veel min daer toe eeneghe permissie gegeven willen de eijgenaers van voorschreven reservoir al soo dat in geval die selve goete mochte woorden gevonden en in de eijgenaers ofte aen nemers der molens sig van die selve en van het waeter van voors. reservoir tot het vollen oft andersins soude willen gebruiken dat die selven het selven waeter wel sullen meegen gebruiken dog sonder prejuditie en sonder consequentie en sonder de eigenaer van het reservoir in het weijnigsten jvers in te beschaedigen anders dat die eijgenaers van het reservoir de toelatingen soo voors. sullen connen intreken en herroepen.

(foto 4931)

(Achterkant:)

Raekende het Reservoir aen de Broeckermolen gelegen en Graef oft gracht om deze hof aldaer gelegen.
no 7

afb. 69 — Detail van de Villaretkaart met de Broekermolen net buiten Hasselt

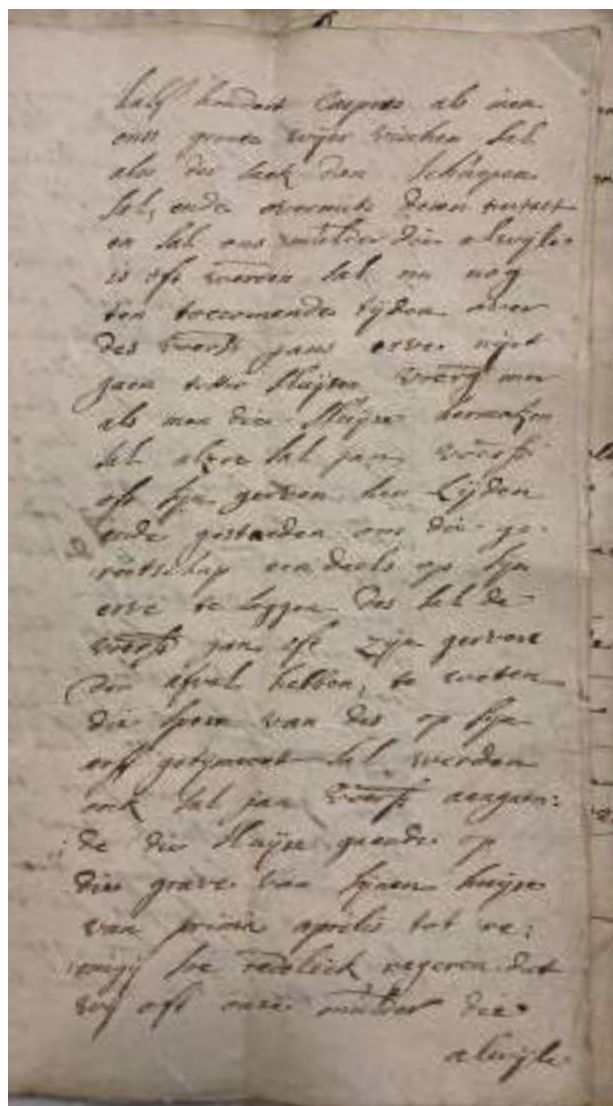
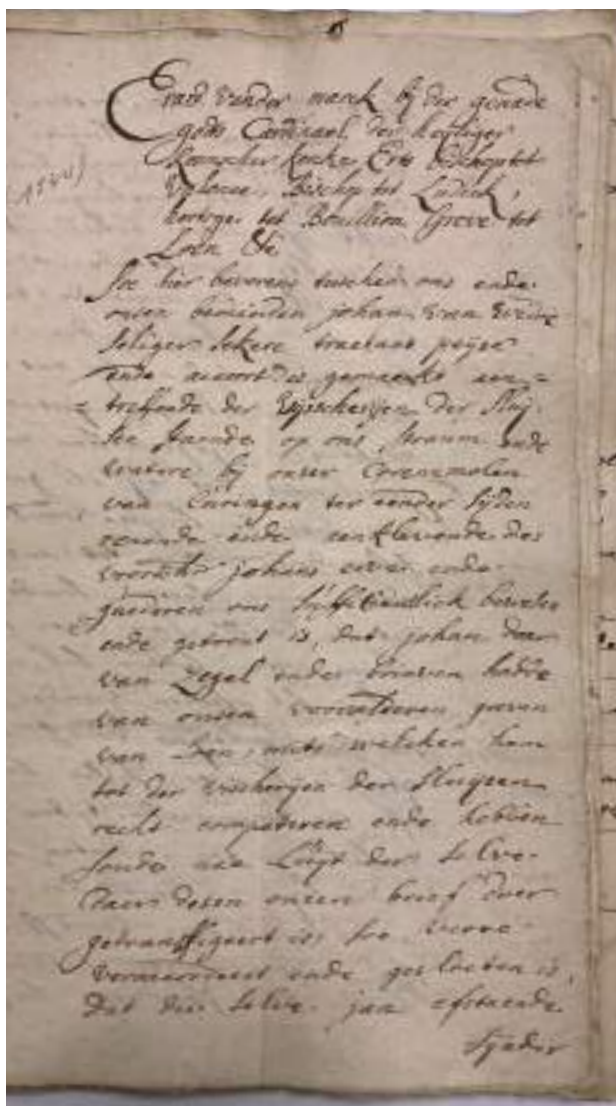

afb. 70 — Detail van de Ferrariskaart met de Broekermolen net buiten Hasselt

Stuk 5: Overeenkomst tussen Erard Van der Marck (Prinsbisschop van Luik tussen 1505 en 1538) en (de erven van) Jan van Widoe over een eigendom gelegen dichtbij de molen van Kuringen.

Nr. 9 in de "inhoudsopgave".

In de overeenkomst staat dat Prinsbisschop Van der Marck de sluizen op zijn kosten zal herstellen. Jan van Widoe en zijn erven staan het recht om aan de sluizen te vissen af. De molenaar mag niet over het erf van Jan van Widoe gaan, enkel om de sluizen te herstellen. In dat geval zullen Jan van Widoe of zijn erfgenamen hem de weg wijzen en zal men een deel van het gereedschap en het afval op het erf mogen laten liggen. Hiervoor krijgen Jan van Widoe en zijn erfgenamen 50 karpers per jaar uit de grote vijver (Prinsenvijver?). De akte werd opgesteld op 24 april 1534 en bevestigd op 12 april 1744.

Transcriptie

(foto 4905)

(In marge in potlood:) 1534

Erard vander Marck bij der genade godts Cardinael der heijligen Roomschen Kercke Erts bischop tot Valence, Bischop tot Ludick, hertoge tot Bouillion Greve tot Loen etc.

Soe hier bevorens tuschen ons ende onsen beminden Johan van Widoe seligen sekere tractaet peijse ende accoort is gemaect aentreffende der vijsscherijen der sluijsen staende op ons straum (= stroom?) ende watere bij onser coren=molen van Curingen ter eender sijden renende ende aenklevende des voorschr. Johans erve ende guederen ons sufficientlick bewesen ende getoont is, dat johan daer van zegel ende brieven hadde van onsen vooralderen greven van Loen, mits welcken hem tot der vischerijen der sluijsen recht competeren ende hebben soude nae luyt der selve daen desen onsen brief daer getransfigeert is, soo verre veraccordeert ende gesloeten is.

Dat die selve jan afstaende

(foto 4906)

sijnder zegel ende brieven der vischerijen der sluijsen voerss. aengaende voor hem ende zijn naecomelingen geen recht oft actie behaldende oft rechts vermetende over mits allen toecomende twisten te verhueden die in toecomende tijden bij ons ende onse naecomelingen opstaen mochten is vjltgesproken ende gedeclareert, dat wij als greve van Loen de sluijse voorts sullen doen maken tot onsen costen ende lasten sonder dat de voerss. jan daer mit eenige costen hebben sal ende johan sal afstaen vande sluijsen der vischerijen voerss. hij oft die sijne en sullen hen nie oft ten toecomende tijden geens rechts daer toe vermeten in geenderleij manieren, des sal jan van widue voerss. ende zijn naecomelingen hebben ende haelen alle jaer een half

(foto 4907)

hondert carpers als men onss groete wijer vischen sal also der saek dan schuepen sal ende overmits desen tractaet en sal ons mulder die alwijle is oft werden sal nu nog ten toecomende tijden over des voerss. jans erve nijet gaen totter sluijsen voerg? mer als men die sluijsen hermaken sal alzo sal jan voerss. oft zijn gerven hen lijden ende gestaeden om die gereetschap een deels op zijn erve te leggen des sal de voerss. jan oft zijn gerven den afval hebben, te weten die speen van des op zijn erff getijmeert sal werden oock sal jan voerss. aengaende die sluijse gaende op die grave van sijnen

huijse van prima aprilis tot remigij soe redelick regeren dat wij oft onse mulder die

(foto 4908)

alwijle is oft werden magk eegeen clagen en sullen hebben ende men sal een pallisade oft staquet setten tuschen die sluijse ende johans erve voerss. ende om desen peijs, accordie ende tractaet stentigh ende vast voer ons ende onse naecomelingen te onderhouden ende jan vaertaent jaerlicx van den half hondert kerpers ten tijden als voers. steet magh betaelt werden soe is dat wij ordineren ende bevelen mits desen ordineren ende bevelen onsen rentmeester ons Lants van Loen die al wijle is ende werden magh, dat hij johan van widoe voerss. hem ende sijnen gerven van jaer te jaer ten versueck jans voers. hem goede betalinge daer doene doen van den kerpers soe voer steet, die welcke hem gepasseert ende toegelaten sullen werden

(foto 4909)

in sijnen rekeninge bij ons getrauwen lieden van ons rekenamer den welligen wij hier mit volcomelicke macht bevel geven om sullicx te passeren ende toe te laeten want ons alsoe belieft ende gedaen willen hebben.

gegeven op ons huijs Curingen onder ons handteijcken ende zegel secreet den vier en twintighsten dagh aprilis anno duijsent vijffhondert vier en dertigh was geteekent [Erard] ende op den omslagh was geteekent (Wt bevel mijns alreghenedighsten heren cardineel ende ontsiensten furst voers. [C. Bardolti? Bardouldt?]) ende onder honck den segel van sijne doorluchtige hoogheijt in roodt wasch.

Quod testor M: Vandersmissen Hon. publ. et immaticulatus per cop. orgla conformis in [...]

(foto 4910)

op heden den 12 aprilis 1744 is dit bovengestaet voor justitie Curingen ten Luyxen recht gerealiseert ende geapprobeert. quod attestor G.A. vannes Secrets per regnum Lootz

(foto 4911)

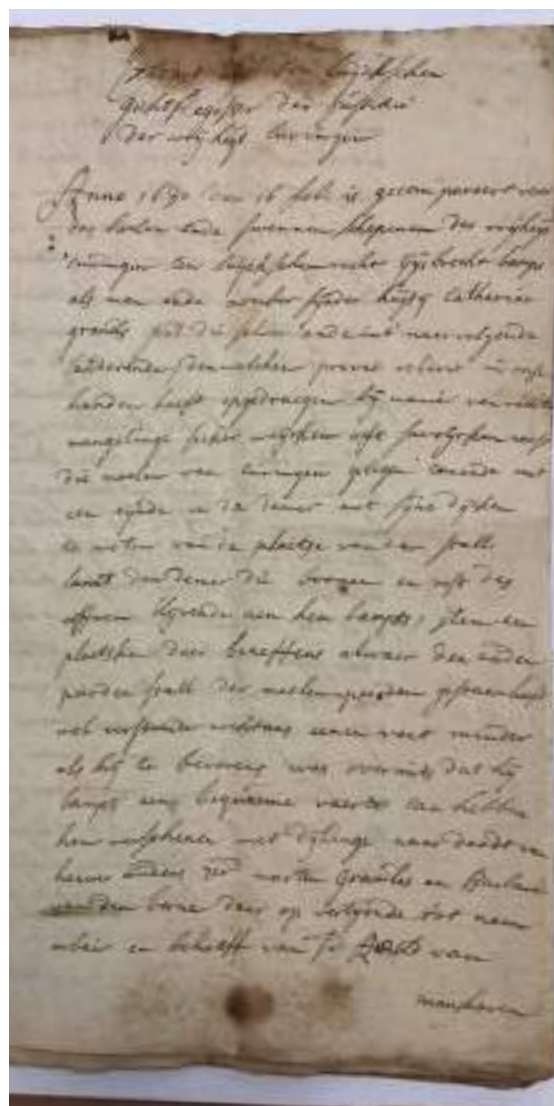
(Achterkant:)“no 9 Erardus a marka wegens 50 kerpers op princen vijver sprekende van sijnen waterstroom in jaer 1534”

“Je ne comprends pas a examiner”

Stuk 6: Afschrift van een akte van 16 februari 1680, verkoop van een kleine vijver naast de molen van Kuringen.

Catharina Grauls en Gijsbrecht Bamps verkopen de erfenis van hun ouders Marten Grauls en Barbara van den Borne: een kleine vijver naast de molen van Kuringen en een kleine plaats daarnaast waar de oude paardenstal van de molenpaarden stond aan “molen meester” Arnold van Manshoven voor een rente van 6 gulden en 12 stuivers verbonden aan een huis op de hoek van de Demerstaat en de straat naar de Minderbroeders (huidige Minderbroedersstraat?) en een schenking van 5 Rijksdaalders.
 Nr. 13 in de “inhoudsopgave”.

Het dossier bevat ook nog de originele akte: foto 4916 - 4919.

afb. 72 — Eerste pagina van de originele akte (links) en het afschrift (rechts)

(foto 4920)

Extract uijt den Luijckschen Gichtregister der Justitie der vrijheijt Curingen
Anno 1680 den 16 feb. is gecompareert voor ons hoelen ende swennen schepenen der vrijheijt curingen ten luijckschen recht Gijsbrecht bamps als man ende momber sijnder huisv. Catharina grauels [jant...] die selve ende int naervolgende lauderende, den welcken previo relivio in onse handen heeft opgedraegen bij manier van rechte mangelinghe secker weijrken oft savoirjken naest die moelen van curingen gelegen comende met een eijnde in de demer met sijne dijcken te weten van de plaetse van den stall lanxt den demer die boomen en rest des erffven blijvende aen hem bampsts, item een plaetsken daer beneffens alwaer den auden peerden stall der moelen peerden gestaen heeft wel verstaende nochtans eenen voet minder als hij te bevorens was overmits dat hij bampsts een bequaeme vaert can hebben
hem verschenen met dijlinge (= delinge?) naer doodt van henne anders zer (= zekere) marten graules en Barbara van den borne daer op vertijgende tot naem orbair en behoef van Sr. Arnold? van

(foto 4921)

manshoven moelen meester den welcken daer voor ook in onse handen opgedraeghen heeft tot behoef des voorseijde gijs bampsts een renthe van ses gl twelff stuijv. [min...] twee oorden staende geaffecteert op een huijs in den demerstraet gelegen op de hoeck naer de minderbroeders hier voormaels toebehoort hebbende Cornelis van de putt luijs? gichte daer van sijnde waer van hij Sr manshoven sal copije in handen stellen, daerenboven is noch schenckende aen hem bampsts vijf alde Rijcdalders geintituleert ende van dato als volgt, eenen staende op een sijde eenen wildeman met een masse en geschreven ront omnae Ao 1622 deo et patria aen d'ander sijde een waepen met vijff opene helmen op den middelsten een peertien rontsom frederic volue [...] bruneric
een ander met een hooft aen d'een sijde leopoldus S.G. et archiduces [Rust... bovy]. aen d'ander sijde een wapen met aen beijde de seijden eenen helm boven eenen hertochshoet 1620 et stin. cavisc. carn. laud. als. een ander met eenen gewaependen persoon op een sijde christiae. ii. D. G. S. Ro. Surpers archim. Hes. aen d'ander seijde twee hoofden met den inscriptie johans Georg et August. Saut. dux H. R. 1607 noch eenen anderen met eenen gewaependen person met dese inscriptie

(foto 4922)

jochan. Georgs. D. C. S. Pro. imp. Archim. Elect. 1614 aen d'ander seijde een hooft met dese inscriptie E Rugst F. E. F. S. I. C. E. M. rontomme met waepen oft chilten den lesten eenen met twee hoofden 1543 Georgs Albert. marchion. Erand. S. T. F. G. aent dander seijde een cruijs int midden eenen Arener in jederen hoeck eenen schilt die inscriptie was: fidens pro nobis quis contra nos overmits welcke Renthe en Schinckinge van dese bovengeschreven vijf Rixdaelders hij bampsts is absolutelijck renuntieerende op die voorgenoemde stucken tot behoef van Sr. manshoven voors. stellende aen selven in sijne plaetse en gerechtigheijt sonder eenighe reserve denwelcken diens volgens daer in gerecht is ende eens gelijcken hij bampsts wordt gestelt in de gerechtigheijt der voors. renthe met consent in realisatie doende d'een d'ander warantschap voor een goede opdracht ende gichte onder obligatien van henen persoon en goederen hebbende ende toekomende met consent overvalt in realisatie is voorders conditie dat die voors. renthe eerstmael sal vallen half meert 1681 ende soo voorts is nogh voordere conditie ende expresselijck ondersproecken dat hij manshoven van nu aff sal mogen den stall opbouwen en allen reparatie doen aen het savoirjken oft vijverken soe het hem gelieven sall ende in cas van vernaerderinge sall hem alles moeten goet gedaen worden sonder tegen seggen ende is in hoeden gekeert.
Relief 37 stuijs gichte 37 stuijs uitcomen 12 fls
Jac. Guil. Duijs Secrets per regorum in fid subs[...]

(foto 4923)

(Achterkant)

22

Raekende een Savoerken of weijerken aen de Curinger molen gelegen
no 13

Op de navolgende kaarten werden de molen van Kuringen (A), de Prinsenvijver (B) en de Broekermolen (C) op de Villaretkaart, de Ferrariskaart en de huidige kadasterkaart aangeduid.

afb. 73 — Detail van de kadasterkaart 2024 met de molen van Kuringen (A), de Prinsenvijver (B) en de Broekermolen (C)

afb. 74 — Detail van de Villaretkaart met de molen van Kuringen (A), de Prinsenvijver (B, buiten het gebied van de kaart) en de Broekermolen (C)

afb. 75 — Detail van de Ferrariskaar met de molen van Kuringen (A), de Prinsenvijver (B) en de Broekermolen (C)

HERK-DE-STAD

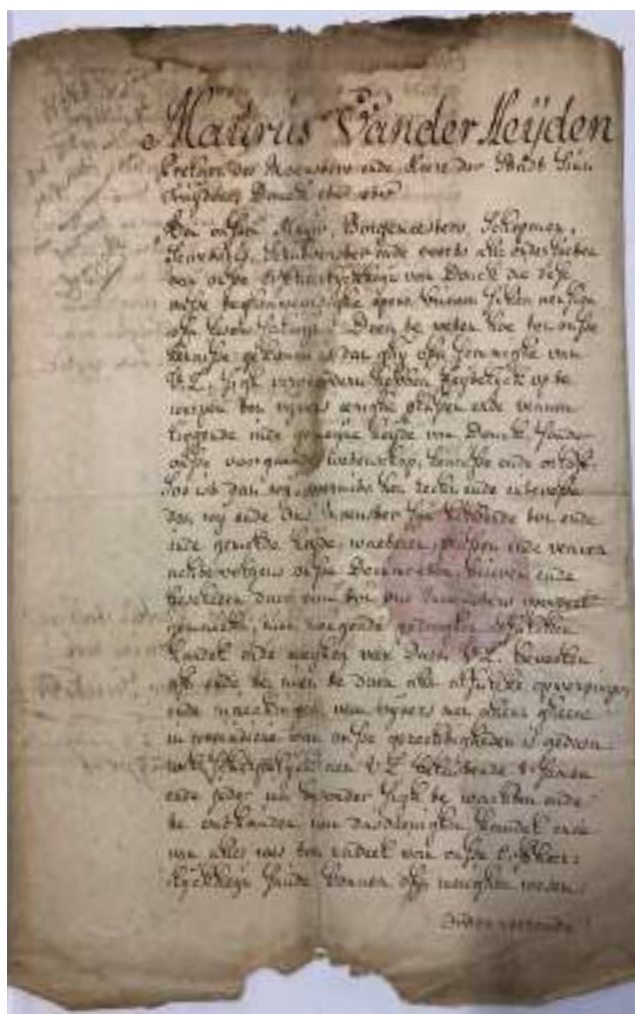
Donk: ordonnantie van abt Maurus van der Heyden tegen het leggen van vijvers in de heide, 1727.

Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden. RA Hasselt, toegang 717, nr. 438.

Abt Maurus Vander Heyden van de abdij van Sint-Truiden stelt vast dat de inwoners van Donk zonder weten of toestemming van de abdij kleine plassen en vennen tot vijvers hebben omgevormd. Hij beroept zich op brieven en bescheiden die het eigendom van de abdij in Donk staven. Hij verbiedt dit en ordonneert dat zijn verbod geafficheerd en bekend gemaakt wordt.

Maurus van der Heyden, 1690-1730, 63e abt van de abdij van Sint-Truiden. Studeerde aan de Universiteit Leuven. Tijdens zijn abbatiaat werd de abdij geconfronteerd met stijgende schulden en in 1710 kwam de abt in conflict met de prinsbisschop van Luik.

De gronden en de winning van de abdij Sint-Truiden in Donk zijn op verschillende kaarten te zien (vgl hieronder, afb 77, 78 en 79, deze kaarten dateren weliswaar van een halve eeuw na de ordonnantie). Ook de kerk van Donk werd door de abdij van Sint-Truiden gesticht.

afb. 76 — Ordonnantie van Maurus van der Heyden, abt van de abdij van Sint-Truiden, betreffende de heide van Donk.

(foto 4896)

(Bovenaan links in potlood) ord. de l'Abbé de St. Trond
relative au creusement de viviers à Donck

Maurus Vander Heyden

Prelaet des Moensters ende Heere der Stadt Sint Truijden, Donck etc. etc.

Aen onssen Meyer, Borgemeesters, Schepenen, Secretaris, Schutvorster ende voorts alle ondersaeten van onsse Erftheerlijkheijt van Donck die dese onsse tegenwoordighe opene brieven sullen aansien oft lesen saluyt; Doen te weten hoe tot onsse kennisse gekomen is dat ghij oft sommighe van V. L. sigh vervoordert hebben feijtelijck op te werpen tot vijvers eenighe plassen ende vennen liggende inde gemeijne heijde van Donck, sonder onsse voorgaende wetenschap, kennisse ende orloft: soo ist dat wij, vermits het recht ende interesse dat wij ende ons sijn hebbende tot ende inde gemelde heyde, waeteren, plassen ende vennen achtervolgens onsse documenten, brieven ende bescheden daer van tot ons moensters voordeel gemaectt, niet meugende gedooghen alsulcken handel ende wegghen van Daet V. L. beveelen aft ende te niet te doen alle alsulcke opweringhen ende maeckingen van vijvers met allent gheene in preiudicie van onsse gerechtigheden is gedaen: wel scherpelijck aen V. L. belastende t'samen ende jeder int besonder sigh te wachten ende te onthouden van dusdaenighen handel ende van alles wes tot nadeel van onsse Erfheerlijkheijt saude konnen oft meughen wesen:

(foto 4897)

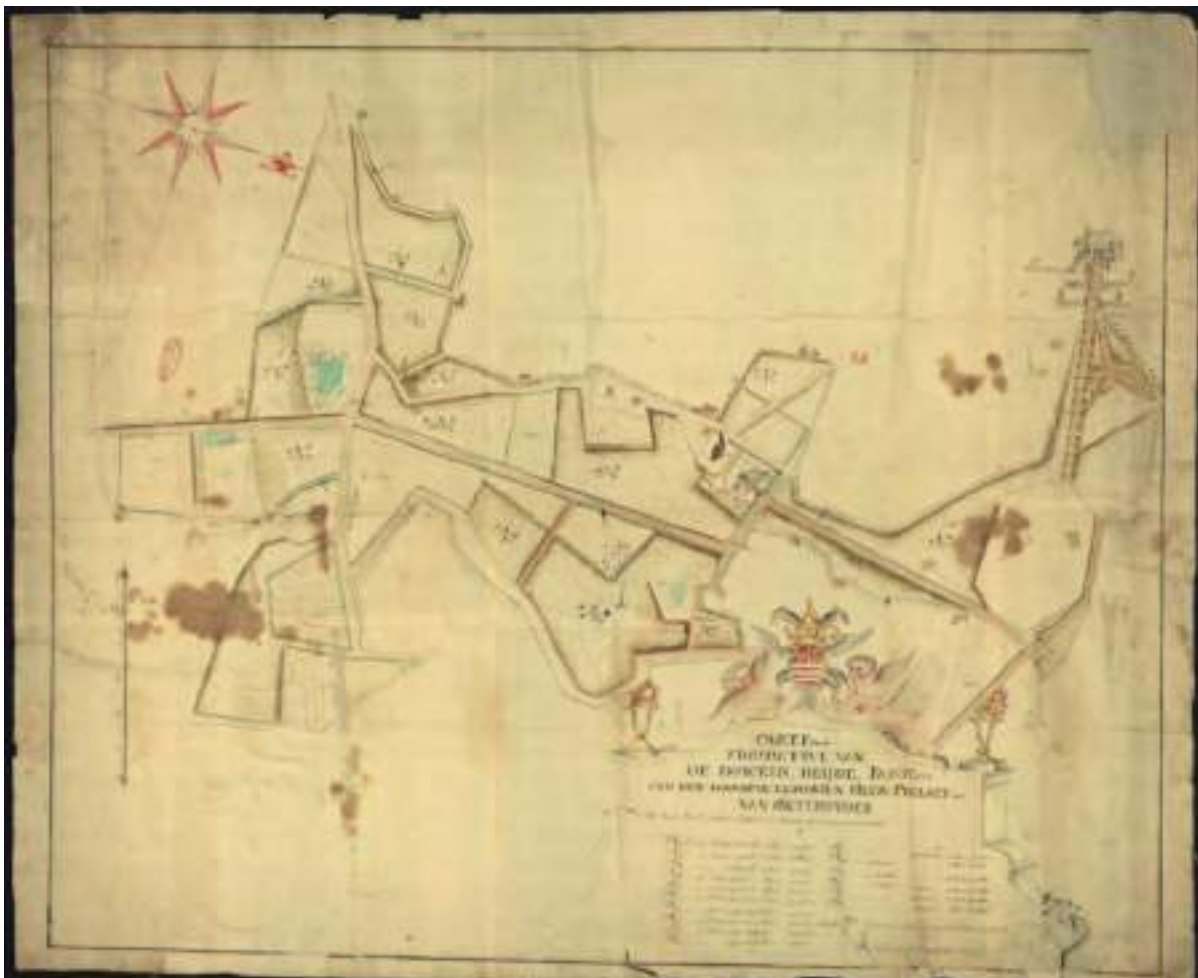
Ordonneerende mitsgaeders dat dit tegenwoordigh gebodt ende respective verbodt sal geafficheert ter gewoonelijcker plaetsen, in hoyden (?) van wet geleijt, ende ten register gestelt worden op dat een jeder int toecomende van dit gebodt ende respective verbodt hebbe volkomen kennisse ende in toecomende teijden sulcx niet meer en geschiede, want sulcx streckende is tot bewaernisse ende bescherminge van onsse Heerlijcke rechten ende gerechtigheden. Gegeven in onsse voorschreven Stadt ende Moenster van Sint- Truijden onder onsse gewoonelijcke handtteecken ende zeghel desen 20sten November 1727.

Maurus Abt van Sint Truyden

De Mandabo Perillustris ac Reverendissimi Domini mei.
J.-F. Meester Secrets

Infinatum 22 november 1727 p. Cuypers

Achterkant: "Donker heyde en vroente met kaarten enz."

afb. 77 — Figuratieve kaart van de “Donker-Heyde”, behorend aan de abdij van Sint-Truiden, opgemaakt door landmeter A. Carront, 1777 . Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 1050 (zie ook verder, hoofdstuk 6 Cartografische bronnen)

afb. 78 — Detail van de kaart hierboven met de kerk en de pastorie van Donk.

afb. 79 — Figuratieve kaart van de weiden in Donk, behorend aan de abdij van Sint-Truiden, opgemaakt door landmeter A. Carront in 1778. Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 2087 (zie ook verder, hoofdstuk 6 Cartografische bronnen)

HEUSDEN-ZOLDER/VOGELSANCK

Diverse stukken betreffende het Land van Vogelsanck, het landgoed van Terlaemen en de Laambeek. 16de - 18de eeuw.

Vogelsanck Heren, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 52

Deze map uit het archief van de Heren van Vogelsanck bevat meerdere stukken die verband houden met het landgoed van Terlaemen en de relatie tussen de heer van Vogelsanck en de heer van Terlaemen. Er bestond een jarenlange twist over het water van de Laambeek, dat door beide domeinen stroomt en door beide heren gebruikt werd.

Een aantal stukken in de map werden niet getranscribeerd:

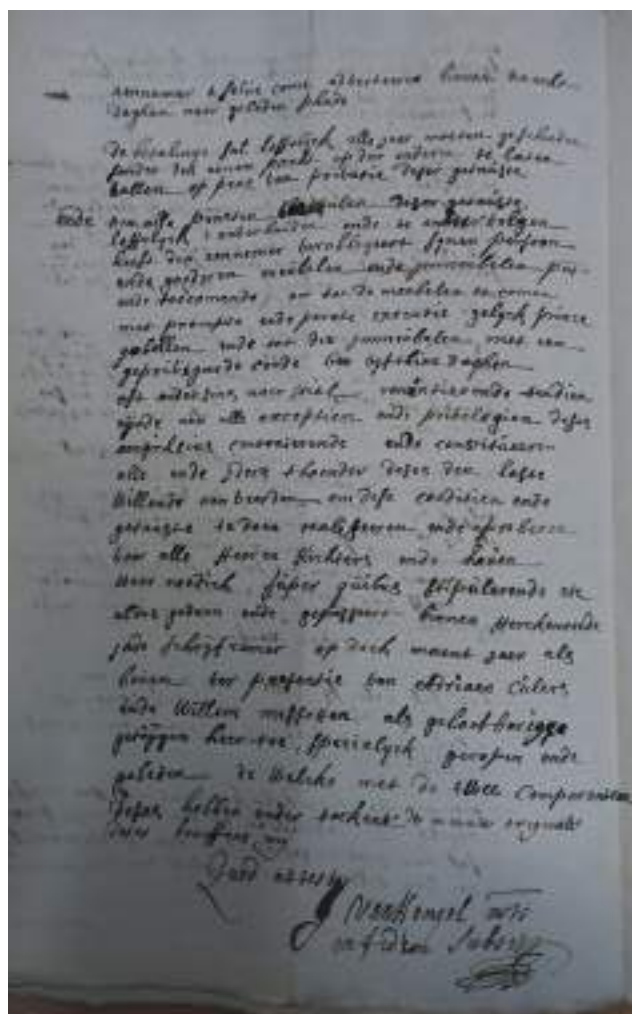
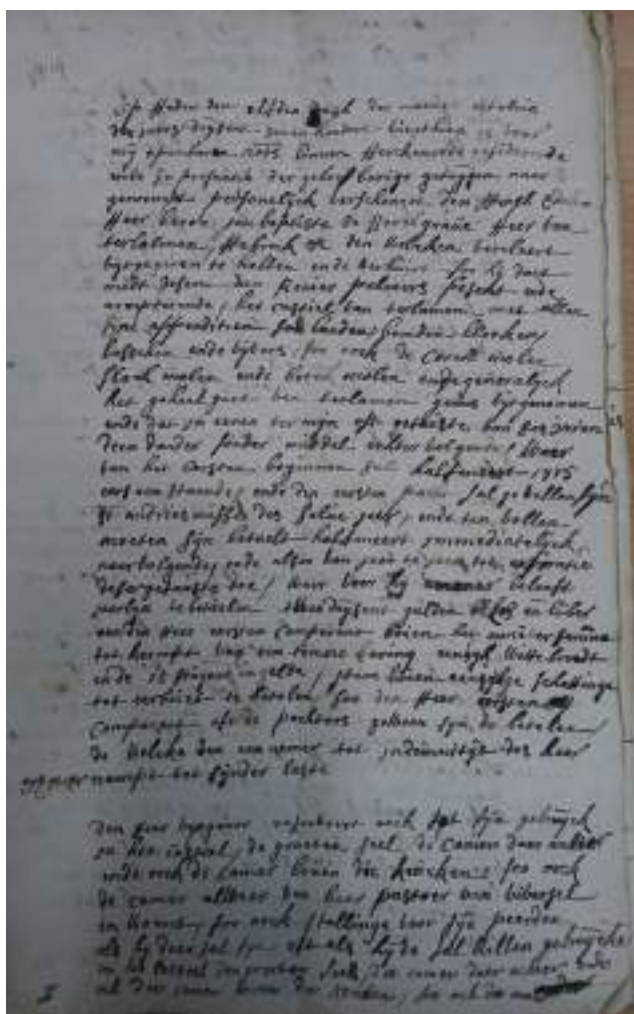
- Een onvolledig afschrift van een afschrift van het vonnis van 15 maart 1524 in de zaak Baron de Mombeek tegen Baron de Lutsborch (Jan vand Biest tegen Frederick van Rickel) “aengaen den twist ende differentie die sij hebben ter zaken van de Loop van den water dienende op de moelenen van den Lame” [...] “Des sal den verwerer ende sijne naekomelingen oft anderen recht daer toe hebben dat Loep van den water gebruijcken op sijnen wijeren naer dem Landtrecht, nemlich van des saterdachs snoenens tot sondachs snoenens ende nijet voerder” [...] (foto 06057- foto 06058)
- Een protest geschreven door Henrij Ganthoije, drossard van Vogelsanck (in naam van de vrouw van Vogelsanck) en op 2 oktober 1737 meegedeeld aan de heer graaf van Renesse en Desmanij (foto 06059 - foto 06065)
- Een stuk over jacht- en visserijrecht op Terlaemen, tussen Michel Ernest, Baron van Mombeek en Baron van Vogelsanck, 30 januari 1691 (afschrift uit 18de eeuw?) (foto 05933 - foto 05940)
- Een tekst van 29 januari 1706 tussen Anold Baron de Mombeek, heer van Terlaemen en Jean Baptiste, Baron de Borchgrave (heer van Vogelsanck), over eigendom Terlaemen en renten (?) (foto 05948 - foto 05952)

Diverse stukken betreffende het Land van Vogelsanck, het landgoed van Terlaemen en de Laambeek. 16de - 18de eeuw.

Stuk 1: Huurovereenkomst voor het kasteel en domein Terlaemen.

Het document wordt gedateerd op 11 oktober 1714. Baron Jan Baptiste de Borchgrave, Heer van Terlaemen verhuurt het kasteel van Terlaemen met al zijn aanhorigheden aan Renier Palmers voor een termijn van 6 jaar, beginnende half maart 1715. In deze overeenkomst werd opgenomen wat van de huurder ("aennemer" in de tekst) verwacht werd en wat hij diende te onderhouden (o.a. daken en wanden van molens, stallen, schuur onderhouden, het land bemesten en bezaaien, de dijken van de vijvers, de zouwen, rivieren en de molens onderhouden). De verhuurder ("vuytgever" in de tekst) nam bepaalde kosten nog op zich en reserveerde enkele kamers binnen het kasteel en paardenstallen voor als hij die wou gebruiken.

Een gelijkaardig document volgt hierop en wordt gedateerd op 25 september 1725. Het gaat om een overeenkomst tussen mevrouw barones de Geloës, douarière van de heer baron van Bovelingen Terlaemen, en Renier Palmers. Aangezien gelijkaardige voorwaarden werden opgenomen in deze overeenkomst, werd deze niet getranscribeerd.

Transcriptie

(foto 05954)

Op heden den elfden dach der maent octobris des jaers duysent sevenhondert vierthien is voor mij openbaren not(ari)s binnen Herkenrode residerende ende in presentie der geloofbarige getuygen naer genoempt persoenelick verschenen den Hoogh edelen Heer baron jan baptiste de Borchgrave Heer van terlaemen, Habroek ende den welcken verclaert uytgegeven te hebben ende verhuert soor hij doet midt desen aen Renier palmers present ende accepterende, het castiel van terlamen met allen zijne appenditien soo landen, bemden, blocken, bosschen ende vijvers, soo oock de coren molen, slach molen ende boeck molen ende generalijck het geheel goet van terlamen geens uytgenomen ende dat in eenen termijn oft getauste van ses jaren deen dander sonder middel achter volgende, waer van het eersten beginnen sal halfmeert 1715 eers aen staende, ende den eersten pacht sal gevallen sijn st andries misse des selve jaer, ende ten vollen moeten sijn betaelt halfmeert immediatelick naervolgende, ende alsoo van jaer te jaer tot expiratie deser getauste toe, waer voor hij aenemer belooft jaerlyx te betaelen twee duysent gulden fl los en liber aenden heer eersten comparant boven het anniversarum tot kermpt van een tonne haring eenigh witte broodt en de 15 stuyvers in gelde, item boven eenighe schattinge tot terboirt te betalen, soo den heer eersten comparant oft de pachters gewoon syn te betalen, de welcke den aennemer tot indemnityt des heer uytgever nempt tot sijnder laste. den heer uytgever reserveert oock tot sijn gebruyck in het casteel, de grooten sael, de camer daer achter ende oock de camer boven die keucken, soo oock de camer alwaer den heer pastoor van viversel in woont, soo oock stallinge voor sijn peerden als hij daer sal syn oft als hij de sal willen gebruycke in het casteel den grooten sael, die camer daer achter ende oock die camer boven die keuken, soe oock den

(foto 05955)

alwaer den heer pastoor van viversel inwoont, soo oock stalinge voor syn peerden als daer sal syn, oft als hij die selve sal willen gebruycken.
onder conditio dat hij aennemer alle de huysingen soo meulens, stallingen, schuere sal loffelyck moeten onder houden, van dack en wanden, ende int lesten der getauste in goeden staet overleveren ende jaerelyckx daer op verstecken ten minstens ses hondert halmen, uytgenomen het schalien dack het welck den heer uytgever nempt tot sijnder laste.
Item dat hij alle landen sal oock loffelijck moeten onderhouden met bouwen mesten, mergelen besayen soo goede regensten, ende die grachten op maeken etc den

heer uytgever, sal voor het eerste jaer alle die riolen, hollen ende sauwen der bemden doen openen ende vagen, ende daer van betaelen die dachhuren ende den aennemer sal cost ende dranck aende wercklieden geven, ende daer naer sal den aennemer deselve ter synre last loffelyck moeten onder houden.
Item sal oock den aennemer moeten cost en dranck geven aen den knecht des heer uytgever voorss. als sy daer sullen syn.

Item het raspholt sal den aennemer eens meugen genieten op synen getauste soo veer het herstel streckt ende niet voorder, als sijnde ses jaeren ende niet eerder, dus sal hij alle jonge histers bequaem tot boomen moeten laeten staen ende opfleenen, ende geen opgaaende boomen meugen fiuncken.

oock is conditie dat hy aennemer allen de dycken vande vyvers sal wel moeten onder houden, soo oock alle sauwen, mede het revier openen suyveren en vaegen tot loff van goede wel verstaende mannen, den aennemer sal oock moeten onderhouden ter synre laste, sonder iet te meugen corten alle loopende keerende ende dragende werck aen die molens, het holt nochtans daer toe noedich, sal hem aen gewesen worden, ende het staende werck sal syn tot last van den Edelen heer voorss. het welck hy sal laten maeken ende die daghuren betaelen, ende den aennemer sal aende wercklieden cost en dranck moeten geven, ende de

(foto 05957)

Ende die matrialen daer toe noedich by halen, soo oock helpen by halen de matrialen tot den nieuwen bouwe den aennemer sal oock jaerlyx betalen voort slijten der steenen volgens constume des lants
den aennemer sal oock wel moeten onder halten den hoff soo de wegen als andersins, ende de fruyt bomen in wasdom halden, van de hagen des hoffs te scheeren ende te onderhouden dat den heer voorss. betalen de dachuren, ende den pachter cost en dranck geven oock is geconditioneert dat hij heer uytgever den selven hoff sal meugen gebruycken ende daer uyt nemen voor sijn gebruyck oft consomptie soo veel ende tgene hy sal noedich hebben.

is noch geconditioneert dat indien deur neglisentie des aennemers oft eeneghe synder familie het huys oft molens een deel oft geheel quamen af te branden, t welck godt verhouden wil, sal hy t selve in soo goeden staet moeten stellen als het te vorens geweest is den getauste geexpireert synde sal hy het casteel huysingen ende goederen laten in goeden staet gelyck hy t gevonden heeft, soo veel landen besayt als hij genieten sal met coren, item wegens de vijvers sal hij moeten over leveren soo veel spysegoet ende van die selve nature en specie als den voorss. heer hem sal overleveren, waerover sy sullen daer naer particulierlyck convenieren ende inventaris daer van maeken.

het sal lieber syn aen alle twee partyen ten halven tyt af testaen, mits die afstaen sal willen, dit een halfjaer te vorens aen den anderen te insinueren.
overcomende merckelycken miswas heercracht hagel-slach, de vruchten op het velt noch staende sal hem gratie geschieden naer goedertierenhyt van den heer vytgever midts dat den aennemer

(foto 05958)

aennemer t selve come adverteeren binnen de acht daghen naer geleden schade
de betalinge sal loffelyck alle jaer moeten geschieden sonder den eenen pacht op den anderen te laten vallen op pene van pribatie deser getauste
ende om alle puncten clausulen deser getauste loffelyck t onderhouden ende te achter volgen heeft den aennemer veroblegeert synen persoon ende goederen meubelen ende immeubelen put ende toecomende, om tot de meubelen te comen met prompte ende parate executie gelyck prince [gabellen] ende tot die immeubelen met een gepriligeerde conde van vyfthien daghen oft andersins naerstich renintierende tendien eynde aen alle exceptien ende privelegien deses eenichsins contraierende ende constitueert alle ende idere thoender deses den laste willende aenveerden om dese conditien ende getauste te doen realiseren ende aproberen voor alle heeren rechters ende hoven waer noedich juper quibus stipulerende etc aldsu gedaen ende gepaseert binnen Herckenrode inde schrijfcamer op dach maent jaer als boven ter presentie van Adriaen Culers ende Willem Missotten als geloofbarige getuygen heer toe. Specialyck geropen ende gebeden de welcke met de twee comparanten deses hebben onder teeckent de minute originele deses benefens mij
Quod attestor
Van Hengel not(ari)s
in fidem subs

(foto 05959)

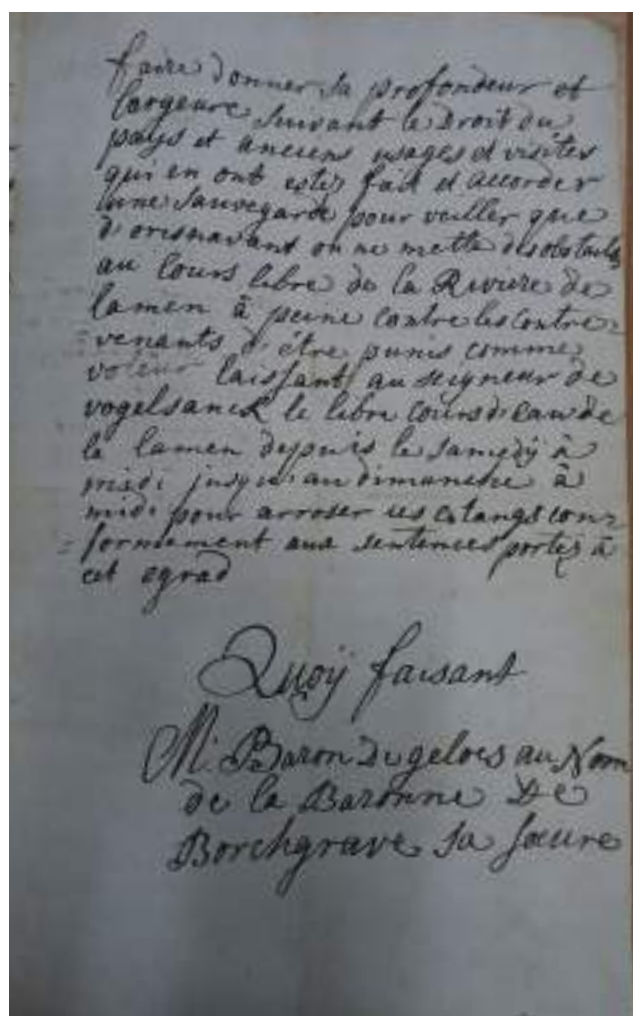
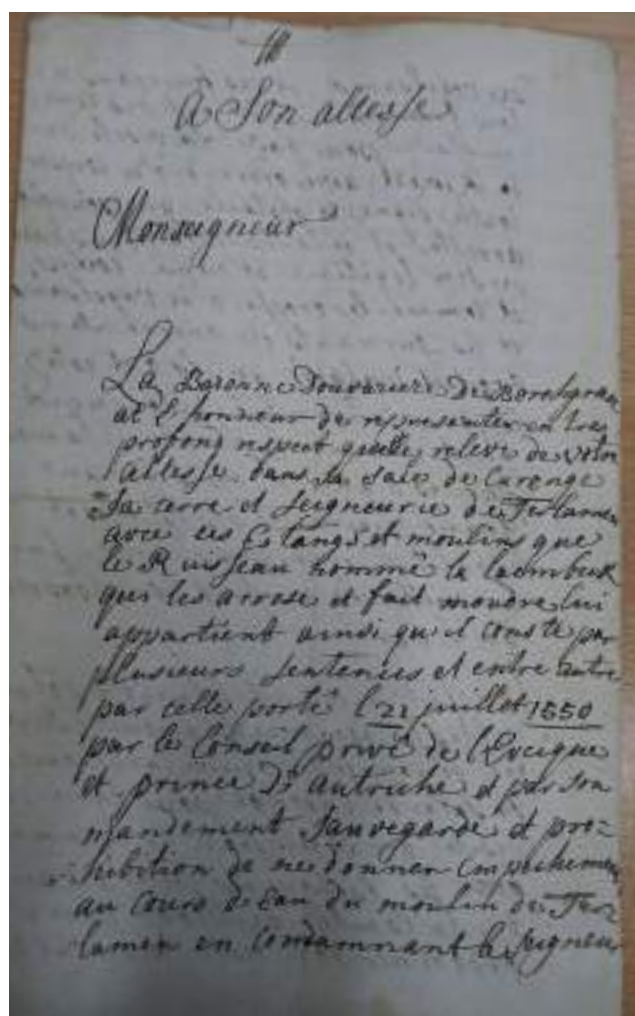
Achterzijde:
Terlamen
Cope der taustinge van Terlaemen
Terlamen n° II

(foto 05960)

Op heden den vyfentwingighsten 7ber 1725 soo is voor mij openbaer not(ari)s ende inde p(rese)ntie der geloofbaere getuygen naer te noemen personelyck verschenen de hoogh edele wel geborene vrouw mevrouw baronesse degeloes douariere van wylen den hoogh edelen wel geboren heer Baron van bovelingen terlamen habrock etc de welcke verclaert uytgegeven te hebben ende verhuert soo sy doet bij ende mits deses aen Renier palmarts present ende accepterende het adelyck casteel van terlamen...

(t.e.m. foto 05971: ongeveer zelfde tekst als eerste document)

Stuk 2: Verzoekschrift van baronesse van Borchgrave (Terlaemen) tegen Madame d'Elst (Vogelsanck)
Verzoekschrift van 19 augustus 1737 opgemaakt door Baron De geloos in naam van zijn zus de baronesse van Borchgrave, dame van Terlaemen, tegen Madame d'Elst, dame van Vogelsanck voor de Leenzaal van Kuringen. Zij vraagt om te verzekeren dat de Laambeek niet wordt gehinderd door de heer van Vogelsanck, omdat dan de molen van Terlaemen niet kan malen en de vijvers niet van genoeg water voorzien worden. Dit verzoek wordt onder andere gesteund door een oordeel van 21 juli 1550 dat de heer van Vogelsanck ertoe veroordeelde om alle dijken en hindernissen op eigen kosten te verwijderen. Toch blijven de drossard van Vogelsanck en de mensen van Zonhoven de loop van de Laambeek omleggen door dijken en hindernissen. Zij vraagt een visitatie van de Laambeek en het bevel om de beek terug diep en breed genoeg te maken volgens de oude gebruiken. En erop te waken dat wie zich hier niet aan houdt als dief gestraft wordt. Zij verzekert dat de heer van Vogelsanck volgens de geldende afspraken van zaterdag middag tot zondag middag de vrije loop van het water van Terlaemen krijgt om zijn vijvers te voeden.

afb. 81 — Eerste en laatste pagina van het verzoekschrift van 19 augustus 1737.

Transcriptie

(foto 05972)

Suplique tres humble pour madame la barone douariere de Borchgrave nee barone de quilos (=de Geloës) dame de Terlamen &a contre Madame d'Elst dame de vogelsanck

(foto 05973)

À son altesse

Monseigneur

La Baronne Douariere De Borchgrave at l'honneur de représenter en très profond respect qu'elle releve de votre altesse dans sa sale de curenge sa terre et seigneurie de Terlamen avec ces estangs et moulins que le ruisseau nommé la laembeek que les arrose et fait moudre lui appartient ainsi qu'il conste par plusieurs sentences et entre autre par celle porté l 21 juillet 1550 par le conseil privé de l'Evêque et prince d'Autriche et par son mandement sauvegarde et prohibition de ne donner empechement au cours d'eau du moulin de Terlamen en condamnant le seigneur

(foto 05974)

De vogelsanck et ces seurvans (=survivants of suivants? = nakomelingen) à tous frais et denommant des commissaires pour faire la visite de la Riviere avec ordre d'ôter couper toute digue et obstacle qui pouroit arreter et detourner le Ruisseau de son légitime et vieux cours et comme le drossard de vogelsanck et les survants (=survivants of suivants? = nakomelingen) de sonoven sans droit et malgré qu'ils ont estez toujours condamné detournent furtivement la riviere de lamén par des digues et obstacles au grand prejudice des estangs et moulins de la suppliante sur les quels ils ne peut pour lors venir de l'eau.

Conclut à ce quil plairat à votre altesse comme seigneur direct de denommer deux cavaliers de sa sale de curenge pour faire la visite du ruisseau de la lamén avec ses eschevins juré d'eau de la comté de looz pour ordonner son netoiment et lui

(foto 05975)

Faire donner sa profondeur et largeur suivant le droit du pays et anciens usages et visites qui en ont estez fait et accorder une sauvegarde pour veiller que d'oresnavant on ne mette des obstacles au cours libre de la Riviere de lamén à peine contre les contrevenants d'être punis comme voleur laissant au seigneur de vogelsanck le libre cours d'eau de la lamén depuis le samedi à midi jusqu'au dimanche à midi pour arroser ces estangs conformément aux sentences portez à cet egrad

Quoij faisant

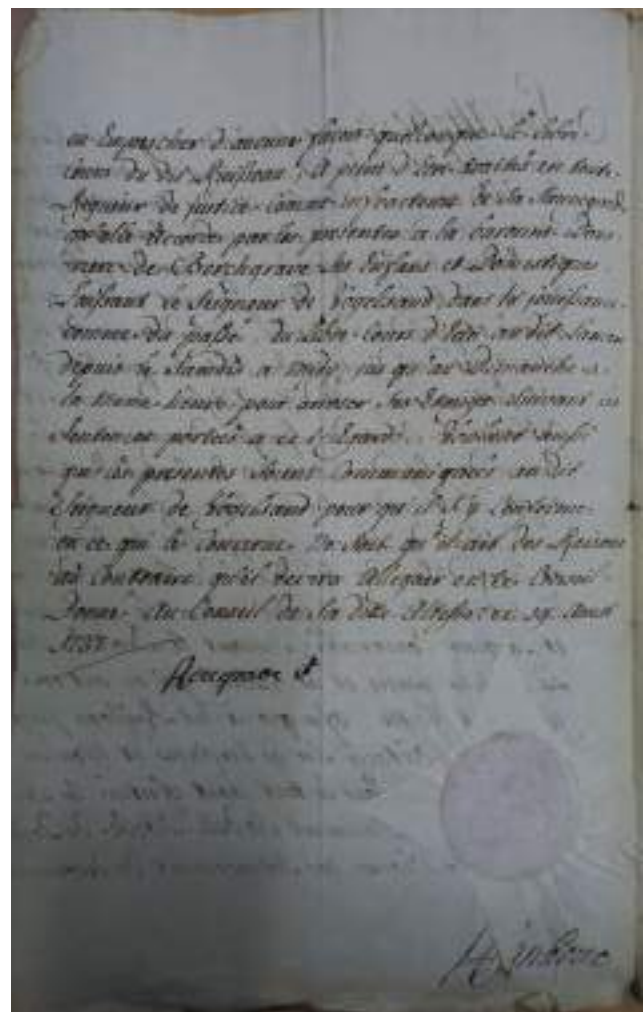
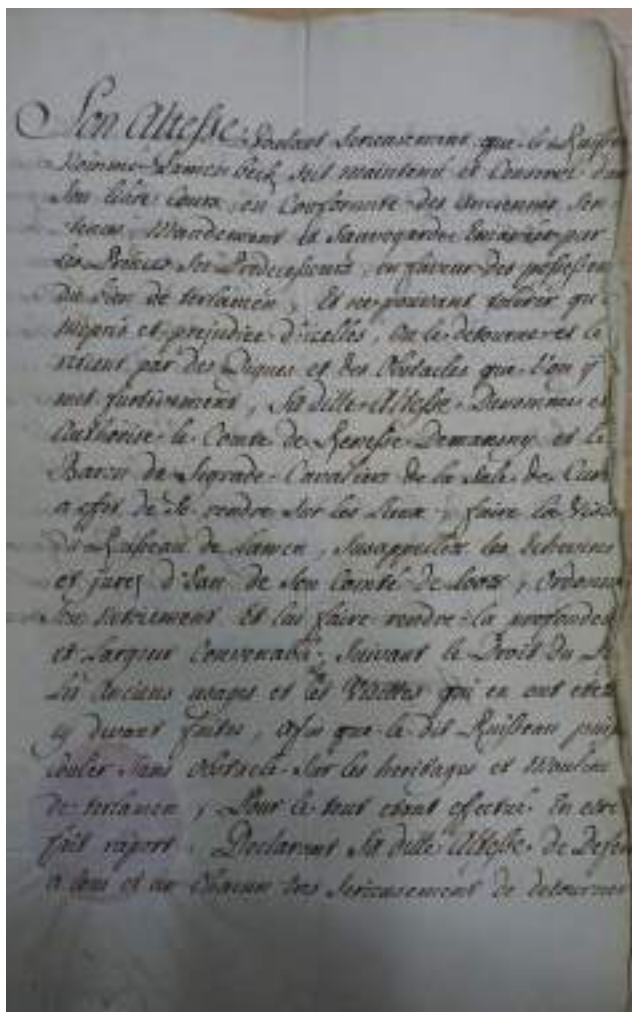
M. Baron de geloës au nom de la Baronne De Borchgrave sa soeur

(foto 05976)

Achterkant : Mandement et sauvegarde pour le [...] des Biens de Terlaem de l'an 1737 le 19 du mois d'aout

Stuk 3: Oordeel van de Prinsbisschop van Luik over het conflict tussen baronesse van Borchgrave (Terlaemen) en Madame d'Elst (Vogelsanck)

Oordeel van 19 augustus 1737 met zegel van de Prinsbisschop van Luik (George II Lodewijk van Bergen, prinsbisschop van Luik van 1724 - 1743). Het oordeel volgt in alle punten het verzoekschrift van de Baronesse van Borchgrave (zie hieboven). Het oordeel moet ook meegedeeld worden aan de heer van Vogelsanck, zodat deze het kan volgen.

(foto 05977)

Son Altesse voulant sérieusement que le ruisseau nommé Lamenebeck soit maintenu et conservé dans son libre cours en conformité des anciennes sentences, mandement et sauvegardes Emanées par les princes ses predecesseurs, en faveur des possesseeu[rs] du bien de terlamen, et ne pouvant tolérer qu e mépris et prejudice d'icelles, on le detourne et le retient par des digues et des obstacles que l'on y met furtivement, sa ditte altesse denomme et autorise le comte de Renesse Demansnij et le Baron de Segrade Cavaliers de la sale de cure[nge] a effet de se rendre sur les lieux, faire la visite du Ruisseau de Lamene, susappellez les echevins et jurez d'eau de son comté de Looz, ordonne son netoiment et lui faire rendre la profondeur et largeur convenable ; suivant le droit du [...] les anciens usages et les visittes qui en ont etez cy devant faites, afin que le dit Ruisseau puisse couler sans obstacle sur les heritages et moulins de terlamen, Pour le tout étant effectué en etre fait rapport : declarant sa ditte altesse de def[endre] a tous et un chacun très sérieusement de détourner

(foto 05978)

Ou empescher d'aucune facon quelconque le libre cours du dit ruisseau, á peine d'être traités en toute Rigueur de justice comme infracteurs de sa sauvegarde qu'elle accorde par les presentes a la baronne Douariere de Borchgrave ses Enfans et Domestiques laissant le seigneur de Vogelsand dans la jouissance comme du passé, du libre cours d'eau au dit Lamene depuis le Samdis a midy jus qu'au Dimanche a la même heure pour arroser ses Etangs suivant les sentences portées a cet Egard. Voulant aussi que les presentes soient communiquées au dit Seigneur de Vogelsand pour qu'il s'y conforme en ce qui le concerne, ne soit qu'il ait des Raisons au contraire qu'il devera alleguer en le conseil
Donné au conseil de sa ditte Altesse ce 19 aout 1737.
[...]

(Het dossier bevat ook een afschrift van het oordeel: foto 06017 en 06018)

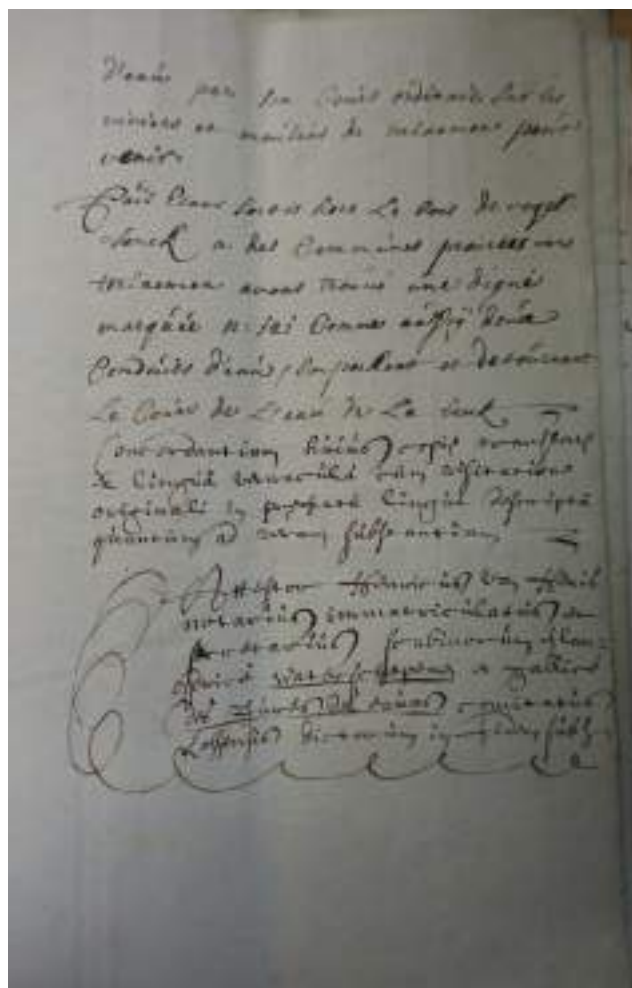
Stuk 4: Afschrift van een visitatieverslag van de Laambeek

Afschrift van het visitatieverslag opgemaakt door graaf de Renesse en baron de Segrad die in opdracht van de Prinsbissschop (zie oordeel van 7 oktober 1737 hierboven) een visitatie van de Laambeek hebben gedaan. De beek werd op 17 oktober 1737 vanaf de molen van Haeghdoren (nu Genaderse watermolen, vgl. inventaris onroerend erfgoed: <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80525>) tot Terlaemen geïnspecteerd. Bij het visitatieverslag hoort ook een ingekleurde kaart (zie afb. 84 - 86)

De stukken grond langs de beek werden genummerd en op de bijhorende kaart aangeduid. In de beek werden zeer veel “onlangs afgebroken” dijken gevonden of nog bewaarde dijken die het water van de beek naar de aangrenzende gronden afleidden. Ook waren er verschillende riolen die het water van de beek naar de gronden afleidden.

De breedte en diepte van de beek werden gecontroleerd en voldeden niet aan de voorgeschreven maten, waardoor het water werd tegengehouden. Plaatselijk werden er in de beek hangende bomen of struiken gevonden, waardoor het water niet goed kon stromen. Ter hoogte van het domein Vogelsanck (nr. 118) stond een sluis in de beek, die het water naar de weiden van Vogelsanck leidde en een dijk die het water tegenhield, waardoor het niet naar Terlaemen kon doorstromen. Wat verder (nr. 120) werd het water door een dijk omgeleid naar de Hamelsvijver en de grote vijvers aan de voet van de Bolderberg in de richting van de abdij van Herkenrode en Hasselt. Hierdoor kon maar weinig water doorstromen naar de vijvers en molens van Terlaemen.

Opm. Aangezien heel wat nummers in de tekst dezelfde informatie geven (aanwezigheid dijk) werd niet het volledige visitatieverslag getranscribeerd.

afb. 83 — Eerste en laatste pagina van het visitatieverslag van 17 oktober 1737

Transcriptie

(foto 06019)

Copie de la visitation faite par les jurez des eaux du comte de Looz sous l'appuij et en presence de messeigneurs le comte de Renesse et du baron de Segrad comme députés par notre serenissime prince et Eveque Ensuite de l'ordonnance Donée par sa ditte Altesse dans son Conseil privé le 7 octobre 1737

Ce jourdhuij le 17 octobre 1737 ensuite de l'ordonnance susécrite et sous l'appuij et en presence susdits nous juréz des eaux du comte de Looz, nous sommes rendus a une certain lieu ou endroit appellé le moulin de Haeghdoren situé derrière Le village de Sonhoven sous la juridiction de Hauthaelen afin d'ij commencer a prendre inspection et de visiter le Ruisseau dit Lambeeck, prenant son cours du dit endroit sur les viviers et moulins du bien de Terlaemen aijant donc commencé a mesurer le

(foto 06020)

ruisseau dit Lambeeck avons trouvéz [...] pieces premières marqués dans la carte figurative sub n : 1 et 2 de sa [...] largeur savoir de six pieds mais [...] la même beeck avons trouvez qu'aux deux pièces suivantes marqués sub n : 3 et 4 le ruisseau ou beeck n'avoir dans quelques endroits la largeur de quatre et en d'autres de trois pieds et demij seulement

De la trout du long des pièces marquées sub n° 5 et 6 avons trouvez la beeck etre de sa due largeur, comme aussij tout du long des pièces sub n° 7 et 8 mais a la dernière piece marquée sub n : 8 avons trouvez des véritables vestiges d'une digue nouvellement defaite et sur le coté avons trouvez des nouveaux gazons pour ensuite construire une autre

Venans ensuite sur la piece suivante marquée sub n : 9 avons encore trouvez une digue nouvellement de faite la quelle comme avons mesurez au restantes avoit pour le moins la hauteur de deux pieds la largeur de la beeck au dit endroit [...]

(foto 06021)

que de cinqz pieds

Item a la piece marquée sub n : 10 avons trouvez une pareille digue nouvellement defaite comme cij dessus et a la piece sub n : 11 avons trouvez que la beeck n'avoit de la largeur que cinqz pieds

Sortant ensuite hors les prairies sommes venus dans un chemin conduisant de l'endroit appellé de briller schans vers Sonhoven, dans le quel chemin avons trouvés une pièce de bois pour traverser le ruisseau appellé en flamand een vonder mis entre les heritages ou pieces marquées sub n : 12 et 13 contre la quelle piece de bois

ou vonder avons trouvez une digue nouvellement defaite les pjieux contre le dit bois ou vonder ij restans encore : et tout joindant le dit vonder entre le pieces prescrites avons encore trouvez les vestiges d'une digue nouvellement defaite comme aussij sur la prairie marquée n : 13 avons trouvez un conduit d'eau pour par iceluij arroser hors la beeck la ditte prairie

Item contre la prairie marquée n : 14 avons encore trouvez une digue nouvellement defaite : et ij aiant mesurez la beeck ne l'avons trouvez large que d'environ de

(foto 06022)

Et moins de quatre pieds comme aussij avons trouvez sur la fin de la ditte prairie une digue nouvellement defaite

Item entre les prairies marquées sub n : 15 vers hauthaelen et celle vers sonhoven marquée sub n : 16 avons trouvez encor une digue nouvellement defaite comme aussij sur la prairie marquée n : 15 un conduit pour par iceluij tirer l'eau de la beeck pour arroser la ditte piece.

De la venans sur la prairie marquée vers hauthaelen n : 17 et etans encore sur la prairie susditte verre sonhoven marquée n : 16 avons encore trouvez une digue nouvellement defaite la beeck n'ajant dans cette endroit que cinqz pieds de largeur : comme aussij sur la prairie marquée n : 17 avons trouvéz un conduit pour par iceluy avec l'eau de la beeck arroser la ditte piece. Item a la prairie marquée n : 18 avons trouvéz comme dessus une digue nouvellement defaite la beeck n'ajant dans cette endroit que quatre pieds et demij de largeur. Item entre les prairies marquées vers sonhoven n : 19 et vers hauthaelen n : 20 n'avons trouvez aucune digue mais la largeur de

(foto 06023)

La beeck ne sij est trouvée que de cinqz pieds :

Item entre les prairies marquées vers sonhoven n : 21 et vers hauthaelen n : 22 avons trouvez une digue nouvellement defaite la largeur de la beek ne s'ij trouvant que de cinqs pieds comme aussij a la prairie marquée vers sonhoven n : 24 n'avons trouvez la beek être large que de cinqz pieds et en des certains endroits seulement de quatre pieds.

Item a la prairie marquée n : 25 vers sonhoven avons trouvez la beeck de la largeur comme dit est.

De la etans venus sur les prairies marquées vers hauthaelen n : 26 et vers sonhoven n : 27 avons trouvez entre les dittes prairies une digue nouvellement defaite et trois conduits d'eau pour tirer l'eau hors la beeck sur ces prairies signament sur celle marquée n : 25 un, et sur celle marquée n : 26 deux.

Item venans sur la prairie marquée vers sonhoven n : 27 et sur celle vers le meme endroit marquée n : 28 avons

trouvez vis a vis la prairie marquée n : 26 vers hauthaelen une digue nouvellement defaite.

De la venans sur les prairies dont une vers hauthaelen est marquée n : 29 et l'autre vers

(foto 06024 - foto 06030: niet getranscribeerd)

(foto 06031, laatste alinea)

Item entre les prairies marquées vers sonhoven n : 67 et vers hauthaelen n : 68 avons trouvé une digue toute defaite et dans la prairie n : 68 avons trouvé un conduit d'eau servant pour arroser comme souvent dit est la largeur de la

(foto 06032)

Lambeeck ne s'est trouvé dans cette endroit que de cinqz pieds

De la venant sur la prairie marquée vers sonhoven n : 69 et sur la prairie vers hauthaelen marquée n : 70 comme aussij sur certaine prairie aussij vers hauthaelen marquée n : 71 avons trouvé entre les susdittes pieces les quelles par un coing se joignent la beeck pourtant entre deux dans la ditte beeck une digue haute environ de deux pieds consistante dans une grosse arbre mise dans le fond de l'eau au travers de la beeck par la quelle digue presqz tout l'eau de la lambeeck est arretée et forcée de prendre un autre cours de la manière que la ditte eau ainsij detournée ne peut jamais retourner dans la Lambeeck et par le detournement de l'eau les viviers et moulins de terlaemen en sont entièrement frustrés.

De la venans sur certaines prairies marquées vers hauthaelen n : 72 ij avons trouvé une digue nouvellement defaite comme aussij un conduit d'eau coupé DSC06033

sur la ditte prairie pour avec l'eau de la beeck l'arroser

(foto 06034 - foto 06041: niet getranscribeerd)

(foto 06042, tweede paragraaf)

De la nous sommes venus sur certain endroite nomme het solderbroeck et ij avons trouvé la largeur de la beeck n'ij etre que de cinqz pieds à scavoir entre la prairie marquée vers hauthaelen n : 113 entre la prairie vers sonhoven marquée n : 114

En outre dans et par tout le solderbroeck susdit avons trouvé que la lambeeck n'étoit large que de cinqz pieds comme aussij dans la meme beeck et dans le meme broeck sur la fin contre ou a un certain petit bois ou buisson avons trouvé dans la beeck de pieces et de restes d'un ecluse detombée d'ou etans venus dans le bois de vogelsanck

(foto 06043)

Marquée n : 115 avons trouvé la lambeeck de la due largeur scavoir de six pieds mais dans des certaines endroits avons trouvé la beeck presqz fermée par les bois extans sur les bords tellement que son cours etoit par la empeché les quels bois necessairement doit etre coupé et jetté dehors : comme aussij avons trouvé une arbre tombée du bord dans la beeck laquelle doit necessairement être otée.

Item dans le meme bois a un certain endroit marqué vers solder n : 116 et vers sonhoven n : 117 avons trouvé dans la beeck une digue bien ferme et devant scelle un conduit d'eau par le quel l'eau de la beeck se tire et coule sur certaines heritages marquées n : 116

Item a l'endroit marqué n : 118 avons trouvé dans la beeck une digue posée contre l'ecluse par la quelle l'eau se tire hors la lambeeck et est menée sur les prairies de vogelsanck : aussij par cette meme digue : non obstant que la

(foto 06044)

ventoz (= ventail, ventaux = vleugel van sluisdeur) de la ditte ecluse est tirée : l'eau de lambeeck est empechée notablement dans son cours vers terlaemen

Item sur l'endroit dans le meme bois marqué n : 119 avons trouvé encore un conduit d'eau par la quel l'eau de la beeck est divertie ailleurs.

Encore avons trouvé dans le meme bois deux arbres tombées de travers dans la beeck

Item dans certain endroit marqué n : 120 avons trouvé dans la beeck une digue retenant les eaux de la hauteur de deux pieds les quels ainsij retenues presqz totalement quittent le lit de la lambeeck et sont forcées de prendre leur cours vers le vivier appellé hamelsvijver et d'autres grands viviers situés au pied du bolderbergh vers l'abbaije de herckenrode ou vers hasselt tellement que peu

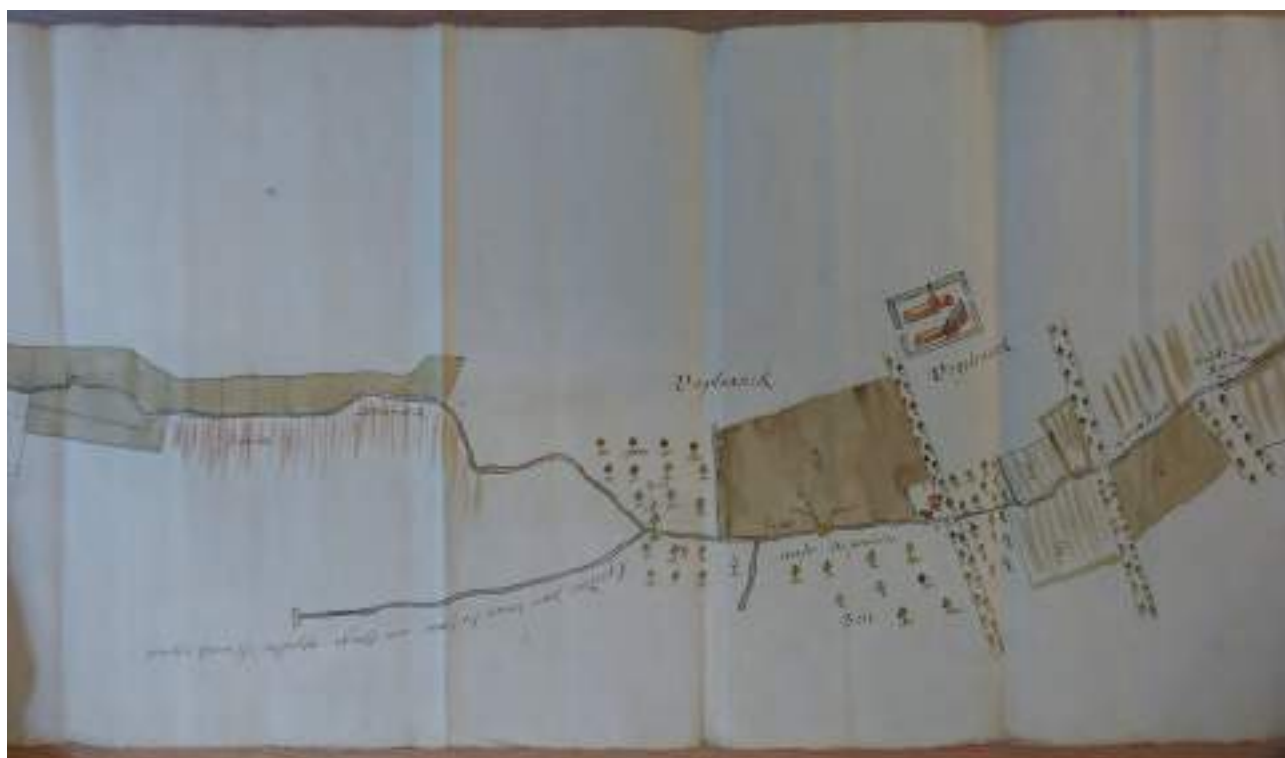
(foto 06045)

d'eau par son cours ordinair sur les viviers et moulins de terlaemen peut venir.

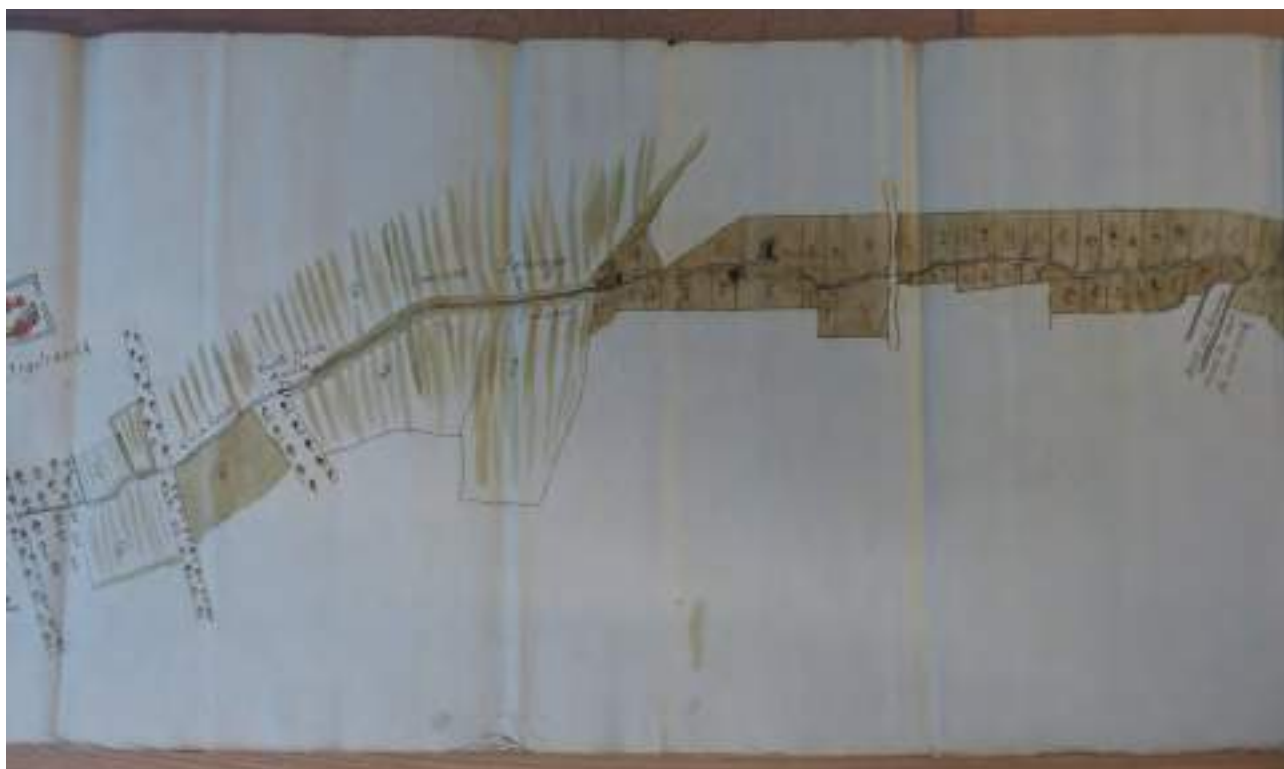
Puis etans sortis hors le bois de vogelsanck a des communes prairies vers terlaemen avons trouvé une digue marquée n : 121 comme aussij deux conduits d'eau, empechant et detournant le cours de l'eau de la beeck. [...]

(foto 06046)

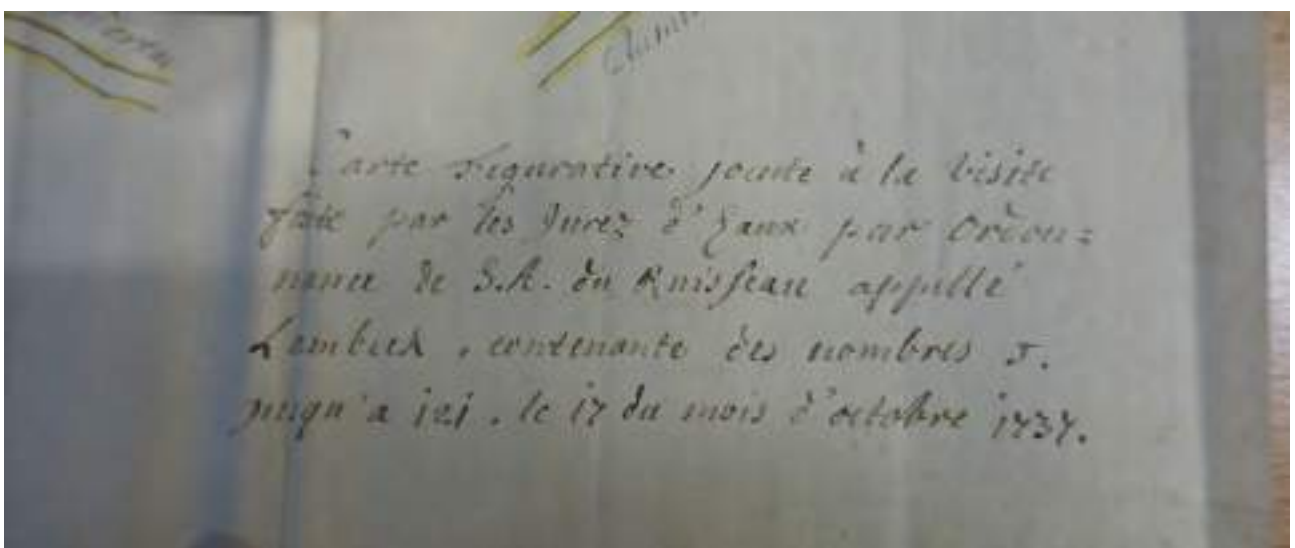
Visitation faitte par mrs les comte de Renesse et Baron de Segardt Deputes de son Altesse dans son Conseil prive, le 17 octobre 1737

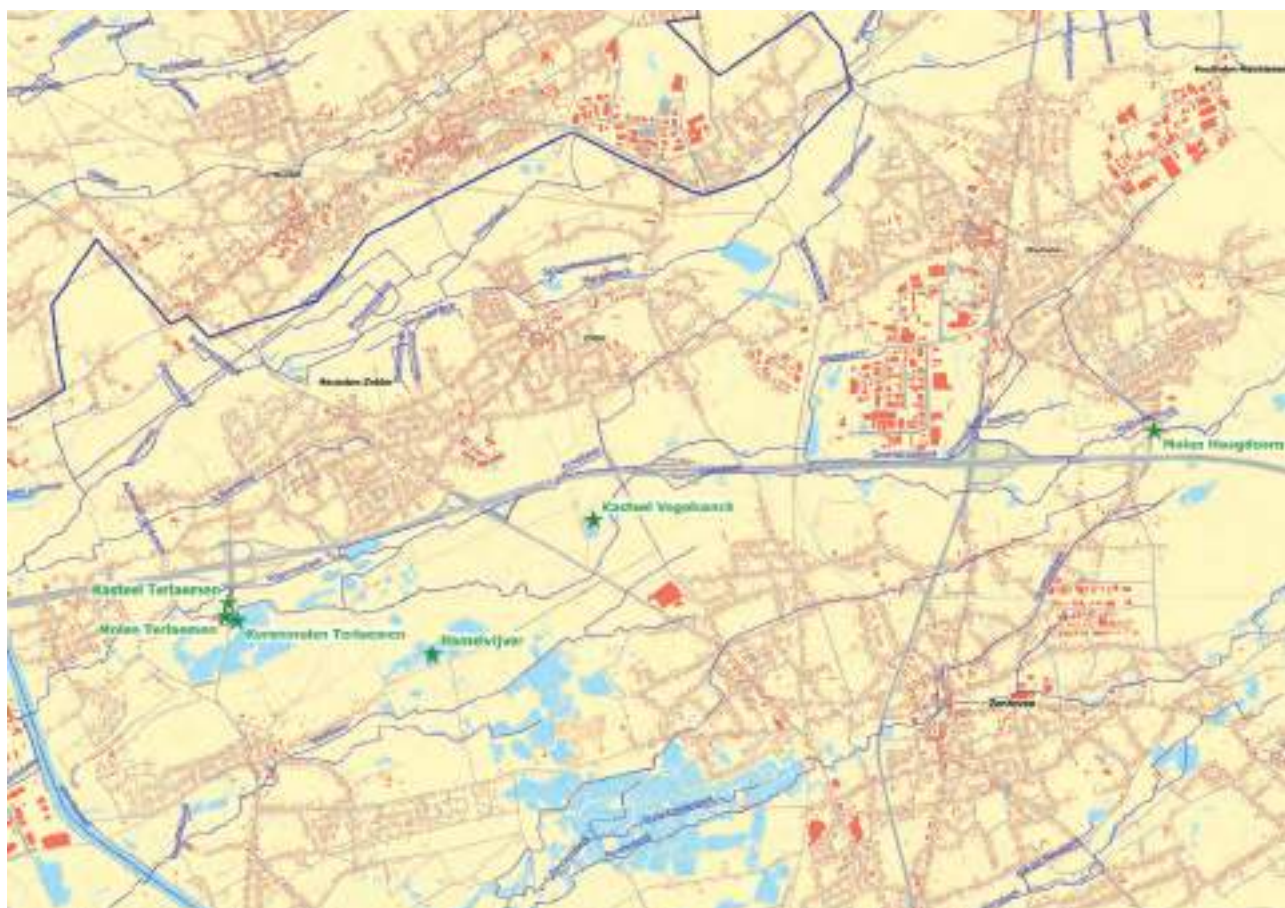
afb. 84 — Deel 1 en 2 van de ingekleurde kaart bij het visitatieverslag van de Laambeek van 17 oktober 1737.

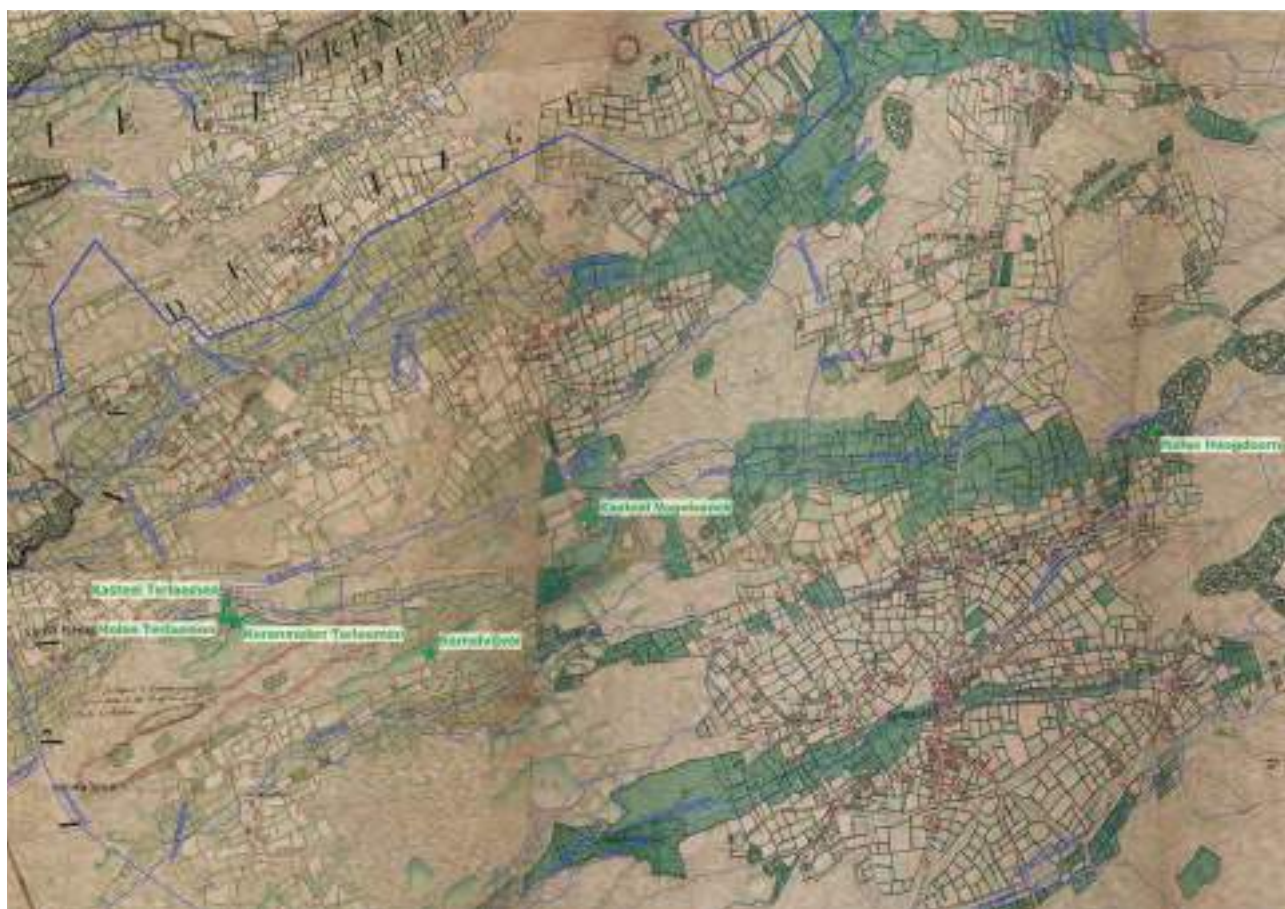
afb. 85 — Deel 3 en 4 van de ingekleurde kaart bij het visitatieverslag van de Laambeek van 17 oktober 1737.

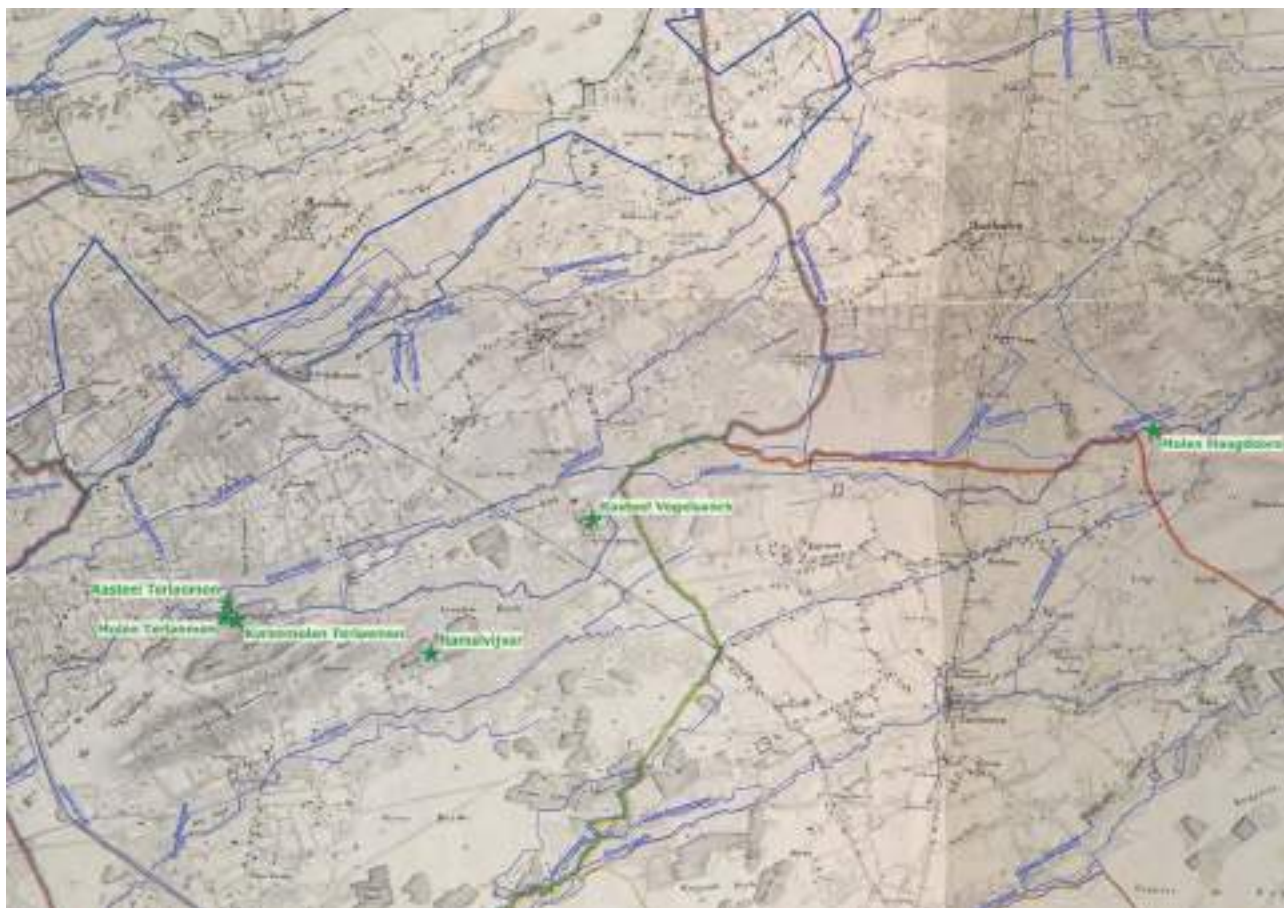
afb. 86 — Twee details van de ingekleurde kaart bij het visitatieverslag van de Laambeek van 17 oktober 1737. Boven: het domein Terlaemen met de grote vijver, onder: Opschrift rechts onderaan op de kaart.

afb. 88 — Huidige kadasterkaart met daarop een aantal punten van de kaart bij het visitatieverslag

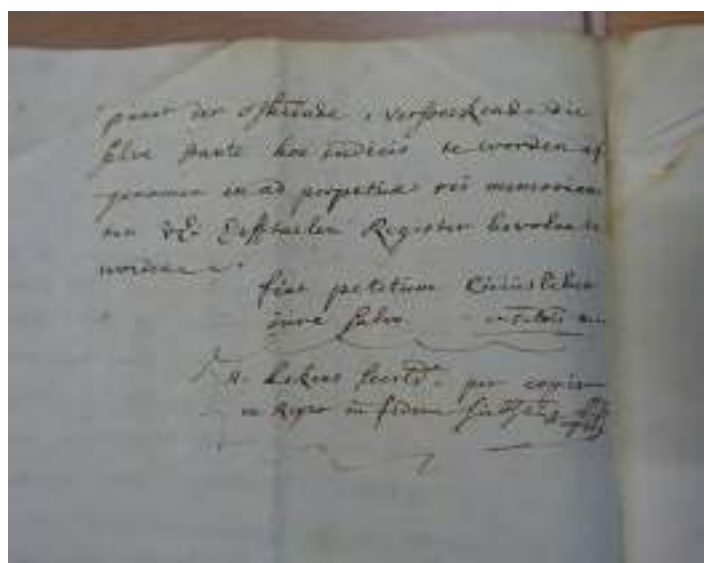
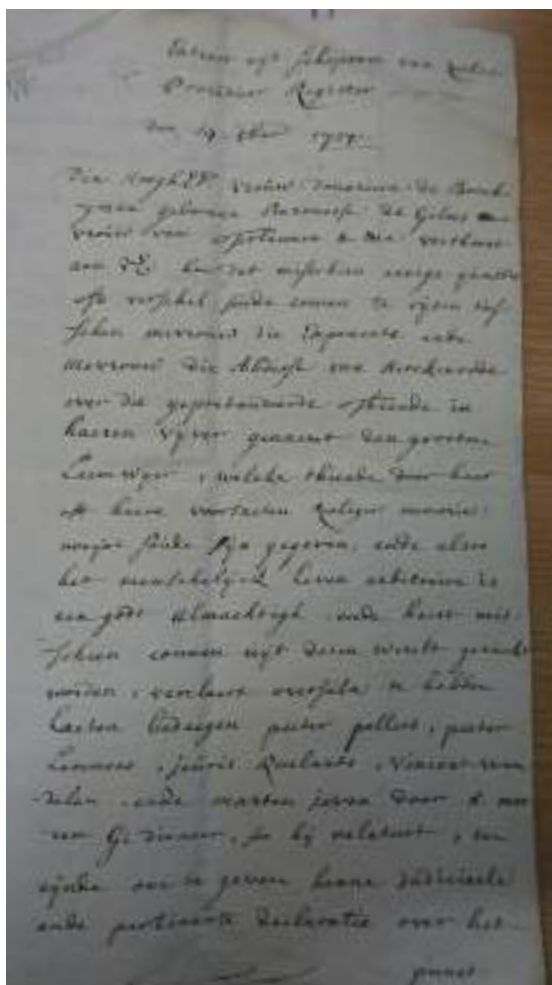
afb. 87 — Ferrariskaart met daarop een aantal punten van de kaart bij het visitatieverslag

afb. 89 — Kaart van Vandermaelen met daarop een aantal punten van de kaart bij het visitatieverslag

Stuk 5: Twist over de tienden van de grote Laemvijver

14 oktober 1737 : korte tekst over onenigheid tussen Barones de Geloës, douarière de Borchgrave en vrouw van Terlaemen en de abdis van Herkenrode. Deze laatste beweert recht te hebben op tienden van de grote Laemvijver. Hiervoor worden verschillende getuigen opgeroepen.

(foto 06047)

Extrait uyt Schepenen van zolre

Proceduer register

Den 14 8ber 1737

Die Hooged. vrouw douariere de Borchgrave geborene Baronesse de Geloës de vrouw van Terlaemen & ce die verthoont aen U E(delen) hoe dat misschien eenige questie oft verschil soude comen te rysen tusschen mevrouw die exponente ende mevrouw die Abdisse van Herckenrode over die gepretendeerde thiende in haeren vijver genaemt den grooten Laemwijer, welcke thiende door haer oft haere voorsaeten zaliger memorie noeyt soude syn gegeven, ende alsoo het mensche-lyck leven arbitraire is aen godt almachtigh, ende haert misschien connen uyt desen werelt geruckt worden, verclaert oversulx te hebben laeten bedaegen peeter pollers, peeter lemmens, jeuris roelants, vincent vandleen, ende marten jeven door N. morren G. dienaer, soo hij relateert, ten eynde om te geven henne judicieele ende pertinente declaratie over het

(foto 06048)

punct der thiende, versooek ende die selve stante hoe judicio te worden afgenomen en ad perpetua rei memoriam ten U. E(delen). Erfftaelen register bevolen te worden

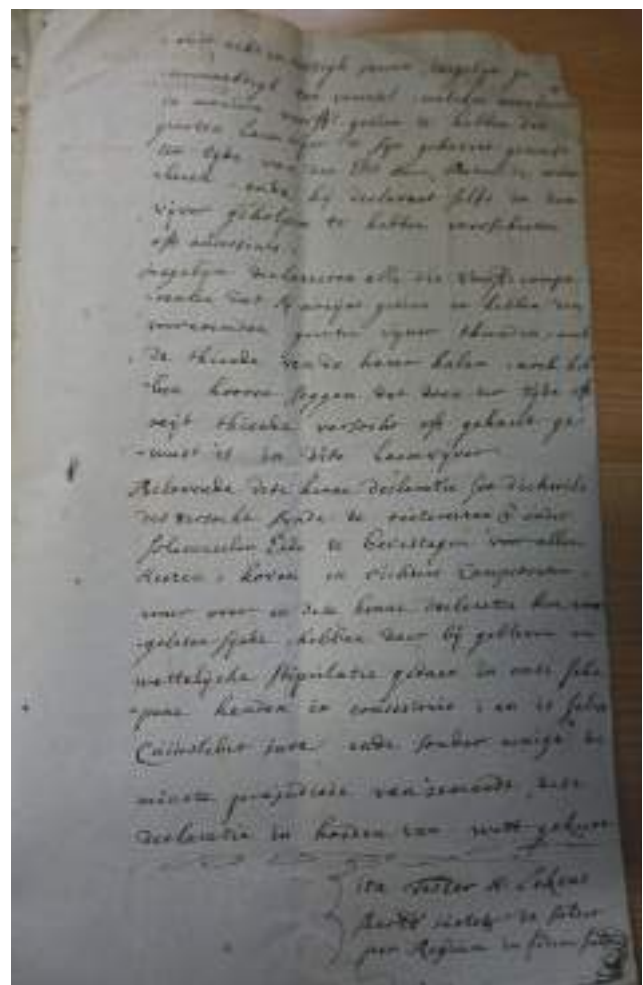
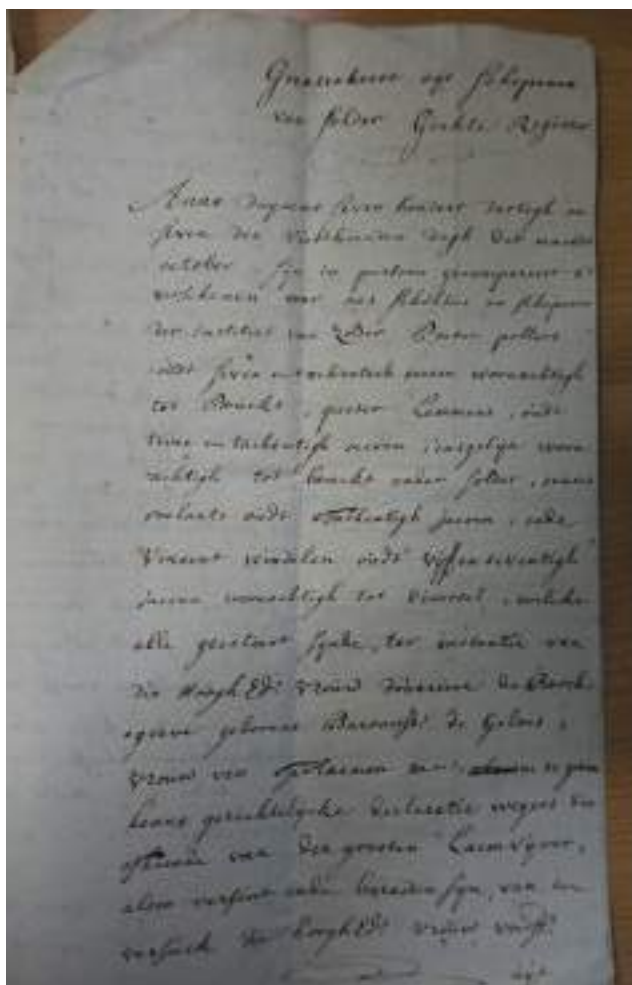
fiat petitum cuius libet jure salvo et salvis &ce

H. Lekens Seerts per copiam ex regro in fidem substus

Diverse stukken betreffende het Land van Vogelsanck, het landgoed van Terlaemen en de Laambeek. 16de - 18de eeuw.

Stuk 6: Extract uit het gichtregister van de schepenen van Zolder over de onenigheid betreffende de tienden van de grote Laemvijver, met getuigenissen.

14 oktober 1737 : Document uit het gichtenregister over de onenigheid tussen Barones de Geloës, vrouw van Terlaemen en de abdis van Herkenrode (zie ook voorgaand extract) in verband met tienden op de grote Laemvijver. De getuigen geven aan dat de Laemvijver twee keer ingezaaid werd met haver, eenmaal ten tijde van Baron van Mombbeck en eenmaal ten tijde van Baron de Borchgrave. De getuigen verklaren eveneens dat ze nooit hebben gezien dat er een tiende van de haver gehaald werd of hebben nooit gehoord dat dat gebeurde. Eén van de getuigen Marten Ieve heeft zelfs geholpen in de vijver. Op deze manier geeft men dus aan dat er geen tienderecht was op deze vijver.

afb. 91 — Eerste en laatste pagina van het extract uit het gichtregister van de schepenen van Zolder

Transcriptie

(foto 06049)

Geextraheert uyt Schepenen van Solder Gichte Register Anno duysent seven hondert dertigh en seven den vierthienden dagh der maendt october, sijn in persoon gecompareert ende verschenen voor ons scholtus en schepenen der iustitie van Zolder Peeter pollers, oudt seven en tachentich jaeren woonachtigh tot Bouckt, peeter Lemmens, oudt twee en tachentigh iaeren, insgelyx woonachtigh tot bouckt onder solder, jeuris roelants oudt tachentigh jaeren, ende Vincent Windelen oudt vijffenseventigh jaeren woonachtigh tot viversel, welcke alle geciteerd sijnde, ter instantie van die HooghEd(ele) vrouw douariere de Borchgrave geborene Baronesse de Geloës, vrouw van Terlaemen etc te geven henne gerichtelijcke declaratie wegens die thiende van den grooten Laemvijver, alsoo versint ende beraeden sijn, van ten versuck die hooghEd(ele) vrouw voors.

(foto 06050)

uyt hennen eygen vrijen en liberen wille sonder iemants inductie te verclaren, soo mits desen sijn verclarende ieder int besonder ten faveur van justitie en pure waerheyt, dat in hennen tijdt oft hens gedenckenisse den grooten wijer genaemt den Laemwijer toebehoorende die hooghedele vrouw voors. is gehavert oft met haver besaeyt geweest twee reysen, tweeten eens ten tijde van wijlen den Ed. Heer Baron de mombeeck ontrent die 60 jaeren geleden salvo preciori tempore, en posterieurelijck door en ten tijde van den Ed. Heer Baron de Borchgrave als beijde besitters van het adelijck huys van Terlaemen cum annexis, gevende redenen van henn weetenschap, dat sij sulx selfs gesien hebben, en jeuris Roelants voorss. temeer dat sijnen vader Z(alige)r selfs ter helft gesaeyt ende gelabeurt heeft den voors. vijver ten tijde den heer de mombeeck voorverhaelt. Daerenboven is gecompareert voor ons scholtus en schepenen soo voor, marten iève

(foto 06051)

oudt acht en sestigh jaeren, insgelijx ge[...] woonachtigh tot viversel, welcken verclaert in maniere voorss. gesien te hebben den grooten Laemwijer te sijn gehavert geweest ten tijde van den Ed(ele) heer Baron de mombeeck, ende hij declarant selfs in den vijver geholpen te hebben overschieten oft andersints. Insgelijx declareeren alle die voorss. comparanten dat sij noeynt gesien en hebben den voornoemden grooten vijver thienden, noch de thiende vande haver halen, noch hebben hooren seggen dat doen ter tijde oft oeyt thiende versocht oft gehaelt geweest is in dito Laemvij-

ver.

Belovende dese henne declaratie soo dickwils des versocht sijnde te rectereeren ende onder solemneelen eede te bevestigen voor allen heeren, hoven en richters competenten, waer over en deze henne declaratie hen voorgelesen sijnde, hebben daer bij gebleven en wettelijcke stipulatie gedaen in onse schepenen handen in consistoris; en is salvo cuiuslibet jure ende sonder eenige de minste prejudicie van jemandt dese declaratie in hoeden van wett gekeert.

Ita testor H. Lekens

Secrts iustit de solder per regrum in fidem subst

(foto 060652)

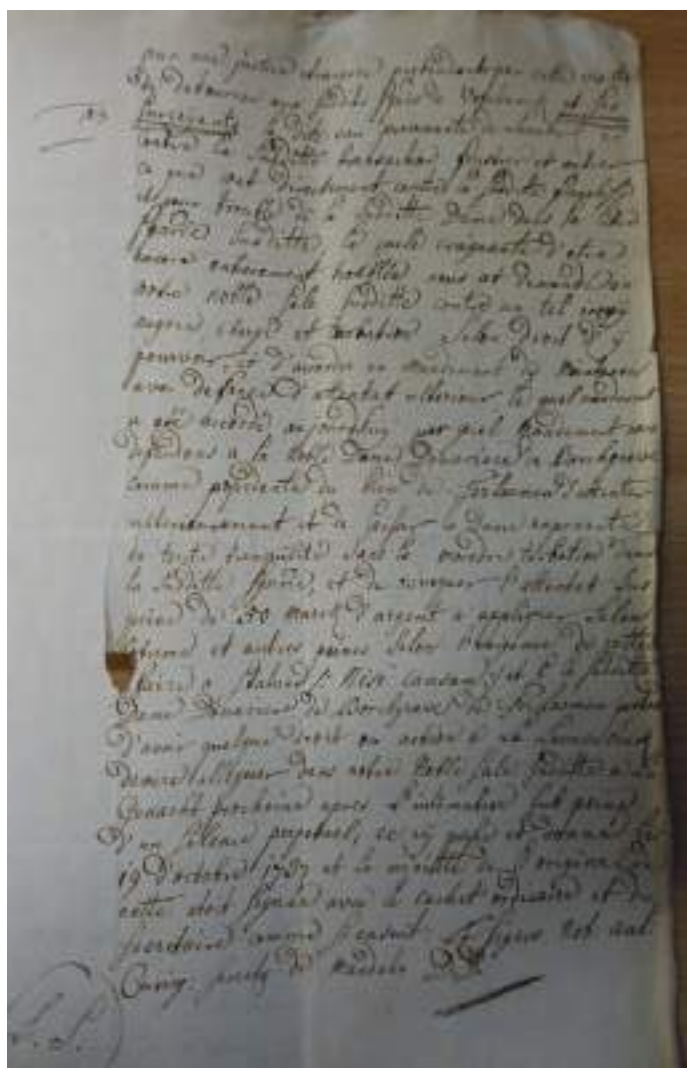
Gerichtelijcke declaratie voor mevrouw douariere de Borchgrave vrouw van Terlaemen etc

Diverse stukken betreffende het Land van Vogelsanck, het landgoed van Terlaemen en de Laambeek. 16de - 18de eeuw.

Stuk 7: Bevelschrift van 19 oktober 1737 van de prinsbisschop van Luik in het voordeel van de Baronnesse van Eltz, vrouw van Vogelsanck, die bezwaar heeft ingediend tegen de visitatie in opdracht van de vrouw van Terlaemen.

De vrouw van Vogelsanck baseert zich op een overeenkomst uit 1624 tussen Jean van Elte, heer van Vogelsanck, en Jean van der Biest, de toenmalige eigenaar van Terlaemen waarin deze overeenkwamen dat Jean van der Biest en zijn opvolgers de Laambeek vrij door de heerlijkheid van Vogelsanck zouden laten stromen, zolang dit voor de heer van Vogelsanck nodig was voor het voeden van de kasteelgracht, de vijvers en bevoeien van de weides, en dat Jean van der Biest en zijn opvolgers bij enige moeilijkheden met het water van de Laambeek, zich zouden wenden tot de heer van Vogelsanck. Deze zou met de respectievelijke rechtspraak van Zolder, Zonhoven of Heusden de beek inspecteren, zonder dat een vreemde rechtspraak zich daarmee zou bemoeien. Dit gaat in tegen de vrijheid van de heerlijkheid Vogelsanck.

Er wordt bevolen de vrouw van Vogelsanck niet meer met de zaak te storen, op straffe van 50 zilvermark. Indien de vrouw van Terlaemen denkt enige aanspraak te kunnen maken op de Laambeek, moet zij deze voordragen bij het volgende genachte of voor eeuwig zwijgen.

(foto 06053)

George Louis par la grace du Dieu Elüe et confirmé Eveque et prince de Liege, Duc de Boullion, Marquis De Franchimont comme Comte De Looz, Horn etc etc Notre substitut stadthouder, hommes des fiefs, huijs-siers salut.

De la parte de la noble Dame la Baronne D'Eltz libre dame du paijs de vogelsanck, Elter, Marsch etc etc nous étant fortement remontré comme par transaction et accord faits en l'an 1624 entre le noble seignr. Jean van Elte sgnr. Du paijs de vogelsanck d'un part, et certain jean van der Biest pour lors possesseur du bien de Terlamen d'autre part se sont convenu que le susdit sgnr de vogelsanck et ses successeurs laisseront suivre a jean van der Biest susdit et ses successeurs l'eau du ruisseau de Laemen prenant son cours par la susdite sgnrie quant le susdit sgnr de vogelsanck auroit été pourveu de la dite eau tant au regard du fossé de son chateau qu'au regard de ses ettans, prairies etc même si long tems que que la susdit sgnr n'auroit plus besoin de la

(foto 06054)

Dite eau, avec quoij quand après la susdite transactions au regard de la susdite eau de Laemenbeek aijant quelque difficulté jean van der Biest et ses successeurs se sont toujours adresses au dit sgnr De vogelsanck, afin qu'il feroit visiter judicielement avec ses justices respectives soit de Solder Sonhoven heusden la susdite riviere, et en faute evidente qu'il auroit toujours pourveu sans qu'aucune judicature ou justice etrangere pouroit ou oseroit s'en meller et en faisant autrement auroit attenté la liberté et franchise de la susdite sgnrie de vogelsanck, la quele avec tele franchise a été donnée de Comte de Looz aux predecesseurs de la dite exponente et sgnrs de vogelsanck s' aijant rien d'autre reservé que le simple touxsien pour la defense de son comte de Looz :

en outre que les susdits sgnrs de vogelsanck et elle exponente au toujour de memoire d'homme avec la meme franchise de comte de Looz ont relevez la susdit sgnrie dans cette noble sale De Curenge, et avec la meme franchise comme libres sgnrs Bannerets jusqu'au jour present ont usez et possédez : non obstant de tout sa la noble Dame Douariere De Borchgrave Dame De Bovenlinge etc à present possedente le bien de Terlamen s'a presume depuis peu et a l'insu de la susdite Dame de vogelsanck tant contre les anciens que nouvelles protestations a fait visiter le susdit ruisseau de Laemen

(foto 06055)

Par une justice etrangere pretendante par cette visitte de détourner aux susdits sgnrs de vogelsanck et ses survijants la dite eau provenante de Laembeek et contre la susdite transaction frustrer et outrer ce que vat directement contre la susdite franchise et pour trouble de la susdite Dame dans sa libre sgnrie susdite, la quele craignante d'etre encore entièrement troublée nous at demande en notre noble sale susdite contre un tel inouij negoce, charge et turbation selon droit d'ij pourvoir, et d'accorder un mandement de mainteneu avec defense d'attentat ulterieur, le quel mandement a été accordé aujourd'hui par quel mandement nous defendons a la noble Dame Douariere de Borchgrave comme possedente du bien de Terlaemen d'attenter ulterieurement et de laisser la Dame exponente en toute tranquillité sans la moindre turbation dans la susdite sgnrie, et de revoquer l'attentat sus peine de 50 marck d'argent a appliquer selon cotume et autres peines selon l'exigence de cette affaire a statuer 'nisi causam' et si la susdite Dame Douariere de Borchgrave de Terlaemen preten d'avoir quelque droit ou action a la Laemenbeeck devra alleguer dans notre noble sale susdite a la genacht prochaine après l'intimation sub peine d'un silence perpétuel, ce cij passe et donné le 19 d'octobre 1737 et la minutte de l'origine de cette etoit signée avec le cachet ordinaire et du secretaire comme s'ensuit. T. sigers nob. aul. curing. secretr de mandats DB

(foto 06056)

Mandement de mainteneu a charge de la noble Dame Douariere De Borchgrave Dame De Bovelinge etc comme possedente du bien de Terlaemen
Impetré le 19 octobre 1737
Intemé l'11e novembre 1737 a quatre heures apres midy

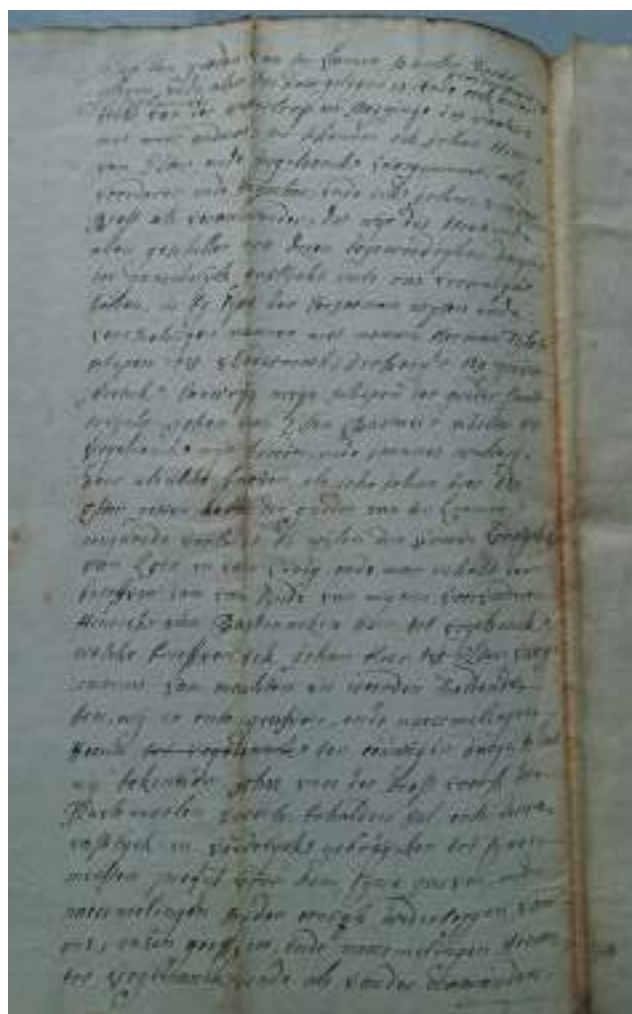
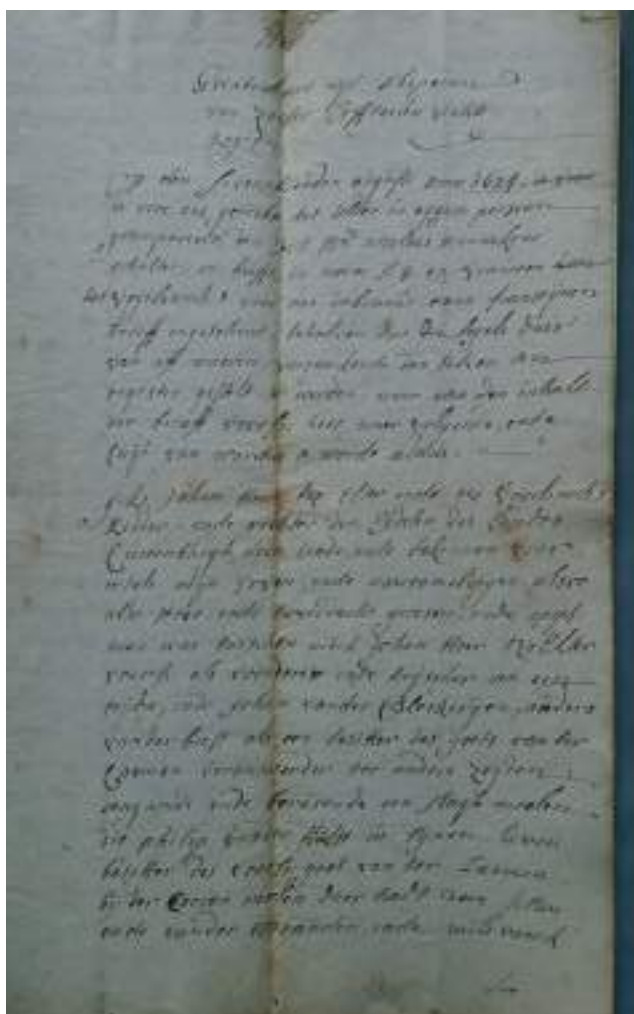
HEUSDEN-ZOLDER/VOGELSANCK

Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 42, Overeenkomst tussen de heren van Vogelsanck en van Terlaemen over het gebruik van het water voor o.a. molens, 1624.

Doorgenomen door A. Devroe op 06-05-2024 na toelating verkregen te hebben van Baron de Villenfagne de Vogelsanck.

Uittreksel uit het gichtregister van de schepenen van Zolder

Overeenkomst van 17 augustus 1624, tussen Johan van Elter, heer van Vogelsanck, en Jan vander Biest, eigenaar van Terlaemen. Er wordt vastgelegd dat de eigenaar van Terlaemen het water, de vlieten en beken mag gebruiken voor zijn molens (slagmolen en korenmolen) en wijers en dat hij mag jagen op het goed van Terlaemen. Hij mag zelfs de Laambeek verleggen als dat niet ten nadele is van Vogelsanck. Johan van Elter geeft wel aan dat men de wijers en goederen van Vogelsanck niet mag gebruiken. De molens van Terlaemen dienden vrij te gebruiken zijn voor de burgers.

afb. 93 — Eerste en tweede pagina van de overeenkomst van 17 augustus 1624, tussen Johan van Elter, heer van Vogelsanck, en Jan vander Biest, eigenaar van Terlaemen.

(foto 08621)

Geextrahiert uyt schepenen van zolder erfstaelen gichte registeren

Op den seventhienden augusti anno 1624 is voor ons gerichte tot solder in eijgene persoon gecompaeert den Eers: mr: nicolaes mennekens scholtet, en heeft in naem S:G: en vrouwen tot vogelsanck voor ons inbracht eenen franseijnen brieff ongeschent, behalven dat die segels daer van aff waeren, versueckende den selven ten register gestelt te werden, waer van den inhalt der brieff voors. hier naer volgende, ende luyt van worden te worde aldus:

iek johan heer tzo Elter ende tzo vogelsancke ridder, ende richter der Eedelen des landts Luxenburgh, doen conde, ende bekennen voor mich, mijn erven, ende naercomelingen, alsoo alle stoet ende tweedracht geresen, ende opges-taen was tusschen mich johan Heer tzo Elter voors. als voordrer ende heyscher aen een seijde, ende johan vander Blockerijen, anders vander biest als een besitter des goets van ter Laemen verantwerder ter andere zijden aengaende ende berurende een slaghe moelen die philip vander Hulst in sijnen leven besitter des voors. goed van ter Laemen bij der cooren moelen daer hadt doen setten ende van der waranden, ende wiltvanck

(foto 08624)

So op den gueden van ter Laemen so onder Bockt gelegen, Ende alsoo die daer gelegen is, ende oock onder bockt "gelegen ende" van der waterloop en steijgingen des waeters "vanden pandt [...]" met meer anderen, soo bekennen ick johan Heere van Elter ende vogelsanck vuergenoemt, als voordrer ende heyscher, ende ick johan vander Biest als verantwerder, dat bije des stoets ende allen geschillen tot desen tegewordighen daeghe toe ganschelijck geslijcht ende ons vereenicht hebben, in bij sijne der eersnemen wijsen ende vorsichtigen mannen niet namen Herman Tijbots schepen tzo vliedermael, drossard tzo grevembrouck, Lauwrijs meijns schepen der goeder stadt [trijecht], johan van Elter Bastaert scholtet tzo vogelsanck mijn broeder, ende joannes walterij, door alsulcke brieven, als ick johan heer tzo Elter gesien hebbe den gueden van ter Laemen aengaende verleent bij wijlen den Graeve Lodewijck van Loen en van Ciney ende naer inhalt der briefven daer van sijnde van mijnen voorvaederen Henrich van Bastenaeken Heer tot vogelsanck, welcke briefven ick johan heer tzo Elter buergenaemt van machten en weerden haldende ben, wij en onse geerfven, ende naecomelingen Heeren tot vogelsanck ten eeuwigen daege, so dat wij bekennen johan van der biest voors. die slachmoelen voors. behalden sal, ende derre vaste-

lijck en vredelijcks gebruijcken tot sijnen meesten profijt voor hem, sijne geerven, ende naecomelingen sonder eenigh wederseggen van ons, onsen gerffven, ende naecomleingen Heeren tot vogelsanck ende als van der waeranden,

(foto 08628)

Ende wiltvanck soo op den gueden van ter laemen als hennen toebehoirten, soo wie die gelegen sijn, in naeten, oft in drogen te waeter, ande te lande, ende onder die huijsinge van bockt ende elswaer, soo bekennen ick johan Heere tzo Elter ende vogelsanck voormelt mich egens (= jegens) rechts actie oft anspraecke te hebben, overmits regel in briefven voorgenoemt, ende naer inhalt des brieff ende der regoeten gespecificeert in den brieff verleent bij Henrick van Bastinaken mijnen voorvaeder voorgenoemt, welcken brieff ick johan Heer tzo Elter voorschreven confirmeere, ende van weerde halde, voor mich, mijn gerfven, ende naecomelingen, ende als aengaende der steijgingen des waeters, so sal jan van der Biest des waeters gebruijcken, ende steijgen tot den meesten profijte, sijne molenen, ende wijeren, behalven dat hij niemant sijne erffve overstegen sal, voor hem sijne geerven, ende naecomelingen ende voort meer so sal jan vander Biest voor hem, sijne erfven, ende naecomelingen der waeteren vlieten, ende beken over al gebruijcken te sijnen meesten profijte aen sijnen molenen ende wijeren, behalven onsen wijeren en graven ende gueder van vogelsanck gewetert, ende daer bij aen onsen wijeren graven ende gueden van vogelsanck geen waeters gebreck en lijden sonder argelist, ende voerts meer so sal johan sijn geerfven ende naecomelingen mogen die Laembecck verleggen, als hij des van noode heeft ende als hij vessen wilt, over al daer

(foto 08632)

Hij des van, nooden hebben mochte sonder argelist, voort meer, soo bekennen ick johan Heer tzo Elteren tzo vogelsanck voors. voor ons onsen erffven ende naecomelingen, dat alsulcke kueren, als opgestalt sijn contrarie den molenen van ter Laemen, dat die kueren van nu voortaan sullen aff sijn, doet ende te nijet, ende dat ick noch mijn gerffven ende naecomelingen van nu voorts egeen kueren tot eenigen tijde en sullen opstellen oft laeten opstellen die contrarie sijn muchten den molenen voors. soo verre in ons er, en onsen geerffven ende naecomelingen, mer sullen johan hem sijnen erve en naecomelingen der molenen en wateren prijselijck ende vredelijck laeten gebruijcken tot hennen meesten profijte, ende onse ondersaten sullen op den selven molenen mogen doen slaen ende malen dent beliefft, ende so dick ende soo menighwerffven alst hen gelieft, ende des en sullen wij noch onse geerven, ende

hen niet verbieden, noch doen verbieden, oft laeten
verbieden, noch laeten behinderen in egener maniere,
soe wie dat geschieden mochte sonder alle ergelist,
ende alle t'gene dat voors. steet sullen wijr johan heer
tzo Elteren ende vogelsanck, ridder voor ons onse
geerffven ende naecomelingen, jan sijnen geerven ende
naecomelingen vast, stentigh en onverbrekelijck halden,
en doen halden, sonder eenige ergelist, ende des sal
ons johan vander Biest

(foto 08636)

Gereet geven hondert gelt gl soft die waerde daer voor
dat wellich hij gedaen heeft, waer van wijr hem over-
mits desen brieff quijteren, ende guijtschelden, ende
noch sal ons johan jaerelycx ende erfelijcke geven en
betaelen voor den loop des waters eenen golt gul-
den coorvorster moenten, oft die weerde daer voor
allen jaer te sint Remijs misse, ende den pand ceijns te
boeckt sal ick johan Heer tzo Elter en vogelsanck behal-
den, ende hijer met sijn wijer johan Heer tzo Elter voor-
genoemt, en johan vander biest vereenicht van allen
stoot twisten ende geschilden tot desen tegenwordige
dage toe voer ons onse geerven, ende naecomelingen
ten beijde seijden, ende dit is geschiet in onser beijden
presentien met onsen goeden weten en willen ende
wij hebben in bij sijne der voors. mannen die een den
anderen geloefft soenlijck verdrach voor ons ende
onser eerven tzo ewigen daghen alsoo te halden niet
daer wech te doen, noch schatten gedaen te werden
heijmelijck noch openbaer, ende tot meerder secker-
hijt aller voors. saecken so hain ick johan heer tz Elter
ende vogelsanck ridder voors. desen tegenwordigen
brieff met mijn selffs hant ondergeteekent, met mijnen
gewoonelijcken hant tecken, ende mijnen segel aen
desen brieff gehangen, ende ick johan van der biest, als
een erfgenaem ende besitter des goits van ter laemen
bekennen oick mijnen segel aen desen tegenwordigen
brieff gehangen te hebben alle voors. saecken

(foto 08640)

Saecken te betuijgen ende pro oversagen, ende tot
noch meerder sekerheijt so hain ick heer pro Elter
ende pro vogelsanck ridder ende richter der Edelen des
landts Lutzenborch end jan van der biest tsamender
hant gebeden ende bidden den eersaemen wijsen ende
voorsichtigen Herman Tijbots schepen tzo vliedermael,
ende Lauwereijs Meijs schepen der stadt trijecht als
[...], dat sij honnen zegel bij den onsen hangen willen,
dat wij Herman Tijbots ende Laureijs meijs bekennen
geerne gedaen te hebben durrick beden, voors. in den
jaere ons Heeren vijffthien hondert vierthien den vijffen
twintighsten dache der maendt octhobris
H. Lekens [...] per Regrum ut supra in fidem
1752

(foto 08642)

Achterzijde:
transactie tuschen den Heer van vogelsanck en Terlae-
men
entre le seigneur de Vogelsanck et terlamen concernant
les eaux
1624

HOUTHALEN-HELCHTEREN

Protest van de gemeente tegen de abt van Floreffe, wegens gevaarlijke vijverdijken te Hengelhof. 1767. Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 378.

Verslag en advies van een vergadering van de bewoners van Zonhoven die willen protesteren tegen verhoogde vijverdijken bij Hengelhof, eigendom van de abdij van Floreffe. In potlood staat op het stuk geschreven: "Mogelijk gaat dit over Halvijver".

Het is niet geheel duidelijk over welke vijver deze bron precies gaat, gezien deze van Hengelhof zou afhangen, maar een bedreiging zou vormen voor Zonhoven. Mogelijk gaat het om de visvijvers ten noordoosten van Hengelhof: deze werden gevoed door de Roosterbeek, die van daaruit richting Zonhoven en door het dorpscentrum stroomde. Verhoogde dijken aan de vijvers zouden dus overstromingen van de Roosterbeek in Zonhoven kunnen veroorzaken... Zie ook de Ferrariskaart (afb. 95/96), die ongeveer in dezelfde tijd werd opgemaakt. Op de Ferrariskaart heet de huidige Roosterbeek Molenbeek.

De bewoners van Zonhoven willen van de abt van Floreffe een "caution de damno infecto" eisen. Dit is een garantie die nakende of toekomstige schade dekt. Het principe van cautio Damno infecto bestond al in de Romeinse rechtsspraak.

Dans La Conference tenue le 17me Mars
à la demande des Messieurs la Communauté
de Zonhoven touchant un danger
qui seroit le Reverendissime abbé et
Monastere de Floreffe ont à porter -
De leur Village de qui tres le trame
Village en visque dit le fondat
et submerge sur tout depuis un
transpement des Dignes qu'ils ont
fait récemment operer, les fontizals
sont davis qu'il conviend de faire
insinuer une protestation à ce
Monastere sur le petit domaine
du Puy sus rappellé et ensuite
de leur demander caution de
Damno Infecto pour tout dommage
eventuel qui pourroit se naistre
et en resullter, ainsi avisé asseze
Le Vierge Sieghem 1767
P. M. Daubremont
P. De Bellefroid

Fistand van Floreffe
Weg van Hengelhof
Advies
Raadende den heer van
de gemeente van Zonhoven
ter nopensing der weiden
door de heer van Zonhoven
de gemeente van Zonhoven
stact, in cas nu, uit te
van groten schade de aan
quijer, als onder van de
halven een act van protest
te plaatsen der de wege-
maatschaps en weiden, en
aan den heer van de
sintmaatschaps en de ma-
ken te constemeren op
comte te geven om allen
eventuelen schade
26. 30. 1767

afb. 94 — Protestschrift (links) en advies (rechts) in de zaak van de gemeente Zonhoven tegen de abt van Floreffe over de vijverdijken te Hengelhof

(foto 3060)

Dans la conference tenue aujourd'hui à la demande des messieurs les Bourgmestres de Sonhoven touchant un etang que Mr. le Reverendissime abbé et monastère de Floref onts à portée de leur village et qui met le meme village en risque d'être inondé et submergé sur tout depuis un haussement des digues qu'ils onts fait recemement operer, les sousignés sonts d'avis qu'il convient de faire insinuer une protestation à ce monaster sur le perils imminens du chef sus rappellé et ensuite de leurs demander caution de damno infecto pour tous dommages eventuels qui pouronts naistre et en resulter, ainsi avisé à Liege le vingt six 9bre 1767.

R.M. Daubremont

J. Frankinet

P. De Bellefroid

(foto 3061)

Advies

Raeckende den wijer van den prelaet van Floreffe tot Hengelhoef, den welcken door grootere gemaeckde diicken de gemeente in perijckel stelt, in cas hij uijtbreckt, van grooten schaede soo aen hujsen als bemden, van derhalven een act van protestatie te passeeren door de borgemeesters en regeerders en aen den prelaet te doen intimeeren en da naken te constringeeren om cautie te geven voor allen eventuelen schaede.

26 9ber 1767

afb. 95 — Detail van de Ferrariskaart met de hoeve Hengelhoeve en de bijhorende vijvers.

afb. 96 — Detail van de Ferrariskaart met het gebied van Zonhoven (links onderaan) tot Hengelhoeve met vijvers (rechts van het midden en rechts bovenaan). De huidige Roosterbeek (op de Ferrariskaart "Molenbeeck") vloeit van de vijvers door het vengebied boven Hengelhoeve, door het L-vormige moerasgebied en dan verder door de dorpskern van Zonhoven. Hogere dijken aan de vijvers van Hengelhoeve betekenden in geval van een dijkbreuk wellicht hoogwater op de Roosterbeek. Mogelijk vreesden de bewoners van Zonhoven daarom voor schade in hun dorp.

LUMMEN

De meiers, burgemeesters en schepenen van Lummen, impetranten. Charles Lambert van der Heijden, baron de Blisia, gedaagde (Lummen/Linthout, 1744, Henrici/Mostinck, Limpens). Afwatering en gebruik van vijvers in de heide. 1744.

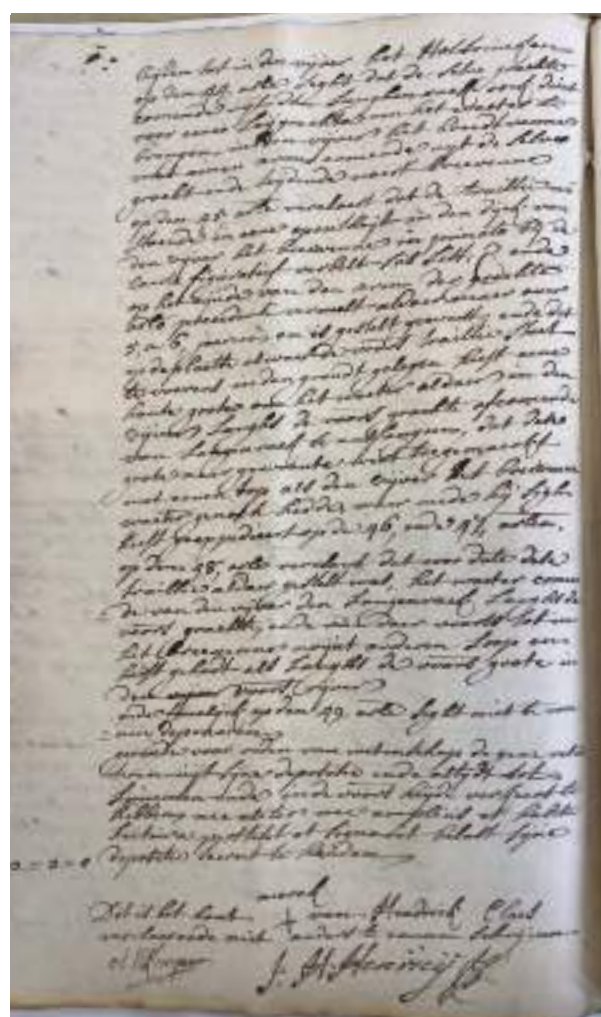
Raad van Brabant, RA Vorst, toegang I 19, nr. 9400

Dossier met getuigenissen in een proces van de bewoners van Lummen tegen de baron van Blisia over het gebruik en de afwatering van de vijvers in de heide van Thiewinkel. Het dossier bevat talrijke getuigenissen, ook van mensen die niet meer in Thiewinkel wonen maar er vroeger woonden of vaak door de heide passeerden. Drie getuigenissen werden hieronder getranscribeerd. Baron de Blisia was de kasteelheer van het nabij gelegen kasteel van Loye.

De getranscribeerde getuigenissen zijn deze van Hendrick Claes, Andries Timmermans en Albertus Heben. Zij bevatten enerzijds verklaringen over het gebruik van de heide en de vijvers, bijvoorbeeld dat het een oud gebruik is dat de gemeentenaren van Lummen hun beesten in de vijvers van de heide laten weiden. Ook het “russchen” en “lappen” (zie verklarende woordenlijst) wordt als gebruikelijk beschreven. Dit gebeurde eerder op de droge stukken van de vijvers en heide. Er worden ook vergelijkingen gemaakt met het land van Vogelsanck, waar deze gebruiken ook verspreid zijn, ook op het eigendom van de heren van Vogelsanck.

Anderzijds worden er verklaringen afgelegd over het grachten- en uitlaatsysteem van de vijvers in de heide. Hierbij wordt verwezen naar de letters op de bijhorende kaart van de heide en de drie vijvers. De namen van de vijvers worden genoemd: Breetvenne (letter R), Langhenrack of Langhenraek (nr. 6), Cortschoij (letter C?) en Holtoimken (letter L).

Bij het proces hoort ook een kaart van de heide, waarop de vijvers met verschillende grachten, sluizen en kanalen getekend zijn Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I. Algemeen Rijksarchief, toegang I 012, nr. 3176. Zie afb 98/99 hieronder.

afb. 97 — Eerste en vierde pagina van het getuigenis van Hendrick Claes

Transcriptie

(foto 4967)

Coram D. Limpens cont.

Et me

Henricij Commissionaris

Thoon voor

Die meijers, Borghemeesters ende Schepenen des Lants
ende Vijheijt Lummen impetranten

Theghens

M'her Charles Lambert van der Heijden Baron de Blisia
gedaeghde

Binnen de vrijheijt van Lummen [...] 27e maij 1744

Dienvolgende is gecompareert hendrick Claes oudt
omtrent de 48 jaeren gebortigh van Lummen tegen-
woordigh woonende tot Stockeroij gehuchte van het
Landt van Vogelensanck van welck gehuchte hij drijmael
borghemeester heeft geweest, Labeurder van sijnen
stijle, getuijgen gedaeght geeedt ende geexamineert
op de 5,6,7,8,9,10,11,12,13,33,34,35,37,38,39,43,44,
45,46,47,48 en 49, arlen der schrifture van feijten des
impterans

Eerst op de 5, en 6 arlen der voors schrifture tuijgen
ende verclaert dat het een oudt gebruijck is binnen
Lummen, dat de gemeijntenaeren met hinne beesten
pastureren in alle de vijvers ofte wijers gelegen in de
thiwinckelsche heijde dat hij sulckx verscheijde mael
gesien heeft ende selfs daerinne beesten gehuet ofte
gedreven heeft voor dat hij uijt Lummen is vertrocken
het welck geschiet is omtrent den harten winter van
den jaere 1709 dat hij oock ghesien heeft dat de voors.
gemeijntenaeren inde

(foto 4968)

selve vijvers ofte wijers gewoon waeren te russchen
ende te lappen ende hem ghevraeght sijnde wat
beteekende het woort Russchen, heeft geseijt dat
russchen is stecken in de heijde hetgene hun dinstigh is
tot 't branden ende het woort Lappen, beteekent het
gene sij stecken in de heijde ende aen hun dient voor
stroijfels der beesten. Verclaerende voorders selver wel
gelapt te hebben in de voors vijvers te weten op de hor-
sten ofte droogtens van de selve vijvers, ende dat men
niet gewoon en is in de voors vijvers te russchen ofte
te lappen als op de voors droogdens der vijvers alwaer
geen waeter en is.

Op de 7, 8 en 9, arlen seght dat het Landt van Voge-
lensanck gelegen is het naeste aen het Landt van Lum-
men en dat int selve Landt van Vogelensanck gelegen
sijn gemeijne heijden, en dat in die gemeijne heijden
oock gelegen sijn verscheijde vijvers ofte wijers.

Op den 10 en 11 arlen tuijght dat die gemeijne inge-

setenen van het Landt van Vogelensanck van alle oude
teijden met hunne beesten gepatureert hebben in de
heijde aldaer dat sij oock in gebruijck sijn van in de selve
te russchen ende te lappen.

Op de 12 en 13 arlen seght dat die vant voors. Landt
van alle oude teijden met hunnen beesten oock gepatu-
reert hebben in de vijvers in de gemeijne heijde gelegen
dat die selve gemeijntenaeren insgelijckx int gebruijck
sijn van oudt in de voors. vijvers te russchen ende te
lappen te weten op de horstens ende alwaer de selve
vijvers droogh sijn dat hij sulckx naementlijck heeft sien
doen in eenen vijver onder het selve vogelensanck gele-
gen toebehoorende aen mevrouwe van Bovelingen.

(foto 4969)

Op de 33, en 34 arlen verclaert dat de plaetse in de dijk
van de vijver het breetvenne alwaer in de westseijde
staet eene traillie gedesigneert in de caerte figuratief
der impetranten onder de letter T aen de deponent
gethoont aldaer gesloten is geweest met eenen dijk
voor date van het stellen der selve traillie, ende dat
voor date van het stellen van de selve traillie den voor-
seijden dijk ter voors plaetse nochte daer ontrent soo
langhe hem deponent gedenck niet en is doorgesneden
geweest om het waeter aldaer door te leijden.

Op den 35, arle seght dat hij ontrent de traillie ende
leeger arle precedenti vermelt, ende leeger af in de
heijde geene grachte en heeft gesien.

Op den 37, arle seght dat er eenen wegh is beslaegen
met leesen ende sporen die loopt van het ghehuchte
thiwinckel langhs de heijde tot in den vijver genoempt
Cortschoij (?).

Op den 38, arle verclaert dat van over memoiren van
mensen dene soos lange het hem deponent gedenckt
eenen wegh is geweest van het gehuchte Thiewinckel
tot in den vijver het breëtvenne langhs waer de inge-
setenen van het selve gehuchte in den selven vijver
met ingespanne karren gereden hebben als wanneer
deselve aldaer gingen russchen ofte lappen ofte aldaer
kennep ofte kemp invoerden.

Op den 39, arle seght niet anders te connen deponeren
als van hooren seggen.

Op den 43 arle seght niet te kennen eene grachte
comende uijt den vijver den Langhenrack en loopende
tot in den vijver het Holtoimken (?) in de caerte der
impetranten verbelt van oft tot omtrent het pinetum
8. tot het pinetum 9 ende dat hij die grachte altijd
aansien heeft als eene leijgrachte om het waeter van de
vijver den Langhenrack te

(foto 4970)

leijden tot in den vijver het Holtoimken

Op den 44, arle seght dat de selve grachte comende uijt den Langhenraek oock dient voor eene Leijgrachte om het waeter te brengen in den vijver het breedtvenne met eenen arm comende uijt de selve gracht ende leijdende naert breevenne.

Op den 45 arle. verclaert dat de traillie nu staende in eene openheijt in den dijck van den vijver het breedtvenne in puncto bij de caerte figuratief verbelt sub litt. Z(?) ende op het eijnde van den arm der grachte arlo precedenti vermelt aldaer maer over 5 a 6 jaer en is gestelt geweest, ende dat op de plaetse alwaer de voors. traillie staet te voorens in den grondt gelegen heeft eene haute goote om het waeter aldaer in den vijver langhs de voors. grachte afcomende van Langenraek te ontfangen, dat deze goote naer gewoonte wirt toegemaect met eenen tap als den vijver het breedtvenne waeter genoeg hadde, waer mede hij sigh heeft geexpedieert op de 46, ende 47 arlen.

Op den 48, arle verclaert dat voor date dese traillie aldaer gestelt was het waeter comende van den vijver den Langenrack langhs de voors. grachte, ende van daer voorts tot in het breevenne noojit andere loop en heeft gehadt als langhs de voors goote in den voors. vijver. Ende finalijck op de 49, arle seght niet te connen deponderen

Gevende voor reden van wetenschap degene relateren uijt sijne depositie ende altijd tot Lummen ende in de voors. heijde verkeert te hebben nec aliter nec amplius ("niet anders en niet meer") et habita lectura perstitit et signavit ("na dat het werd voorgelezen hield hij vol en ondertekende") belast sijne depositie secret te hauden.

Dit is het hant merck (X) van Hendrick Claes verclaeren-
de niet anders te connen schrijven.

Ondertekend door A. W. Limpen en J. H. Henricij

(foto 4971)

Continuatum hac 28 maij 1744

Is gecompareert Andries Timmermans oudt ontrent de 40 jaeren gebortigh van Lummen, getrouwt ende inwoonder tot Berbroeck Lande van Luijck (onderhalve ure afgelegen van Lummen) labeurder van sijnen stijl getuijgen gedaeght geeedt ende geexamineert op de 5, 6, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 43, 44, 46, 47, 48 en 49 arlen van de scripture van feijten der impetranten.

Eerst op den 5, ende 6, arlen tuijght ende verclaert dat soo langhe hem gedenckt hij ghesien heeft dat de gemeijtenaeren van Lummen met hunne beesten gepatureert hebben in de vijvers ofte wijers gelegen in de Thiewinckelsche heijde, dat sij oock soo langhe hem gedenckt gewoon sijn geweest in de selve vijvers te russchen ende te lappen te weten te russchen, voor hunnen brandt ende te lappen, voor het stroijssel van hunne beesten, dat sulckx geschiet op de drooghtens van de vijvers alswanneer n de selve doorde hiete van den somer op derschijde plaetsen geen waeter en is dat hij deponeert selfs in de selve vijvers beesten ghehuet, geruscht en gelapt heeft en van veele anderen heeft sein doen.

Op de 33, 34 en 35, arlen seght dat de plaetse in den Dijck van den vijver het breedtvenne alwaer in de west-sijde staet eene traillie in de Caerte figuratief verbelt met de letter T altijd gesloten is geweest met eenen dijck, dat hij deponent aldaer ten tijde hij te Lummen woonrde vanwaer hij vertrocken is om geleden ontrent de twelf a derthien jeren geene traillie gesien en heeft, dat hij gelooft dat deselve gestelt is over 7 a 8 jaeren en dat voor date van het stellen der voors traillie hij niets gesien en heeft dat op die plaetse eene doorsnijdinge was om het

(foto 4972)

waeter afteleijden maer dat daer was eenen dijck gelijk er noch is, behwudens dat den selven nu op die plaetse door het afloopen van het waeter door de traillie schijnt geleeht te sijn ende dat hij deponeert op de plaetse in de Caerte figuratief verbelt van in puncto u2e tot in puncto u4e geene grachte en heeft gesien sonder te connen seggen ofter tegenwoordigh eenen is.

Op de 37, en 38 arlen tuijght anders niet te connen deponeren als datter eenen wegh is, ende geweest is, soo langhe hem gedenckt langhs waer die van Thiewinckel met ingespannen kaaren gereden hebben vanuijt het selve gehuchte door de heijde tot in den vijver het breedtvenne om in den voors vijver de russchen ende de lappen te haelen, ofte het hennep inne te voeren om het selve aldaer te rucken.

Op de 39 arle seght dat van de plaetse in de caerte figuratie der impetranten verelt met de letter R tot het punctum y en vandaer voorts tot het punctum no

5 hij gesien heeft eene aenwysinge op eenige plaetse hebbende de forme van eene gracht op andere plaetse sijnde gelijk sonder hooghdens noch laeghdens, maar niet eene uijtgeworpe gracht gelijk hij nu op die plaetse gesien heeft sonder te weten wanneer die uijtgeworpen is geweest.

Op de 43, en 44, arken verclaert dat de grachte comende uijt den vijver den Langhenrack ende loopende tot in de vijver Holtomken in de Caerte der impetranten verbelt van in puncto 8 tot in puncto 9 (?) van soo lange hem deponent gedenckt heeft bestaen in eene leijgracht om het water van den eersten vijver te leijden tot in den anderen, dat de selve leijgrachte comende uijt den Langenrack eenen arm heeft denwelcken (foto 4973)

dient ende altijd gedient heeft om per puncta [...] en Z het waeter te voeren tot ende in den vijver het breedtvenne.

Op de 46, 47 en 48, arlen seght dat ter plaetse alwaer nu staet eene haute traillie in de caerte figuratief verbelt sub litt. z soo lange hem deponent gedenckt gelegen heeft in den grondt eene haute goote om het waeter in den vijver het breedtvenne langhs de grachte afcomende van den Langenrack te ontfangen, dat dese goote toegemaect wirt met eenen tap als het breedtvenne waeter genoeg hadde, ende dat voor het stellen der voors traillie het waeter afcomende van den voors Langenrack langhs de grachte per puncta 8 et no i (?) ende van daer voorts tot in het breedtvenne geen en andere loop en heeft gehad als langhs de voors goot in den voors vijver sonder te connen deponeren

Op den 49, arle et sie expedivit se nec aliter aut amplius et habita lectura perstitit et signavit belast sijn depositie secret te hauden, gevende voor reden van wetenschap dat hij altijd te Lummen ofte te Berbroeck onderhalve ur van daer gewoont ende verkeert heeft.

Dit is het hantmerck X van andries timmermans
Ondertekend door A. W. Limpen en J. H. Henricij

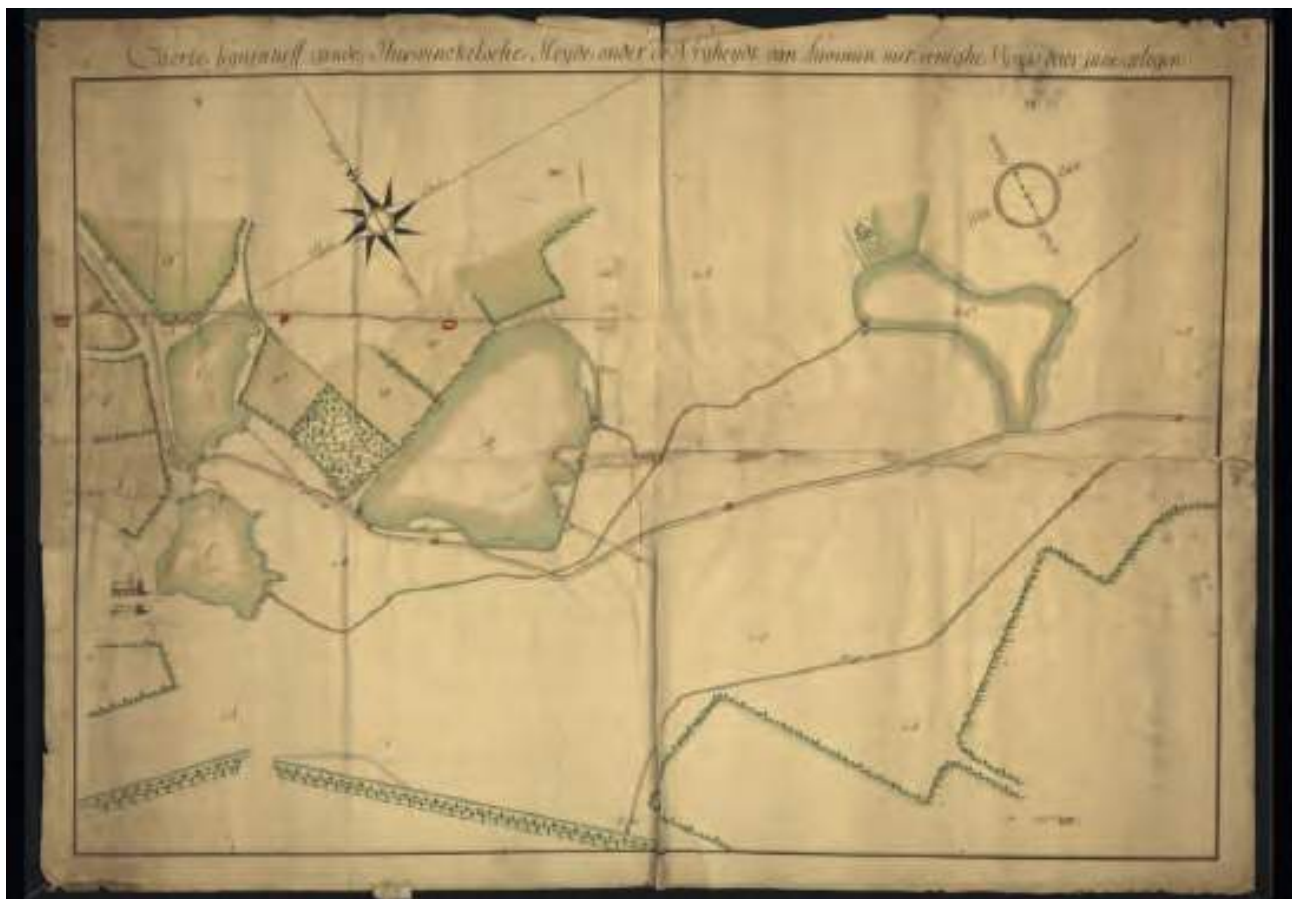
Is gecompareert Albertus Heben oudt ontrent vijfvijftigh jaeren gebortigh ende woonachtigh tot Sonhoven Lande van Vogelensanck onder Luijck wever van sijnen sijle getuijgen gedaeght geeedt ende geexamineert op de 7, 8, 9, 10, 11, 12 ende 13 arlen der schrifture van feijten der impetranten
eerst op de 7, 8, 9, 10 en 11, arlen der voors.

(foto 4974)

schrifture verclaert dat het voors Landt van Vogelsanck aenpaelende is aen het Landt van Lummen, dat aldaer sijn gelegen verscheijde gemeijne heijden in welcke heijde sijn verscheijde vijvers ofte wijers dat de gemeijntenaeren van het selve landt den Vogelsanck van alle oude tijden op die heijden, met hunne beesten hebben gepatureert ende oock in gebruijck sijn geweest van aldaes te russchen voor hunnen brandt ende te lappen vor het stroijsel van hunne beesten.

Op de 12, en 12, arlen tuijght dat de selve gemeijntenaeren van den Vogelsanck van alle oude tijden hunne beesten hebben doen patureren in de vijvers op die heijde gelegen ende oock aldaer gewoon sijn geweest te russchen ende te lappen soo verre als sij connen. dat is te seggen soo verre als de vijvers van waeter ontbloedt sijn dat hij sulckx selver gedaen heeft van andere heeft sein doen ende van oude persoonen gehoort heeft dat sulckx altijd geschiet is sonder tegen seggen der proprietatissen van de vijvers, ende dat hij deponent is woonende omtrent eene derselve heijde genoempt de keurheijde allents het welck hij geeft voor redenen van wetenschap nec aliter nec amplius et habita lectura perstitit et signavit belast sijn depositie secret te hauden.

Dit is het hant teecken X van Albertus Heben
Ondertekend door A. W. Limpen en J. H. Henricij

afb. 98 — Figuratieve kaart van de heide van Thiewinkel, opgemaakt ter gelegenheid van het proces tussen de bewoners van Lommen en de baron de Blisia,
Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I. Algemeen Rijksarchief, toegang I 012, nr. 3176

afb. 99 — Detail met de kleine vijver en de twee gebouwen links op de kaart

afb. 100 — Detail van de Ferrariskaart met de vijvers van Thiewinkel (hier genoemd Breedtvenne en Grootd Goere)

afb. 101 — Detail van de Ferrariskaart, gegeorefereerd op de huidige kadasterkaart

ZONHOVEN

Peter Jans, bewaker van de vijvers te Zonhoven, c. Jan Tielens:slagen - betwisting aangaande de vijvers van Vogelzang, 1778-1779.

Archief van de Leenzaal van Kuringen, RA Hasselt, Toegang 1458, nr. 1608

Documenten uit een proces tussen Jan Tielens en Peter Jans

Over een incident dat op 24 juli 1776 aan de Platwijers heeft plaatsgevonden. Peter Jans bevond zich aan de vijvers om er, als toezichter en in opdracht van zijn heer Scholtus van der Maesen, de vijvers te wateren. Toen werd hij plots aangevallen door Jan Tielens, niet enkel verbaal maar ook fysiek: hij kreeg een zo harde slag met een schop op zijn hoofd dat hij zwaar bloedend neerviel.

Het proces werd al aan het hof van Vliermaal (het oppergerecht van het graafschap Loon) verhandeld. Het dossier dat hier gedeeltelijk getranscribeerd werd, komt uit het archief van de Leenzaal van Kuringen. De leenzaal was het opperste beroepshof van het graafschap Loon, waar men beroep kon aantekenen tegen oordelen van de schepenbanken of het hof van Vliermaal.

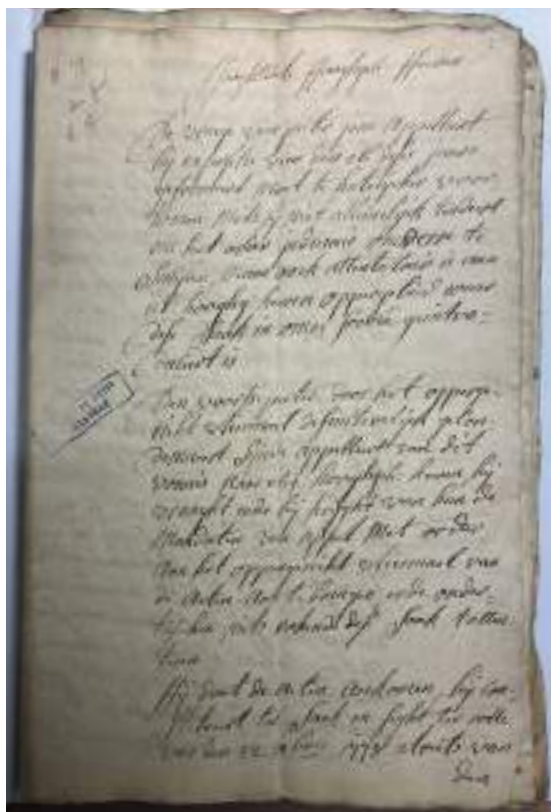
Het verhaal werd wellicht door de Jan Tielens anders voorgesteld, want Peter Jans was door het hof van Vliermaal veroordeeld en ging dan in beroep bij de Leenzaal van Kuringen en vraagt het “beneficium restitutionis in integrum”, het voordeel van herstelling in zijn geheel. De getranscribeerde tekst bevat een hele argumentatie van de vertegenwoordiger van Peter Jans, met lange juridische formuleringen in het Latijns.

Hierop volgen verschillende antwoorden van beide partijen en een aantal uittreksels uit het rolregister van de Leenzaal van Kuringen uit verschillende zittingen van 14 juli 1778 tot 28 september 1779 in verband met het proces. Uiteindelijk werd op 14 oktober 1779 het vonnis opgeschreven.

Interessant aan deze bron is, naast de zeer duidelijke omschrijving van het incident, dat men een beeld krijgt van hoe een proces in de 18de eeuw verliep.

Wat aan deze bron voorafging is waarschijnlijk te lezen in een archiefbestand uit het Archief van de Schepenbank van Vliermaal (toegang 2026 RA Hasselt), nr. 1102: Peter Jans, bewaker van de vijvers in Zonhoven, tegen Jan Tielens, 1778-1779. 1 omslag.

Een legendarisch figuur in Zonhoven is *Janneke van de Platwijers*, mogelijk is dit dezelfde persoon als Jan Tielens (mondeline informatie Guido Pirotte).

(foto 3221)

Hooghedele Hooghgeb. Heeren

De vraege van Peeter Jans appellant bij expositie van de 26 deses jaars geformeert moet te hatelijcker voorkomen, mits sij niet alleenelick tendeert om het order judiciair omverre te smijten, maar oock attentatair is aan u E: hooghg. heeren oppergebied waar dese saak in omni forma geintroduceert is.

Den voorschr. peeter door het oppergericht Vliermael definitivelijck gecondemneert sijnde appelleert van dit vonnis naar u Ed. hooghgeb. heeren, hij vraecht ende hij krijght van hun de mandaten van appel met order aan het oppergericht Vliermael van de acten aen te brengen, ende ondertusschen niets rakende dese saak t'atteneren.

Hij doet de acten aenkomen, hij constitueert ter saak en seght ter rolle van den 22 Xbris (= december) 1778 alreets

(foto 3222)

van den 3 9bris te bevoorens geconstitueert te hebben, daar worddt hem gelast van de dienen bij gravamina (<https://en.wikipedia.org/wiki/Gravamen>) anders ex actis attatis recht te doen, nogh successivelijck woorden der verschijde peremptoive decreten tot sijnen last gedraegen en eijndelijck stande de audientie afgeschreven te woorden, komt hij op dito 26 deses jaars ten voorschijn met die drollige vraegh dan al oft u. hooghgeb. heeren nu in dese saak voor hunnen onderrechter soudon moeten swijgen op voorwensel dat hij al daer tegen de sententie door hun uijtgesproken de restitutie in integrum soude geimproleert hebben.

Inderdaet hij heeft sigh weten te besorgen oft om beter te seggen in eene herberge van eenige personen af te bedelen sekere declaratie inhoudende dat den heer Scholtus Vandermaesen met Jan Tielens alhier geappelleerden over dese saak soude accoordt gemaekt hebben bij welkers hulp hij tegen het vonnis van t'oppergericht Vliermael aldaer wilt gerestitueert woorden en hier, dat u.E. hooghgeb. heeren in dese saak soudon moeten swijgen tot dat de questie van restitutie voor t'geseijd oppergericht soude uitgemaekt sijn.

Maer en is dit niet het geheel order judiciair willen omverresmijten. Naademael het niet alleenelijck seker schijnt dat niet den opperrichter voor den onderrechter dan desen voor den anderen swijgen moet, maar ook dat de restitutie tegen een vonnis noijnt maegh verleent woorden soo langh als er eenen anderen middel over is om een vonnis t'impugneren. oft enim in integrum restitutio remedium extrordinarium quod quam dite ordinario appellationis (ongeveer: "want een volledige restitutie is een buitengewoon rechtsmiddel, dat meer inhoudt dan een gewoon beroep"). [Locus est...], quies-

cit mev. pte [7 decis?...] 271 N: 4. in not. Mean: obs. 404 N: 1 en 2.

En hier uijt moet besloten worden dat den appellant Peeter uijt wat hoofde het oock had konnen wesen de

(foto 3223)

restitutie tegen het vonnis van Vliermael niet en konde imploreren maer dat hij willende het selven van nietigheijd impugneren kraght van die pretense transactie, gehouden was tot u. hooghgeb. heeren t'appelleren moribus enim nostris obtinuit non magis de nullitate quam de iniquitate sententio nisi per appellationis auxilium queri posse ("want onze gebruiken schrijven voor dat de nietigheid of ongerechtigheid van een oordeel enkel kan worden aangeklaagd door middel van een beroep"). Fab. ad cod. libi tit. 19 def. 20.

Si sententia dicatio nulla esse et adversus eam restitutio petatur non posse eundem qui sententiam tulit sive ordinarius sive delegatus fit iterum causam ex integro cognoscere sed tantum superiorem ad quem appellandum [frusset...], eo quod per appellationem hodie etiam de ipsa sententia nullitate querimus [leedt vaet?...] ad pand. lib. 4 tit. j. N. 8. imo de nullitate sententia hodie numquam disceptatio [nisi ...] viam appellationis argent? ad. cons. britan. art. 17. not. 2. p. 6 in fine.

Was dan den voorsch. Peeter in desen val gehauden den ordinairen wegh van appel in te gaen ongetwijfelt moet aen eenigelijck de questieuse vraege t'absurder voorkomen, mits hij al over de ses maanden voor date van die sotte vraege tot u. Hooghgeb. heeren geappelleert ende sijn pretens accoord bij maniere van beswaarnisse voorgeslaagen had. Mensi de voll. 14 julij 1778 in verbis overmits parthijen hebben ingegaen een accord etc.

Dusdanigh dat den geappelleerden nu ook over een ende de selve saak twee processen heeft, alhier in appellatione en voor vliermael in restitutorio, welke twee saaken niet en konnen te samen staan. nam appellatio et restitutio sunt contraria remedia alterum [nempe...] sententiam in rem judicatam transive impedit et alterum qua judicata facta est refundere intendit mev. dict. [past 7 dens...] 27i N 3 in not.

Daer en kan geene restitutie gegeven worden

(foto 3224)

oock bij den rechter die de maght heeft van tegens sijne sententiens te restitueren, ten sij dat er eene sententie is qua transivit in rem judicatam mev. dicta decis. 271. Car quand nous disons restitution en entier nous devons supposer que l'acte ou la sentence contre la quelle on demande la restitution subsiste le grand au cout de troijs part. 2 pag. mihi 181 N. I mean obs. 390 N. 5

[...]

(foto 3227)

[...]

Boven diende den geappelleerden is gans arm en op de naasten trap van faut van gelt hem moeten [laeten...] te overrompelen, den appellant heeft sulcx in t' sin, maar men hoopt dat u. hooghgeb. heeren hem den pas sullen afsnijden, en hem niet alleenelijck sullen condemnieren in de costen over dit temerair incident geresen, maar oock van hem, die enckelijck uijt is om den geappelleerden door de swaare costen buijten staat te stellen van sig konnen te verweren, de noodige [sportul?...] gelderen sullen vraagen. aldus is mijn gevoelen saniori salvo [...]

[...] van Muysen

(foto 3228)

(Achterzijde) Rechtsmotief in Saak

Jan Tielens geappelleerden

Tegen

Peeter Jans

Exhib. 1 junij 1779

(foto 3229)

Hoogheid. hooghgeb. Heeren

Peeter Jans appellant geexamineert hebbende de persisteringe cum annexa wegens Jan Tielens den 9 february ingedient segt dat hij met groote verwonderinge de buijtenspoorige declamatien, van den geappelleerden, en met nog meerdere droefheid gezien heeft u. hoogheid. decreet op der selve den 12 ejusdem gedraagen. beschuldigt alsoo en beswaart sonder dat hij over de quaataardige voorstellingen gehoord was, vindt hij sig genootsaakt van onder alle bestdienelijke protestatien syn gedrag te rechtveerdigen en de adversaire raisonnementen te wederleggen, het sal hem alsoo sonder eenige prejudicie geoorlooft sijn de saake wat verder op te haalen, hij dan in qualiteyt als toesiender der vijvers van den heer Scholtus van der Maesen sig den 24 julij 1776 tot de platwijers begeven hebbende, en het recht van sijnen heer principaal door het waateren

(foto 3230)

der voorschr. vijvers exercerende, werd aldaar plotselijck aangevogten, niet alleen door de alderbitterste scheldwoorden maar selfs (alhoewel hij sig int minste niet offensief tegen sijnen aanvegter stelde) soo gaf deser hem eenen soo zwaaren slag met de schup op sijn hoofd dat hij ter aarden gesoncken een minigte van bloed gestort heeft.

Peeter Jans aldus periculeus gequetst sijnde daagt articulatim den volgenden dag tegen Jan Tielens over dese soo verbaale als reele injurien den gelibelleerde wijgert op de artikels van de 17de tot den 38sten inclus te antwoorden op pretext quod nullus se ipsum prodere aut Criminis reum [va eire...] teneatur.

Wij konnen niet naalaaten van in't voorbijgaan te noteren dat, indien Jan Tielens op de questieuse artikelen hadde konnen antwoorden, per verbum non credit hij sig geensints hier door verraeden soude hebben! ondertussen hebben de heeren richters, vreesender dat menschen sauden gevonden worden die om hun misdaad en schande te bedecken valsche eeden sauden doen, den gelibelleerden ontslaagen van op der voorsch. artikels te antwoorden niet tegenstaande dat een jeder geinteresseert is dat de proeve van dusdanige feyten niet beswaarlijker gemaekt word, soo sijn daar en boven te vergeefs voor den mishandelden Peeter Jans de schoonste rechtsgronden aangevoert en bewesen worden, dat sijne clagt civiel was.

den selven aldus gegraveert sijnde soo heeft den heer Delacourt bekert ende de interessen van zijne partij den effect van afgeoordeelde zaak, daer het appel tot den Eedelen leensael voorkomen en hier door is dit punct teenemael aan u.E. hoogh E. jurisdictie alleen en sonder retour onderworpen en wij sijn soo verre van dese eenigsints te willen ontflieden? dat wij veel meer ons uijterste beste doen om u E hoogheid. hulpe, indien nodig ons bij te behouden.

Wij hebben reets ootmoedelijck

(foto 3231)

verthoont dat voor het vonnis de Saake door transactio was neergelegt het was alsoo op de onverwagte manier dat peeter jans sig geinsinueert sag met de sententie a qua ten tijde als hij geen strijdende partij meer was! In dit ongeluck neemt hij sijnen toevlucht tot den raad en hulp van den heer advocaat die hem in de voorige instantie gediend hadde, dog van dese, om de afwesenheid, en besonders door de voortduerende onpasselijkheid van sijnen patroon sig berooft vindende, siet sig genootsaakt van eenige andere advocaaten hier in die stad te consulteren, dewelcke gesien hebbende de declaratien dewelcke peeter jans tot proef van sijn gesloten accort eijndelijck bekomen hadde eenpaarlijck sijne saake tot het beneficium restitutionis in integrum gequalificeert gevonden hebben.

Te vergeefs stelt sig jan tielens hier tegen en men vindt sig genootsaakt ten hoogsten te protesteren weges de onkosten die hij soo moetwillig als ten onrecht besonders hier in den eedelen Leensaal over dit punct maekt te meer omdat het van der volkomen kennis van jan tielens is, dat het punct van transactie door hem arglistelijck in der voerige instantie verswegen gebleven sijnde, den heer Richter a quo over het selve niet

gepronuntieert heeft en dit punct alsoo in ons appel niet begrepen is nog der jurisdictie van dit oppergericht sonder eenen strafbaaren saltum te doen, sonder konnen hic et nunc over het selve geimloreert worden. Dit alles alsoo sijnde soo blijft aan peeter jans wegen de transactie geen ander remedie over, als het beneficium restitutionis in integrum. T'is dese die door de wetten selfs soo seer vord aangepresen, utilitas huyus tituli non eget commendatione. Seggen sij. Ipse enim se offendit nam sub hoc titulo plurifariam pratorhominibus vel sapsis, vel circumscriptis subvenit, sive meti sive caliditate sive etate sive absentio in aderant in captionem. Jan tielens solliciterende de questieuse

(foto 3232)

Sententie in absentie van peeter jans verseerder in een openbaar bedrog als hij versweeg het accort gemaakt met sijner tegenpartij die sig op sijne woorden betrouwde en hier uijt competeert aan den gelideerden eene actie tegens den malicieusen versoeker des vonnis et enim deceptio sine culpa sua maximi si frans ab advertario intervenerit, succurri oportebit cum etiam de dolo malo actio competere soleat et boni preetoris est potens restituere [...]

T'is klaar uijt de roomsche wetten te sien dat de macht van restitutie te geven naar der kand aan alle hooge Richters verleent is, et moribus germanice postquam distinctio in superiorem et inferiorem jurisdictionem recepta, omni illi magistratui competit restitutio, qui inferiori jurisdictione est instructus.

Dus is het teenmael ongefundeert, en de questie raakende de transactie volgens het gevoelen des tegendeels soude moeten voor den richter van Sonhoven voorgesteld worden en hoe soude dese ook honn[...] oft de allegato vere nova zijn dan[...] met weet wat voor den opperrichter ingegeven geweest is, en, dit ook wetende hoe soude hij konnen restitueren tegen het vonnis van sijner supercure

Dus staat het alleen maar te sien voor welken der oppergerichten der restitutie te vraagen is, en hier op antwoorden de eerste rechts leeraars eenpaarlijk "licet. Restitutio in integrum. Remedium sententias impugnandi ordinarius hodie redditum est, tamen non fundat jurisdictionem superioris judicis in judicio quod appellationibus dictum est inde secundum jus commune non nisi coram iudice qui iudicavit istam petendi locus est ibidem igitur petendo nec aliter. NB. Ad suberius causa derivavi potuit quam si inique rejecta petitione appellaretur.

Heeft nu peeter jans door het imploreren van de restitutie voor de heeren schepenen van vliermael, mits gedaan, als het geene hem de eerste rechts schrijvers en de duydelijke wetten voorschrijven, soo volgt dat alle de declamatien die de tegen partij hier over aanbrengt, maar verba et voces zijn,

(foto 3233)

verders volgt oek dat hic et nunc de questie van de restitutie met hier moet, of mag gedeceideert worden en alsoo dat het tegendeel in [.hocce..] supremo dicasterio appellationibus decato, teenemaal onnodige kosten maakt eijndelijk volgt, dat het niet vreemt, en nog minder een attentat is dat peeter jans uijt een wettelijk geimloreert beneficium de rechtshulp verwagt, die de wetten door het selven ge[wach?...] zijn mede te dijlen en hoe sonder sig den richter gelijk het tegendeel segt konnen zijn dicabel maaken met, volgens onse conclusie de gewoonlijk injunctie de interim nihil attendando te decernerem tis immers de wet selfs die in terminus segt, postulatum integrum restitutione omnes in suo statu esse debere donec res finiatur perspicui juris est, idque curabitur ad cuius partes ea res pertinet.

Ook is dese wet in veridissima observatione, en de authors seggen eenpaarlijk quid quod eo procedit favor restitutionis in integrum ut quam primum legitime petitas sit, effectuseidem suspensivus tribuatur hinc itque dum super relevantias vel irrelevantia novorum fuerit cognitum, sententia prior ad executionem deduci nequeat. Niets kan duidelijker zijn als de rechtsleering over dit punct en het blijkt alsoo dat het [...] rederrichter maar den wetgever is die den effectum [...] decerneert. Dog, gesupponeert selfs, dat geene wetten nog geene authors in de wereld waaren, soo souden wij ons eventueel nog versekert houden dat de [...] van den eedelen Leensaal ons de ootmoedelijk versog der Stateringe? Niet sal afslaan soo haalt als uE hooghEed. Sullen geweerdigen te noteren dat deser ons niet kan gewijgert worden sonder den ordo judiciorum teenmaal te verkeerem en de prejudicieeler?, en preelimaire questien tot op het eijne te verschuijven.

De questie voor u.E. hooghEed. Tribunaal gebragt door appel, is oft jan tielens nder eed moet antwoorden op de artikels dewelcke soudem bewijsen dat hij den onschuldigen peeter jans soo geinjureert mishandelt, en swaar gequetst heeft dat deser in sijner artikels declareert voor dijsent pattacons dese verhaalen en reeler injurien niet te willen lijden.

Dog der andere vraage is oft door de transactie der geheel saak niet uijtgemaekt is

Indien wij dit in restitutorio?

(foto 3234)

bewijsen soo volgt van selfs dat niet onnodiger soudem zijn als met groote kosten is judicio appellatorio voort te procederen, sonder proces te hebben.

Nogmaels alsoo protesterende tegen de moetwillige onkosten die de tegenpartij maakt als [hij...] tegen allen recht? de questie wegens de restitutie per saltum voor ue. hooghEed. judicature treckt en nu gesien hebbende dat de wetten in volle maet [doen...] effectum

suspen[t...] ten tijde der geïntroduceerde restitutie verleenen soo versoecken wij denuo? Uijt eerbiedighij voor dit oppergericht de surceance in appellatorio tot dat de prejudiciële questien restitutorio sal uijtgemackt sijn, alsoo doende sullen ul hooghEd. teenmaal volgens de voorschrift der positive wetten en de billigheij der naturelijke equiteijt handelen, en volgende aldus [... weerdig] exempel der eerste judicaturen van het land van Luijck soo sullende onnoodige kosten aan de bijde arme partijen gespaart worden ten alias omnu melior modo detaper nobiler vastrum officium [...]

Delacomt? Factur?

(foto 3235)

(Achterzijde)
Afgenooghde verdere prepositie met protestatie ende versoeck voor
Den Eersaemen peeter jans
Teghens
jan Tielens
Exhib. 23 martij 1779

(foto 3236 tot 3239: antwoord van Jan Tielens tegen Peter Jans)

[...]

(foto 3240)

(Achterzijde)
Persistering cum annex
voor jan Tielens geappelleerden Tegen peeter jans
apellant
exhib. 9 [...] 1779

(foto 3241 - 3242: reactie van Peeter Jans tegen Jan Tielens)

(foto 3243)

(Achterzijde)
Schriftelijke expositie dienende in Sake
Jan Tielens geappelleerden
Tegen
peeter jans appellant

(foto 3244 - 3250: antwoord van Jan Tielens)

(foto 3251)

(Achterzijde)
Rechts motief [...] voor
Den armen Jan Tielens oppnt
tegen

peeter jans suppliant

(foto 3253 - 3259: afschriften van uittreksels uit het rolregister van de Leenzaal van Kuringen, verschillende genachten van 14 juli 1778 tot 28 september 1779 in verband met het proces, uiteindelijk:)

(foto 3260)

Vonnis in zaake
Peter jans appellant
Tegens
Jan tielens geappelleerden
Naer oversien der acten en manisse van Den hooghged.
Hooghgeb. Heer

(foto 3261)

Grave De gelser Stadhelder met gevolgh van t Rid-
derschap en assomptie van onpartijdighen rechtsge-
leerden, lasten aen den geappelleerden voor ons ad
vel infra primam te geven naedere redenen in feijt oft
recht wel gefondeert, waerom wij Den appellant sijn
versoeck van Surceance? gedaen bij en op den voet
van Sijne expositie voor ons geexhibeert den 26 hujus
anni 1779 souden behooren af te slaen: geattendeert
in teghendeel der redenen welcke wij communiceren
aen pathije geappelleerde, om haerden seijts die selve
te resolveren of daere op te seggen en te doen haar
Belangh of wat haar goeddunckt ad primam, welk
geschied sijnder of andersints sullen voorder naer dis-
positie der acten recht doen. actum ext[raord...] in aula
den 14 8bris (= oktober) 1779.

(
foto 3262)

(Achterzijde)
C:
Bolla aula
in zaake
peter jans appellant
Tegens
jan tielens geappelden

5 Cartografische bronnen

Tijdens het verkennend archiefonderzoek werden heel wat cartografische bronnen gevonden, die niet direct geschikt zijn als basis voor een verhaal, maar veel interessante informatie over het gebied van de Wijers bevatten. Het gaat vaak om gedetailleerd opgemaakte en geïllustreerde kaarten.

De kaarten die een groot gebied afdekken, zijn vaak kaarten van de waterlopen, meestal de rivier Demer met daarop de aanpalende gronden, steden en dorpen. Daarnaast werden een aantal kaarten van kleinere deelgebieden gevonden, die specifiek een domein of een stuk van een waterloop voorstellen.

De kaarten werden vaak opgemaakt in functie van een voorkomend probleem (een twist over een grond of een waterloop, een overstroming en als gevolg daarvan een gepland dijkenstelsel), om een eigendom te documenteren of om een gebied of waterloop te inspecteren. In dit laatste geval werd bij de kaart vaak een (visitatie)verslag opgemaakt.

Hierdoor zijn er bijvoorbeeld verschillende kaarten van het gebied rond de Demer en de Herk en minder van het noordoostelijke deel van de Wijers.

De gevonden cartografische bronnen worden hier opgesomd in volgorde van de archiefreferentie.

Naast de titel en de archiefreferentie wordt ook een korte beschrijving en andere relevante informatie weergegeven. Verder worden de cartografische bron zelf en een aantal details ervan afgebeeld. Een groot aantal werd reeds door het Rijksarchief gedigitaliseerd. In dat geval wordt de link naar het digitale bestand ook weergegeven. Indien deze niet werkt kan de bron aan de hand van de referentie (toegang en nummer) teruggevonden worden op de website van het Rijksarchief (www.arch.be).

De kaarten werden vaak niet met het noorden naar boven georiënteerd. In de meeste gevallen werd het noorden wel door een pijl of een windroos aangegeven.

Er werd telkens getracht om de cartografische bronnen te linken aan de huidige situatie. Waar de weergave van de historische kaart vrij correct was en waar voldoende herkenbare punten aanwezig waren (voornamelijk kruispunten van wegen) werd het oude plan gegeorefeerd. Veel cartografische bronnen geven echter enkele belangrijke gebouwen of plaatsen weer en waterlopen. Hierdoor verkrijgt men een algemeen beeld wat niet gegeorefeerd kan worden. Bij deze bronnen werd dan ook besloten te werken met “points of interest” (POI). Herkenbare plaatsen of waterlopen kregen een letter die zowel op de historische kaart als op de huidige kadasterkaart werden geplaatst. In sommige gevallen werden de letters van de legende van de cartografische bron gebruikt. Per cartografische bron werd verder ook een shapefile gecreëerd met deze punten. Deze wordt digitaal aangeleverd.

In een aantal gevallen werd het projectgebied “De Wijers” in een blauwe contourlijn op de kaart geplaatst.

Pentekening van het gebied tussen Terlaemen en de molen van Haagdoorn.

Diverse stukken betreffende het Land van Vogelsanck, het landgoed van Terlaemen en de Laambeek.
16de - 18de eeuw.

Vogelsanck Heren, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 51

Deze kaart wordt bewaard in een map uit het archief van de Heren van Vogelsanck met meerdere stukken die verband houden met het landgoed van Terlaemen en de relatie tussen de heer van Vogelsanck en de heer van Terlaemen. Er bestond een jarenlange twist over het water van de Laambeek, dat door beide domeinen stroomt en door beide heren gebruikt werd.

Hetzelfde gebied werd ook op de kaart bij Vogelsanck Heren, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 52 gedocumenteerd, die bij een visitatieverslag van de Laambeek hoort (zie hierboven, hoofdstuk 4 Geschreven bronnen).

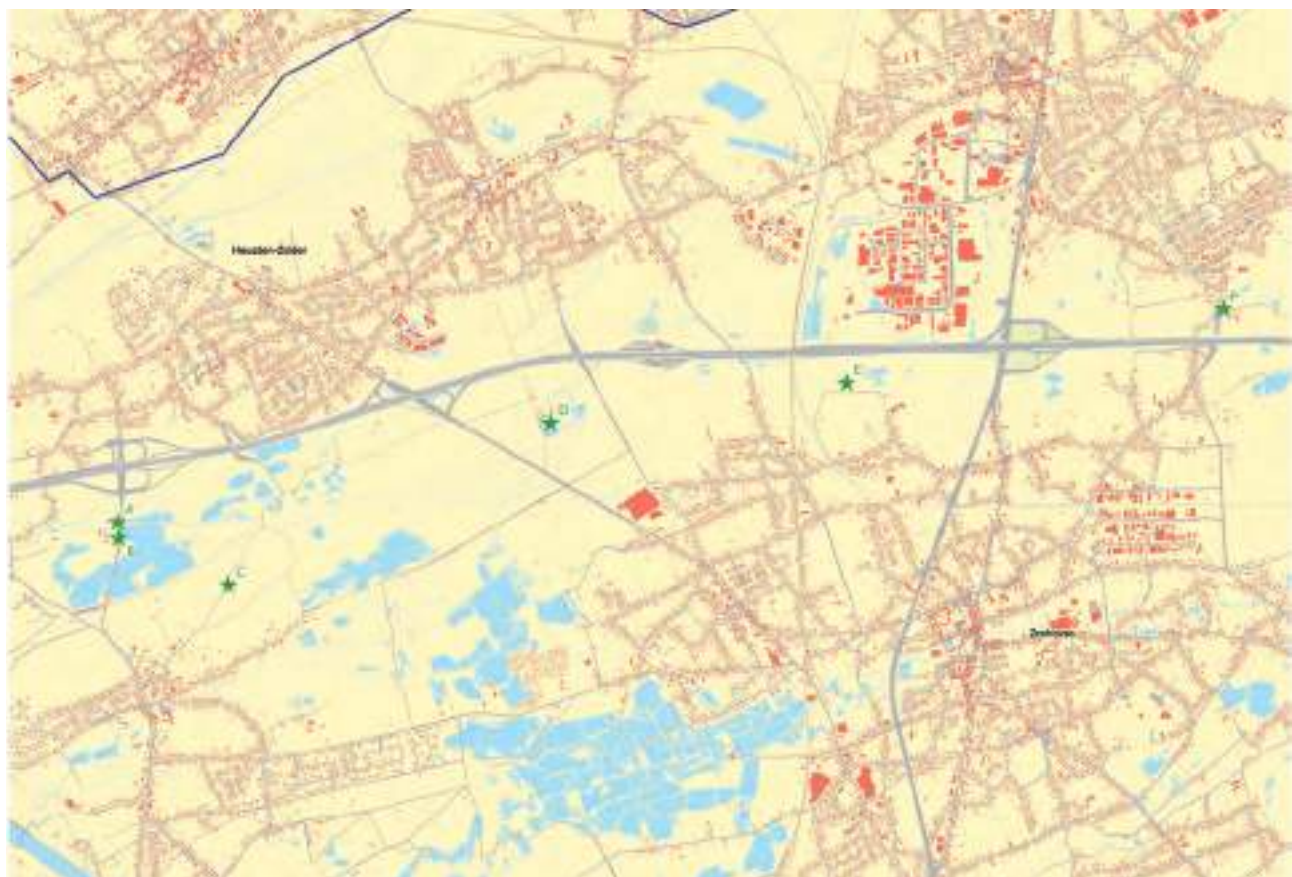
De belangrijkste gebouwen en plaatsen werden hieronder op de oude kaart en op de huidige kadasterkaart geplaatst en worden ook als shapefile op gis aangeleverd. De kapel op de kaart is mogelijk de Kapel Onze-Lieve-Vrouw van Ten Eikenen (inventaris onroerend erfgoed: <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/23211>).

afb. 103 — Kaart van de Laambeek tussen Terlaemen en de molen van Haagdoorn
Vogelsanck Heren, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 51

afb. 104 — Kaart van de Laambeeck, de kastelen van Vogelsanck en Terlaemen met aanduiding van een aantal punten:
 A= kasteel Terlaemen, B= molens van Terlaemen, C= de kluis van Bolderberg, D= kasteel Vogelsanck, E= de Kolverenschans, F= de molen van Haagdoorn, nu Genaderse watermolen.

afb. 105 — Huidige kadasterkaart met daarop de punten A tot F van de kaart hierboven.

Carte figurative du cours du Demer et de ses affluents, depuis Diest jusqu'à Herck et Lummen; exécutée vers les commencement du XVIIIe siècle.1701-1800.

Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I003, nr. 335.

Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Demer/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventarisnr/I8423760335/level/file

Twee niet gedateerde kaarten (vermoedelijk 18de eeuw) van de Demer en omgeving tussen Diest en Lummen, de tweede kaart is gesigneerd door De Bauffre.

De eerste kaart bevat een legende (A - Z) met aanduiding van verschillende plaatsen en waterlopen. Lummen, Schulen, Schalbroek (Y) met de drie vijvers, Linkhout, Maggelbeek (W), Kasteel van Lummen (Z), kerk en hoeve van Donk (M en N), de grote en kleine molen van Lummen (T en X)...

De tweede kaart bevat een legende met aanduiding van schade aan de dijken en waterlopen, hier verwijzen de letters A - Y naar punten op de kaart.

Hieronder werden de punten van de eerste kaart op de huidige kadasterkaart aangeduid. Hierbij konden de punten V (vloetgracht) en O ('t half beek) niet gesitueerd worden. Mogelijk verwijst O naar de Halbeek hoeve met motte.

NB: Een zeer gelijkaardige kaart is de *Carte figurative du Demer et de ses affluents, depuis Lummen jusqu'à Diest; dressée, vers 1715, par D. Selckaerts, à l'occasion d'une requête, présentée au conseil de Brabant, contre les meuniers établis sur ladite rivière, par ceux du conseil et de la chambre des comptes de Guillaume III, roi de la Grande-Bretagne, et par résolution des seigneurs États généraux des Provinces-Unies, en qualité d'exécuteurs testamentaires du prince Frédéric-Henri.*

Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I. Algemeen Rijksarchief, toegang I 012, nr. 2603. Bij deze werd een volledig rapport van 27 pagina's gevoegd.

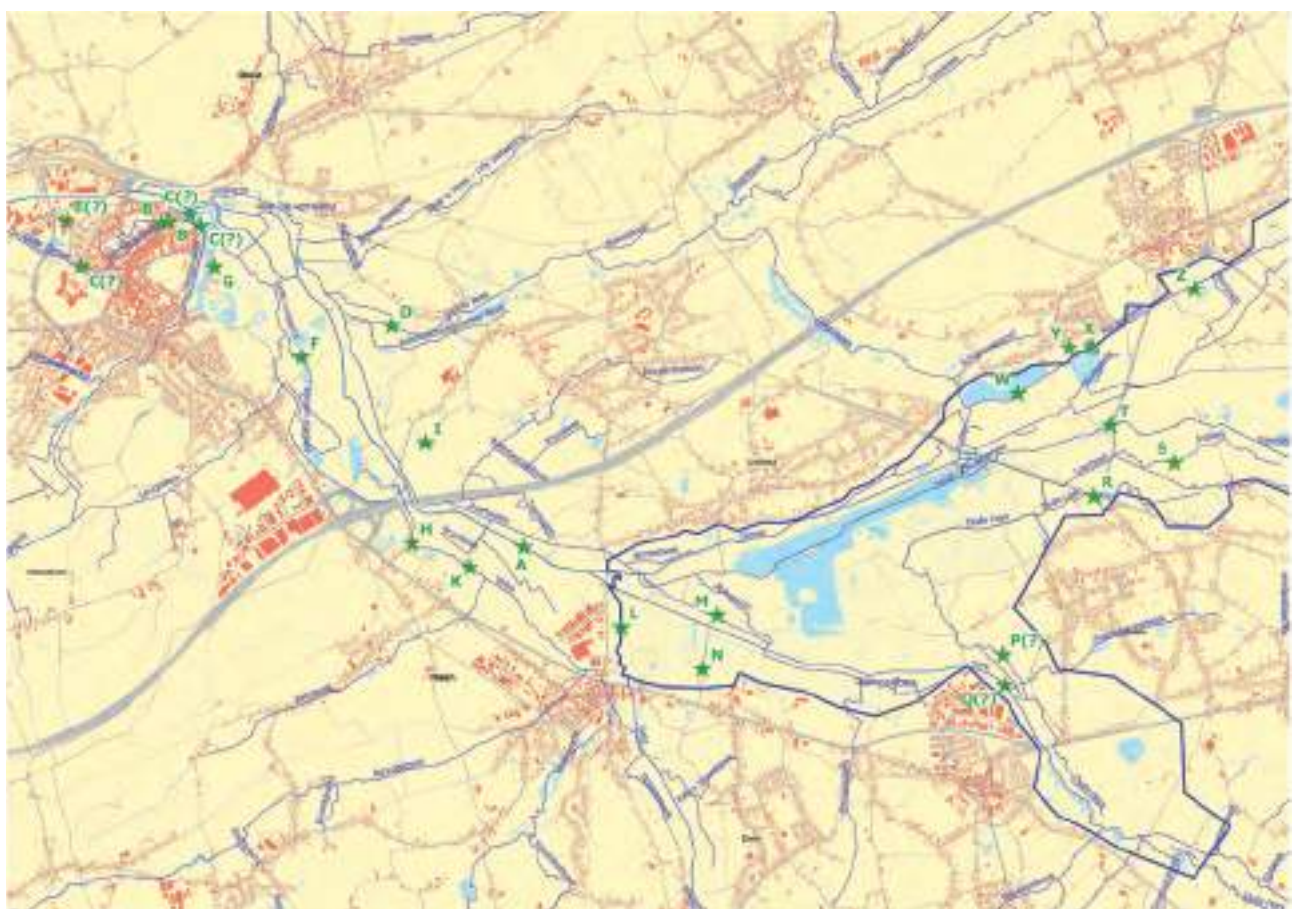

afb. 106 — Eerste kaart met legende A - Z.

Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I003, nr. 335.

afb. 107 — Tweede kaart met legende A - Y en beschrijving van de schade ter hoogte van de verschillende punten.
Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I003, nr. 335.

afb. 108 — Huidige kadasterkaart met daarop de punten uit de legende van de eerste kaart

Carte figurative de toutes les communes, prairies et autres terres compris dans l'inondation de Demer, entre la ville de Diest et le village de Lummen; dressée, à la réquisition des États de Brabant, par le géomètre J.-B. Joris, en 1769, d'après la carte.

Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I003, nr. 337.

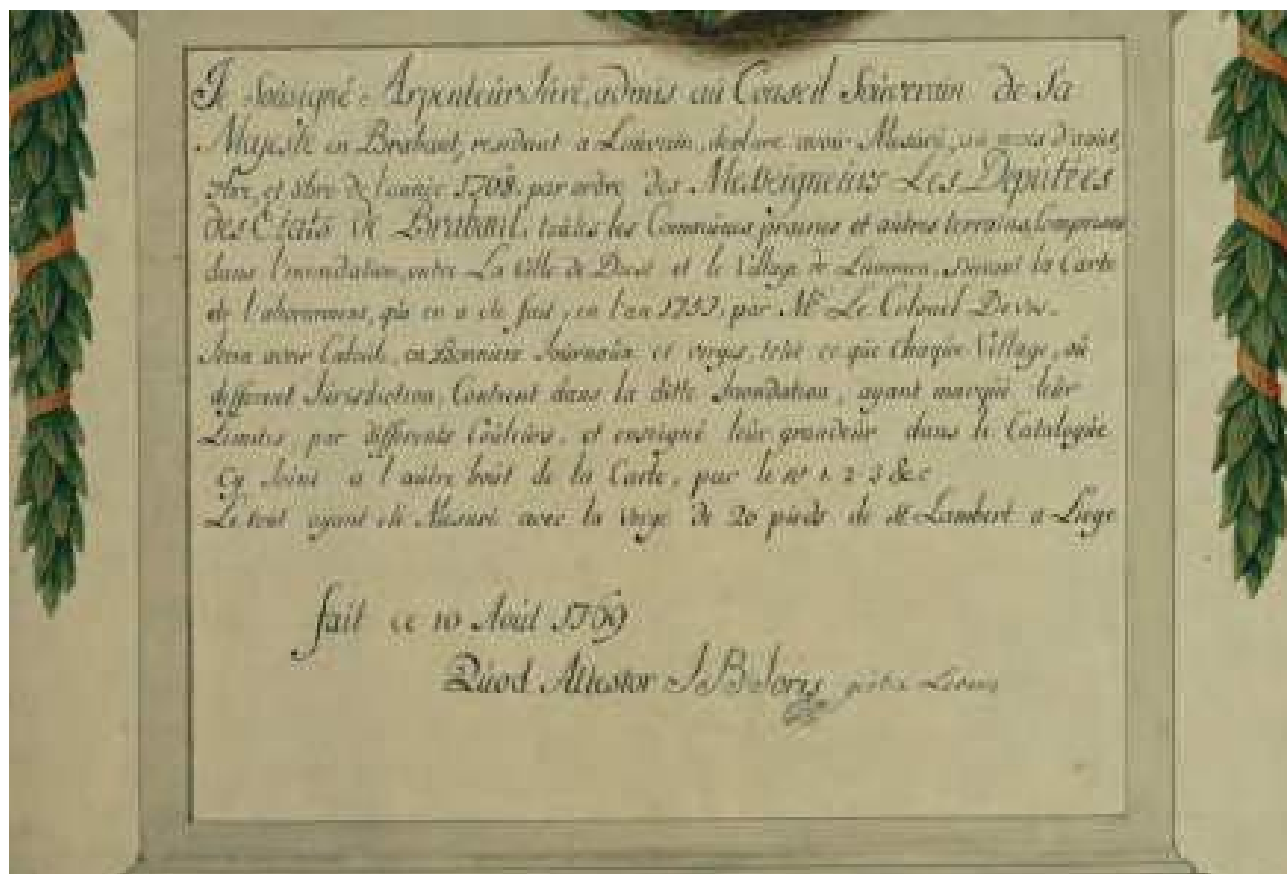
Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/Demer/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventarisnr/I8423760337/level/file#c:0.c:3.c:2.c:3

Kaart met vermelding en opmeting van oppervlakte die overstroomd was, per gemeente of jurisdictie. Opgemaakt door landmeter J. B. Joris in augustus, september en oktober 1768 in opdracht van de afgevaardigden van de Staten van Brabant, ondertekend 10 augustus 1769. De kaart baseert op een opmeting van 1757 door Colonel Devos.

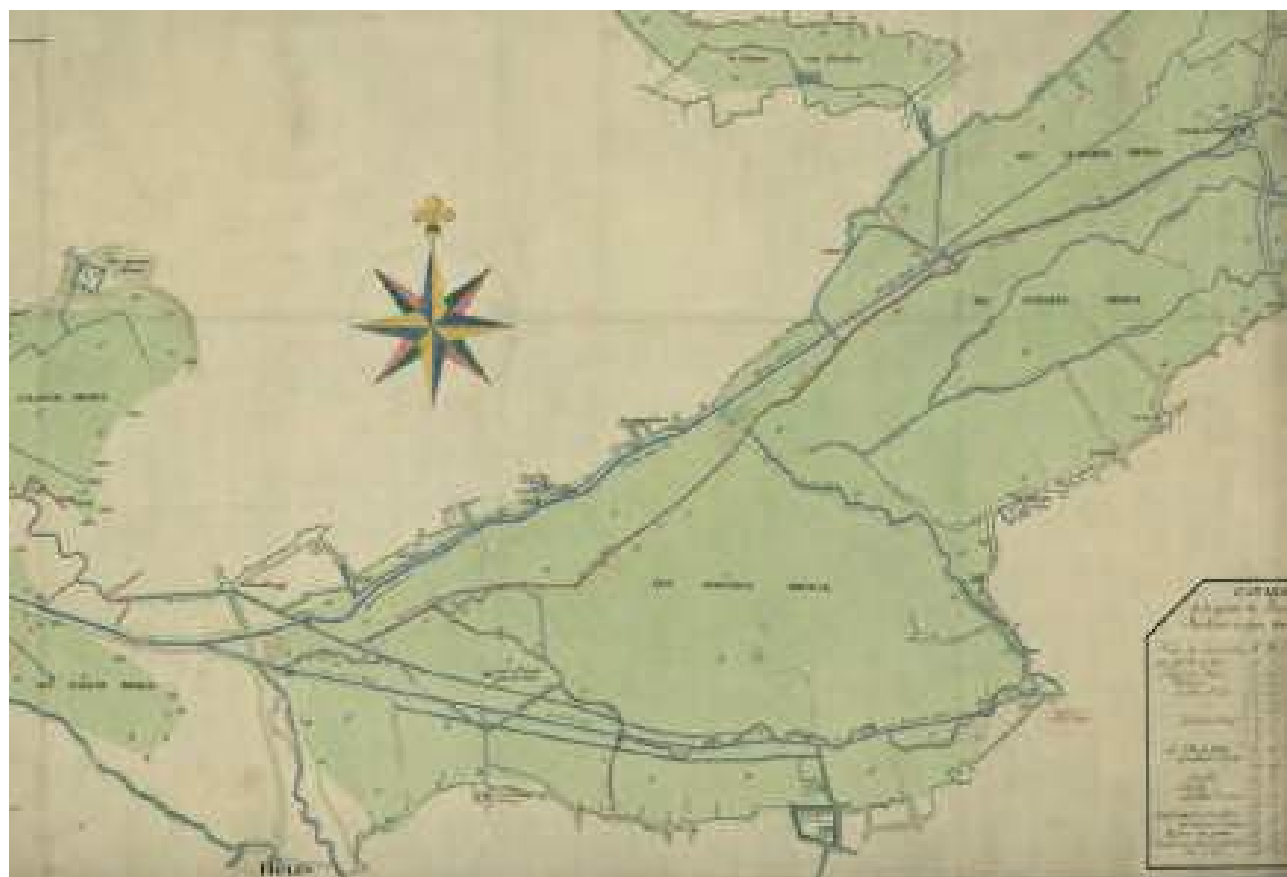
Op de kaart ziet men onder andere de “cense de l’abbaye de St Trond”, de ruïne van de oude kerk van Donk (“reste de l’ancien eglise de donck”), twee schansen langs de Demer (oude en nieuwe schans), rechts de “Bergers Schans”, onderaan rechts de vroegere hoeve waar nu het kasteel van Halbeek staat en ten noorden daarvan de motte, de molen van Lummen.

Mogelijk verband met archiefbestand Gemeente Herk-de-Stad, RA Hasselt, toegang 607, nr. 292 over drooglegging Schulensbroek en daaruit resulterende overstromingen etc.

afb. 110 — Detail van bovenstaande kaart

afb. 111 — Detail van bovenstaande kaart

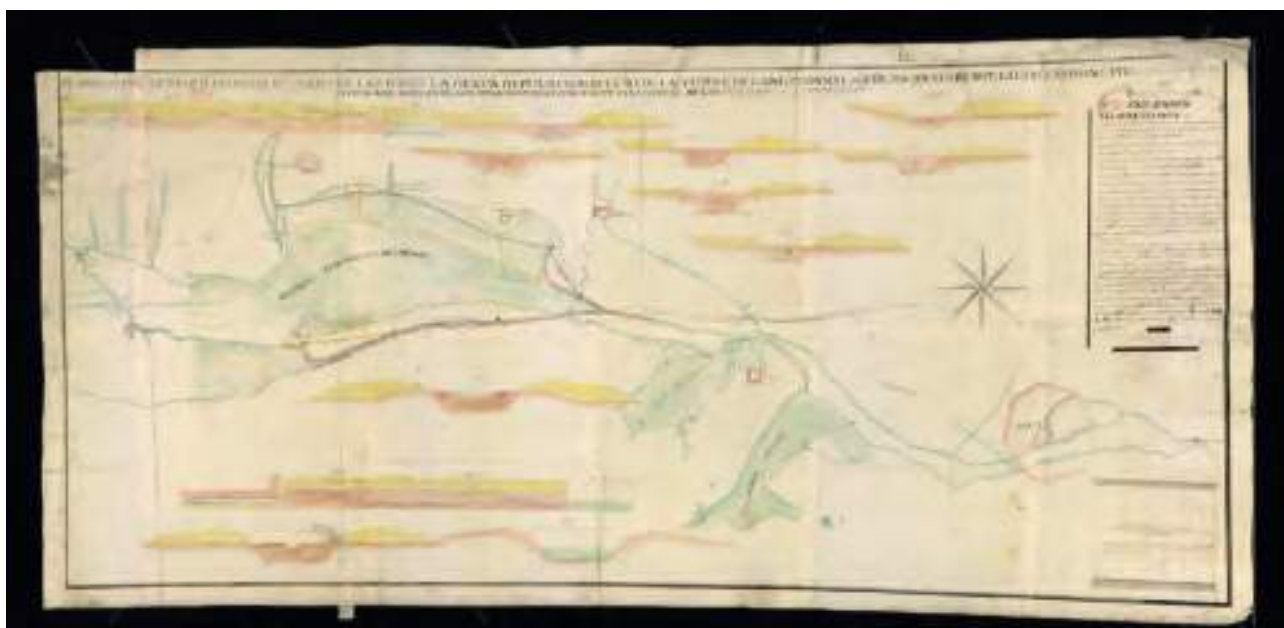
Plan, coupe et profil d'un projet d'endiguement (projet no 2) de la rivière la Herck, depuis l'embouchure de la coupure faite dans la Geete, en 1757 , jusqu'au pont dit Potterie-Brugge, sur la Herck, ainsi que du Demer, depuis l'aqueduc construit à l'extrémité de la coupure y faite en 1757, jusqu'au tournant dit J'Varemborgs-Kolk; dressés par A. Courant.1757.

Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 377.

Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/Plan%2C+coupe+et+profil+d%27un+projet+d%27endiguement/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventarisnr/I842376037700000/level/file#c:0.c:2.c:1.c:0.c:2.c:0.c:43

Kaart van Demer, opgemaakt door A. Courant in 1757 met aanduiding van de grote overstroming te Linkhout. Plannen en snedes van een dijksysteem aan Herk en Demer dat men wellicht wou installeren om overstromingen te voorkomen of in te dijken.

Op de kaart herkent men de kleine en grote Molen van Lummen, het Kasteel Loe. Tussen Halen en Herck ziet men de "cense de Mr. l'Abbé de St. Trond", de winning van Donk die eigendom was van de Abdij van Sint-Truiden. De "Varemborgs-Kolk" werd ook op de Villaretkaart afgebeeld (zie hieronder).

afb. 112 — Kaart van Demer, opgemaakt door A. Courant in 1757

Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 377.

afb. 113 — Detail van de kaart met de overstroming ter hoogte van Linkhout

afb. 114 — Ongeveer hetzelfde gebied als in het detail hierboven, op de Villaretkaart

afb. 115 — Zelfde uitsnede als hierboven met aanduiding van een aantal POI's (A - G)

afb. 116 — Huidige kadasterkaart met aanduiding van dezelfde POI's als op de voorgaande afbeelding

Carte de la dîme de Donk, appartenant à la même abbaye; dressée en 1704 (1048)

Autre carte, collée sur toile, de la même dîme. - Sans date. (1049)

Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 1048 en 1049.

Links naar de digitale bestanden:

https://search.arch.be/imageserver/topview.php?FIF=510/510_0002_000/510_0002_000_01048_000_0_0001.jp2

https://search.arch.be/imageserver/topview.php?FIF=510/510_0002_000/510_0002_000_01049_000_0_0001.jp2

Twee niet gedateerde kaarten van de tiende van de abdij van Sint-Truiden in Donk, deze tonen het gebied tussen de Herk en de Gete. Op beide kaarten herkent men duidelijk de Gete en de Herk en de baan van Halen naar Herk. Hierop ziet men de kapel van Donk en ten noorden daarvan de winning van Donk (op kaart 1049 vaag) en de oude kerk van Donk. Verder rechts is de winning en de motte van Halbeek afgebeeld, op kaart 1048 is ook de "Winter Beke", de huidige Houwersbeek, getekend. Vgl. ook Villaretkaart hieronder.

Kaart 1048 is een kaart zonder aantekeningen en werd opgemaakt in 1704.

Op kaart 1049 staat een legende met oppervlakte, benaming en eigenaars van de percelen en gronden. In het midden links ziet men de watermolen op de Gete. Onderaan rechts staat op deze kaart een nota met betrekking tot de visserij op de rivieren en grachten:

Nota dat van A tot B van B tot C van C tot D inde Coele Herck is vischerije der Abdije van St Truijden.

Item van C tot E van E tot F geheten d'Abtsgracht is mede vischerije der Abdije voors.

Item van G tot H geheten den Vloodts gracht is oock vischerij der Abdije voors. met allen binnen grachten tegen den nieuwe vloedt.

Deze kaarten werden georeferereerd (shapefile digitaal aangeleverd).

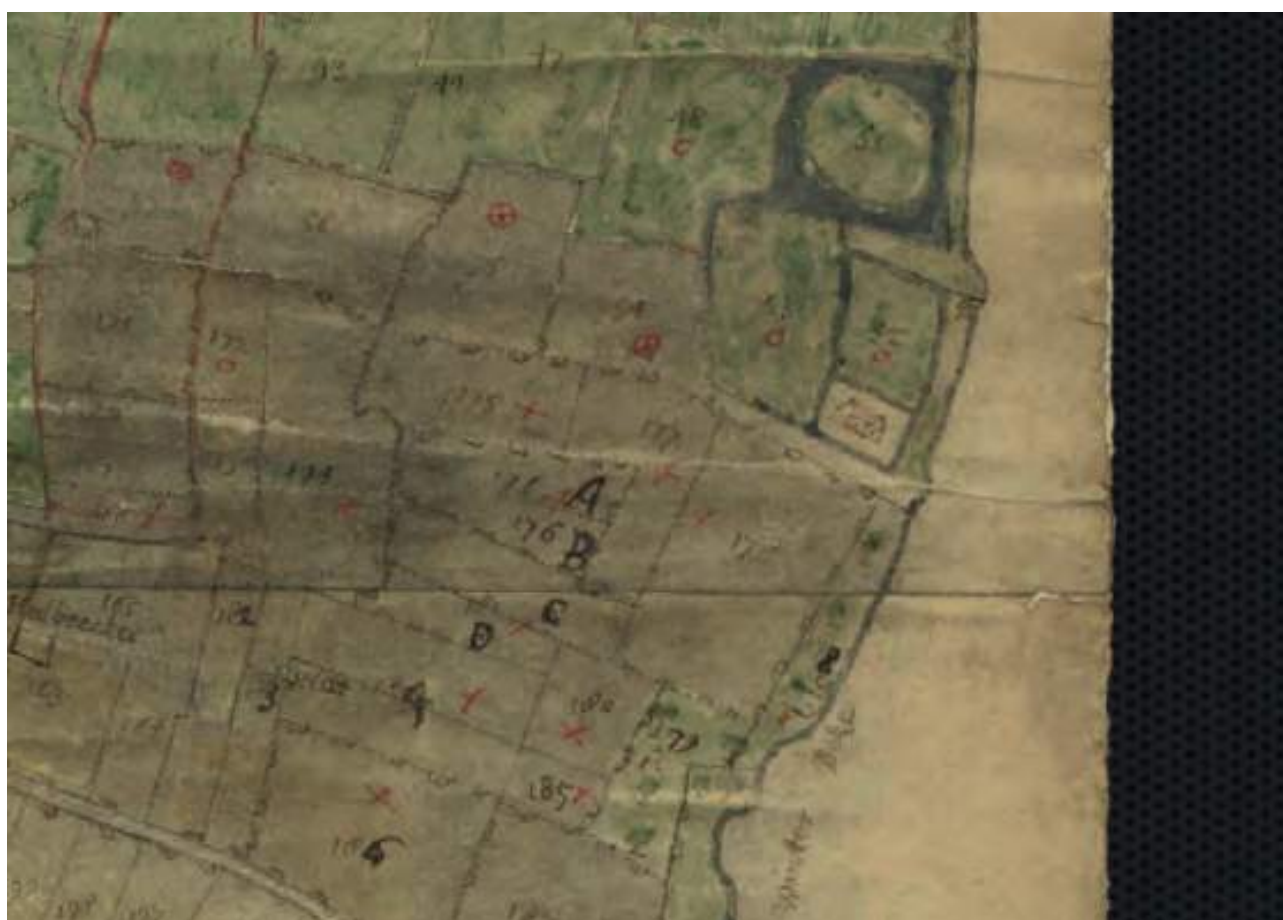

afb. 117 — Kaart van de tiende van de Abdij van Sint-Truiden te Donk

Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 1048

afb. 118 — Detail van de kaart hierboven met de oude kerk van Donk (boven) en de winning van de Abdij van Sint-Truiden (onder)

afb. 119 — Detail van de kaart hierboven met de hoeve en motte van Halbeek en de Winter Beke (huidige Houwersbeek)

afb. 121 — Kaart van de tiende van de Abdij van Sint-Truiden te Donk
Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 1049

afb. 120 — Detail van de kaart 1049 met de kapel van Donk en de winning van de abdij van Sint-Truiden (onder het nummer 25, enkel de daken zijn nog herkenbaar, vermoedelijk door veelvuldig gebruik)

afb. 123 — Detail van de kaart 1049 met de oude kerk van Donk

afb. 122 — Detail van de nota over visserij op de waterlopen op kaart 1049.

Carte Figurative van de Doncker Heijde, partenent aen den hooghweerdigen Heer Prelaet van sint Truyden
Met Sijne Stuck gelegen Tusschen de Straeten oft wegen genumeroteert
A. Carront fact. 25 junius 1777

Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 1050

Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/rabscans/zoekterm/Carront/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventarisnr/18423760105000000/level/file/scan-index/-19/foto/510_0002_000_01050_000_0_0001.

Kaart van een klein gebied in het gehucht Donk onder Herk-de-Stad, met de eigendommen van de abt van de abdij van Sint-Truiden (Joseph van Herck, abt van 1751 tot 1780). Opgetekend door A. Carront in 1777.

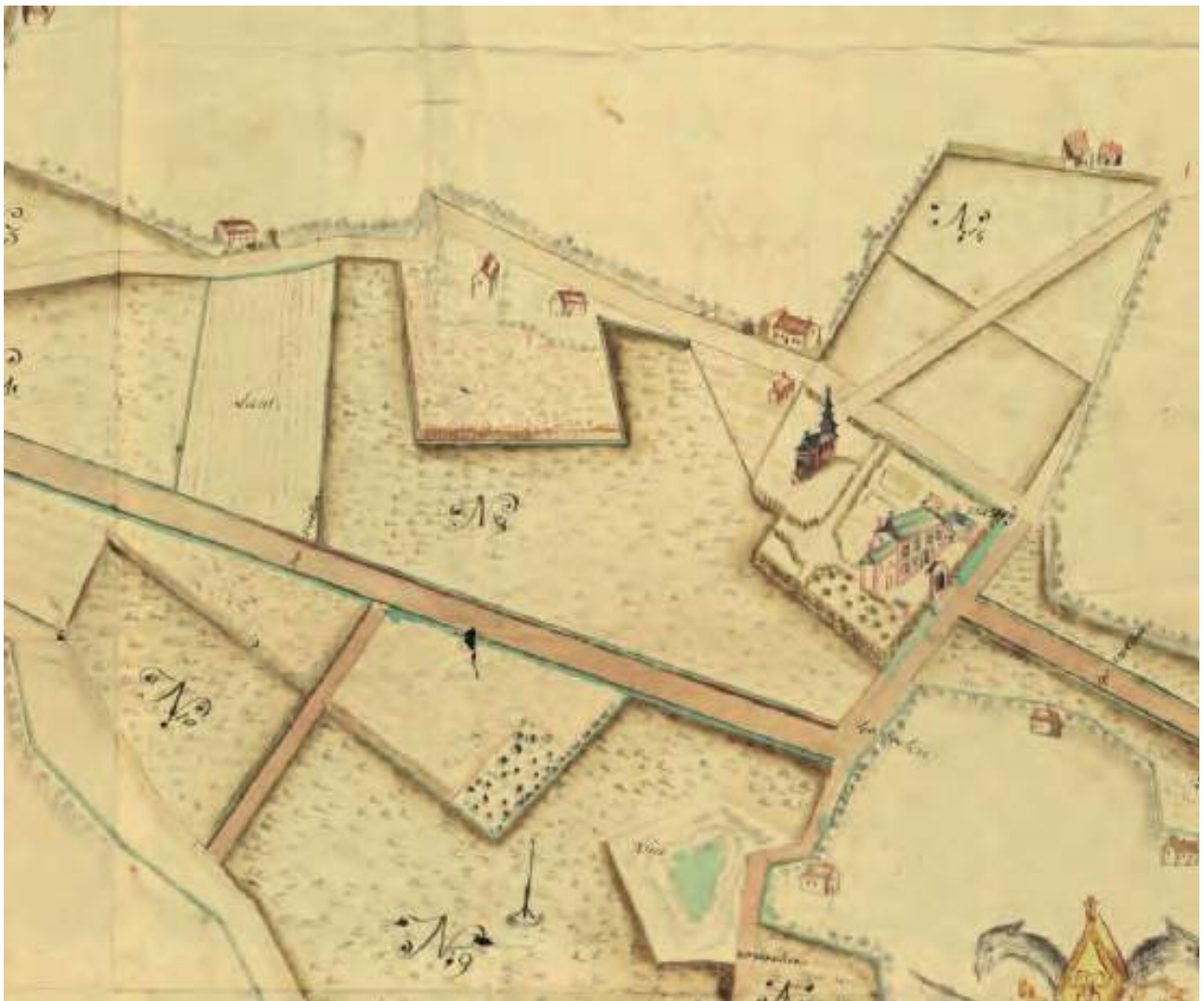
Toont het kasteel van Landwijk en de kerk en pastorie van Donk. De voorstelling van het kasteel, met middenrisaliet en fronton, komt overeen met de realiteit. De kerk werd in 1752 gebouwd in opdracht van J. Van Herck, abt van de abdij van Sint-Truiden. Op de kaart is de kerk met herkenbare toren getekend. Wellicht werd ook de pastorie door de abdij gebouwd. Ook deze is zeer duidelijk herkenbaar met bijgebouwen weergegeven.

Deze kaart werd gegeorefereerd (shapefile digitaal aangeleverd)

afb. 124 — Kaart van de Donker Heide

Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 1050

afb. 126 — Detail van de kaart hierboven met de kerk en de pastorie van Donk

afb. 125 — Detail van de kaart hierboven met het kasteel van Landwijk

Carte figurative d'une partie du Demer, près de Lummen (Brabant), avec indication d'un canal que l'avocat C. Fiocco se proposait de faire creuser, depuis l'emplacement d'un établissement commercial projeté à Lummen, jusque derrière le moulin de ce village, situé sur le Demer; dressée, en 1775, par l'arpenteur F.-J. Guyaux, pour être jointe à la demande, faite par ledit avocat, de pouvoir faire creuser ce canal. 1775.

Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, Toegang I 003, nr. 1487.

Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Lummen/eaidid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventarisnr/18423760148700000/level/file/scan-index/-19/foto/510_0002_000_01487_000_0_0001

Kaart van de grote molen van Lummen (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22580>) met opmeting van de bijhorende gronden en aanduiding van een "Coupure" waarvoor advocaat C. Fiocco een aanvraag had ingediend. Men ziet ook de dorpen Lummen en Schulen en het kasteel van Loye. De naam van de advocaat staat niet vermeld op de kaart, enkel in de titel in de catalogus van het Rijksarchief. Mogelijk waren er oorspronkelijk nog andere bijhorende documenten. De coupure bestaat blijkbaar nog steeds en ook verschillende andere kleine grachten. Het ging wellicht om het (af)wateren van de gronden en men nam waarschijnlijk bewust water uit de Demer vóór de molen. Hierdoor kwam er mogelijk minder water tot aan de molen.

afb. 128 — Detail van bovenstaande kaart met de legende

afb. 129 — Huidige kadasterkaart met daarop de punten van bovenstaande legende.
 F: niet aangeduid, waarschijnlijk net ten noorden van huidige weg (Schalbroekstraat) die nog aanwezig is
 H (coupure): te zien op oa Vandermaelenkaart maar niet op huidige kadasterkaart

afb. 130 — Het gebied op de Ferrariskaart: links aan de Demer de molen, rechts het kasteel het Loye

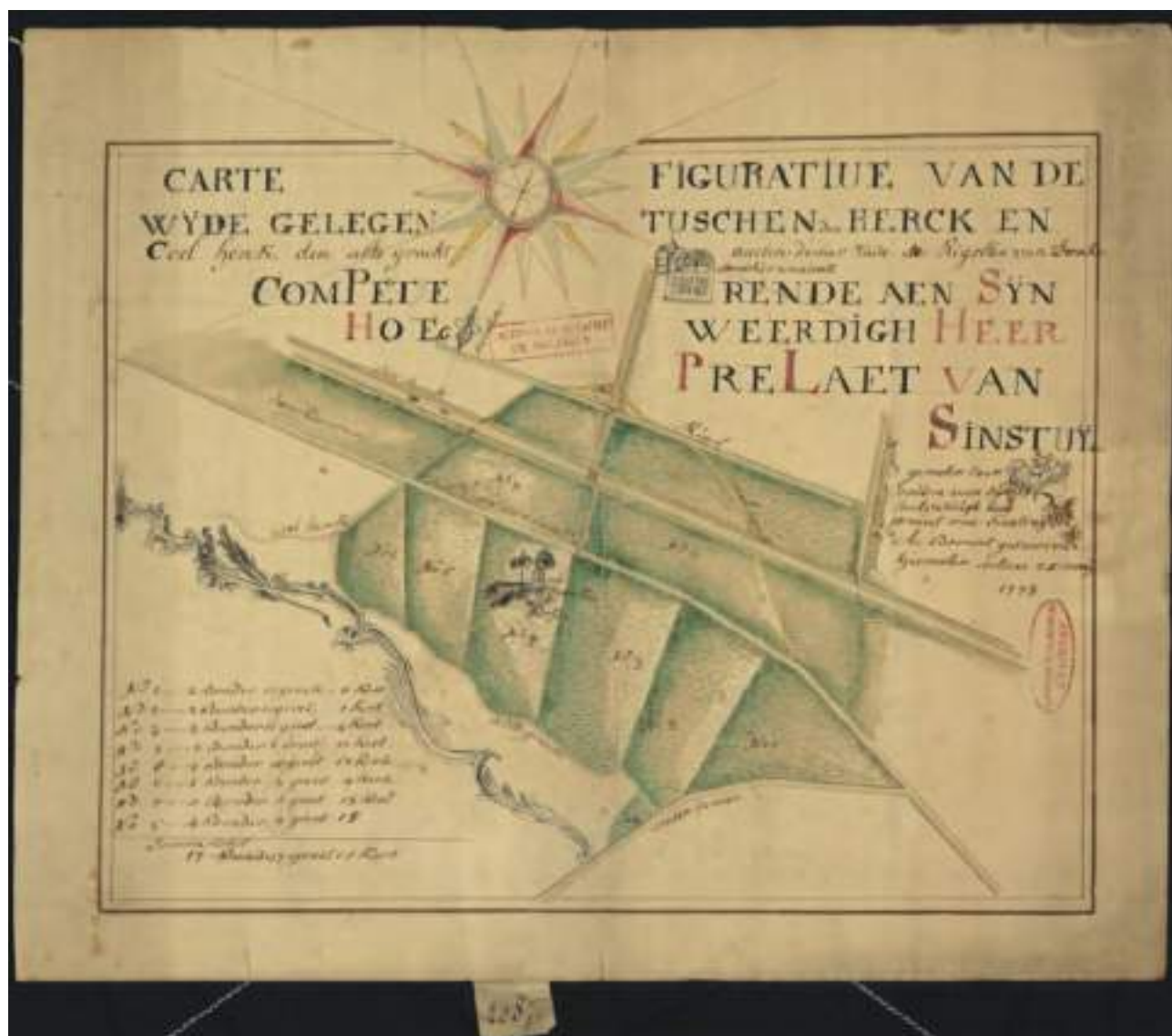
afb. 131 — De molen op de kaart van Vandermaelen. Hier is de schuine coupure zeer duidelijk getekend.

**Carte figurative van de wijde gelegen tuschen den Herck en Coel Herck, den abts gracht ouden demer ende de Rigolken van Donck competerende aen Sijn weerdigh Heer Prelaet van Sinstuyden gemeten voor dordre van sijn hoogwerdigh heer prelaet van Sinstruy
A. Carront gesworen Geometer actum 25 majj 1778**

Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 2087.

Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/imageserver/topview.php?FIF=510/510_0002_000/510_0002_000_02087_000/510_0002_000_02087_000_0_0001.jp2

Kaart van een klein gebied langs de Herk die de eigendommen van de abdij van Sint-Truiden langs de Herk toont. Ten zuiden van de Herk is de “doncker weninck” getekend, van waaruit een weg over de twee “Rigolen” en de Herk naar de oude kerk van Donk leidt. De oude kerk is enkel nog als ruïne voorgesteld. Vgl. ook Ferrariskaart en Villaretkaart. Hier loopt vandaag nog, langs het Schulensbroek, de “Abtsgracht”. Ook de overgang over de Herk bestaat nog.

afb. 132 — Kaart van de Donker heide.

Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 2087.

afb. 133 — Het gebied op de Villaretkaart

afb. 134 — Het gebied op de Ferriskaart

afb. 135 — Het gebied op de kaart van Vandermaelen

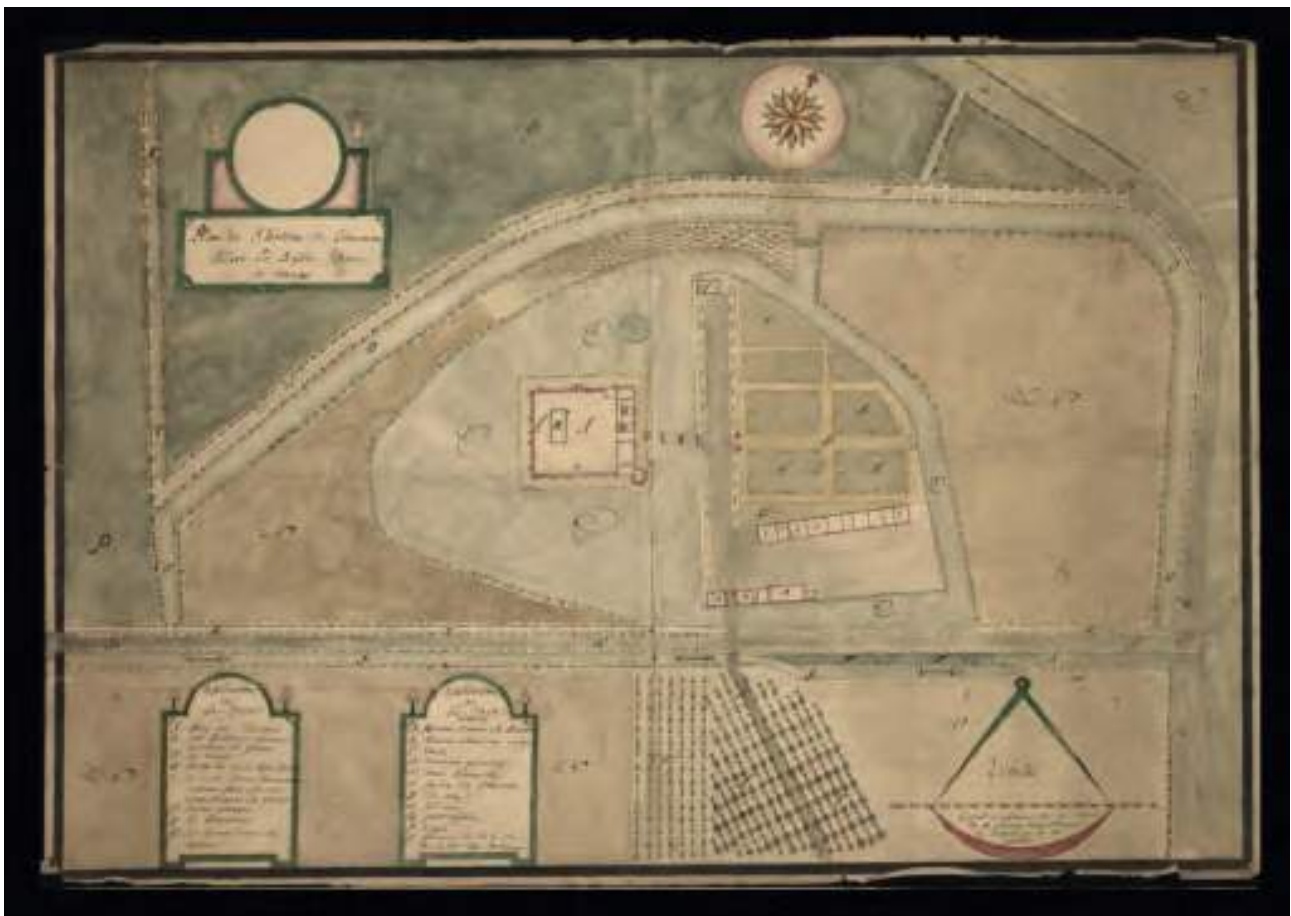

afb. 136 — Het gebied in de huidige toestand (open streetmap)

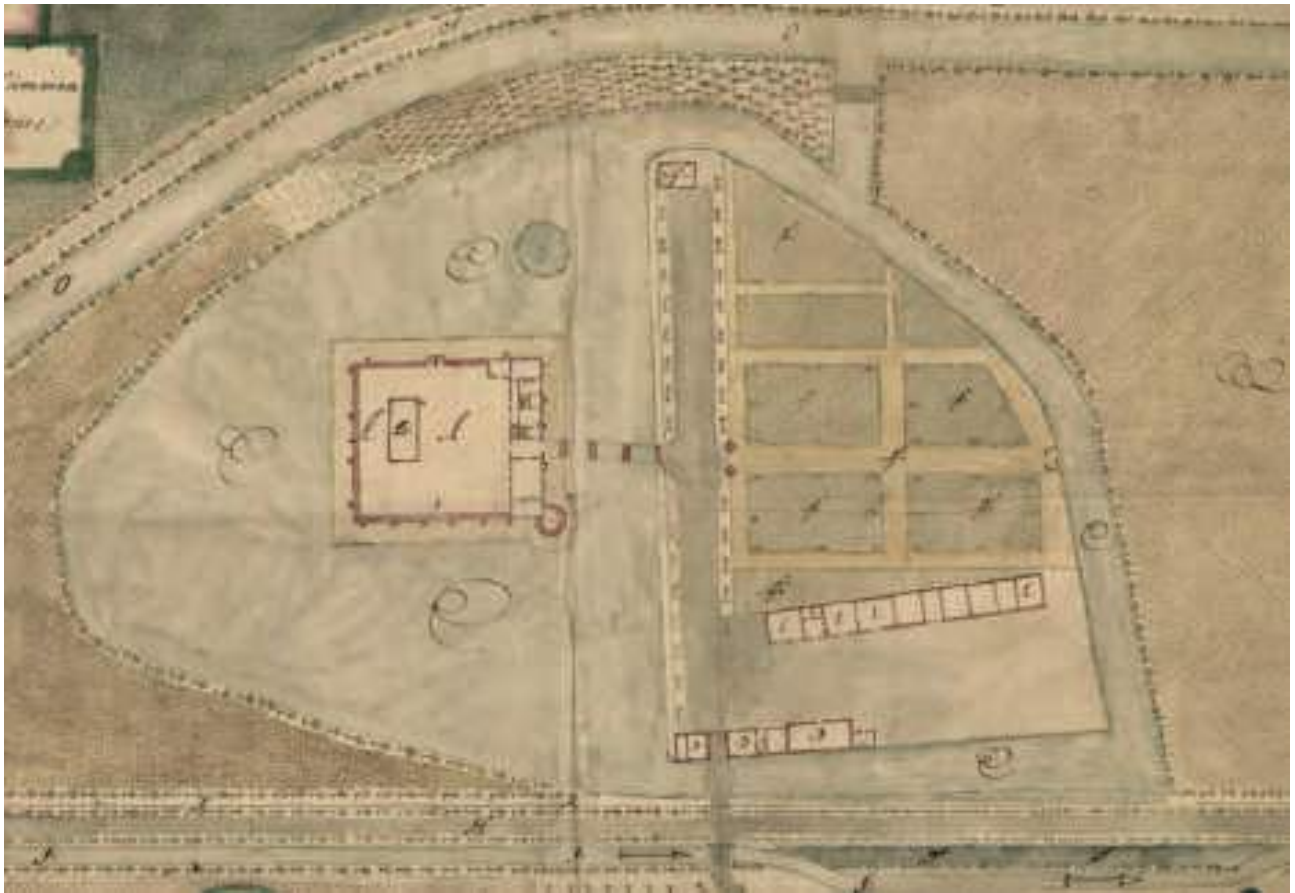
Plan du château de Lümme avec la basse cour et étangs

Cartes et plans, Archives du Palais d'Arenberg à Bruxelles, Algemeen Rijksarchief, toegang T580, nr. 520.
Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Lummen/eadid/BE-A0510_000845_004176_FRE/inventarisnr/I8454176520/level/file/scan-index/-19/foto/510_0713_000_00520_000_0_0001

Gedetailleerd plan van het kasteel van Lummen (nu kasteeldomein De Burg) met gracht, beken en wegen. Niet gedateerd (18de eeuw)
Ondanks de windroos met noordpijl is het plan omgekeerd georiënteerd, met het noorden onderaan (vgl. Ferrariskaart afb. 138).

afb. 137 — Plan van het kasteel van Lumme (de Burg)

afb. 139 — Detail van het plan hierboven met het omgrachte kasteel

afb. 138 — Het kasteel van Lummen op de Ferrariskaart

Carte figurative des broeck de Lumen de Schulen, Linkhaut et Dunk (Avec chaque piece selon les piquets Dabornemen Relative au Memoir ci-joint, ou sont tous les noms des proproetaires D'apresent que lon connoit.) [1600-1800].

Collection Cartes et plans, Rijksarchief van Luik, toegang Z5, nr. 233

Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/rabscan/zoekterm/Lummen/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/I712717713035233/level/file/scan-index/-19/foto/523_5707_000_00233_000_0_0001

Kaart van de Demer tussen de grote molen van Lummen en Donk met de oude Demer, de Mangelbeek, een coupure tussen de Demer en de Mangelbeek, de Herk, de oude Herk, coel Herk, Laak, Mangelbeek, Oude Laak, Kriekelaak...

De percelen zijn voorzien van een nummering maar de bijhorende lijst van eigenaars werd niet gevonden...

Een aantal gronden zijn voorzien van namen, bijv. ter hoogte van Donk (rechts op de kaart): "Le meer Brouck au Comte de La marck", "a l'abbé de St Trond", "Le college du pape de Louvain", ...

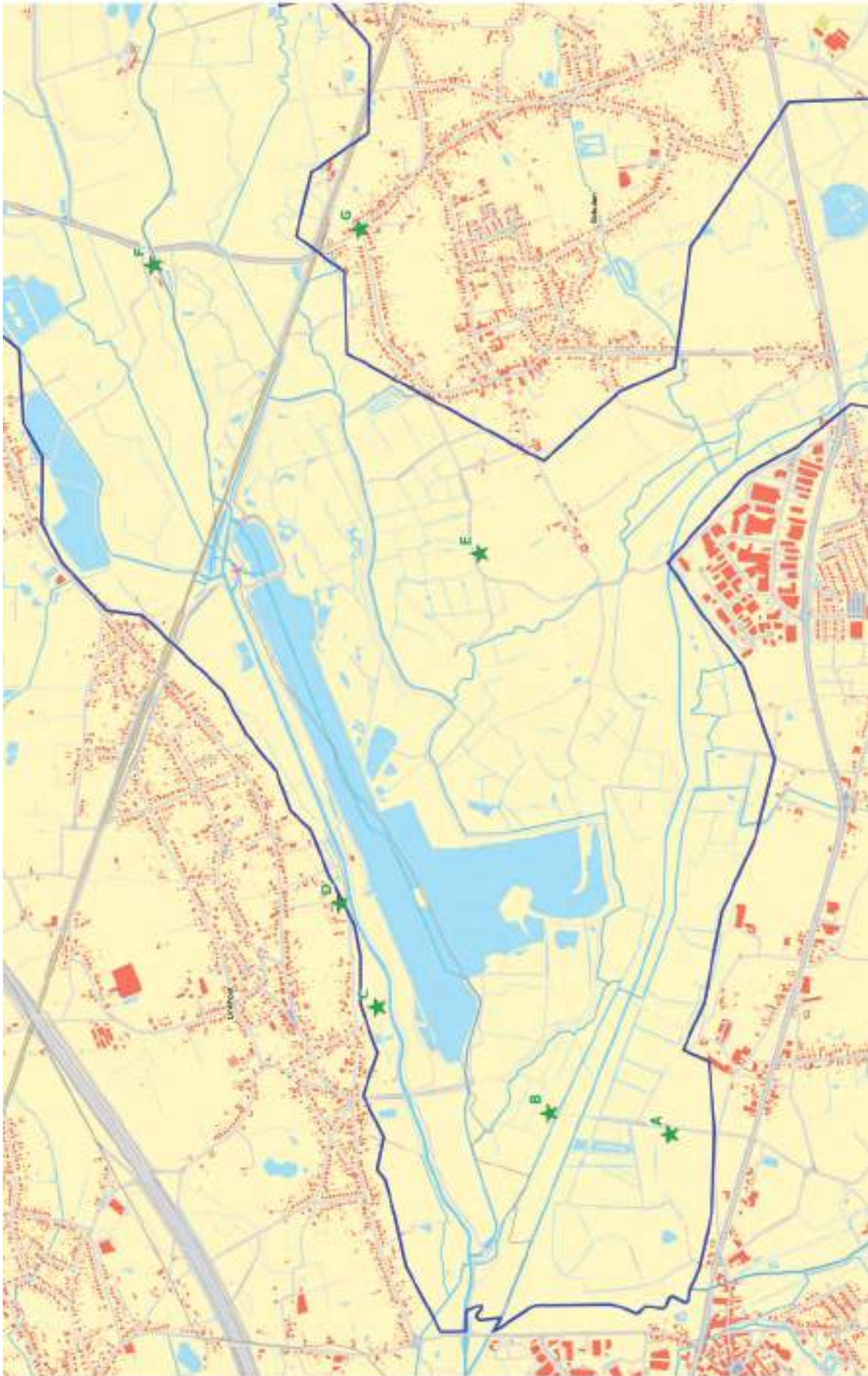
Verder ziet men twee schansen langs de Demer ter hoogte van Linkhout (vgl. Villaretkaart), de kerk van Linkhout, de oude kerk van Donk in ruïne en ten zuiden daarvan een niet verder beschreven gebouw dat op de plaats van de hoeve van de abdij van Sint-Truiden in Donk staat. Bij Schulen ziet men de Water Schans ("Vatre Schans" op de Villaretkaart) en een boom op een wegkruising ("Arbre" op de Villaretkaart).

De gebouwen zijn mooi uitgewerkt, de kleuren geven de bouwmaterialen aan (bruin = leem, stro, rood = baksteen, dakpannen, donkerblauw = leien...). Aan de molen van Lummen (links op de kaart) ziet men een boot met bemanning, verder rechts op de Demer een tweede boot die door zes personen vanop de oever getrokken wordt.

afb. 141 — Collection Cartes et plans, Rijksarchief van Luik, toegang Z5, nr. 233. De donkergroene letters verwijzen naar POI's die ook op de navolgende kadasterkaart aangeduid werden.

afb. 142 Huidige kadasterkaart met aanduiding van de POI's. De blauwe lijn geeft de contouren van het projectgebied aan..

Carte figurative et géométrique des cours des eaux des rivières nommées sur la juridiction de Diepenbeek, Demer, Laeck, Swart ou Water et Stiemer, par Charles Lecomte, géomètre et arpenteur juré. Carte des rivières Demer, Laak, Swart Water (ou vieux Demer) et Stiemberbeek entre Hasselt et Diepenbeek. [Octobre 1778].

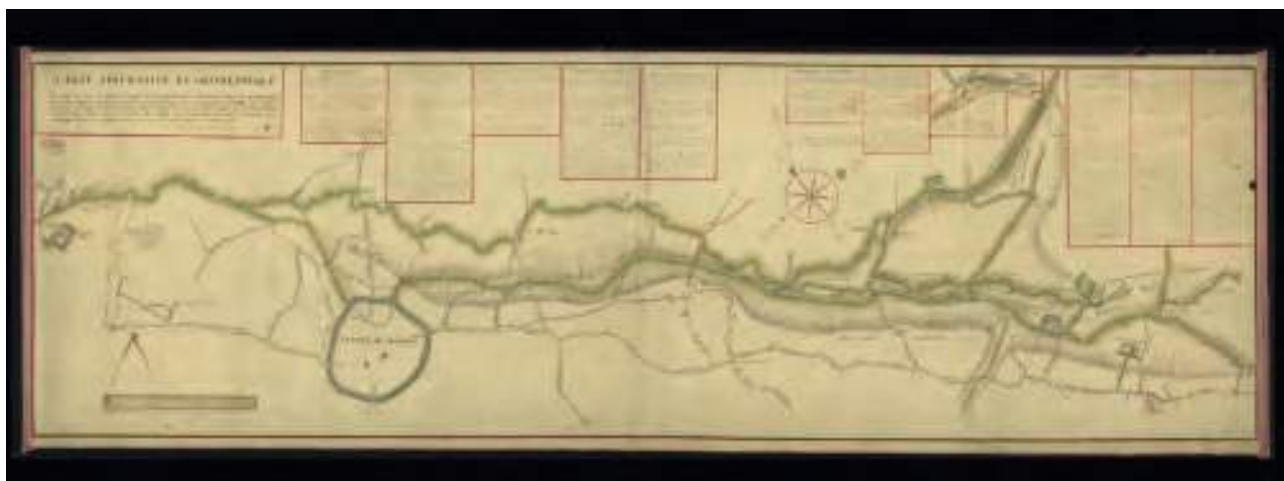
Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège; RA Luik, toegang Z5, nr. 235.

Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/rabscans/zoekterm/Stiemberbeek/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/I712717713035235/level/file

Kaart opgemaakt door Charles Lecomte, toont de Demer tussen Hasselt en Diepenbeek en het gebied errond, met "Observaties" over de toestand van de rivier, de sluizen, dijken etc. Nummers in de tekst verwijzen naar punten op de kaart.

Men herkent verschillende punten op de kaart die vandaag nog bestaan: kasteel van Diepenbeek, Molen van Diepenbeek, straatnamen zoals bijv. Peperstraat, Rooistraat, Plompaertstraat (op kaart Plompaert Bosch), Ginderoverstraat (op kaart Hameau de Ginderouer), de Rooiermeulen (inventaris OE: <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/21506>) (op de kaart "Moulin de Roye" met uitvergroting bovenaan). Deze molen was eigendom van zowel de heerlijkheid Diepenbeek als de landcommanderij Alden Biesen. Op de kaart ziet men dat ook verschillende "bemden" langs de Demer eigendom waren van "la Commanderie". Van een dossier over geschillen over vijvers in de heide van Diepenbeek (zie hierboven, Gemeentearchief Diepenbeek, RA Hasselt, toegang 279, nr. 461) weten we dat de Lancommanderij ook andere eigendommen in Diepenbeek had.

Wat verder op de Stimer ziet men de Watermolen Plompaertmeulen (inventaris OE: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/20886>). In Hasselt herkent men het Broekermolenplein (op de kaart: "Broucker Molen Straete" met een tekening van een windmolen), Willekensmolenstraat (op de kaart: "Willekens Molen" bij nr. 78)...

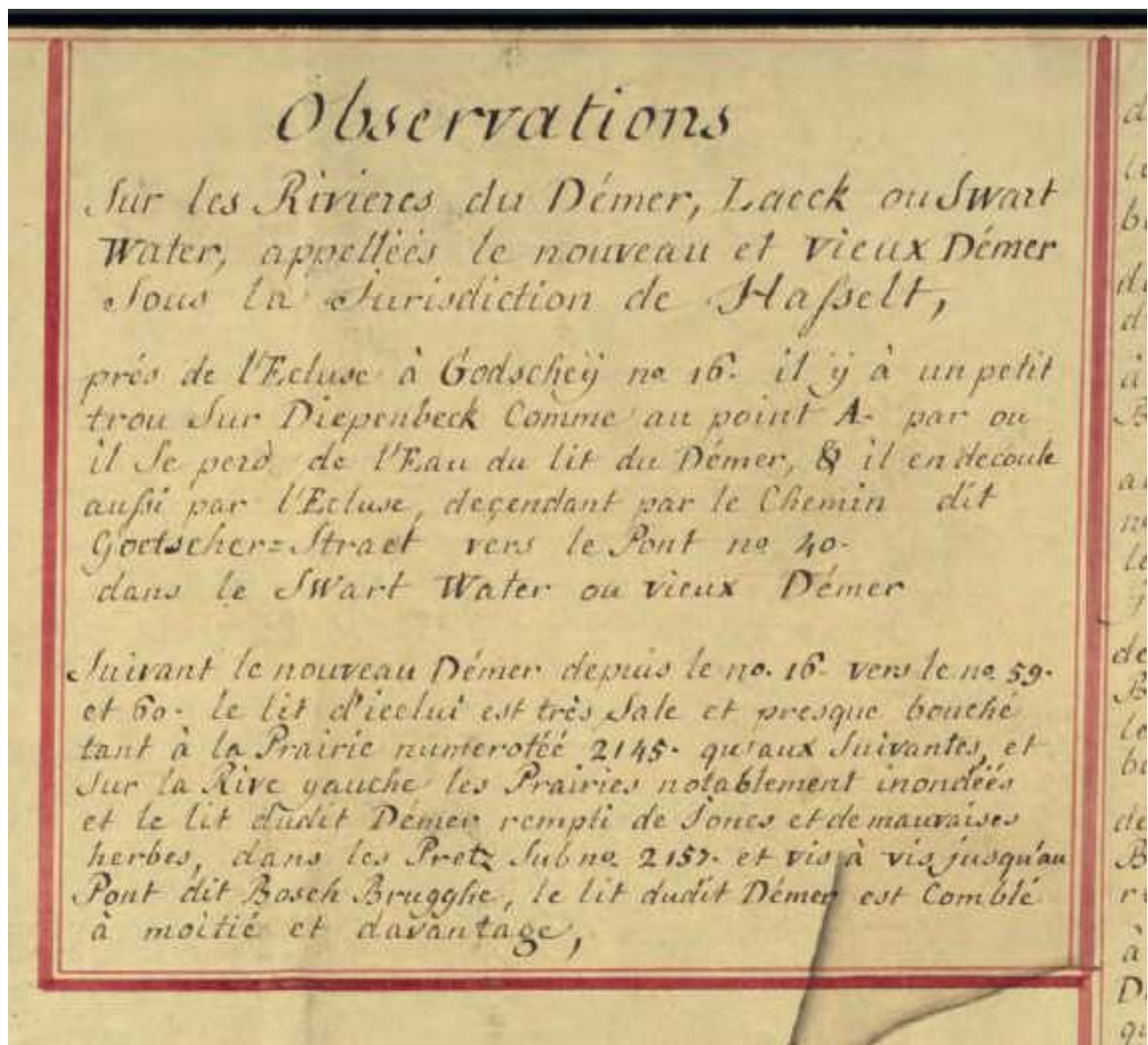

afb. 143 — Kaart van de Demer opgemaakt door Lecomte

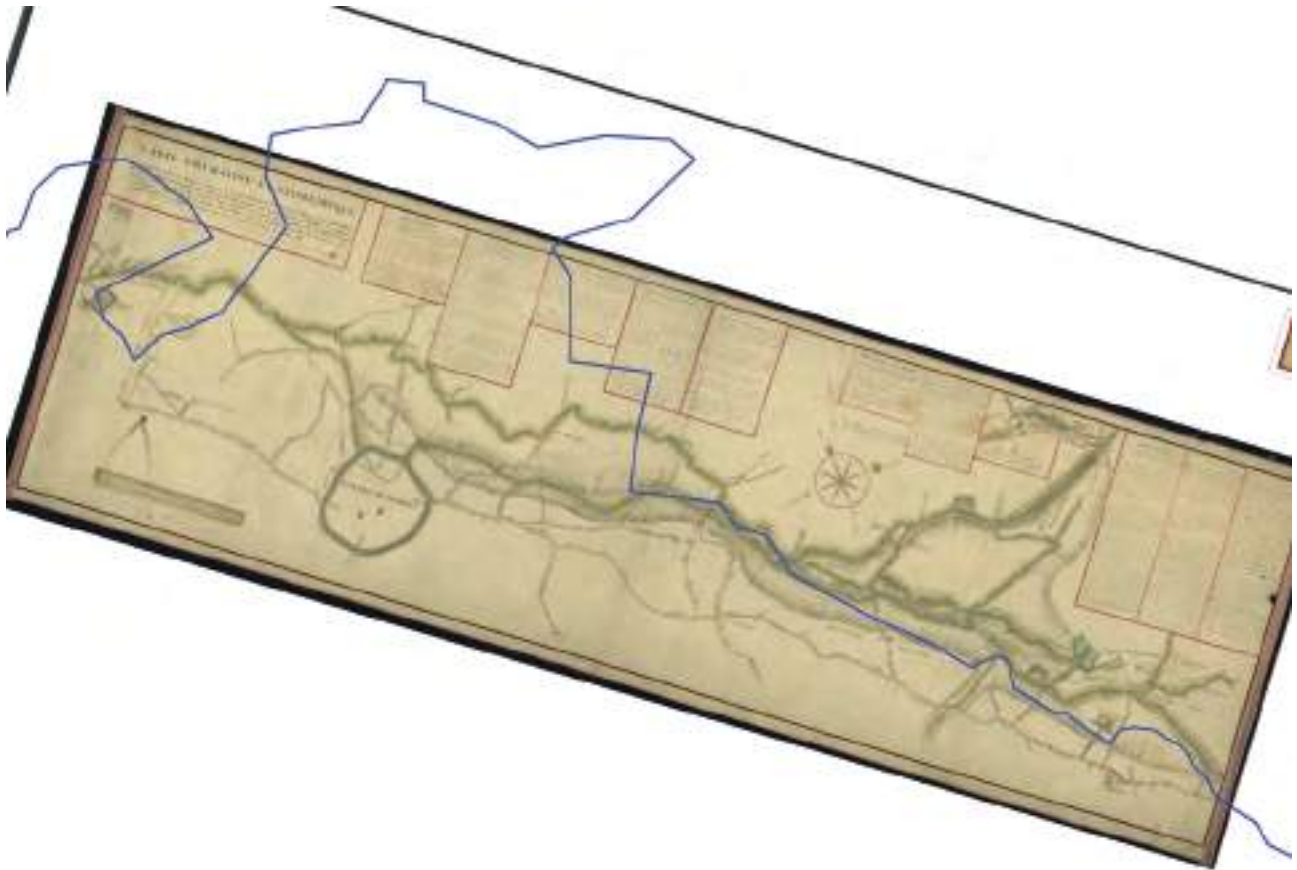
Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège; RA Luik, toegang Z5, nr. 235

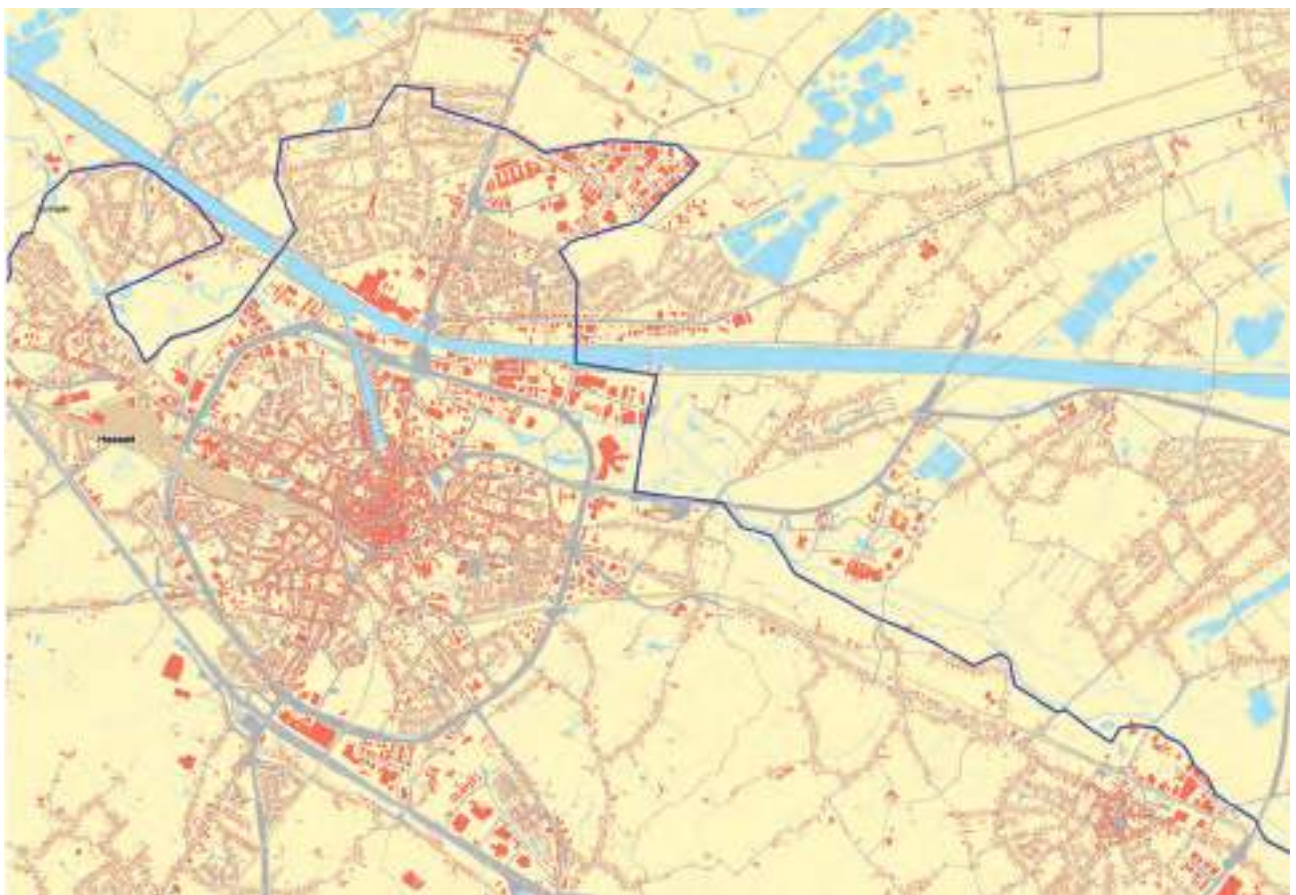
afb. 145 — Detail van bovenstaande kaart met een stuk van de Demer

afb. 144 — Detail van de toelichting op de kaart

afb. 147 — Gegeorefereerde kaart ten opzichte van het projectgebied (blauwe contour)

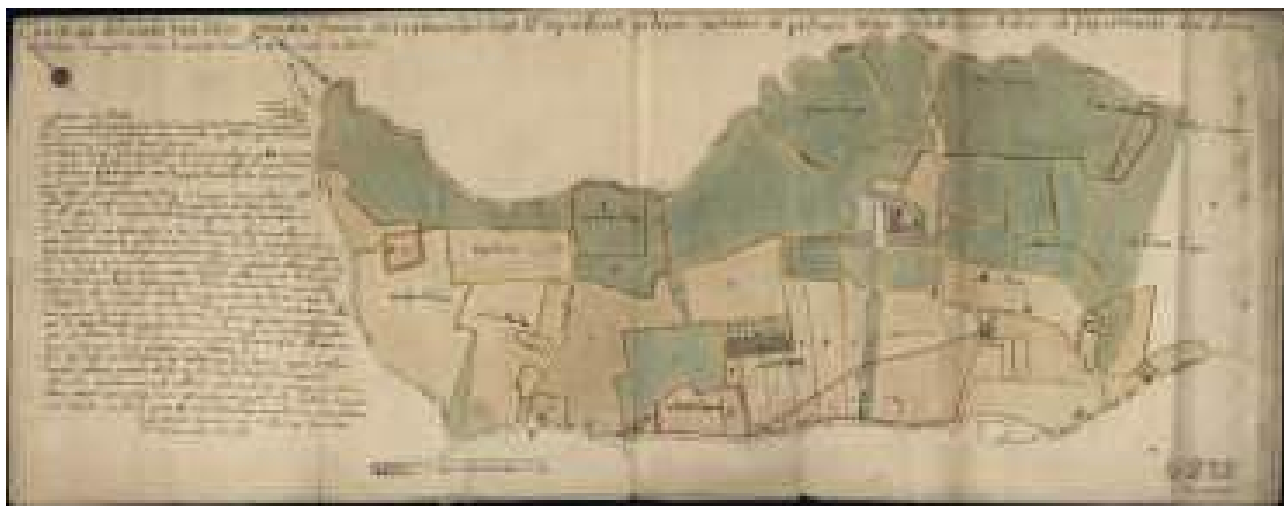
afb. 146 — Huidige kadasterkaart met ter referentie de contour van het projectgebied

Charte oft delineatie van sekere gronden binnen de vrijheerelijckheijt Diepenbeek gelegen tusschen de passagie van Hasselt naer Bilsen de peperstraete den demer de klijne bempden den Croone bampt tot de caut inclusivé naer situatie der plaetse gemaekt ende den eersten decembris 1750 onderteekent

Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège, RA Luik, toegang Z5, nr. 341.

Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Diepenbeek/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/I712717713035341/level/file/scan-index/-19/foto/523_5707_000_00341_000_0_0001

Kaart opgemaakt door T. Putzeijs ("Quod attestor signatum erat T. Putzeijs Geometra sub juramento admissus") van het gebied tussen de Peperstraat, de steenweg van Hasselt naar Bilzen en de Demer. De kaart dateert van 1 december 1750 en toont onder andere het kasteel van Diepenbeek met omliggende gronden, de Demer, huizen in bepaalde straten (peper straet, waerde straet, brugge straet = vandaag Stationsstraat) Een legende vermeldt de eigendommen en tienden van de gronden en gebouwen.

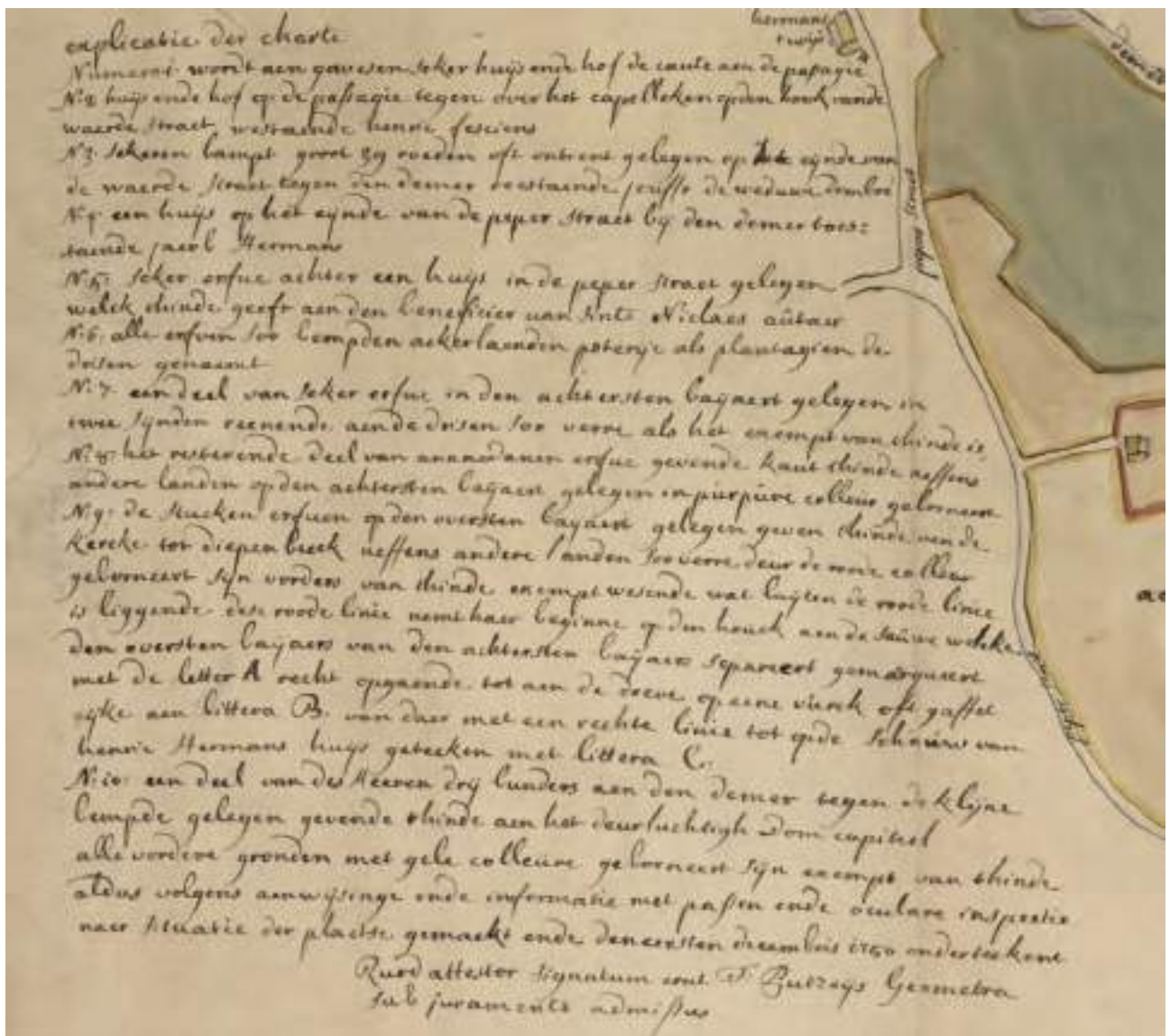

afb. 148 — Kaart van Putzeijs

Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège, RA Luik, toegang Z5, nr. 341.

afb. 150 — Detail van bovenstaande kaart met een deel van de straat van Hasselt naar Bilzen

afb. 149 — Detail van bovenstaande kaart met de legende.

afb. 151 — Gegeorefereerde kaart ten opzichte van het projectgebied (blauwe contour)

afb. 152 — Huidige kadasterkaart met ter referentie de contour van het projectgebied

6 Pistes voor verder onderzoek

Voor deze opdracht werd vooral de nadruk gelegd op het verkrijgen van verhalen uit primaire bronnen waardoor de methodiek mogelijk wat atypisch was. Tijdens de uitvoering van de opdracht bleek dat de opdrachtgever ook een globaal beeld van de invloed van de abdijen en kastelen op De Wijers verwachtte op basis van archiefbronnen. Binnen de opgegeven termijn was dit echter niet mogelijk. Dergelijk onderzoek moet als een historisch syntheseonderzoek gezien worden, waarbij de verhalen die eruit gefilterd worden eerder samenvattingen zijn van de resultaten en niet zozeer verhalen uit een specifieke primaire bron.

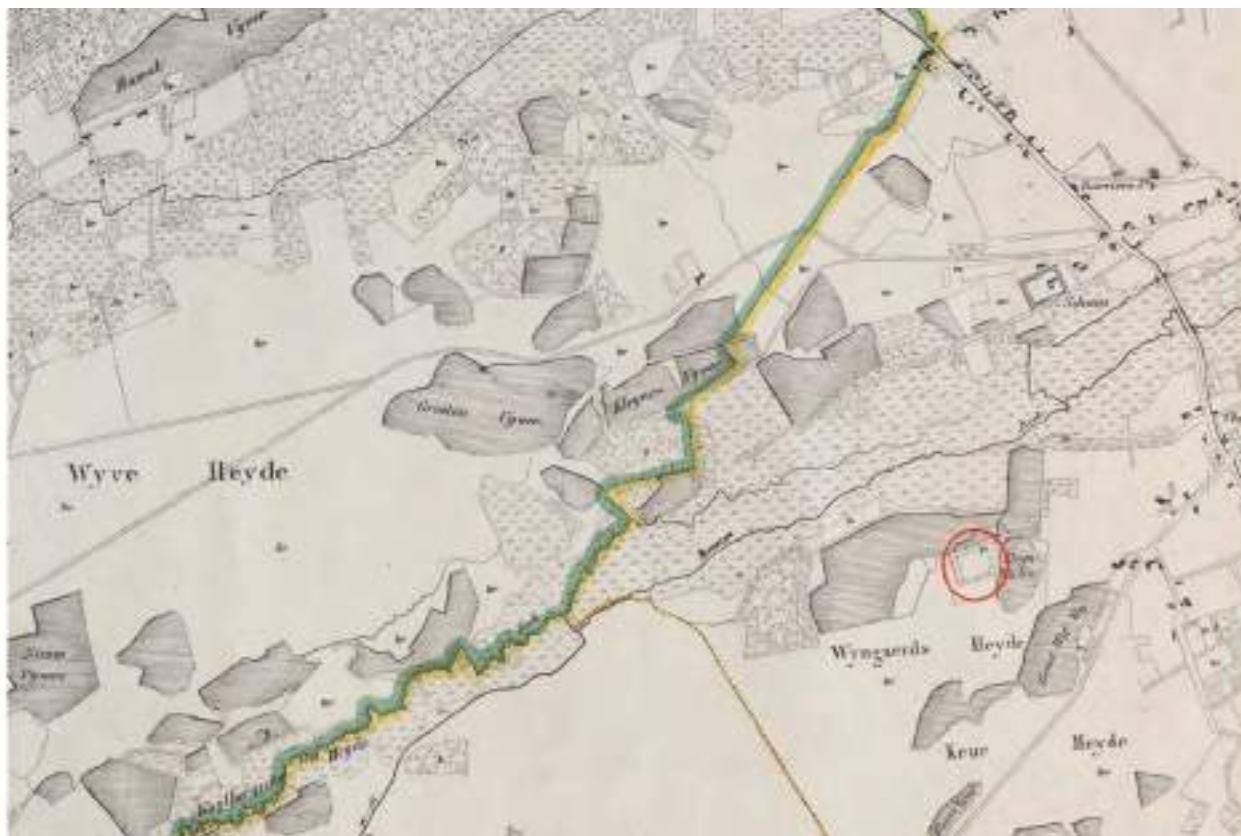
Om een dergelijk syntheseonderzoek uit te voeren, kunnen volgende bronnen onderzocht worden. In eerste instantie kunnen cartografische bronnen onderzocht worden om het gebied visueel in beeld te brengen. Het primitief kadasterplan (ca. 1840-1843) vormt hierbij reeds een eerste goed beeld omdat deze opgesteld werden op basis van nauwkeurige opmetingen. Het primitief plan kan vergeleken worden met oudere kaarten, zoals die van Villaret (1745-1748) (slechts gedeeltelijk weergave van De Wijers) en Ferraris (1771-1778). Via verschillende zoekopdrachten in de archieven kunnen ook heel wat cartografische bronnen gevonden worden die als vergelijkingsmateriaal kunnen dienen voor specifieke locaties of deelgebieden. Dit onderzoek dient

aangevuld te worden met de grondleggers. Deze leggers geven een lijst van de verschillende percelen weer, met hun eigenaars en soort gebruik. Zo kan men duidelijk zien waar vijvers aanwezig waren en wie de eigenaars waren (abdijen, kasteelheren, privé personen). Vanaf het primitief kadaster tot op heden kan men via de mutatieschetsen en de aanvullingen in de leggers ook de wijzigingen volgen en zou men dus kunnen nagaan in hoeverre vijvers meer en meer in handen kwamen van privé personen en of enkele personen het grootste deel van de vijvers in handen had of de eigendomssituatie eerder versnipperd was.

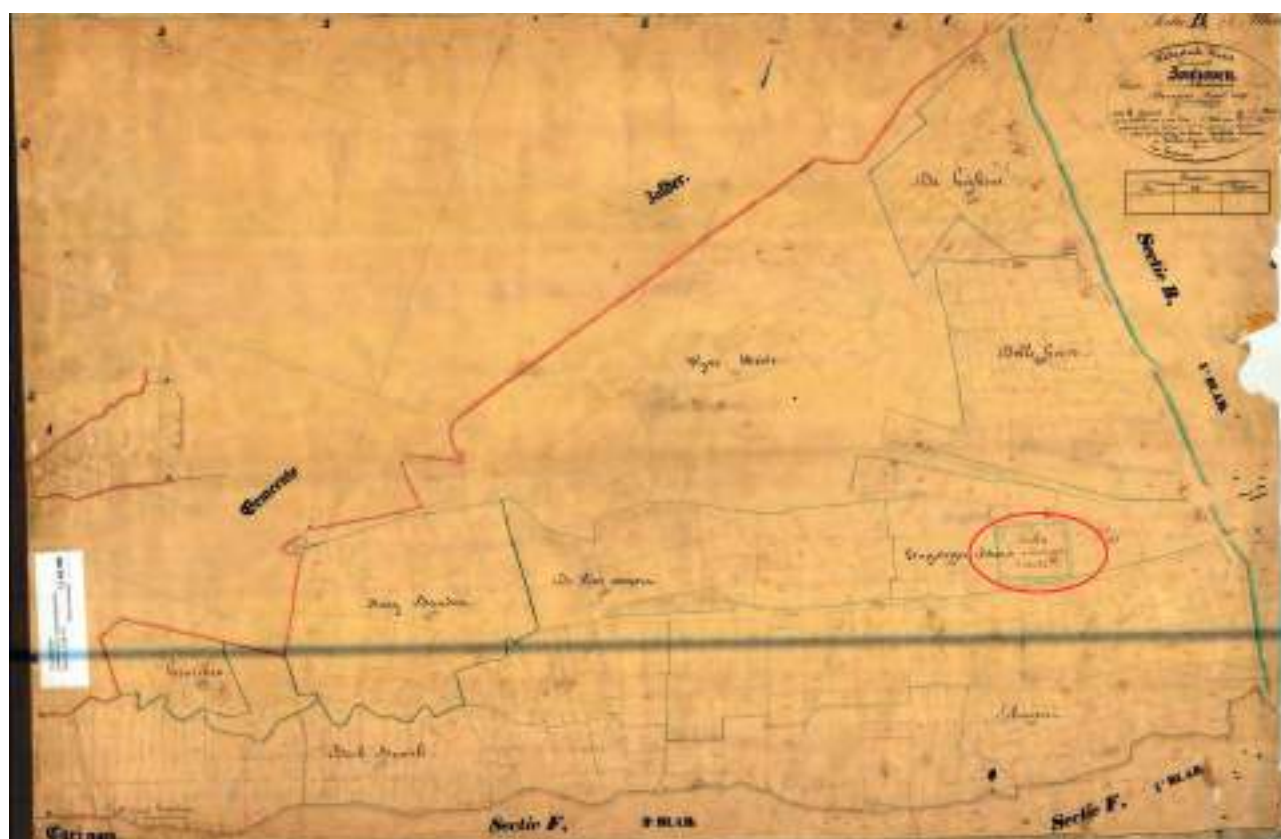
Bij dit onderzoek dient men rekening te houden met de intentie van de kaartmaker, vooral als het gaat over pre-kadastrale kaarten. Het was namelijk zeker niet altijd de bedoeling alles tot in detail uit te tekenen. Wanneer verschillende vijvers naast elkaar gelegen waren kan het best zijn dat men besloot er slechts enkele weer te geven. Daarenboven dient men er ook rekening mee te houden dat de visvijvers niet altijd in gebruik waren als vijver maar in bepaalde periodes droog werden gelegd. Wanneer net op dat moment een kaart wordt opgesteld kan een verkeerd beeld verkregen worden.

Hieronder werd als voorbeeld Zonhoven uitgewerkt (de Engstegen Schans of Vrancken schans werd aangeduid als referentiepunt)

afb. 154 — Het gebied op de Vandermaelenkaart (1846-1854)

afb. 155 — Het gebied op het Primitief kadasterplan (1840-1843)

In tweede instantie dient er op zoek gegaan te worden naar de boekhouding van de verschillende spelers in het gebied (abdij van Herkenrode, abdij van Averbode, abdij van Sint-Truiden, abdij van Floreffe). Hierbij dienen de registers van ontvangsten en de globale registers doorgenomen te worden. Deze zijn vermoedelijk allemaal volgens hetzelfde schema opgesteld. Op deze manier kan men de uitgaven en ontvangsten nagaan en zien of er bepaalde zaken aan visvijvers gelinkt kunnen worden. Bij dit onderzoek dient er rekening gehouden te worden met het feit dat de boekhouding opgemaakt werd om de cijfers te doen kloppen, niet zozeer om een bepaalde onderzoeksvraag te beantwoorden. Het kan dan ook zijn dat dit onderzoek in verhouding veel tijd vraagt maar weinig oplevert. Om bepaalde conclusies te kunnen maken, dient men bovendien de boekhouding over de jaren heen te bekijken, om zo te zien of er zaken wijzigen.

Bvb. Inventaris Abdij Sint-Truiden:

- 269: Registrum terrarum, ..., sylvarum, pratorum
- 277-295: Registers van allerlei contracten en pachtvereenkomsten
- 317-336: Ontvangstregisters van de hele abdij

Ten derde kan er op zoek gegaan worden naar eigendommen die de verschillende spelers verworven. Dit kan door de gichtregisters van de schepenbanken per plaats door te nemen. Op deze manier verkrijgt men de aktes over onroerende goederen die verworven werden.

Ook hier geldt dat het mogelijk veel tijd vraagt om alle registers door te nemen en het in verhouding mogelijk minder oplevert. Bovendien dient men alles door te nemen om een correct beeld te verkrijgen.

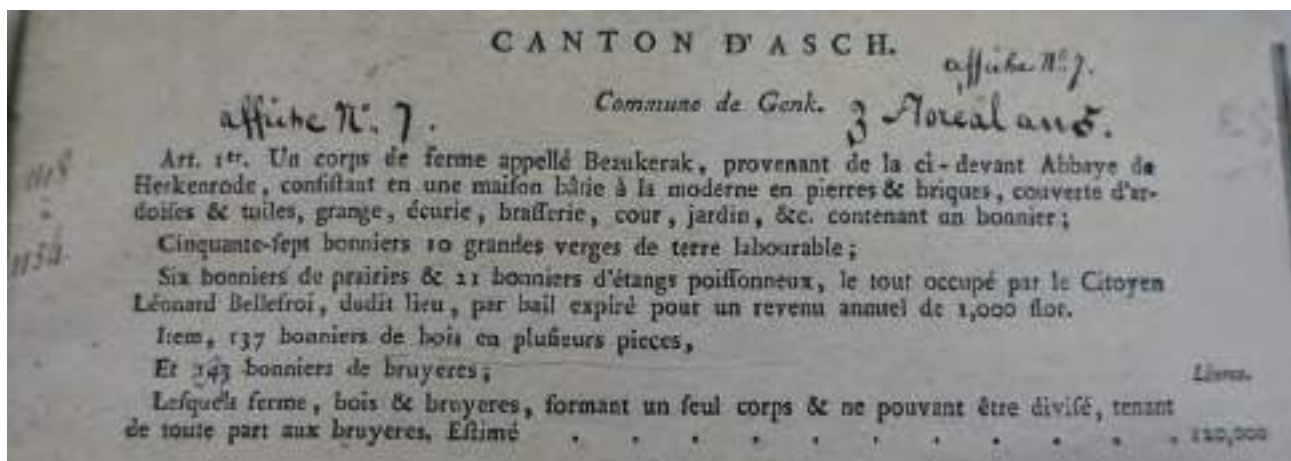
Een vierde piste is het doornemen van de verkoop van eigendommen in de Franse periode. In 1795/1796 werd Limburg bij de Franse republiek gevoegd, waarna vooral kerkelijke organisaties werden afgeschaft en eigendommen aangeslagen. Eenmaal men een zicht had op de eigendommen, werden er aantrekkelijke pakketten van gemaakt om te verkopen, bijvoorbeeld een mooie boerderij met aanpalende gronden. De verschillende stukken van zo een “pakket” kwamen echter niet noodzakelijk van dezelfde eigenaar.

Om de verkoop te regelen werd er in de provinciehoofdplaats van elk departement een administratie opgericht. Voor Limburg was dat Maastricht. In eerste instantie moest men de eigendommen lokaliseren en de waarde bepalen. Dit leverde een soort schattingsdossiers op. Daarna werd de openbare verkoop georganiseerd. Hiervoor werden affiches opgemaakt waarbij per dag stond wat er verkocht werd, wat het precies was, van wie het afkomstig was, waar het gelegen was en de prijs. Om de 14 dagen werd een openbare verkoop gehouden met eigendommen over verschillende dorpen. Tot slot werden de resultaten van de verkoop in registers opgenomen. Dit gebeurde in dezelfde volgorde als de affiches waardoor men gemakkelijk beiden aan elkaar kan koppelen. Deze registers bevatten informatie over de koper, de prijs en de eventuele pachter.

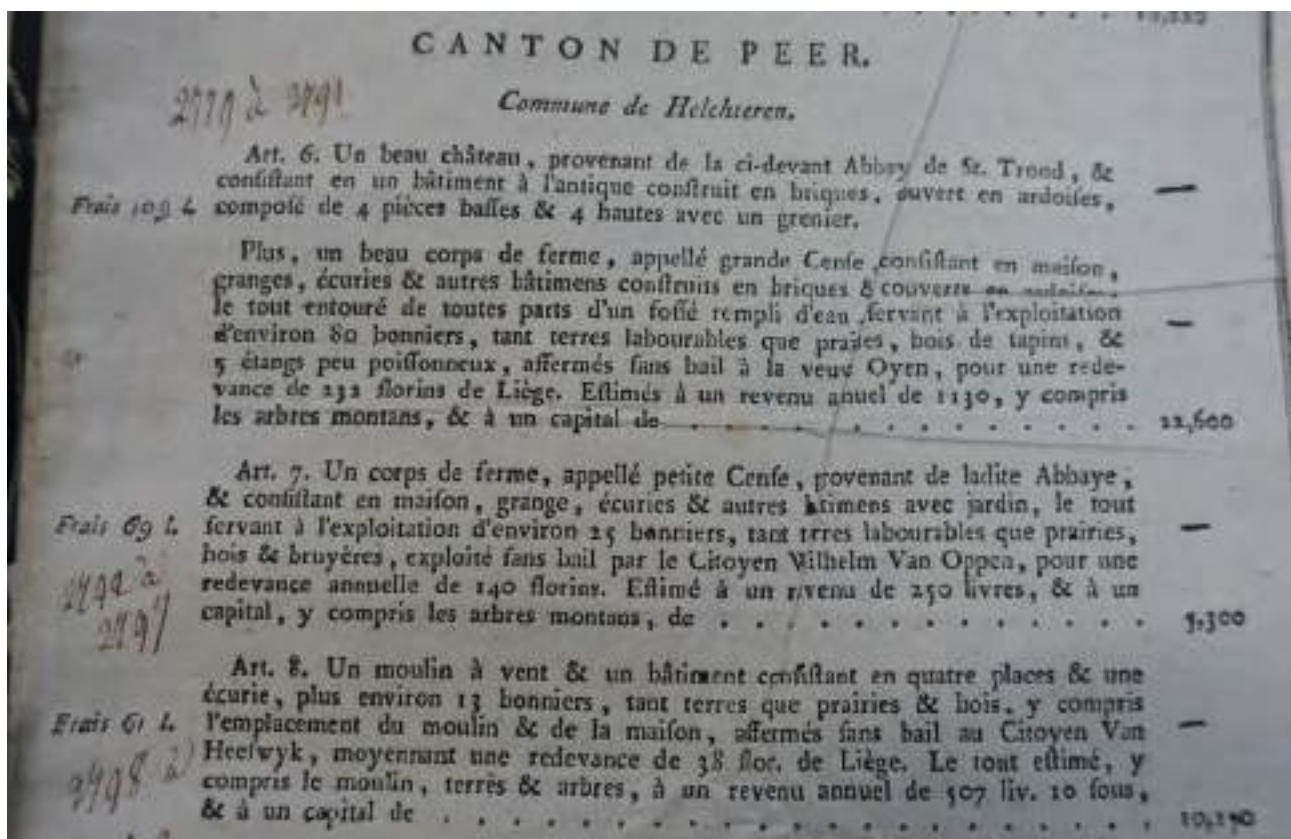
Na de splitsing van de provincie Limburg belandden de expertisedossiers in Maastricht en de registers van verkoop in Hasselt. De affiches waren dubbel en dus kreeg elke stad één exemplaar.

Interessant aan deze documenten is bijvoorbeeld dat men kan zien of een bepaalde persoon zich in een bepaald soort eigendom gespecialiseerd heeft. Ook hier geldt dat alle registers doorgenomen dienen te worden. De eigendommen die gemakkelijk te achterhalen waren, zoals grote hoeves, bevonden zich in de eerste nummers van de affiches. De eigendommen die moeilijker te achterhalen waren, waaronder vermoedelijk bepaalde vijvers, zullen zich verder in de reeks affiches bevinden.

Bvb. RAH, Bestuur Registratie Domeinen, nr. 80, Affiches.

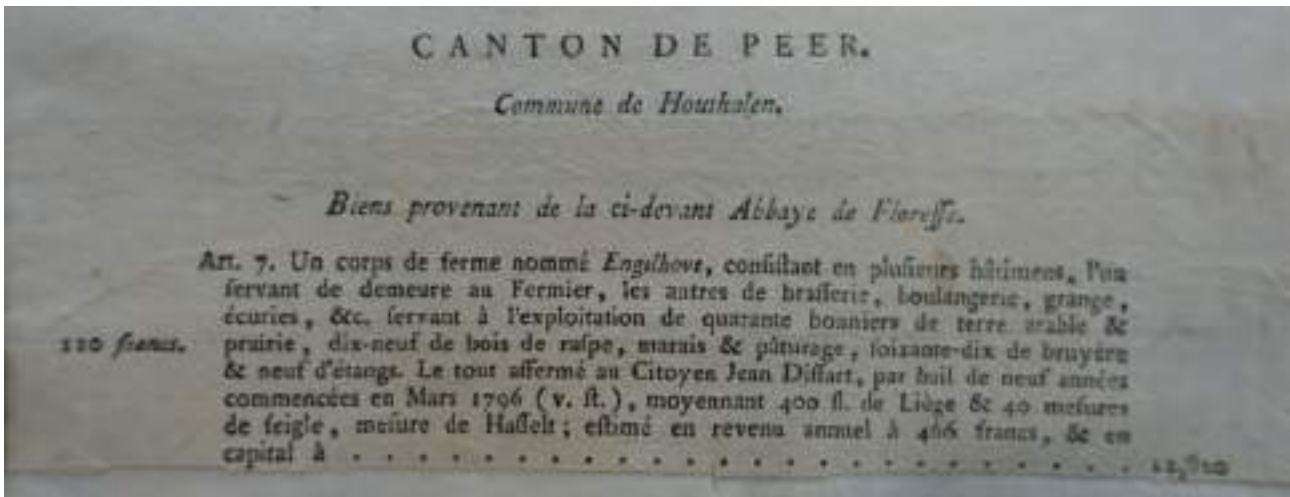
afb. 159 — Detail van affiche n° 7 met verkoop van de hoeve Bokrijk, voorheen eigendom van de abdij van Herkenrode.

afb. 160 — Verkoop van verschillende goederen te Helchteren die eigendom waren van de abdij van Sint-Truiden, onder meer een kasteel, twee hoeves en een watermolen.

afb. 161 — Detail affiche met verkoop van een hoeve, *Olmen* genaamd, te Zolder en ervoor eigendom van de abdij van Herkenrode. In het pakket zitten ook drie kleine vijvers waarvan de vis voor de huurder was.

afb. 162 — Detail affiche met verkoop van de Engelhoeve te Houthalen, aanvankelijk een eigendom van de abdij te Floreffe.

Het onderzoek van deze archiefbronnen kan zeker heel wat materiaal opleveren. Men dient er zich echter van bewust te zijn dat één bepaalde kaart of één bepaald register slechts de toestand weergeeft van een bepaald moment. Om te kunnen spreken van de invloed van verschillende spelers dienen dan ook de bronnen over een bepaalde periode en voor alle spelers nagegaan te worden. Pas dan kan men een evolutie of tendens opmerken en juiste conclusies nemen. Hierbij dient opgemerkt te worden dat gedurende bepaalde periodes sommige zaken niet werden neergeschreven maar mondeling werden vastgelegd.

Tijdens het doornemen van de inventarissen van de archieven en het ingeven van verschillende zoektermen kwamen ook andere elementen naar boven die niet meteen gelinkt konden worden aan de viskweek maar wel aan het landschap of de waterhuishouding. Het gaat bijvoorbeeld om bronnen over molens (o.a. de molen van Diepenbeek, de grote en kleine molen van Lummen, de molens van Vogelsanck, de molen van Roye, de Broeckermolen...), schansen (o.a. de Vranc-keschans, de Engstegenschans, de Colverenschans en de Molenschans te Zonhoven, schans van Helchteren,...) en waterlopen (o.a. Laambeek, Roosterbeek,...). Deze komen ook in de verschillende cartografische bronnen terug. Ook elementen zoals het jachtrecht komen regelmatig terug.

Al deze onderwerpen zijn mogelijke pistes om meer over de geschiedenis van Wijers te weten te komen.

7 Besluit

Het doel van deze opdracht was om de invloed van de abdijen en de kastelen op het gebied van de Wijers te onderzoeken en de interessante verhalen voor de verschillende deelgebieden in kaart te brengen. Op basis van het uitgevoerde archiefonderzoek werd voor elke gemeente minstens één primaire bron gekozen die getranscribeerd werd en als basis kan dienen voor een verhaal. Daarnaast werden ook verschillende cartografische bronnen verzameld die meestal grensoverschrijdend zijn en evenzeer tot verhalen uitgewerkt kunnen worden. De gebruikte methode zorgt voor een eerste inzicht op het beheer van de vijvers en ruimer gezien de waterlopen en het landbeheer binnen De Wijers. Zoals reeds aangegeven binnen dit rapport zijn er nog heel wat mogelijkheden om de geschiedenis van De Wijers verder te onderzoeken (zie: hoofdstuk 6 pistes voor verder onderzoek). Wanneer men uitgaat van de primaire bronnen dient men echter ook rekening te houden met bepaalde knelpunten. Deze nota vormt alvast een goede basis voor toekomstig onderzoek en levert al enkele puzzelstukken aan om het grotere geheel te begrijpen.

Volgende vragen kunnen op basis van dit onderzoek beantwoord worden:

Wat is de invloed van de abdijen en kastelen op De Wijers en meer bepaald de visvijvers?

Op basis van de gekozen verhalen kan men stellen dat verschillende abdijen invloed hadden op de vijvers. Het gaat om de abdij van Herkenrode, de abdij van Sint-Truiden, de abdij van Averbode en de abdij van Floreffe. Deze abdijen hadden buiten hun abdij nog heel wat gronden en goederen in bezit waarover ze zeggenschap hadden. De archiefstukken behandelen vooral twisten of huurovereenkomsten.

Zo verbood de abt van Sint-Truiden het omvormen van vennen en plassen tot vijvers door de inwoners van Donk (Benediktijnerabdij Sint-Truiden. RA Hasselt, toegang 717, nr. 438) of protesteerden de inwoners van Zonhoven tegen de verhoging van de vijverdijken te Hengelhoef door de abdij van Floreffe. (Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 378) Deze twee documenten gaan over geschillen tussen abdij en burgers, maar er waren ook geschillen tussen abdij en domein of kasteel. Zo beweerde de abdis van Herkenrode dat ze recht had op de tienden van de grote Laemvijver. Barones de Geloës, vrouw van Terlaemen kon aan de hand van verschillende getuigenissen aantonen dat dit niet het geval was (Vogelsanck Heren, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 52, stuk 5-6). Aangezien de vijvers gevoed werden door waterlopen, ontstonden er ook conflicten bij aanpassingen van deze waterloop. Dit

was bijvoorbeeld het geval bij de Laambeek. Blijkbaar had de heer van Vogelsanck dijken en hindernissen opgeworpen waardoor de molen van Terlaemen niet meer kon malen en de vijvers niet meer van genoeg water voorzien werden. De vrouw van Terlaemen eiste dan ook een visitatie van de Laambeek en vroeg om alle dijken en hindernissen te verwijderen. Er waren wel reeds geldende afspraken dat de heer van Vogelsanck van zaterdagmiddag tot zondagmiddag de vrije loop kreeg om zijn vijvers te voeden (Vogelsanck Heren, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 52, stuk 2-4). Dat er vroeger reeds overeenkomsten waren gesloten tussen de heren van Vogelsanck en Terlaemen blijkt uit een document uit 1624 waarin duidelijk staat dat de heer van Terlaemen de waterlopen mag gebruiken voor zijn molens en vijvers en ook mag jagen op zijn gebied, maar het gebied van Vogelsanck niet mag gebruiken. (Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 42, Overeenkomst tussen de heren van Vogelsanck en van Terlaemen over het gebruik van het water voor o.a. molens, 1624)

Het pachtcontract van het domein Bokrijk dat in handen was van de abdij van Herkenrode, toont dan weer aan hoe ze hun domeinen lieten beheren. Zo werd duidelijk opgenomen wat de huurder wel en niet mocht doen, wat zijn verplichtingen waren, wie welke kosten op zich nam en wat er gebeurde als hij zich hier niet aan hield. Deze contracten omvatten naast het onderhoud van de vijvers ook informatie over het onderhoud van bossen, gebouwen, weides, vee. Ondanks het feit dat ze domeinen verhuurden, behielden ze een sterke greep door de voorwaarden die ze oplegden. Ook diende de pachter bijvoorbeeld een bepaald aantal vissen aan de abdij te geven ten tijde van de advent. (RA Hasselt, Archief Abdij Herkenrode, toegang 917, nr. 132)

Er werd ook een pachtcontract gesloten tussen de heer van Terlaemen en Renier Palmers voor het domein en kasteel van Terlaemen. Ook in dit document staat wat de huurder diende te onderhouden, waaronder de dijken van de vijvers, de zouwen, rivieren en de molens. (Vogelsanck Heren, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 52, stuk 1)

De invloed van de abdijen en domeinen of kastelen op de vijvers uit de geselecteerde bronnen beperkt zich tot het feit dat ze deze in eigendom hadden en beheerden. Om de invloed verder te bepalen dient men over een langere periode verschillende bronnen naast elkaar te leggen. Op basis van de huidige nota kan bijvoorbeeld niet gesteld worden of bepaalde spelers doorheen de tijd meer of net minder vijvers hadden, of deze specifieke locaties uitzochten en of deze nieuwe vijvers lieten aanleggen of net bestaande vijvers overkochten,...

Naast de abdijen en kastelen waren er nog meer spelers die invloed hadden op De Wijers. Zo blijkt uit één document dat de landcommanderij van Alden Biesen verschillende vijvers en gronden in bezit had te Diepenbeek. Deze kwamen na de Franse periode in privé bezit (dhr. Jouguet). De gekozen archiefbron zelf gaat over een betwisting van grenzen van het eigendom van deze man en de gemeente Diepenbeek (Gemeentearchief Diepenbeek, RA Hasselt, toegang 279, nr. 461).

Wat komen we te weten over het beheer van de vijvers op basis van de primaire bronnen?

Op basis van de bronnen blijkt dat de vijvers heel wat onderhoud vroegen. Het gaat enerzijds om het onderhoud van de dijken, maar ook om het onderhoud van goten, grachten en sluizen. De vijvers werden, net als het land, niet continu gebruikt als vijver, maar werden om de zoveel tijd droog gelegd en ingezaaid met bijvoorbeeld haver. In een proces van de bewoners van Lummen tegen de baron van Blisia over het gebruik en de afwatering van de vijvers in de heide van Thiewinkel geven getuigenissen aan dat, wanneer de vijvers droog stonden, er turf gestoken werd in de vijvers, de dieren er graasden en er hennep gezaaid en geoogst werd. (Raad van Brabant, RA Vorst, toegang I 19, nr. 9400)

Over de vissen zelf wordt maar weinig vernomen via de gevonden primaire bronnen. Uit de taust van Bokrijk en een taust over de Prinsenvijver te Hasselt blijkt het wel om karpers te gaan, hetgeen ook bevestigd wordt door de geraadpleegde literatuur. Op zich is het wel logisch dat er weinig informatie gegeven wordt over de vissen zelf, aangezien de conflicten vooral ontstonden door verandering aan de dijken of waterlopen die de vijvers van water voorzagen.

Wat komen we te weten over het waterbeheer op basis van de primaire bronnen?

Het beheer van de vijvers dient duidelijk ruimer gezien te worden en omvat ook het beheer van waterlopen en daarmee gepaard sluizen en watermolens. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de verschillende stukken die de Korenmolen, Broeckermolen en Prinsenvijver te Hasselt behandelen (Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1457, nr. 1131) en het conflict tussen Terlaemen en Vogelsanck over de Laambeek (Vogelsanck Heren, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 52, stuk 2-4).

Hier zijn de cartografische bronnen een waardevolle aanvulling. Men komt veel te weten over problemen die zich langs de waterlopen voordeden, zoals overstromingen (Kaart van de Demer, opgemaakt door J.-B. Joris in 1769. Collection des Cartes et Plans. Algemeen

Rijksarchief, toegang I003, nr. 337) of schade aan dijken en oevers (Kaart van de Demer opgemaakt door de Bauffre, Collection des Cartes et Plans. Algemeen Rijksarchief, toegang I003, nr. 335). Andere kaarten geven dan weer oplossingen voor deze problemen weer, zoals dijksystemen (Kaart van Demer, opgemaakt door A. Courant in 1757, Collection des Cartes et Plans. Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 377). Opgeworpen dijken die nuttig waren in één gebied hadden soms een negatieve invloed op een ander gebied langs dezelfde waterloop (hier is het conflict tussen Terlaemen en Vogelsanck een reeds gekend voorbeeld, waarmee ook de met pen getekende kaart verband houdt: Vogelsanck Heren, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 51). De cartografische bronnen geven vaak een groter gebied weer dan de geschreven bronnen, maar bevatten bij gedetailleerde studie ook veel informatie over de kleinere deelgebieden.

8 Bijlagen

- Bijlage 1: Lijst van doorgenomen literatuur, zowel de relevante als minder relevante publicaties
- Bijlage 2: Lijst van de archieven en toegangen waarvan de inventaris doorgenomen werd
- Bijlage 3: Excellijsten per gemeente met de verzamelde archiefbronnen.

Bijlage 1: Literatuurlijst

Publicaties

- ARAT Architecten (2022) 742A Kasteel van Terlaemen (Heusden-Zolder). Beheersplan, Herentals.
- J. Berx et al. (2004) Kuringen, Sint-Jansheide, Schimpen, Tuilt, Stokrooie : warm aanbevolen : vroeger en nu, Hasselt.
- J. Burny (1999) Bijdrage tot de historische ecologie van de Limburgse Kempen 1910-1950 : tweehonderd gesprekken samengevat, Maastricht.
- J. Burny (2014) Historische ecologie in Limburg. Deelstudie De Wijers. Thematisch rapport 04, s.l.
- J. Breugelmans (2002) Het beheer van de Demer tijdens de 17de en 18de eeuw, Brussel.
- G. Caluwaerts (1988) Herkenrode, Hasselt.
- G. Caluwaerts (2006) Kermt & Spalbeek : vroeger en nu, Hasselt.
- G. Caluwaerts (2017) Het Heilig Sacrament van Mirakel van Herkenrode 1317-2017 : een historische en kunsthistorische benadering, Hasselt.
- L. Cops et al. (1991) De Heerlijkheid Vogelsanck : 250 jaar familie de Villenfagne in Zolder-Vogelsanck, Heusden-Zolder.
- P. Daniëls (1904) Het H. Sacrament van mirakel van Herckenrode thans in Sint Quintinus kerk te Hasselt bewaard, s.l.
- D. De Jong (1973) Momenten uit drie eeuwen kluishistorie, Achel.
- L. De Keyzer (2001) Het Openluchtmuseum van Bokrijk, Gent.
- G. Deprez (1977) Bolderberg : de Bolderbergse winning, het goed van Bovy, Heusden-Zolder.
- C. Dury (2015) Les atlas de l'abbaye d'Herkenrode. Cartes en plans du diocèse de Liège, in : Monasterium Herkenrode 4, p. 83-185.
- Erfgoedcel Hasselt (2008) Kiewit en Banneaux : warm aanbevolen : vroeger en nu, Hasselt.
- Erfgoedcel Hasselt (2013) Godsheide en Malpertuus : warm aanbevolen : vroeger en nu, Hasselt.
- M. Follebout & R. Ysewijn (2023) Abdij van Herkenrode : in detail, s.l.
- HEKATE Erfgoedonderzoek (s.d.) Beheersplan Onroerend Erfgoed. Voormalige abdij van Herkenrode. Deeldossier 1: 'Kloostersite - algemeen', Tienen.
- J. Houbrechts (1982) Bolderberg en omgeving dicht, Bolderberg.
- R. Houbregs (2002) De slag van Zonhoven die onder Genk plaatsvond, deel 2, in: Heidebloemke, jg. 61, nr. 4, p. 139-144.
- R. Houbregs (2002) De slag van Zonhoven die onder Genk plaatsvond, deel 3, in: Heidebloemke, jg. 61, nr. 5, p. 192-199.
- R. Houbregs (2002) De slag van Zonhoven die onder Genk plaatsvond, deel 4, in: Heidebloemke, jg. 61, nr. 6, p. 255-265.
- J. Jamers (2005) Stokrooie in woord en beeld, Stokrooie.
- M. Kellens (2007) Kwalaak, Tenhout en Kelchterhoef : wandelen tussen waters en bossen, Houthalen-Helchteren.
- M. Kellens & L. Franssens (2008) Les châteaux du Parc : Houthalen-Oost en zijn drie kasteeldomeinen, Houthalen-Helchteren.
- Y. Lecocq (1970) Platvijvers, een natuurreservaat : studie over de natuurhistorische waarde van het gebied Platvijvers, met een plan voor aanleg en inrichting ervan als natuurreservaat, Hasselt.
- P. Lemmens (2014) Fish and the management of shallow lakes, Leuven.

- P. Leppens (2009) Bokrijk : van kloosterdomein tot openluchtmuseum, s.l.
- K. Luts et al. (2006) Schalbroek en zijn Schuttersgilde Sint-Sebastiaan : gedenkboek naar aanleiding van het 350-jarig bestaan van de gilde, Schalbroek.
- D. Lyna et al. (2007) Een sprong voorwaarts : Hasselt tussen 1800 en 1900, Hasselt.
- J. Lyna (1934) De protestantsche revolutie te Hasselt (1566-1567), in: Verzamelde Opstellen, boekdeel X, afl. 2, Hasselt, p. 235-262.
- R. Maes & J. Arras (1991) KIK 10. Kaartlandschap 'Paalstenen tussen Hasselt en Zonhoven', 1661-1666, s.l.
- J. Mangelschots (2000) De geheimen van Herkenrode, s.l.
- J. Mangelschots (2007) Herkenrode een warm trefpunt, Hasselt.
- J. Mangelschots (2009) Dorp aan de Demer, s.l.
- H.C. Melis (2010) Geschiedenis van Zonhoven, Zonhoven.
- J. Molemans (1982) Zonhoven : historisch-naamkundige studie, Zonhoven.
- J. Molemans (1983) Wijers en heidevennen in hun relatie tot de visteelt, meer bepaald in Zonhoven, in: Het Oude Land van Loon 62, p. 1-8.
- J. Molemans (1977) Profiel van de Kempische toponymie, s.l.
- J. Molemans (1984) Sint-Truiden versus Floreffe : een geschil tussen twee abdijen over "hun" tiendengebied op de grens Eksel-Overpelt, in: Historische bijdragen ter nagedachtenis van G. Heynen, Sint-Truiden, p. 219-225.
- P. Neirinckx (2018) Calechtre toen en nu : Historiek en functies van het domein Kelchterhoef (1228-2018), Houthalen-Helchteren.
- R. Nijssen et al. (2002) Kluizen & kluizenaars in Limburg, Brussel.
- R. Nijssen & R. van Laere (2005) Kastelen op papier: aquarellen van Limburgse kastelen uit de eerste helft van de negentiende eeuw, Wijer.
- R. Nijssen (2007) Gerard, Catharina, Arnold, Edmond en de anderen : een genealogisch overzicht van de geschiedenis van de familie Briers, Hasselt, ca. 1550-1900, s.l.
- R. Nijssen (2008) O Heer, geef mij een suyver gemoet ... : Limburgse kluizenaars en hun begeleiders in het minderbroedersklooster in Sint-Truiden in de 19de eeuw, Sint-Truiden.
- R. Nijssen (2010) Aan de vooravond van de negentiende eeuw: grondbezit in Berbroek omstreeks 1750, in: Schoon Volk. Kasteelbewoners in West-Limburg in de 19de eeuw, Leuven, p. 90-97.
- R. Nijssen (2010b) Altijd hogerop. Het kasteeldomein van Gasterbos in Schulen, in: Schoon Volk. Kasteelbewoners in West-Limburg in de 19de eeuw, Leuven, p. 98-105.
- R. Nijssen (2010c) Een kasteel als uitdrukking van rand en stand. Het Hamel in Lummen, in: Schoon Volk. Kasteelbewoners in West-Limburg in de 19de eeuw, Leuven, p. 106-108.
- R. Nijssen & Th. Moens (2010) Tot een siraet en een ambellissement van haere goederen: een akkoord tussen de kasteelvrouw van Loye en de gemeente Schulen over de aanleg van een dreef, 1768, in: Limburg. Het Oude Land van Loon, 89, p. 213-219.
- R. Nijssen & B. Vandionant (2010) De verpachting van de tienden in Berbroek in de achttiende eeuw (1725-1787), in: Limburg. Het Oude Land van Loon, 89, p. 73-86.
- R. Nijssen & R. Van Laere (2011) Op grond van Sint-Trudo : de kaartenatlas van de abdij van Sint-Truiden 1697, Sint-Truiden.
- R. Nijssen (2013) De verpachting van de tienden van Herkenrode in Hasselt in 1497, in: Monasterium Herkenrode, 3, p. 139-150.
- R. Nijssen (2016) Zo ging dat in Donk in 1865: een reglement op het weiden in de Vroente, in: Heemkunde Limburg, 2, p. 24-27.
- R. Nijssen (2021) Upstairs, downstairs: de bewoners van het Hamel, 1856-1910, in: Heerlijk-

heyt. Een uitgave van de Geschied- en Heemkundige Kring Lummen, 38, 2, p. 6-12.

- R. Nijssen (2022) Een achttiende-eeuwse kaart van de Laambeek in Zolder, in: A-Magazine. Tijdschrift voor metaaldetectie in Vlaanderen, 2, 1, p. 9-12.
- R. Nijssen (2022b) Een regeling over de bijdrage van de abdij van Averbode in de gemeentelijke grondbelastingen in Bolderberg, 1796, in: Limburg. Het Oude Land van Loon, 101, p. 97-100.
- R. Nijssen (2022c) Een akkoord tussen de gemeentenaren van Zolder en de rentmeester van Herkenrode over tienden, 1792, in: Limburg. Het Oude Land van Loon, 101, p. 237-241.
- R. Nijssen & F. Bababaswe (2023) Een regeling voor de waterhuishouding in de vijvers van het Zelemse kartuizerklooster in Heusden, 1412, in: Limburg. Het Oude Land van Loon, 102, p. 211-214.
- R. Nijssen & B. Schurmans (2023) Een regeling over de rechten van de molen van Zelk, 1414, in: Limburg. Het Oude Land van Loon, 102, p. 277-280.
- C. Nolf et al. (2012) Landscape and Urban Design workshops 2012-13-14 – Ontwerpstrategie van Landschapspark De Wijers, Genk.
- L. Nulens (2000) Een gemeentelijk park genaamd “Het Domein Bovy” : gelegen in het mooie landelijke Kerkdorp Bolderberg, behorend tot de gemeente Heusden-Zolder, s.l.
- E. Poncelet (1936) Note relative aux conflits entre Hasselt et Zonhoven au sujet de la Bruyère, in: Verzamelde opstellen, boekdeel 12, afl. 1, Hasselt, p. 43-49.
- J. Pulinx (2010) De Sint-Gertrudiskerk van Kuringen, Hasselt.
- Y. Put (2005) Natuur en cultuur hand in hand : naar een nieuwe toekomst voor Herkenrode, s.l.
- V. Raskin (2000) Het Domherenhuis, Heusden-Zolder.
- J. Rogiers (1972) Zolder in oude prentkaarten waarin opgenomen afbeeldingen van Bolderberg, Terlannen en Viversel, Zaltbommel.
- W. Sauwens et al. (2017) Aanvraag tot Onroerenderfgoedbeheerplan. Natuurgebied De Maten (Genk, Diepenbeek en Hasselt), Mechelen.
- M. Schepers (1970) Viskwekerij te Zonhoven, Hasselt.
- L. Schrijvers (1988) Godsheide 1849-1989, Hasselt.
- E. Segers (2002) De norbertijnen van Averbode : spiritualiteit, gemeenschapsleven, geschiedenis, s.l.
- W. Segers (2011) Tot hier en terug : burentwisten tussen Hasselt en Zonhoven, Hasselt.
- P. Smolders (1927) Strijd van Hasselt om de Bockrijcker heide in de XVIe eeuw, in: Verzamelde Opstellen, III, Hasselt, p. 65-78.
- s.n. (1920) De Norbertijner abdij van Averbode, Averbode.
- s.n. (2002) De slag van Zonhoven die onder Genk plaatsvond, in: Heidebloemke, jg. 61, nr. 3, p. 106-108.
- s.n. (2003) De slag van Zonhoven die onder Genk plaatsvond, deel 5, in: Heidebloemke, jg. 62, nr. 1, p. 23-33.
- Studiebureau Ars Horti (2014) Voormalige abdijsite van Herkenrode. Landschapsbeheersplan, s.l.
- L. Swart (2007) De visvijvers van Hengelhoef : enkele biotopen nader bekeken, s.l.
- M. Switten (1951) Zonhovense viskwekerijen, s.l.
- M. Switten & R. Jaenen (1974) Natuurreservaten “De Teut”, “Platvijvers” ; Vliegveld Aëro-Kiewit, Zonhoven.
- N. Teugels et al. (2023) Landschapsbiografie De Wijers (versie 1). (onuitgegeven publicatie)
- Toerisme Zonhoven vzw (s.d.) Sint-Quintinuskerk Zonhoven, Zonhoven.
- J. Ulburghs (2006) De kluis van Bolderberg en haar geheimen, Genk.

- P. Van Baelen et al. (1980) Rijk Bokrijk, Antwerpen.
- P. Vandeput (1985) Kwalificatiewerk over de zoetwater-visteelt, Tongeren.
- M. Van der Eycken (1985) Het archief van de benediktijnerabdij van Sint-Truiden : inventaris, Hasselt.
- M. Van der Eycken (2002) Herkenrode : abdij en levend monument, Deurne.
- M. Van der Eycken (2005) Inventaris van het archief van de cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen, Brussel.
- A. Vanderhoydonck (s.d.) Hasselt-Zonhoven : een grenskwestie : over het ontstaan, verloop en de gevolgen van de grensbetwistingen tussen Hasselt en Zonhoven 14e-19e eeuw, Genk.
- B. Vanderlee (1998) De vijver, meer dan water alleen, Genk.
- P. Vandeput (1984-1985) Kwalificatiewerk over de “zoetwater-visteelt”, Tongeren.
- E. Van Ermen (1997) Het kaartboek van Averbode 1650-1680, Brussel.
- P. Van Heck (1996) Geen vis zonder graten. Het visverbruik en de viskweek in de abdij van 't Park te Heverlee. 1600-1630, Leuven.
- R. Van Laere & R. Nijssen (2008) Een adellijke blik op de Kempen : tekeningen van Louise Moretus, geboren De Theux de Meylandt (1852-1923), s.l.
- J. Van Osta & J. Bielen (2002) De orgels in de abdij van Averbode 1450-2002, s.l.
- E. Vanvoorden & Z. Driesen (2016) Domein Hoeverheide : tussen Grauwe Steen en Statie Helchteren, Houthalen-Helchteren.
- G. Verbeek et al. (1985) Kiewit : van heidegebied tot bloeiende leefgemeenschap, Hasselt.
- H. Verboven (2006) De Hoorn des overvloeds. Over landschappen en landgebruik op het abdiydomein van Herkenrode, Leuven.
- H. Verboven & M. Willems (2015) Het klaterende water. Waterbeheer door de abdij Herkenrode, in: Monasterium Herkenrode 4, p. 205-227.
- Vlaamse Landmaatschappij (2015) De Wijers, land van 1001 vijvers : look & feel conceptgids, Brussel.
- J. Weyns (1988) Beknopte gids van het Vlaamse Openluchtmuseum in het Limburgse provinciedomein Bokrijk, Genk.

Websites

- GEOPORTAAL ONROEREND ERFGOED: <https://geo.onroerenderfgoed.be/> (historische kaarten)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Abdijhoeve [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80541> (geraadpleegd op 19 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024 Abdijsite Herkenrode [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135252> (geraadpleegd op 19 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Benedictijnenabdij Sint-Trudo [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/21131>. (geraadpleegd op 19 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Bolderbergse Winning [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22523> (geraadpleegd op 19 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Domein abdij van Averbode [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42758> (geraadpleegd op 19 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Domein Meylandt [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134639> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Domein van Obbeek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22501> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Domherenhuis met park [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22501>

net/erfgoedobjecten/22505 (geraadpleegd op 18 juni 2024)

- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Dreef van reuzenlevensboom bij Hoeverheide [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/132518> (geraadpleegd op 19 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Gemeentelijk domein Bovy [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134646> (geraadpleegd op 19 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Hengelhoef [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80534> (geraadpleegd op 19 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Het Hamel kasteel en kasteelhoeve [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22581> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteeldomein De Burg [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134649> (geraadpleegd op 17 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteeldomein van Scholen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/84284> (geraadpleegd op 17 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel Luciebos [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80633> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteelpark Terlaemen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134643> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel Meylandt [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22491> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteelpark Het Hamel [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134650> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteelpark Het Lagendal [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134651> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel Ter Dolen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80604> (geraadpleegd op 19 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Bokrijk [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/21626> (geraadpleegd op 19 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Diepenbeek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/21591> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Kiewiet [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22142> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Loye [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22568> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Terlaemen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22532> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Kasteel van Vogelzang [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22508> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Landhuis Speelhof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22254> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Neoclassicistisch herenhuis [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22253> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Parkje van het Jessehof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134625> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Parkje van het kasteel van Halbeek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/303358> (geraadpleegd op 17 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Park van het kasteel Vogelsanck [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134644> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Provinciaal Domein Bokrijk [online], <https://id.erf->

goed.net/erfgoedobjecten/120895 (geraadpleegd op 19 juni 2024)

- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Tuin van het Prinsenhof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134626> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Villa [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80607> (geraadpleegd op 19 juni 2024)
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Waterslot Prinsenhof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/22245> (geraadpleegd op 18 juni 2024)
- Wikipedia 2024: Abdij van Floreffe [online], https://nl.wikipedia.org/wiki/Abdij_van_Floreffe. (GERAADPLEEGD OP 19 JUNI 2024)
- Wikipedia 2022: Stalengoed, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Stalengoed>

Bijlage 2: Lijst van de archieven met toegangsnummer waarvan de inventaris doorgenomen werd (Rijksarchief Hasselt)

- Abdij Herkenrode: Archief van de Cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen, Toegang 917 RA Hasselt.
- Abdij Herkenrode: Archief van de Cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen, Charters/Oorkonden, Toegang 1746 RA Hasselt.
- Abdij Sint-Truiden: Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, toegang 717 RA Hasselt.
- Bolderberg, Gemeente (Zolder), toegang 1411 RA Hasselt.
- Diepenbeek, Gemeente, toegang 279 RA Hasselt.
- Diepenbeek, Schepenbank, toegang 274 RA Hasselt, oorkonden nr. 289.
- Genk, Gemeente Blok 2, toegang 2092 RA Hasselt.
- Genk, Schepenbank, toegang 353 RA Hasselt.
- Hasselt, Oorkonden Stad, toegang 531 RA Hasselt.
- Hasselt, Schepenbank, toegang 719 RA Hasselt.
- Hasselt, Stad, Blok 1 (Oud Archief van de Stad Hasselt), toegang 1457 RA Hasselt.
- Helchteren, Gemeente, toegang 573 RA Hasselt.
- Helchteren, Schepenbank, Toegang 1738 RA Hasselt.
- Herk-de-Stad, Gemeente, Toegang 607 RA Hasselt.
- Herk-de-Stad, Schepenbank, Toegang 583 RA Hasselt.
- Heusden, Gemeente, Toegang 622 RA Hasselt.
- Heusden, Schepenbank (schepenbank van Hauweycken in Heusden), Toegang 2347 RA Hasselt.
- Houthalen, Schepenbank, Toegang 2346 RA Hasselt, Oorkonden: toegang 663.
- Inventaris van het archief van de Heren van Vogelsanck, toegang 2370 RA Hasselt.
- Lummen, Schepenbanken, Procesdossiers en losse bescheiden, toegang 1114 RA Hasselt.
- Lummen, Schepenbank, Oorkonden, toegang 1115 RA Hasselt.
- Lummen, Schepenbanken. Delen en banden, toegang 1116 RA Hasselt.
- Lummen, Gemeente, toegang 1120 RA Hasselt.
- Lummen (Archief Leenhof van Thiewinkel), toegang 1490 RA Hasselt.
- Verzameling kaarten en plannen RA Hasselt, toegang 1459 RA Hasselt.
- Viversel, Gemeente (Zolder), toegang 2254 RA Hasselt.
- Zolder, Schepenbank, toegang 2348 RA Hasselt.
- Zolder, Oorkonden, toegang 1946 RA Hasselt.
- Zonhoven, Gemeente, toegang 1435 RA Hasselt.
- Zonhoven, Oorkonden, toegang 1439 RA Hasselt.
- Zonhoven, Schepenbank, toegang 2369 RA Hasselt.

Bijlage 3

Gemeente Diepenbeek	Stichtings- of schenkingsoorkonde	Cartografische bron	Cartografische bron met textdocument	Beheer	Juridisch document	Verkoop/verhuur	Varia
Algemeen		Carte de la région située au nord-est de Hasselt et le nombre de pas les séparant de celle-ci, ainsi que le nom du village. Il y a également les cours d'eau et les marais. Dessiné pour un procès devant les XIII ^e intenté par la ville de Hasselt au seigneur de Vogelsang au sujet de la compétence des tribunaux. Localités citées : Bokrijk, Dergaoven, Diepenbeek, Genik, Hasselt, Hengel, Hermoelen, Kapellen, Kuringen, Roose, Soershey, Volmolen, Wolke, Zonhoven. 1549. 1 pièce. Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège, RA Luik, toegang 25, nr. 475. Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Bokrijk/eadid/B6-A0523_712717_713035_FRE/inventaris/i712717713035475/level/file/scan-index/-18/foto/523_5707_000_00475_000_0_0001	Carte figurative et géométrique des cours des eaux des rivières nommées sur la juridiction de Diepenbeek, Demer, Laeck, Swart ou Water et Stiemer, par Charles Leconte , géomètre et arpenteur juré. Carte des rivières Demer, Laek, Swart Water (ou vieux Demer) et Stiemerbeek entre Hasselt et Diepenbeek. [Octobre 1778]. 1 pièce Kaart van de Demer en gebied errond, tussen Hasselt en Diepenbeek met "Observaties" over de toestand van de rivier, de sluisen, dijken etc. Toont ook Molen van Roeye, kasteel van Diepenbeek, Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège, RA Luik, toegang 25, nr. 235. Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/rbascans/zoekterm/Stiemerbeek/eadid/B6-A0523_712717_713035_FRE/inventaris/i712717713035235/level/file	Belastingen over de grenzen van een vijver, 1810-1844. Plan van 22/7/1809 van eigendom van dhr. Jouguet, opgemaakt door landmeter Nève met uitleg: afpaling platwayer, poolwijzer en rietswip op heide Diepenbeek. Betwisting grenzen vijver en heide gemeente. Plan met uitleg. Gemeentearchief Diepenbeek, RA Hasselt, toegang 279, nr. 461.	Dezelfde oorkondt dat zij de slagmolen van Roeye, die vroeger aan Johan Wuynstelmans verpacht was, thans in erf geeft aan Johan en Gherit Ruben. 16 januari 1437. [afschrift uit de 16 ^e eeuw op papier]. Archief van leenhof Diepenbeek. Oorkonden. RA Hasselt, toegang 288, nr. 4.	Verschiedende stukken over renten en tienden, maar zonder duidelijke vermelding van de inhoud in de inventaris. Gemeentearchief Diepenbeek; toegang 279 RA Hasselt	
					Proces tussen Michiels Michiels en E.H. Van Hilt over de slagmolen van Roeye. 1771-1774. 1 omslag. Moeilijk leesbaar. Scheepenbank Diepenbeek, 1595-1796. II. Procestdossiers C. Processen voor de scheepenbank, RA Hasselt, toegang 274, nr. 71.		
Kasteel Diepenbeek		Carte de terrains à Diepenbeek situés entre le Chemin de Hasselt vers Bilzen, le passage du Demer, par T. Putzeys. Décembre 1750. 1 pièce. Kaart met legende, kasteel van Diepenbeek met omliggende gronden, Demer, ... Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège, RA Luik, toegang 25, nr. 341. Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Diepenbeek/eadid/B6-A0523_712717_713035_FRE/inventaris/i712717713035341/level/file/scan-index/-18/foto/523_5707_000_00341_000_0_0001					

Gemeente Genk	Stichtings- of schenkingsoorkonde	Cartografische bron	Cartografische bron met textdocument	Beheer	Juridisch document	Verkoop/verhuur	Varia
Genk		Situatieschets van grenspalen met aanduiding van het cijns Bockrock (Genk), z. schaal, z.d. (17de - 18de eeuw). <i>Verzameling kaarten en plannen, RA Hasselt, toegang 1459, nr. 541</i>			Antoon Brockmans tegen Gerard Jeuris: afdammen van de vloetgracht, waardoor Brockmans zijn vijver op de heide niet langer van het nodige water kan voorzien. 1659. Oud schrift maar wel redelijk goed leesbaar, 31 pag. <i>Schepenbank Genk, RA Hasselt, toegang 353, nr. 44.</i>		
		Carte de la région située au nord-est de Hasselt et le nombre de pas les séparant de celle-ci, ainsi que le nom du village. Il y a également les cours d'eau et les marais. Dressé pour un procès devant les XXII intenté par la ville de Hasselt au seigneur de Vogelsang au sujet de la compétence des tribunaux. Localités citées : Bokrijk, Dergaeven, Diepenbeek, Genk, Hasselt, Hengel, Hermoelen, Kapellen, Kuringen, Rooie, Soeschey, Volmolen, Wolske, Zonhoven. 1549. 1 pièce. <i>Collection Cartes et plans. Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège, RA Luik, toegang Z5, nr. 475. Link naar het digitale bestand: <a href="https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleidin
g/zoekterm/Bokrijk/eadid/BE-
A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/
I712717713035475/level/file/scan-index/-
19/foto/523_5707_000_00475_000_0_00
01">https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleidin g/zoekterm/Bokrijk/eadid/BE- A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/ I712717713035475/level/file/scan-index/- 19/foto/523_5707_000_00475_000_0_00 01</i>			Grensbetwistingen met Zonhoven, Vogelsanck, Abdij Herkenrode, Genk... Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1402, 1406.		
Bokrijk		Carte de la région située au nord-est de Hasselt et le nombre de pas les séparant de celle-ci, ainsi que le nom du village. Il y a également les cours d'eau et les marais. Dressé pour un procès devant les XXII intenté par la ville de Hasselt au seigneur de Vogelsang au sujet de la compétence des tribunaux. Localités citées : Bokrijk, Dergaeven, Diepenbeek, Genk, Hasselt, Hengel, Hermoelen, Kapellen, Kuringen, Rooie, Soeschey, Volmolen, Wolske, Zonhoven. 1549. 1 pièce. <i>Collection Cartes et plans. Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège, RA Luik, toegang Z5, nr. 475. Link naar het digitale bestand: <a href="https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleidin
g/zoekterm/Bokrijk/eadid/BE-
A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/
I712717713035475/level/file/scan-index/-
19/foto/523_5707_000_00475_000_0_00
01">https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleidin g/zoekterm/Bokrijk/eadid/BE- A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/ I712717713035475/level/file/scan-index/- 19/foto/523_5707_000_00475_000_0_00 01</i>			Akte betreffende de veroordeling van een aantal personen die de dijken aan de vijvers te Bokrijk doorstoken hadden. 1513. 1 groot blad, moeilijk leesbaar. Frans. <i>Archief Abdij Herkenrode, Charters, RA Hasselt, Toegang 1746, nr. 1276.</i>	Bescheiden betreffende de aankoop van het bos van Bokrijk door de abdij van Arnold IV, graaf van Loon; bevestiging hiervan door Hendrik van Gelre, prins-bisschop van Luik, 1252 en door de pauselijke legaat, 1253; pauselijke tussenkomst bij het Sint- Lambertuskapittel te Luik, 1255. <i>Archief Abdij Herkenrode, BAL, Charters. Archief Abdij Herkenrode, RA Hasselt, Toegang 1746, charters, nr. 115-116, 122.</i>	

					Dossier voor de schepenbank van Genk over een onderzoek over vernielingen aan de visvijvers van Bokrijk, 1551. Bundel van meerdere pagina's, moeilijk leesbaar, NL. Volledig gefotografeerd. <i>Abdij Herkenrode, RA Hasselt, Toegang 917, 133</i>	Akte betreffende de verpachting van de hoeve van Bokrijk, 1442. <i>Archief Abdij Herkenrode, BAL, charters, Gr. 920.</i>	
					Jacob Thijs, pachter te Bokrijk: belediging van Petrus Smolders, rentmeester van de abdij van Herkenrode. 1780. <i>Archief Schepenbank Hasselt, RA Hasselt, toegang 719, nr. 443.</i>	Akte betreffende de verpachting van de hoeve van Bokrijk, 1449. <i>Archief Abdij Herkenrode, BAL, charters, Gr. 941.</i>	
					Betwisting over de verkoop; pauselijke tussenkomst opdat het kapittel van Luik met de verkoop zou instemmen. <i>Archief Abdij Herkenrode, Charters, RA Hasselt, Toegang 1746, nr. 122.</i>	Akte betreffende de verpachting van de hoeve van Bokrijk, 1455. <i>Archief Abdij Herkenrode, BAL, charters, Gr. 961.</i>	
						Akte betreffende de verpachting van de hoeve van Bokrijk, 1509. In de 16de eeuw werden de vijvers apart verpacht in ruil voor de jaarlijkse levering van 1100 karpers aan de abdij. <i>Archief Abdij Herkenrode, RA Hasselt, nr. 132.</i>	

Stad Hasselt	Stichtings- of schenkingsoorkonde	Cartografische bron	Cartografische bron met textdocument	Beheer	Juridisch document	Verkoop/verhuur	Varia
Algemeen		Plan figuratief inhoudende aller erven en limieten der jurisdictie dezer stad Hasselt, 1783, 30 april, door Petrus Vanpaesschen, papier op doek 300 x 180, 1 kaart. (hoort verm. bij nr. 238). <i>Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1457, nr. 238</i>	Liggers met alle erven en de nummers van de stadskaarten, 1783, 1 deel (hoort verm. bij nr. 238) <i>Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1457, nr. 239</i>	Vegen van de Demer, sluizen, savoren, kanaaltjes aan de Demer en de Stiemer, 1753 - 1790. <i>Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt, RA Hasselt, toegang 1457, nr. 1130</i>	Akte betreffende een geschil over de visrechten, 1421. (57. Kuringen) NIET BEWAARD. <i>Abdij Herkenrode, Charters, RA Hasselt, toegang 1746, nr. 808.</i>		
		Carte figurative de tous les terrains que la nouvelle levée occupe depuis le bout du pavé d'Hasselt jusqu'au moulin de Agedorn tant sur la juridiction de Sonhonven [Zonhoven] que sur celles d'Hasselt et d'Houthalen, par A. Carront, Jean R. Melerd et P. Wanten. Mai 1760. 1 pièce. Langwerpige kaart van de aanleg van een nieuwe straat? tussen Hasselt en de molen van Haagdoorn (Agedorn). Alle aangrenzende eigendommen worden weergegeven met namen. Verder achterhalen waarom deze werd opgemaakt?? Waarschijnlijk voor inning van bijdragen of zo? In tekst is sprake van "payements".... <i>Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège; RA Luik, toegang Z5, nr. 151.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoektermm/houthalen/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/I712717713035151/level/file/scan-index/-19/foto/523_5707_000_00151_000_0_0001	Carte figurative et géométrique des cours des eaux des rivières nommées sur la juridiction de Diepenbeek, Demer, Laeck, Swart ou Water et Stiemer, par Charles Lecomte , géomètre et arpenteur juré. Carte des rivières Demer, Laak, Swart Water (ou vieux Demer) et Stiemerbeek entre Hasselt et Diepenbeek. [Octobre 1778]. 1 pièce. Kaart van de Demer en gebied errond, tussen Hasselt en Diepenbeek met "Observaties" over de toestand van de rivier, de sluizen, dijken etc. <i>Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège; RA Luik, toegang Z5, nr. 235.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/rabscan/s/zoekterm/Stiemerbeek/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/I712717713035235/level/file	Beheer van stadsgoederen: vijvers, stadhuis; meubelen, 1587, stadsschuur, 1659 - 1774, heide of heiderenten, 1795, 1 omslag. <i>Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1457, nr. 187</i>	Diverse stukken betreffende het geschil tussen Hasselt en Zonhoven over de heide tussen beide gemeenten, 1681. <i>Inventaris van het archief van de Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, III. Stukken betreffende het landgoed, A. Algemeen, nr. 32.</i>		
		Plan du projet de la Chaussée depuis Hasselt jusqu'aux limites de la mayerie de Bois-le-Duc [s-Hertogenbosch - NL], en passant par Lambreek, Meulenbergh (Houthalen), Peer, Hamont par Carront. Juin 1754. 1 pièce. Langwerpige kaart van de aanleg van een nieuwe straat? tussen Hasselt en 's Hertogenbos. Met kruisende wegen en een aantal gebouwen/plaatsnamen. Ontwerp voor een nieuwe laan, die ook werd uitgevoerd??... Voorganger van nr. 151? <i>Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège; RA Luik, toegang Z5, nr. 150.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoektermm/houthalen/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/I712717713035150/level/file/scan-index/-19/foto/523_5707_000_00150_000_0_0001		Vijvers van Kuringen, 1733 - 1790, met retroacten. <i>Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1457, nr. 1131</i>	Verklaring van de gemeentenaren van Zonhoven over de proceskosten van de heer van Vogelsanck voor het vrijwaren van hun rechten op de heide tussen Zonhoven en Hasselt, 1761. 1 stuk. <i>Inventaris van het archief van de Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, III. Stukken betreffende het landgoed, A. Algemeen, nr. 39.</i>		

		Carte figurative du chemin de la ville de Hasselt jusqu'au village de Luyxgestel [Luyksgestel - NL]. [1700-1800]. 1 pièce. Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège; RA Luik, toegang 25, nr. 154. Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoektermm/Hasselt/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/I712717713035154/level/file/scan-index/-19/foto/523_5707_000_00154_000_0_0001			Petrus vander Porten contra Arnout Wijnkelres: waterafvoer. 1543. 1 omslag. <i>Archief Schepenbank Hasselt, RA Hasselt, toegang 719, nr. 660.</i>		
		Schets van Hasselt en omstreken. 18de eeuw, handschr. op linnen geplakt, 114 x 96. <i>Verzameling kaarten en plannen, RA Hasselt, toegang 1459, nr. 17</i>			Dossier betreffende grensbetwisting met Hasselt, 18de eeuw. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 146 - 169.</i>		
		Copie de la carte des limites de Hasselt et de Zonhoven, suivant l'original fait par Mathieu Peutzeys en 1697, 18de eeuw. <i>Verzameling kaarten en plannen, RA Hasselt, toegang 1459, nr. 407</i>			Analyse ou sommaire des pièces probatoires du procès entre Hasselt et Sonhoven. 1762. <i>Archief Gemeente Zonhoven, IV. Gemeentegoederen en grenzen, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 170.</i>		
		Copia Chartae figurativae Ericae seu Mericae controversiae, inter oppidum Hasselense et pagum Hubrechts et Christianum de France, geometras juratos, anno 1660, die 9 Mali... Facta hac 14 Januarii 1762. <i>Verzameling kaarten en plannen, RA Hasselt, toegang 1459, nr. 461</i>			Promemoria in cause Sonhoven contra Hasselt. 1765. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 172.</i>		
		Carte de la région située au nord-est de Hasselt et le nombre de pas les séparant de celle-ci, ainsi que le nom du village. Il y a également les cours d'eau et les marais. Dressé pour un procès devant les XXII intenté par la ville de Hasselt au seigneur de Vogelsang au sujet de la compétence des tribunaux. Localités citées : Bokrijk, Dergaeven, Diepenbeek, Genk, Hasselt, Hengel, Hermoelen, Kapellen, Kuringen, Rooie, Soeschey, Volmolen, Wolske, Zonhoven. 1549. 1 pièce. <i>Collection Cartes et plans. Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège, RA Luik, toegang 25, nr. 475.</i> <i>Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoektermm/Bokrijk/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/I712717713035475/level/file/scan-index/-19/foto/523_5707_000_00475_000_0_0001</i>			Brevissima repraesentatio causae Sonhoviensis contra Hasselt. 18de eeuw. <i>Archief Gemeente Zonhoven, IV. Gemeentegoederen en grenzen, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 173.</i>		
		Bruiere de Kermt et Spalbeek, Carte géométrique pour les nobles et généreux seigneurs - les Barons de Stockem. Opgemaakt in mei 1788 en mei 1789 door langmeter Eyben. Kaart met legende, toont heide, wegen, vijvers... <i>Privécollectie Peter Bloemen.</i>			Stukken betreffende de twist met Hasselt. 1802-1820. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 175.</i>		
Abdij Herkenrode	Akte waarbij Arnold IV, graaf van Loon, een deel van de visvangst op de Demer aan de abdij schenkt, 1233. <i>Abdij Herkenrode, Charters. RA Hasselt, toegang 1746, nr. 70.</i>	Schetskaart van een meting te Kuringen, 1705. <i>Abdij Herkenrode: Archief van de Cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen. RA Hasselt, toegang 917, nr. 60</i>		Bescheiden betreffende de molens van de abdij te Herkenrode en Tuilt, 1780 – 1784. <i>Archief van de Cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen. RA Hasselt, toegang 917 RA Hasselt, nr. 105.</i>	Grensbetwistingen met Zonhoven, Vogelsanck, Abdij Herkenrode, Genk... <i>Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1402, 1406.</i>		

				Akte betreffende de bewaking van de abdij en de bruggen over de Demer in oorlogstijd, met schetskaart, 18 ^{de} eeuw. <i>Archief van de Cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen. RA Hasselt, toegang 917, nr. 107.</i>			
				Akte betreffende een ruiling van vijvers en de aankoop van een rente, 1577. Geschil over deze transactie, 1610. <i>Abdij Herkenrode, Charters. RA Hasselt, toegang 1746, nr. 1537</i>			
Kasteel Prinsenhof							
Landhuis Jessenhof							
Landhuis Speelhof							
Landhuis Kiewit							

Gemeente Herk-de-Stad	Stichtings- of schenkingsoorkonde	Cartografische bron	Cartografische bron met textdocument	Beheer	Juridisch document	Verkoop/verhuur	Varia
Herk-de-Stad		Carte de terre Bermelea (te Herk) 18.10.1747. <i>Verzameling kaarten en plannen, RA Hasselt, toegang 1459, nr.130</i>		Stukken betreffende het droogleggen van Schulensbroek, 1693-1766. Verschillende brieven en verslagen, vermelden "Decechissement des prairies de Linchout" (bij Schulensmeer). Commissie ter inspectie van overstromingen bestaande uit Baron van Roost en Erard Denis Foulon, heer ven Kermpot. Blijkbaar bezwaar van enkele gemeenten ivm overstromingen als gevolg van aanneemerswerken voor drooglegging... Bevat ook het bestek voor de werken: "au rabais, et moins disant le nouveau lit de la rivière le Demer depuis la jonction avec la Herck faite par les [Anverseois?] en 1666, jusqu'au dessus du Warembercolck (?), comme aussi le nouveau lit de la rivière la Herck depuis la digue venant de derrier la cense de L'Abbaye de Saint Trond jusqu'à la ville Herck au dessus du pont de Schuylen. Le tout suivant les plans, coupes et profils cy joints." (bevat jammer genoeg geen plannen, wel beschrijving der werken). 53 pag. Bevat geen plannen, nagevraagd bij rijksarchief of deze ergens anders gearchiveerd zijn. Niets gevonden. <i>Gemeente Herk-de-Stad, RA Hasselt, toegang 607, nr. 292.</i>		Rekening van contracten en pachten onder Herk-de-Stad en Lummen, 1520, 1522. <i>Archief Landcommanderij Alden Biesen, RA Hasselt, toegang 726, nr. 2476.</i>	Octave de Rossius, kapitein in het Duits regiment van graaf van der Marck; nadien Joannes van den Dwey, drossaard en rentmeester te Lummen, namens Petrus Ludovicus, graaf van der Marck-Schleyden, vrijbaanderheer van Lummen, c. de Bussy, admiliateur van de prinsbisschop, die de zaak opneemt voor Gerard Swerts, molenaar te Herk-de-Stad: banrecht van de molen van Lummen tegenover de inwoners van Schulen, 1736-1738. 1. Sch. Lummen-Loons (1726), 2. Vliermaal. 1 pak. <i>Archief van de Leenzaal van Kuringen, RA Hasselt, toegang 1458, nr. 1522.</i>
		Plan du hameau Diepenpoel 1747. <i>Verzameling kaarten en plannen, RA Hasselt, toegang 1459, nr.131</i>		Stukken betreffende de overstroming van de Demer, 1695-1699. Heeft ook te maken met werken (zie nummer 292) en gevolgen ervan. <i>Gemeente Herk-de-Stad, RA Hasselt, toegang 607, nr. 294.</i>		Akte met een overzicht van gronden van de commanderij onder Herk-de-Stad en Lummen, 16de eeuw, 1501-1600. <i>Archief Landcommanderij Alden Biesen, RA Hasselt, toegang 726, nr. 2477.</i>	
		Carte de Oppem (Herk) 1747. <i>Verzameling kaarten en plannen, RA Hasselt, toegang 1459, nr.132</i>		Lijsten van door de schout gedagvaarde personen wegens het verwaarlozen van hun plicht om de waterlopen open te houden, 18 ^{de} eeuw. Gefotografeerd. Lijst met namen, niet echt een verhaal... <i>Schepenbank Herk-de-Stad, RA Hasselt, toegang 583, nr. 232.</i>			
		Terre de Schackebroek (Herk) 1747. <i>Verzameling kaarten en plannen, RA Hasselt, toegang 1459, nr. 133</i>		Diverse stukken betreffende de winning van de Tichelrij, 16de eeuw, 1 omslag. <i>Archief Benedictijnerabdij Sint-Truiden, Toegang 717 RA Hasselt, nr. 493.</i>			
				Verkoop van een bunder bos op de Tichelrij aan de abdij, 1642 - 1643. 2 stukken. <i>Archief Benedictijnerabdij Sint-Truiden, Toegang 717 RA Hasselt, nr. 494.</i>			

Donk	Datum anno Domini millesimo trecentesimo vicesimoprimum in vigilia Purificationis beate Marie Virginis. Henricus, pastoor van Herk -de-Stad, en de seendschepenen oorkonden dat Theodericus Molnere en zijn vrouw Christina aan de kommanderij van Bernissem hebben geschonken een visvijver gelegen te Rode bij Donk en één zille weide aldaar gelegen. 1322, (n.st.), 1 februari. Seendschepenen : Johannes, zoon van Robinus en Henricus Ferman. 1322-1322. Origineel op perkament; zegel verdwenen. <i>Landcommanderij Alden Biesen, Oorkonden, RA Hasselt, toegang 716, nr. 1371.</i>	Carte figurative de la bruyère dite Donker Heyde, appartenante à l'abbaye de Saint-Trond; dressée par l'arpenteur A. Carront, en 1777. Toont ook kasteel van Landwijk en pastorie van Donk. <i>Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 1050</i> <i>Link naar het digitale bestand:</i> https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/rabs cans/zoekterm/Carront/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventaris nr/18423760105000000/level/file/scan-index/-19/foto/510_0002_000_01050_000_0_0001 .		Visitatie van de weiden onder Donk 1739. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, Toegang 717 RA Hasselt, nr. 432</i>	Donk: Proces tussen de abdij en de burgemeesters van Donk ivm het gebruik van de heide en van de gemeenschappelijke gronden, 1727. 1 omslag. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt, toegang 717, nr. 926.</i>	Verschillende stukken over aankopen door de abdij van gronden onder Donk, 18de eeuw. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt, toegang 717, nr. 434.</i>	
		Carte figurative des prairies situées à Donk, et appartenantes à l'abbaye de St-Trond; dressée, en 1778, par A. Carront, géomètre juré. Toont eigendommen van de abdij Sint-Truiden langs <i>Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 2087.</i> <i>Link naar het digitale bestand:</i> https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/rabs cans/zoekterm/Carront/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventaris nr/184237602087000000/level/file		Documenten ivm de ontginning van de heide, 1727 - 1777, 1 omslag. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt, toegang, nr. 439</i>	Donk: Geschil ivm de visserij onder Donk, 1727. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden. Rijksarchief Hasselt, toegang 717, 436.</i>	Donk: Verhuring van de visserij op de Halense Vroente 1730 - 1737. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden. Rijksarchief Hasselt, toegang 717, 437.</i>	
				Donk: Gebruik van de heide. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden. Oorkonden. RA Hasselt, toegang 715, nr. 2743.</i>	Donk: ordonnantie van abt Maurus van der Heyden tegen het leggen van vijvers in de heide, 1727. <i>Abdij Sint-Truiden: Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden. Rijksarchief Hasselt, toegang 717, 438.</i>	Verhuring van de winning te Donk aan Walter van den Kerckhof 1709. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, Toegang 717 RA Hasselt, nr. 430</i>	
Kasteel Landwijk		Carte figurative de la bruyère dite Donker Heyde, appartenante à l'abbaye de Saint-Trond; dressée par l'arpenteur A. Carront, en 1777. Toont ook kasteel van Landwijk en pastorie van Donk. <i>Collection des Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 1050</i> <i>Link naar het digitale bestand:</i> https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/rabs cans/zoekterm/Carront/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventaris nr/18423760105000000/level/file/scan-index/-19/foto/510_0002_000_01050_000_0_0001 .			J.P. Wevelinckhoven, namens zijn echt-genote de wedu-we van Nico-laus Antonius de Libotton, tegen de weduwe van Petrus van de Laer: beslag op goederen die van het laathof afhang-en, wegens de schade die van de Laer aan de klager berokkend heeft door on-terechte ver-nadering op de heerlijk-heid Land-wijk, 1765-1767. <i>Archief Hof van Waanrode: Processdossiers: RA Hasselt, toegang 588, nr. 13.</i>		

					Aangifte door Hendrik Serée, huisknecht op het kasteel van Landwijk, van ongeoorloofd vissen in de Oude Gete achter het kasteel van Landwijk, 1780. <i>Schepenbank Herk de Stad: RA Hasselt, toegang 583, nr. 69.</i>		
Kasteel Halbeek				Laathof van Halbeek: Cijnsregisters 15de en 16de eeuw. RA Hasselt, toegang 596, nr. 1 en 2.			
Landhuis Gasterbos							

Gemeente Heusden-Zolder	Stichtings- of schenkingsoorkonde	Cartografische bron	Cartografische bron met textdocument	Beheer	Juridisch document	Verkoop/verhuur	Varia
Algemeen				Briefwisseling betreffende het onderhoud der waterlopen. 1817-1877. 1 omslag. <i>Gemeente Heusden, RA Hasselt, toegang 622, nr. 182</i>		Heusden: Akte betreffende de overdracht van het vruchtgebruik van een vijver, 1438. 1 blad, moeilijk leesbaar. <i>Abdij Herkenrode, Charters, RA Hasselt, toegang 1746, nr. 893.</i>	Foto van de watermolen van Zolder, gedateerd augustus 1900. Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 735.
				Pièce relative à l'administration des échevinages de Zolder et Bolderberg. 1745. 1 pièce. <i>Archief Famille de Roest d'Alkemade (1408 - 1911) III. Documents sans lien apparent avec le fonds D. Documents divers, RA Mons, toegang AEM.03.028, nr. 248.</i>		Zolder: Akte betreffende de verkoop van een vijver, 1544. NL, moeilijk leesbaar. <i>Abdij Herkenrode, Charters, RA Hasselt, Toegang 1746, nr. 1424</i>	
Kasteel Vogelsanck				Stukken betreffende de Laambeek, 1739. 3 stukken. <i>Archief van de Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, III. Stukken betreffende het landgoed, E. Water, nr. 56.</i>	Antoinette d'Eltz, vrijvrouw van Vogelzang, c. douairière de Borghgrave, vrouw van Bovelingen en Terlamen: loop van de Laambeek te Zolder, 1737-1738. 1 omslag. Meerdere brieven van de twee partijen en oordeel van de Prinsbisshop (afschrift van 1 juli 1738). <i>Inventaris van het archief van de Leenzaal van Kuringen. RA Hasselt, toegang 1458, IV. PROCESSEN (2). A. PROCESSEN IN EERSTE AANLEG, nr. 937</i>	Akte van verpachting van de Zoldermolen. 1733. 1 stuk. <i>Archief van de Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, III. Stukken betreffende het landgoed, E. Water, nr. 55.</i>	Verklaring betreffende de verplichting van de pachters van de winning van Vogelsanck om bij te dragen in de gemeentelijke belasting op het malen, 1721. <i>Archief van de Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, III. Stukken betreffende het landgoed, E. Water, nr. 54.</i>
				Diverse stukken betreffende het Land van Vogelsanck, het landgoed van Terlamen en de Laambeek. 16de - 18de eeuw.. 52 Bevat een ingekleurde kaart van de loop van de Laambeek, met voorstellingen van de kastelen van Terlamen en van Vogelsanck. 1 pak. plan, proces over jacht Vogelsanck; Aannemer voor onderhoud vijvers 1: Proces of akte over Laambeek, tss Renesse en Borghgraeve over gebruik waters Laambeek... 2. Visitation/inspectie Laambeek, hoort bij plan (ingekleurde kaart) 3. Proces over tienden van Laamvijver tussen Terlamen en Herkenrode 4. water vogelsanck voor vijvers 1737 5: 1692, Gebruik van vijver 6. 1737 vogelsanck gebruik vijver Verschillende stukken over de strijd tussen Vogelsanck en Borghgraeve (Terlamen) over Laambeek Vogelsanck Heren. RA Hasselt, toegang 2370, III. Stukken betreffende het landgoed, E. Water, nr. 51 - 53	Zolder: Brief van Maria van Mombeek aan de abt ivm een geschil met de heer van Vogelsanck over de drooglegging van een waterloop, 1635. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden. RA Hasselt, toegang 717, 644.</i>		Register van inkomsten en uitgaven van het domein, 1822-1847. <i>Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 277.</i>
				Aanstellingsakte voor Jacques Reyners tot jacht- en boswachter van de heer van Vogelsanck in Zolder. 1788. 1 stuk <i>Schepenbank Zolder, RA Hasselt, toegang 2348, nr. 8</i>	Verslag van een gerechtelijke visitatie van het kasteel, het neerhof, de winning en de molens van Vogelsanck, 1726. 1 stuk. <i>Archief van de Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, III. Stukken betreffende het landgoed, A. Algemeen, nr. 38.</i>		
				Besluit van de heer van Vogelsanck in verband met het gebruik van het water, 1423. <i>Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 39.</i>	Grensbetwistingen met Zonhoven, Vogelsanck, Abdij Herkenrode, Genk... Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1402, 1406.		

				Overeenkomst tussen de heren van Vogelsanck en van Terlamen over het gebruik van het water voor o.a. molens, 1624. <i>Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 42.</i>	Dossier van het proces tussen barones d'Eltz de Vogelsanck, en barones de Borchgrave, eigenares van Terlamen, over het beheer van het water van de LambEEK, 1737-1740. Zegel onder papier van de bisschop van Luik in de Geheime Raad, 1738. <i>Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 16.</i> <i>Zie ook document in Rijksarchief Luik.</i>		
				Toelating vanwege de heer van Vogelsanck om een sluis te plaatsen op de Roesterbeek, 1683. <i>Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 44.</i>	Gilles Lambert de Villenfagne, seigneur de Vogelzang, contre Léon de Theux, seigneur de Meylandt de Scry. 1743-1744. 1 chemise. <i>Réviseurs des XXII de la principauté de Liège. 2e partie. RA Luik, toegang A23/5, nr. 4.</i>		
				Stukken betreffende het waterbeheer, 18de eeuw. <i>Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 46.</i>	Overeenkomst ter beëindiging van het proces tussen M.J. De Theux de Meylandt en de gemeente betreffende het afhakken van de "drift". 1793. 1 stuk. <i>Archief van de gemeente Heusden, RA Hasselt, toegang 622, nr. 47.</i>		
				Aanstellingsakte voor Jacque Reyners tot jacht- en boswachter van de heer van Vogelsanck in Zolder. 1788. 1 stuk <i>Schepensbank Zolder, RA Hasselt, toegang 2348, nr. 8</i>	Gille Lambert de Villenfagne, heer van Vogelzang, en Fabius de Schell, kanunnik van het kathedraal-kapittel te Luik, c. Arnold Léon de Theux, heer van Meiland: jachtrecht te Vogelzang en te Meiland onder Zolder, 1740- 1744. Appel Rijkskamergerrecht, 1744-1745. Met een dossier over het rekest dat door de Villenfagne aan de Geheime Raad werd overgemaakt wegens de voorgenomenheid van de Leenzaal, 1744-1745. 1. Sch. Zolder, Houthalen en Hauweiken, 2. Vliermaal. 1 pak. <i>Leenzaal Kuringen. IV. PROCESSEN (2). B. PROCESSEN IN APPEL. RA Hasselt, toegang 1458, nr. 1531.</i>		
				Diverse stukken betreffende het Land van Vogelsanck, het landgoed van Terlamen en de LaambEEK. 16de - 18de eeuw. Bevat een schematische kaart van Vogelsanck en Terlamen (1737). 1 pak. <i>Vogelsanck Heren. III. Stukken betreffende het landgoed E. Water, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 51</i>			
Bolderberg (Bouvy)				Kaart XXIII uit kaartboek van Averbode: domein Bolderberg met omliggende eigendommen. <i>Archief Abdij Averbode, RA Leuven, toegang 701, nr. 5009.</i> <i>Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/rabscan/zoekterm/Bolderberg/eaidid/BE-A0518_113838_112521_DUT/inventarisnr/1138381125215009/scans-inventarispagina/3/scan-index/48/foto/518_1770_000_05009_000_0_0048</i>	Proces Baron Volgelzang c. abdij van Averbode over heerlijke rechten te Bolderberg, jachtrecht, verheffing, 1670 - 1693. <i>Leenzaal van Kuringen, RA Hasselt, toegang 1458, nr. 746.</i>		Afschrift van de cijnsboeken van Tessenderlo, Kwamol, Koersel, Lummen, Bolderberg, Zichem, Zelk en Leuven. 1606. <i>Archief Abdij Averbode, RA Leuven, toegang 701, II. GOEDEREN, INKOMSTEN EN UITGAVEN B. LENEN, CIJNZEN EN RENTEN, nr. 5195</i>
					Akte betreffende de verpachting van het jachtrecht in Stokrooi en Bolderberg door de vrouwe van Vogelsanck aan Jacob Frans Duijs. 1791. <i>Archief Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 44.</i>		

							Zolder. Rol van de laatbank van Bolderberg. 1640-1663. 1 deel. <i>Archief Abdij Averbode, RA Leuven, toegang 701, II. GOEDEREN, INKOMSTEN EN UITGAVEN B. LENEN, CIJNZEN EN RENTEN, nr. 5214.</i>
Bolderberg (Kluis)	Versillende stukken, vooral ivm de schenking of overdracht naar een andere kluizenaar. Documenteert de relatie met Vogelzang. Ook aantekeningen over inkomsten van de kapel, mogelijk interessant: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/ead/zoekresultaat/zoekterm/Bolderberg/eadid/BE-A0515_104547_102567_DUT						Stukken betreffende de kluis van Bolderberg. 1693-1698. 1 omslag. <i>Archief Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 33.</i>
Landhuis Meylandt				Stukken betreffende het beheer van het landgoed van Meyland. 1753-1758. NL, 20 juni 1753 over bempt [nr3] en over wijerbempt, 1752 verhuring bempden. 1 omslag (zie ook Schepenbank Zolder, nr. 127) <i>Vogelsanck Heren. Inventaris van het archief van de Heren van Vogelsanck. toegang 2370 RA Hasselt, IV. Stukken aangetroffen bij de inventarisatie, nr. 59</i>	Gille Lambert de Villenfagne, heer van Vogelzang, c. Guiliam Berwaers (Bervoets), jager van Arnold Léon de Theux: jachtrecht te Meiland onder Zolder, 1744. 1. Sch. Hauweiken (1741), 2. Vliermaal (1742). 1. Sch. Hauweiken (1741), 2. Vliermaal (1742). 1 pak. <i>Archief van de Leenzaal van Kuringen, RA Hasselt, toegang 1458, IV. Processen (2), B. Processen in appel, nr. 1536.</i>		
				Stukken betreffende het beheer van het domein van Meyland. 1752-1773. 1 omslag. (zie ook Heren Vogelsanck nr. 59) <i>Schepenbank Zolder, RA Hasselt, toegang 2348, nr. 127.</i>	Gilles Lambert de Villenfagne, seigneur de Vogelzang, contre Léon de Theux, seigneur de Meylandt de Scry. 1743-1744. 1 chemise. <i>Réviseurs des XXII de la principauté de Liège. 2e partie. RA Luik, toegang A23/5, nr. 4.</i>		
					Overeenkomst ter beëindiging van het proces tussen M.J. De Theux de Meylandt en de gemeente betreffende het afhakken van de "drift". 1793. 1 stuk. <i>Archief van de gemeente Heusden, RA Hasselt, toegang 622, nr. 47.</i>		
					Gille Lambert de Villenfagne, heer van Vogelzang, en Fabius de Schell, kanunnik van het kathedraal-kapittel te Luik, c. Arnold Léon de Theux, heer van Meiland: jachtrecht te Vogelzang en te Meiland onder Zolder, 1740- 1744. Appel Rijkskamergerrecht, 1744-1745. Met een dossier over het rekest dat door de Villenfagne aan de Geheime Raad werd overgemaakt wegens de vooringenomenheid van de Leenzaal, 1744-1745. 1. Sch. Zolder, Houthalen en Hauweiken, 2. Vliermaal. 1 pak. <i>Leenzaal Kuringen. IV. PROCESSEN (2). B. PROCESSEN IN APPEL. RA Hasselt, toegang 1458, nr. 1531.</i>		

Kasteel Terlamen + heerlijkheid				Diverse stukken betreffende het Land van Vogelsanck, het landgoed van Terlamen en de Laambeek. 16de - 18de eeuw. Bevat een ingekleurde kaart van de loop van de Laambeek, met voorstellingen van de kastelen van Terlamen en van Vogelsanck. 1 pak. plan, proces over jacht Vogelsanck; Aannemer voor onderhoud vijvers 1: Proces of akte over Laambeek, tss Renesse en Borghgraeve over gebruik waters Laambeek... 2. Visitation/inspectie Laambeek, hoort bij plan (ingekleurde kaart) 3. Proces over tienden van Laamvijver tussen Terlamen en Herkenrode 4. water vogelsanck voor vijvers 1737 5: 1692, Gebruik van vijver 6. 1737 vogelsanck gebruik vijver Verschillende stukken over de strijd tussen Vogelsanck en Borghgraeve (Terlamen) over Laambeek <i>Vogelsanck Heren. RA Hasselt, toegang 2370, III. Stukken betreffende het landgoed, E. Water, nr. 52.</i>	Michel Waleramme, graaf de Borchgrave, baron d'Elderen, aartsdiaken en domproost van Luik, c. abdijs Herkenrode: tiendrecht op de vijver van Terlamen, 1777-1780. Appel Rijkskamergerecht, 1778. 1 pak. Proces over tienden grote vijver Terlaemen. <i>Inventaris van het archief van de Leenzaal van Kuringen. RA Hasselt, toegang 1458, IV. PROCESSEN (2).</i> <i>A. PROCESSEN IN EERSTE AANLEG, nr. 1028</i>	Akte van attestatie van bisschop Jan van Horne, die verklaart dat Philippe vander Hulst hem een oorkonde van graaf Lodewijk van Loon heeft voorgelegd over de verkoop van het landgoed van Terlamen aan Martin van Loon in 1330 en de schenking van de helft van de vijver en molen van Terlamen aan Martin van Loon in 1334, 1498. <i>Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 678.</i>	Zolder. Stukken betreffende de molen van Terlamen, 1848 - 1871. Familiearchief 1848-1871. Palmers. II. Bezittingen RA Hasselt, toegang 1665, nr. 161.
				Diverse stukken betreffende het Land van Vogelsanck, het landgoed van Terlamen en de Laambeek. 16de - 18de eeuw. 1 pak. <i>Archief van de Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, III. Stukken betreffende het landgoed, E. Water, nr. 53.</i>	Nicolaus-Bernardus, graaf de Borchgraeve, kommandeur van de Duitse Orde te Bernissem, c. Joannes Ignatius de Villenfagne, heer van Vogelzang: jachtrecht in de heerlijkheid Terlamen (Zolder), 1761-1772. Appel Rijkskamergerecht, 1771-1774. 1 pak. <i>Archief van de Leenzaal van Kuringen, RA Hasselt, toegang 1458, IV. Processen (2), A. Processen in eerste aanleg, nr. 982.</i>		
				Stukken betreffende het bezit van het landgoed van Terlamen, 1739. 2 stukken. <i>Archief van de Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, IV. Stukken aangetroffen bij de inventarisatie, nr. 57.</i>	Vogelsanck (Zolder) : seigneurie, justice, moulin de Terlamen, justice criminelle, visite du ruisseau. 1715-1765. 1 dossier. Conseil privé de la principauté de Liège. II. Deuxième partie : Police générale A. Tutelle des collectivités locales 14. Quartier de Looz (Borgloon). RA Luik, toegang A2, nr. 939		
				Overeenkomst tussen de heren van Vogelsanck en van Terlamen over het gebruik van het water voor o.a. molens, 1624. <i>Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 42.</i>	Antoinette d'Eltz, vrijvrouw van Vogelzang, c. douairière de Borghgrave, vrouw van Bovelingen en Terlamen: loop van de Laambeek te Zolder, 1737-1738. 1 omslag. Meerdere brieven van de twee partijen en oordeel van de Prinsbisschop (afschrift van 1 juli 1738). <i>Inventaris van het archief van de Leenzaal van Kuringen. RA Hasselt, toegang 1458, IV. PROCESSEN (2).</i> <i>A. PROCESSEN IN EERSTE AANLEG, nr. 937</i>		
				Diverse stukken betreffende het Land van Vogelsanck, het landgoed van Terlamen en de Laambeek. 16de - 18de eeuw. Bevat een schematische kaart van Vogelsanck en Terlamen. 1 pak. <i>Vogelsanck Heren. III. Stukken betreffende het landgoed E. Water, RA Hasselt, toegang 2370, nr. 51</i>			
Landhuis Obbeek							
Landhuis Domherenhuis							

Gemeente Houthalen-Helchteren	Stichtings- of schenkingsoorkonde	Cartografische bron	Cartografische bron met textdocument	Beheer	Juridisch document	Verkoop/Verhuur	Varia
Algemeen					La baronne douairière de Borchgrave c. la dame de Vogelsanck et son drossard; o. : détournement du Lambeek au préjudice du moulin de Ten Haagdoorn à Houthalen. 1737. 1 dossier. <i>Conseil privé de la principauté de Liège. III. Troisième partie : Justice</i> <i>D. Attributions judiciaires du Conseil privé. 4. Dossiers de procédure introduits à l'appui de requêtes en révision ou en restitution, ou de recours à la juridiction administrative du conseil, ou de plaintes pour violation du droit judiciaire, RA Luik, toegang A2, nr. 2310</i>		
Hengelhoef		Carte de la région située au nord-est de Hasselt et le nombre de pas les séparant de celle-ci, ainsi que le nom du village. Il y a également les cours d'eau et les marais. Dressé pour un procès devant les XXII intenté par la ville de Hasselt au seigneur de Vogelsang au sujet de la compétence des tribunaux. Localités citées : Bokrijk, Dergaeven, Diepenbeek, Genk, Hasselt, Hengel, Hermoelen, Kapellen, Kuringen, Rooie, Soeschey, Volmolen, Wolske, Zonhoven. 1549. 1 pièce. <i>Collection Cartes et plans. Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège, RA Luik, toegang Z5, nr. 475. Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Bokrijk/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/I712717713035475/level/file/scan-index/-19/foto/523_5707_000_00475_000_0_0001</i>			Protest van de gemeente tegen de abt van Floreff, wegens gevaarlijke vijverdijken te Hengelhoef. 1767. Frans, goed leesbaar. Bevat klachten van de bewoners en advies. Op het stuk geschreven: "Mogelijk gaat dit over Halvijver". <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 378.</i>		
Helchteren	Helchteren: Schenking van goederen. <i>Abdij Sint-Truiden. Oorkonden. RA Hasselt, toegang 715, nr. 671.</i>	Kaart van Helchteren en omgeving, 18de eeuw. <i>Gemeente Helchteren, RA Hasselt, toegang 573, nr. 13.</i>		Helchteren: Schatting van landen en beemden van de abt, 1599. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt toegang 717, nr. 486.</i>	Uittreksels uit de registers van de leenzaal van Kuringen betreffende het geschil tussen de barones d'Elst, vrouwe van Vogelsanck, en Michael Elens, gesteund door de gemeente Helchteren ivm de verheffing van enkele gronden, 1739 – 1740. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt toegang 717, nr. 947.</i>	Helchteren. Oorkonden. Transacties van goederen. <i>Abdij Sint-Truiden. Oorkonden. RA Hasselt, toegang 715, nr. 1775, 2435, 3011.</i>	Helchteren. Documenten ivm de aanleg van de steenweg Luik-'s Hertogenbosch door de goederen van de abdij, 1765 (zie ook nr. 1112). <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt, toegang 717, nr. 488.</i>
				Helchteren: Molen. <i>Abdij Sint-Truiden. Oorkonden. RA Hasselt, toegang 715, nr. 3117</i>		Helchteren. Verkoop van een huis door Henrick Linsen aan de abdij, 1666, 1 stuk. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt, toegang 717, nr. 487.</i>	Visitatie van het houtgewas te Helchteren, 1781, 1 stuk. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt, toegang 717, nr. 489.</i>

				Helchteren. Toestemming van de abt om de bareel op de weg tussen de molen en de beemden omtrent Stapelriet weg te nemen op voorwaarde dat de inwoners de weg verder zullen onderhouden, 1616. 1 stuk. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt, toegang 717, nr. 940</i>		Helchteren. Verpachting van de "winninghe op de Bosch" aan Jan Symons, 1785. 1 stuk. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt, toegang 717, nr. 490.</i>	Helchteren. Verzoek aan en toestemming van de abt om te Helchteren zand en grind te halen voor de aanleg van de steenweg Houthalen-Helchteren, 1740. 3 stukken. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt, toegang 717, nr. 941.</i>
						Helchteren. Verpachting van de molen aan Andreas van Heeswijck, 1780, 1 stuk. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt toegang 717, nr. 491</i>	
Kelchterhoef	1228 (Latijn) Arnold, graaf van Loon, oorkondt dat hij het goed van Kelchterhoef aan de abdij van Floreffe heeft geschonken, 1228. Afschrift 17de eeuw op papier. <i>Archief Zonhoven, Oorkonden, RA Hasselt, toegang 1439, nr. 1.</i>						
Hof ter Dolen	Helchteren. Hof ter Dolen (kasteel te Helchteren) Oorkonden. <i>Abdij Sint-Truiden. Oorkonden, RA Hasselt, toegang 715, nr. 703, 711, 1106, 1581.</i>			Herstelling aan de daken van het kasteel, 1770. 1 stuk. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt toegang 717, nr. 484</i>			Visitatie van de goederen horend bij de kasteelhoeve, 1775 - 1783. 3 stukken. <i>Archief Benediktijnerabdij Sint-Truiden, RA Hasselt toegang 717, nr. 485.</i>
Landhuis Luciebos							

Gemeente Lummen	Stichtings- of schenkingsoorkonde	Cartografische bron	Cartografische bron met textdocument	Beheer	Juridisch document	Verkoop/Verhuur	Varia
Algemeen	Stukken over het droogmaken en bedijken van het Schulensbroek, 1842. Gefotografeerd. Staten van herstellingen met kosten etc. <i>Gemeente Lummen. RA Hasselt, toegang 1120, nr. 229.</i>	Carte figurative des terres exposées aux débordements du Demer, entre Doest, Haelen et Lummen; dressée par l'arpenteur J. Helleman, et accompagnée d'un rapport. <i>Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 338.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Lummen/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventarisnr/I842376033800000/level/le/scan-index/-14/foto/510_0002_000_00338_000_X_0001_b	Carte figurative du Demer et de ses affluents, depuis Lummen jusqu'à Diest; dressée, vers 1715, par D. Selckaerts, à l'occasion d'une requête, présentée au conseil de Brabant, contre les meuniers établis sur ladite rivière, par ceux du conseil et de la chambre des comptes de Guillaume III, roi de la Grande-Bretagne, et par résolution des seigneurs États généraux des Provinces-Unies, en qualité d'exécuteurs testamentaires du prince Frédéric-Henri. Kaart van de Demer en gebied errond, tussen Diest en Lummen met verslag (27 pagina's, oud handschrift...) proces tegen de molenaars op de Demer? <i>Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I012, nr. 2603.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Lummen/eadid/BE-A0510_000842_003761_FRE/inventarisnr/I84237612603/level/file/scan-index/2/foto/510_0002_000_02603_000_0_0002		De meiers, burgemeesters en schepenen van Lummen, impetranten. Charles Lambert van der Heijden, baron de Blesia, gedaagde (Lummen/Linlhout, 1744, Henrici/Mostinck, Limpens). Afwatering en gebruik van vijvers in de heide. 1744. <i>Raad van Brabant, Rijksarchief te Vorst, toegang I 19, nr. 9400.</i> Hooft bij "Carte figurative de la bruyère (communale?), dite de Thienwinckel, sous Lummen (duché de Brabant) ; dressée, vers 1744 , à l'occasion d'un procès dudit village contre Blesia. Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, Toegang I012, nr. 3176."	Rekening van contracten en pachten onder Herk-de-Stad en Lummen, 1520, 1522. <i>Archief Landcommanderij Alden Biesen, RA Hasselt, toegang 726, nr. 2476.</i>	Afschrift van de cijnsboeken van Tessenderlo, Kwamol, Koersel, Lummen, Bolderberg, Zichem, Zelt en Leuven. 1606. <i>Rijksarchief te Leuven - Archief Abdij Averbode, toegang 701, II. GOEDEREN, INKOMSTEN EN UITGAVEN</i> <i>B. LENEN, CIJNZEN EN RENTEN, nr. 5195</i>
		Plan, coupe et profil d'un projet d'endiguement de la rivière la Herck, depuis l'embouchure de la coupure faite dans la Geete, en 1757 , jusqu'au pont dit Potterie-Brugge, sur la Herck, ainsi que du Demer, depuis l'aqueduc construit à l'extrémité de la coupure y faite en 1757, jusqu'au tournant dit J'Varemberts-Kolk; dressés par A. Courant.1757. Kaart van Demer met bijv. aanduiding van "grande inondation de Linckhout". Kleine en grote Molen van Lummen, Kasteel Loye, systeem van waterlopen. <i>Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 377.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/Plan%2C+coupe+et+profil+d%27un+projet+d%27endiguement/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventarisnr/I842376033700000/level/file#c:0.c:2.c:1.c:0.c:2.c:0.c:43			Octave de Rossius, kapitein in het Duits regiment van graaf van der Marck; nadien Joannes van den Dwey, drossaard en rentmeester te Lummen, namens Petrus Ludovicus, graaf van der Marck-Schleyden, vrijbaanderheer van Lummen, c. de Bussy, admouditeur van de prinsbisschop, die de zaak opneemt voor Gerard Swerts, molenaar te Herk-de-Stad: banrecht van de molen van Lummen tegenover de inwoners van Scholen, 1736-1738. 1. Sch. Lummen-Loons (1726), 2. Vliermaal. 1 pak. <i>Archief van de Leenzaal van Kuringen, RA Hasselt, toegang 1458, nr. 1522.</i>	Akte met een overzicht van gronden van de commanderij onder Herk-de-Stad en Lummen, 16de eeuw, 1501-1600. <i>Archief Landcommanderij Alden Biesen, RA Hasselt, toegang 726, nr. 2477.</i>	Goederen, cijnz, en renten op de volgende plaatsen: Lummen. Goederen. 1648, 1681, s.d. <i>Rijksarchief Leuven, Archief Abdij Averbode, toegang 701, II. GOEDEREN, INKOMSTEN EN UITGAVEN, nr. 5075.</i>
		Carte figurative du cours du Demer et de ses affluents, depuis Diest jusqu'à Herck et Lummen; exécutée vers les commencement du XVIIIe siècle.1701-1800. <i>Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I003, nr. 335.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventarisnr/I842376033500000/level/le			Diest: documenten m.b.t. het Linckhouts Broeck, tussen Lummen en Halen, gekocht in 1571 en drooggelegd in 1663. Proces hierover: 1670-1685. Documenten m.b.t. het water van de Demer: 1693-1716. 16de-18de eeuw. 1 pak. <i>Archief van de Oude Universiteit Leuven 1426-1797, RA Leuven, toegang 682, nr. 2555.</i>	Akte van aankoop door de commanderij van een erfcijns op een beemd, 1383. <i>Archief Landcommanderij Alden Biesen, RA Hasselt, toegang 726, nr. ?.</i>	Rekening van geleverde vis, 1792 - 1793, 1 schrift Rekening met oplijsting van geleverde vis, ontvangen door huisvrouw van het hoofdhuis (?) jammer genoeg is titel niet duidelijk leesbaar, waardoor we niet weten wie de vis aan wie geleverd heeft... (Cisterciënzerinnenabdi Mariënröde Rotem, Halen). <i>Archief Abdij van Rotem in Halen, RA Hasselt, toegang 581, nr. 123.</i>

		Carte figurative de toutes les communes, prairies et autres terres compris dans l'inondation de Demer, entre la ville de Diest et le village de Lummen; dressée, à la réquisition des États de Brabant, par le géomètre J.-B. Joris, en 1769, d'après la carte. 1769 . Kaart met vermelding en opmeting van oppervlakte die overstromd was, per gemeente of jurisdictie. Gebaseerd op een opmeting van 1757, opgemaakt in september en oktober 1768, ondertekend 10 augustus 1769. Mogelijk verband met bestand 607 (Gemeente Herk-de-Stad)_292 <i>Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I003, nr. 337.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventarisnr/1842376033700000/level/file				
		"Plan de la grande inondation de Linckhout, Lumen, Schulen, Herck et Donck". Auteur en beroep: niet vermeld. Niet gedateerd, [1759]. Handschrift. Pen. Aquarel. Papier. Oriëntatie op het zuidwesten. Frans. Afmeting blad 26 x 70,5 cm. Waterlopen. Kerken. Kloosters. Kastelen. Hoeven. Molens. Huizen. <i>Verzameling Kaarten en plattegronden in handschrift. Reeks II, Algemeen Rijksarchief, toegang 459, nr. 1146.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Lummen/eadid/BE-A0510_004732_005707_DUT/inventarisnr/1473257071146/level/file/scan-index/-19/foto/510_1600_000_01146_000_0_0001				
		Carte figurative du Demer et de ses affluents, depuis Lummen jusqu'à Diest; dressée, au commencement du dix-huitième siècle, par De Bauffe. <i>Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, Toegang I012, nr. 2602.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/Lummen/eadid/BE-A0510_000842_003761_FRE/inventarisnr/184237612602/level/file#%3A0.c.3.c.0.c.2.c.3				
		Lummen: Caerte figurative van de rivière den Demer, 1715. <i>Verzameling kaarten en plannen, RA Hasselt, toegang 1459, nr. 492 en 493</i>				

		Carte figurative d'une partie du Demer, près de Lummen (Brabant), avec indication d'un canal que l'avocat C. Fiocco se proposait de faire creuser, depuis l'emplacement d'un établissement commercial projeté à Lummen, jusque derrière le moulin de ce village, situé sur le Demer; dressée, en 1775, par l'arpenteur F.-J. Guyaux, pour être jointe à la demande, faite par ledit avocat, de pouvoir faire creuser ce canal. 1775. <i>Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, Toegang I 003, nr. 1487.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Lummen/eadid/BE-A0510_000842_003760_FRE/inventarisnr/18423760148700000/level/file/scan-index/-19/foto/510_0002_000_01487_000_0_0001					
		Carte figurative des broeck de Lummen, Schulen, Linkhout et Donk (sur le Demer et terrains aux environs). [1600-1800]. 1 pièce. Kaart van Demer tussen grote molen van Lummen en Donk, nummering van alle percelen grond, lijst van eigenaars voorlopig niet gevonden... Wel een aantal mooie details, soms staan de eigenaars erop (bijv. Pauscollege Leuven) details van schansen etc. <i>Collection Cartes et plans, Archives de l'Etat à Liège, toegang Z5, nr. 233.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Lummen/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/712717713035233/level/file/scan-index/-19/foto/523_5707_000_00233_000_0_0001					
		Plan des prairies asséchées le long du Démer entre son confluent avec la Kerke et le moulin de Lumay, 17e s. Plan van de gronden langs de Demer tussen de samenloop met de Herk (Kerke) en de molen van Lummen. <i>Cartes et plans, Archives du Palais d'Arenberg à Bruxelles, Algemeen Rijksarchief, toegang T 580, nr. 631.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/familie+d%27arenberg/eadid/BE-A0510_000845_004176_FRE/inventarisnr/18454176631/level/file#c:0.c:1.c:130					

		Plan des prairies situées le long du Démer entre Kermt et Lummay 17e - 18e s. 1 plan. Langwerpige kaart van de Demer tussen Kermt en Lummen. Vermeldt de molen van Lummen, het kasteel de Loye, Thiwinckels Broek, De Laeck en kleine kanaaltjes "coupure du Laeck qui a repris son ancien cours", "décharge ancienne de la Demer bouchée", "confluent ou décharge du Laeck dans la Demer". <i>Cartes et plans, Archives du Palais d'Arenberg à Bruxelles, Algemeen Rijksarchief, toegang T 580, nr. 2030.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/famille+d%627arenberg/eadid/BE-A0510_000845_004176_FRE/inventarisnr/184541762030/level/file#c:0.c:4.c:29					
		Kaart van de loop van de Demer en zijn bijrivieren vanaf Diest tot Lummen. [De Bauffre]. Niet gedateerd, [18e eeuw]. Handschrift. Pen. Aquarel. Papier. Frans. Bijgevoegde legende (A-Y). Afmeting binnenkader 32 x 73 cm, blad 36 x 74,5 cm. Zelf, Zelem, Donk, Webbekom en Diest. Wegen. Waterlopen. Kerken. Kapellen. Klooster. Molens. Huizen. Tuinen. Land, weide, bos. Opm.: dubbel van Kaarten en plattegronden in handschrift, nr. 335/2. <i>Verzameling Kaarten en plattegronden in Handschrift. Reeks II, Algemeen Rijksarchief, toegang T 459, nr. 1162.</i>					
Kasteel de Burg		" Plan du château de Lummen avec la basse cour et étangs ". 18e s. 1 plan. Heel mooi plan van het kasteel van Lummen (nu kasteeldomein De Burg) met gracht en beken en wegen... <i>Cartes et plans, Archives du Palais d'Arenberg à Bruxelles, Algemeen Rijksarchief, toegang T580, nr. 520 .</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Lummen/eadid/BE-A0510_000845_004176_FRE/inventarisnr/18454176520/level/file/sca n-index/-19/foto/510_0713_000_00520_000_0_0001					
		Plan des parties des terres, patures et étangs qui environnent le château de Lumay appartenante à S.A.S. monseigneur le duc d'Arenberg ". 1775.1 plan. Schematische kaart met kasteel De Burg en omgevende gronden. Geen legende. <i>Cartes et plans, Archives du Palais d'Arenberg à Bruxelles, Algemeen Rijksarchief, toegang T 580, nr. 303.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/famille+d%27arenberg/eadid/BE-A0510_000845_004176_FRE/inventarisnr/18454176303/level/file#c:0.c:0.c:306					

		Plan du rez de chaussée et du second étage du château de Lumay, et élévation de la façade. 18e s. 1 plan. Plan van het gelijkvloers en de voorgevel van het kasteel De Burg te Lummen. <i>Cartes et plans, Archives du Palais d'Arenberg à Bruxelles, Algemeen Rijksarchief, toegang T 580, nr. 301.</i> Link naar het digitaal bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/famille+d%27arenberg/eadid/BE-A0510_000845_004176_FRE/inventarisnr/18454176301/level/file#c:0.c:0.c:304				
		"Plan des batimens du château de Lumay avec son elevation reguliere". 18e s. Plan van het gelijkvloers en de classicistische gevel van aanhorigheden van het kasteel De Burg te Lummen. <i>Cartes et plans, Archives du Palais d'Arenberg à Bruxelles, Algemeen Rijksarchief, toegang T 580, nr. 258.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/famille+d%27arenberg/eadid/BE-A0510_000845_004176_FRE/inventarisnr/18454176258/level/file#c:0.c:0.c:261				
		"Plan du château de Lumay avec son élévation irrégulière"; "Elévation du château dans la forme qu'il aurat quand il sera achevé"; "Elévation du derrier du château"; "Plan de la basse cour avec son élévation de dedans de la ditte basse cour"; 18e s. Vier plannen, grondplannen en gevels, van het kasteel de Burg te Lummen en aanhorigheden. <i>Cartes et plans, Archives du Palais d'Arenberg à Bruxelles, Algemeen Rijksarchief, toegang T 580, nr. 425.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/famille+d%27arenberg/eadid/BE-A0510_000845_004176_FRE/inventarisnr/18454176425/level/file#c:0.c:0.c:427				
Kasteel Het Loye		Plan des prairies situées le long du Démer entre Kermt et Lummay 17e - 18e s. 1 plan. Langwerpige kaart van de Demer tussen Kermt en Lummen. Vermeldt de molen van Lummen, het kasteel de Loye, Thiwinkels Broek, De Laeck en kleine kanaaltjes "coupure du Laeck qui a repris son ancien cours", "décharge ancienne de la Demer bouchée", "confluent ou décharge du Laeck dans la Demer". <i>Cartes et plans, Archives du Palais d'Arenberg à Bruxelles, Algemeen Rijksarchief, toegang T 580, nr. 2030.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/famille+d%27arenberg/eadid/BE-A0510_000845_004176_FRE/inventarisnr/184541762030/level/file#c:0.c:4.c:29		Akte van 10 maart 1768, opgesteld door notaris Laurentius Matheus Hermans van Herk-de-Stad: een akkoord tussen de kasteelvrouw van Loye en de gemeente Scholen over de aanleg van een dreef, 1768. <i>Gemeente Scholen, RA Hasselt, toegang 1988, zonder nummer (cf. artikel Rombout Nijssen)</i>		
Landhuis Lagendal						
Landhuis Het Hamel						

Grote Molen		Carte figurative des broeck de Lummen, Schülen, Linkhout et Donk (sur le Demer et terrains aux environs). [1600-1800]. 1 pièce. Kaart van Demer tussen grote molen van Lummen en Donk, nummering van alle percelen grond, lijst van eigenaars voorlopig niet gevonden... Wel een aantal mooie details, soms staan de eigenaars erop (bijv. Pauscollege Leuven) details van schansen etc. <i>Collection Cartes et plans, Archives de l'Etat à Liège, toegang Z5, nr. 233.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Lummen/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/1712717713035233/level/file/scan-index/-19/foto/523_5707_000_00233_000_0_0001				
		Carte figurative d'une partie du Demer, près de Lummen (Brabant), avec indication d'un canal que l'avocat C. Fiocco se proposait de faire creuser, depuis l'emplacement d'un établissement commercial projeté à Lummen, jusque derrière le moulin de ce village, situé sur le Demer; dressée, en 1775, par l'arpenteur F.-J. Guyaux, pour être jointe à la demande, faite par ledit avocat, de pouvoir faire creuser ce canal.1775 1775 Kaart van de grote molen van Lummen met opmeting van de bijhorende gronden en aanduiding van een "Coupure" waarvoor advocaat C. Fiocco een aanvraag had ingediend. <i>Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, toegang I 003, nr. 1487</i>				
Slagmolen				De erfgenamen van de heer van Rijswijk c. allen die enig recht pretenderen. Decreet op een slagmolen in Lummen. 1698. 1 omslag.		
				<i>Raad van Brabant, Processen van de adel, RA te Vorst, toegang I 84, nr. 6346.</i>		
Thiewinkel		Carte figurative de la bruyère (communale?), dite de Thienwinckel, sous Lummen (duché de Brabant) ; dressée, vers 1744 , à l'occasion d'un procès dudit village contre Blisia. Heide van Thiewinkel met vijvers, beken en sluizen... Jammer genoeg zonder legende (geen namen van vijvers) Vgl. Ferrariskaart: vijvers "Breedt Venne" en "Groodt Goere" naast Hoeve De Kiewit (https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/17447) Verder vergelijken met primitief kadasterplan om te zien of vijvers er nu nog zijn. <i>Collection des Cartes et Plans. Cartes et Plans manuscrits. Série I, Algemeen Rijksarchief, Toegang I012, nr. 3176.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Lummen/eadid/BE-A0510_000842_003761_FRE/inventarisnr/184237613176/level/file/scan-index/-19/foto/510_0002_000_03176_000_0_0001 Hoort bij de getuigenissen in De meiers, burgemeesters en schepenen van Lummen, impetranten. Charles Lambert van der Heijden, baron de Blisia, gedaagde (Lummen/Linhout, 1744, Henrici/Mostinck, Limpens). Afwatering en gebruik van vijvers in de heide. 1744. Raad van Brabant, Rijksarchief te Vorst, toegang I 19, nr. 9400.			Register met afschriften van akten betreffende landerijen die van het hof afhangen. 17de -18de eeuw, 1750.1 band Deels gefotografeerd 18/1/2024, maar niet direct relevant. Leenboek en band met afschriften van contracten uit begin tot einde 18de eeuw. <i>Archief Leenhof van Thiewinkel (Lummen), RA Hasselt, toegang 1490, nr. 1</i>	

Schulensbroek					De hertogin douairière van Arenberg c. Joannes Josephus Aerts, meier van Lummen; Joannes Greven, herbergier; Hendrik Jacobs. Rechten in het gemene broek van Schulen (dichten van grachten door een honderdtal personen). 1789-1791. 1 pak. Proces over het dichten van grachten in het Schulensbroek. <i>Raad van Brabant, Processen van de adel, RA Vorst, toegang I 86, nr. 7865.</i>		
---------------	--	--	--	--	---	--	--

Gemeente Zonhoven	Stichtings- of schenkingsoorkonde	Cartografische bron	Cartografische bron met textdocument	Beheer	Juridisch document	Verkoop/Verhuur	Varia
Zonhoven		Plan de la nouvelle route de Zonhoven vers la Hollande. [1600-1800]. 1 pièce. Plan van een nieuwe straat? Aan een zijde een stuk van Hasselt en de vijvers ten noorden ervan. <i>Collection Cartes et plans, Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège, RA Luik, toegang Z5, nr. 162.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Zonhoven/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/1712717713035162/level/file/scan-index/-19/foto/523_5707_000_00162_000_0_0001			Grensbetwistingen met Zonhoven, Vogelsanck, Abdij Herkenrode, Genk... <i>Archief Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1402, 1406.</i>		Stukken betreffende de waterlopen, 1829 - 1842. Met retroacten, 1423. 1. Afschrift van verschillende oudere stukken over Lambek. (1738/1739) 2. Bespreking van oudere aktes met betrekking tot de Roosterbeek en de Stiemerbeek? In verband met het recht van de inwoners (?) NL, goed leesbaar. Duidelijke namen van beken etc. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 373.</i>
		Copie de la carte des limites de Hasselt et de Zonhoven, suivant l'original fait par Mathieu Peutzeys en 1697, 18de eeuw. <i>Verzameling kaarten en plannen, RA Hasselt, toegang 1459, nr. 407</i>			Dossier betreffende grensbetwisting met Hasselt, 18de eeuw. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 146 - 169.</i>		Stuk betreffende de grenzen van Zonhoven, 1522. Kopie van de 18de eeuw. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 14.</i>
		Carte de la région située au nord-est de Hasselt et le nombre de pas les séparant de celle-ci, ainsi que le nom du village. Il y a également les cours d'eau et les marais. Dressé pour un procès devant les XXII intenté par la ville de Hasselt au seigneur de Vogelsang au sujet de la compétence des tribunaux. Localités citées : Bokrijk, Dergaeven, Diepenbeek, Genk, Hasselt, Hengel, Hermoelen, Kapellen, Kuringen, Rooie, Soeschey, Volmolen, Wolske, Zonhoven. 1549. 1 pièce. <i>Collection Cartes et plans. Inventaire provisoire de la collection des Cartes et Plans des Archives de l'Etat à Liège, RA Luik, toegang Z5, nr. 475.</i> Link naar het digitale bestand: https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/zoekterm/Bokrijk/eadid/BE-A0523_712717_713035_FRE/inventarisnr/1712717713035475/level/file/scan-index/-19/foto/523_5707_000_00475_000_0_0001			Analyse ou sommaire des pièces probatoires du procès entre Hasselt et Sonhoven. 1762. <i>Archief Gemeente Zonhoven, IV. Gemeentegoederen en grenzen, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 170.</i>		Stukken betreffende de grenzen. Kopie van de 16de eeuw. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 15.</i>
					Promemoria in cause Sonhoven contra Hasselt. 1765. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 172.</i>		Bevel van de prins-bisschop om het planten van de paalsteen bij te wonen, 1666. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr.16.</i>
					Brevissima repraesentatio causae Sonhoviensis contra Hasselt. 18de eeuw. <i>Archief Gemeente Zonhoven, IV. Gemeentegoederen en grenzen, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 173.</i>		Vroenten en gemeentegronzen. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 138-141.</i>
					Stukken betreffende de twist met Hasselt. 1802-1820. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 175 .</i>		Toelating van de prins-bisschop om op de gehuchten Kolveren en Eykenen schansen te bouwen. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 185.</i>

					Ordonnantie van de prins-bisschop betreffende de Laambek 1738 (zie proces van twee eigenaressen van Vogelsanck en Terlamen?). <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. D.143. (uit papieren inventaris)</i>		Augustijns wijer, 1569. <i>Gemeentearchief Zonhoven, RA Hasselt, 7, 245.</i>
					Grensgeschillen met Houthalen, Hasselt, Stokrool, Viversele, Zolder. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 176 e.v.</i>		
					Ordonnantie van de baron van Vogelzang betreffende de beken, 1648. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 372.</i>		
					1536, 19 januari (Frans) De gecommitterden en de gedupeerden van de staten van Luik spreken een vonnis uit in een geschil tussen Hasselt en Zonhoven betreffende het gebruik van de heide, 1536. Origineel op perkament. <i>Archief Zonhoven, Oorkonden, RA Hasselt, toegang 1439, nr. 6.</i>		
					Bausenwijer, 1566. <i>Gichtregisters van de Schepenbank van Zonhoven, RA Hasselt, 7,160.</i>		
					Jan deckers wijer, 1448. <i>Gichtregisters van de Schepenbank van Zonhoven, RA Hasselt, 1, 260.</i>		
					die joute wijers (eeuwstwijers), 1642. <i>Gichtregisters van de Schepenbank van Zonhoven, RA Hasselt, 15, 141.</i>		
					everswijerken, 1695. <i>Gichtregisters van de Schepenbank van Zonhoven, RA Hasselt, 21, 63v°.</i>		
					haverwijer, 1595. <i>Gichtregisters van de Schepenbank van Zonhoven, RA Hasselt, 9, 166v°.</i>		
Vogelsanck (vroeger deels in Zonhoven)				Aanstellingsakte voor Peter Ramaekers tot jacht- en boswachter van de heer van Vogelsanck in Zonhoven. 1740. <i>Schepenbank Zonhoven, RA Hasselt, toegang 2369, nr. 10</i>	Peter Jans, bewaker van de vijvers te Zonhoven, c. Jan Tielens:slagen - betwisting aangaande de vijvers van Vogelzang, 1778-1779. Proces tussen Peeter Jans en Jan Tielens. Tielens heeft Peeters, terwijl die in opdracht van Van der Marcken zich naar de Platwyers begeven had en er "het recht van synen heer principaal door het wateren der voorschr. vijvers exerceerde, word aldaar plotselick aangevogten, niet alleen door de allerbitterste scheldwoorden, maar selfs ... soo gaf deser hem eenen soo zwaren slag met de schup op syn hoofd dat hij ter aarden gesonken een menigte van bloed gestort heeft..." Dus: wel mooi beschreven en duidelijke plaats. <i>Inventaris van het archief van de Leenzaal van Kuringen, RA Hasselt, Toegang 1458 IV. Processen (2), B. Processen in Appel, nr. 1608</i> Zie ook: Archief Schepenbank Vliermaal (toegang 2026 RA Hasselt), 1102: Peter Jans, bewaker van de vijvers in Zonhoven, tegen Jan Tielens, 1778-1779. 1 omslag.		Diverse stukken betreffende het domein van Vogelsanck, 18 ^{de} eeuw. <i>Archief van kasteel Vogelsanck, nr. 8.</i>

					Diverse stukken betreffende het geschil tussen Hasselt en Zonhoven over de heide tussen beide gemeenten, 1681. <i>Inventaris van het archief van de Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, III. Stukken betreffende het landgoed, A. Algemeen, nr. 32.</i>		
					Verklaring van de gemeentenaren van Zonhoven over de proceskosten van de heer van Vogelsanck voor het vrijwaren van hun rechten op de heide tussen Zonhoven en Hasselt, 1761. 1 stuk. <i>Inventaris van het archief van de Heren van Vogelsanck, RA Hasselt, toegang 2370, III. Stukken betreffende het landgoed, A. Algemeen, nr. 39</i>		
					Grensbetwistingen met Zonhoven, Vogelsanck, Abdij Herkenrode, Genk... Stad Hasselt, Blok 1 Oud Archief van de Stad Hasselt. RA Hasselt, toegang 1402, 1406.		
					Protest van de baron van Vogelsang tegen het plaatsen van een paalsteen. <i>Archief Gemeente Zonhoven, RA Hasselt, toegang 1435, nr. 174.</i>		